

Hacettepe Üniversitesi

Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü

Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Anabilim Dalı

**II. DÜNYA SAVAŞI SONRASI
YUNANİSTAN'DAKİ TÜRK
AZINLIĞI'NIN DURUMU (1945-1960)**

Bürkem YILMAZ

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2019

TEŞEKKÜR

Tüm öğrenim hayatım boyunca bana maddi, manevi her konuda destek veren sevgili annem Nuran ÖZLÜ, babam Kemal ÖZLÜ ve kardeşim Görkem ÖZLÜ'ye; lisans eğitimimin henüz başında iken yolumun kesiştiği, aldığım her kararda ve yaptığım-yapmayı planladığım her çalışmamda yanımda yer alan ve beni motive eden sevgili eşim Berhem YILMAZ'a, tez çalışmam süresince gerek değerli bilgi ve tecrübelerini aktarıp yol göstermesi gerekse sabrı ile minnettar olduğum çok değerli danışman hocam saygıdeğer Prof. Dr. Mehmet Derviş KILINÇKAYA'ya teşekkürü borç bilirim.

Bürkem YILMAZ

ÖZET

YILMAZ, Bürkem. II. DÜNYA SAVAŞI SORASI YUNANİSTAN'DAKİ TÜRK AZINLIĞI'NIN DURUMU (1945-1960), Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2019.

Çalışmanın temel hedefi, azınlık olarak varlığı uluslararası antlaşmalarla kabul edilen Batı Trakya Türk topluluğunun dünya siyasetini ve tarihini önemli ölçüde değiştiren gelişmelerin yaşandığı 1945-1960 yılları arası dönemdeki tarihlerini aydınlatmaktır.

Batı Trakya Türkleri, 1923 yılında Lozan Antlaşması ile Yunanistan Devleti egemenliğinde ve Yunanistan vatandaşı statüsünde yaşayan Türk topluluğudur. Osmanlı İmparatorluğu kuruluş döneminde bölgeye iskân edilen ve bu coğrafyayı yurt edinen Batı Trakya Türklerinin 20. yüzyıl itibarı ile azınlık oluşları ile özellikle 1945-1960 yılları arasında meydana gelen siyasi gelişmeler ve akabinde azınlığın durumu, çalışmanın temel konusunu oluşturmaktadır.

1923'te imzalanan Lozan Antlaşması ile mübadele dışı tutulan ve Yunanistan idaresinde resmen azınlık statüsünde yaşayan Batı Trakya Türkleri, 1930'lu yıllardan sonra iki ülke arasında gerçekleşen diplomatik ilişkiler nedeniyle oldukça değişken süreçler geçirmişlerdir. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın sona erdiği 1945 yılı ile Kıbrıs Sorununun oluşmaya başladığı 1960 yılları arasında ilişkilerin gerginleşmesi nedeniyle Batı Trakya Türk Azınlığı, Yunanistan Devleti idaresinin inişli-çıkışlı politikalarına maruz kalmışlardır. Bu durumun doğal sonucu olarak Batı Trakya Türk Azınlığının sosyoekonomik, kültürel ve siyasi hayatı da büyük değişiklikler göstermiştir.

Çalışmanın asıl çerçevesini, Batı Trakya Türk Azınlığının bahsi geçen 1945-1960 yılları arasındaki durumları oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Batı Trakya Türk Azınlığı, Türk-Yunan İlişkileri, Lozan Konferansı, Yunanistan İç Savaşı, Kıbrıs Sorunu.

ABSTRACT

YILMAZ, Bürkem. THE SITUATION OF TURKISH MINORITY IN GREECE AFTER WORLD WAR II (1945-1960) Master's Thesis, Ankara, 2019.

The main objective of the study is to illuminate the history of the Western Thrace Turkish community, whose existence as a minority was accepted by international treaties, in the period between 1945-1960, during which there were developments that significantly changed the world politics and history.

The Western Thrace Turks are the Turkish community living under the sovereignty of the Greek State with the Treaty of Lausanne in 1923 and as a citizen of Greece. The main subject of the study is the Western Thrace Turks who settled in the region during the establishment of the Ottoman Empire and adopted this geography as a minority in the 20th century, especially the political developments that took place between 1945-1960.

The Western Thrace Turks, who were excluded from the exchange with the Treaty of Lausanne signed in 1923 and officially under minority status under Greek administration, have undergone very variable processes due to the diplomatic relations between the two countries after 1930s. Western Thrace Turkish Minority was subjected to the fluctuating policies of the administration of the Greek State due to the strained relations between the years 1945, the end of the Second World War and the 1960s when the Cyprus Problem began to form. As a natural consequence of this situation, socioeconomic, cultural and political life of the Western Thrace Turkish Minority has also changed greatly.

The main framework of the study is the situations of the Western Thrace Turkish Minority between 1945-1960.

Keywords: Western Thrace Turkish Minority, Relations of Turkey and Greece, Conference of Lausanne, Greek Civil War, Cyprus Problem.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY.....	i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI.....	ii
ETİK BEYAN.....	iii
TEŞEKKÜR.....	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
KISALTMALAR DİZİNİ	xi
ÖNSÖZ.....	xiii
GİRİŞ	1
1. BATI TRAKYA’NIN KISA TARİHÇESİ	1
1.1 Batı Trakya’nın Coğrafi Yapısı	1
1.2. Batı Trakya’da Osmanlı İdaresi Öncesi Dönem	2
1.3. Batı Trakya’da Osmanlı Hâkimiyeti.....	3
1.4. Batı Trakya’nın Osmanlı Hâkimiyetinden Ayrılışına Giden Süreç	4
2. YUNAN MİLLİYETÇİLİĞİ VE YUNAN BAĞIMSIZLIĞINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER	9
1. BÖLÜM	
BATI TRAKYA TÜRKLERİNİN AZINLIK OLUŞ SÜRECİ	
1.1. 1830 LONDRA PROTOKOLÜ	17
1.2. RODOP TÜRK MUVAKKAT HÜKÜMETİ	18
1.3. 1881 İSTANBUL MİLLETLERARASI SÖZLEŞMESİ	20
1.4. BATI TRAKYA TÜRK CUMHURİYETİ	22

1.5. 1913 ATİNA ATLAŞMASI VE 3 NUMARALI PROTOKOL _____	24
1.6. BATI TRAKYA CUNTA HÜKÜMETİ _____	26
1.7. MÜTTEFİKLER ARASI BATI TRAKYA HÜKÜMETİ _____	27
1.8. 10 AĞUSTOS 1920 YUNAN SEVR'İ _____	28

2. BÖLÜM

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASINDA BATI TRAKYA TÜRKLERİNİN DURUMU

2.1. 1920-1923 ARASI DÖNEM _____	32
2.1.1. Sevr'den Lozan'a Kadar Yunanistan'ın Durumu _____	32
2.1.2. Sevr'den Lozan'a Kadar Türkiye'nin Durumu _____	34
2.2. 1923 LOZAN ANTLAŞMASI _____	36
2.3. LOZAN ANTLAŞMASI SONRASI İLE İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NA KADAR OLAN DÖNEM _____	44

3. BÖLÜM

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA YUNANİSTAN VE BATI TRAKYA TÜRK AZINLIĞI

3.1. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI ÖNCESİNDE YUNANİSTAN'IN GENEL DURUMU _____	48
3.2. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA YUNANİSTAN _____	54
3.3. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA BATI TRAKYA TÜRKLERİ _____	58

4. BÖLÜM

YUNANİSTAN İÇ SAVAŞI VE BATI TRAKYA TÜRKLERİ

4.1. İÇ SAVAŞ'IN TEMELLERİ _____	61
4.2. İÇ SAVAŞ (1944-1949) _____	66
4.3. İÇ SAVAŞ'IN SONU _____	69
4.4. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ VE TRUMAN DOKTRİNİ _____	70
4.5. YUNAN İÇ SAVAŞI'NDA BATI TRAKYA TÜRK AZINLIĞI'NIN DURUMU _____	71

5. BÖLÜM

1950-1960 YILLARI ARASINDA TÜRK- YUNAN İLİŞKİLERİ KAPSAMINDA BATI TRAKYA TÜRKLERİNİN DURUMU

5.1. 1950-1960 YILLARI ARASINDA TÜRK-YUNAN İLİŞKİLERİ _____	77
5.2. 1950-1960 YILLARI ARASINDA TÜRK-YUNAN İLİŞKİLERİ KAPSAMINDA BATI TRAKYA TÜRKLERİNİN DURUMU _____	82

5.3. KIBRIS SORUNU VE BATI TRAKYA TÜRKLERİ	87
--	----

6. BÖLÜM

1945-1960 YILLARI ARASINDA BATI TRAKYA TÜRKLERİNİN KARŞILAŞTIĞI PROBLEMLER

6.1. EĞİTİM SORUNU	116
6.2. EKONOMİ VE ARAZİ SORUNLARI	119
6.3. MÜFTÜLÜK VE CEMAAT SORUNU	122
6.4. YASAK BÖLGE UYGULAMASI	125

7. BÖLÜM

BATI TRAKYA TÜRKLERİNİN SİYASET VE BASIN FAALİYETLERİ

7.1. 1946-1960 YILLARI ARASINDA YUNAN PARLAMENTOSUNDA GÖREV YAPMIŞ BATI TRAKYA TÜRK AZINLIK MİLLETVEKİLLERİ	127
7.2. BATI TRAKYA TÜRKLERİNİN BASIN FAALİYETLERİ	132

SONUÇ	141
-------	-----

KAYNAKÇA	145
----------	-----

1. Arşiv Belgeleri	145
2. Ansiklopediler	145
3. Kitaplar	145
4. Dergi Ve Gazeteler	151
5. Makaleler	151
6. Elektronik Kaynaklar	155
7. Tezler	155

EKLER	
-------	--

EK 1: Batı Trakya Türk Azınlığının Yaşadığı Coğrafyayı Gösteren Harita	156
EK 2: 1832 Bağımsız Yunanistan Anayasası	157
EK 3: 1881 İstanbul Antlaşması (Constantinapolé Convention) (Fransızca Metin)	158
EK 4: 1913 Atina Antlaşması Metni (15 ve 16. Maddeler)	166
EK 5: Yunanistan Tarafından İmzalanan Lozan Antlaşması'nın 37- 45. Maddeleri	167
EK 6: Αρματομένη Θράκη (Armatomeni Thraki) Trakya Zırhı Gazetesi	174

EK 7: Savaş Gazetesi	175
EK 18: Hafız Ali Reşad'ın Gümölcine'de Yayınladığı "Peygamber Binası" isimli Gazete	176
TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU BEYANI	177
ETİK KURUL İZİN MUAFİYET FORMU	178

KISALTMALAR DİZİNİ

ABD:	Amerika Birleşik Devletleri
a.g.e.	Adı geçen eser
a.g.m.	Adı geçen makale
a.g.t.	Adı geçen tez
B.M.O. D. :	Birleşik Müttefik Ortak Devletler
BM:	Birleşmiş Milletler
DP:	Demokrat Parti
EAM:	Εθνικού Απελευθερωτικού Μετώπου/ Etniko Apeleftherotiko Metopo (Ulusal Kurtuluş Cephesi)
EDES:	Εθνικός Δημοκρατικός Ελληνικός Σύνδεσμος/ Etnikos Dimokratikos Elinikos Sindesmos (Ulusal Demokratik Yunan Birliği)
ELAS:	Ελληνικός Λαϊκός Απελευθερωτικός Στρατός/Elinikos Laikos Apeleftheotikos Stratos (Ulusal Halk Kurtuluş Ordusu)
EKKA:	Εθνική Και Κοινωνική Απελευθέρωση/ Etniki Ke Kinoniki Apeleftherosi (Ulusal Sosyal Kurtuluş Örgütü)
EK:	Merkez Parti
ERE:	Ulusal Radikal Birlik Partisi
ER-KF:	Ulusal Radikal İlerici Parti
ES:	Yunan Dirilişi Partisi
KKE:	Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας/ Komunistiko Koma Eladas, Yunanistan Komünist Partisi
KF:	Liberal Parti
KVF:	Venizlist Liberal Parti
KP:	İlerici Parti
NOF:	Milli Kurtuluş Cephesi
NATO:	Kuzey Atlantik Paktı
SNOF:	Slav Milli Kurtuluş Cephesi

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

ÖNSÖZ

1945-1960 yılları arasında Batı Trakya’da bulunan Türk azınlığı konu edinen çalışma yedi bölümden oluşmaktadır. Temel hedef, bahsi geçen tarih aralığında ortaya çıkan gelişmelerden Batı Trakya Türklerinin bir azınlık olarak nasıl etkilendiğini, Türk azınlığın dini ve siyasi olarak söz konusu bölgede hangi şartlar altında yaşadığını incelemek ve Türkiye ile Yunanistan arasındaki siyasi ilişkilerde ne tür bir rol üstlendiklerine dair bazı sonuçlara ulaşmaktır.

Bu tez çalışmasının konusu belirlenmeden önce, bahsi geçen tarih aralığında genel olarak dünya siyasetinin bölgeye etkisi ve hem Türkiye’nin hem de Yunanistan’ın azınlıklarına ilişkin politikaların iç ve dış siyasetle ilişkileri incelenmiştir. Bu çerçevede Batı Trakya’da Türk azınlığın bu süreçlerden nasıl etkilendiği sorgulanmış ve bu konuda yazılıp çizilenler tespit edilerek bunlara ulaşmaya çalışılmıştır. Yapılan literatür taramasında söz konusu azınlığın durumu hem Türk devleti açısından hem de Yunan devleti açısından ele alınmaya çalışılmıştır. Bu konuda ele alınan yapıtlardan başlıca olanları tespit edilmiş, objektif bir tenkitten geçirilerek gerçek durum aktarılmaya çalışılmıştır.

Batı Trakya Türkleri hakkında Türk devleti açısından bilgilere daha çok yazılı basından ulaşılmıştır. Özellikle 1950’den sonra ortaya çıkmaya başlayan Kıbrıs Sorunu ile beraber yazılı basında da Batı Trakya Türkleri üzerine ilgi artmış ve azınlığın yaşadığı sorunlar, yazı dizileri ile kamuoyuna aktarılmıştır. Yazılı basının yanı sıra Batı Trakya Derneklerinin bildiri ve açıklamalarında ve konu hakkında yazılan kitaplarda bölgedeki Türklerinin karşılaştığı sorunlara değinilmiş ancak tarihsel süreçteki durumları yansıtılmamıştır. Bu açıdan Batı Trakya Türklerinin tarihsel süreçleri bir noksan olarak ortaya çıkmıştır.

Yunan devleti açısından yine aynı şekilde Kıbrıs sorunu ile gündeme gelen Batı Trakya azınlığı, Yunan görüşüne göre oldukça refah içinde yaşayan, milli benliğini korumasına müsaade edilmiş, haklar bakımından Yunan vatandaşı statüsünde bulunan bir grup olarak değerlendirilmiştir. Batı Trakya bölgesi azınlık sorunundan ziyade Yunan devleti coğrafyası içinde bulunan bir bölge olarak ele alınmıştır. Ulaşılabilen sınırlı sayıda Yunanca kaynakta Batı Trakya Türklerinin tarihsel sürecinden neredeyse hiç bahsedilmemiş ve ya bölgedeki unsurların Müslüman kimliği ön plana çıkartılmıştır.

Bahsi geçen görüşler ve yapılan kaynak araştırmaları sonucunda Batı Trakya Türklerinin tarihsel süreçleri ile ilgili literatür noksanlığını gidermek ve özellikle 1945-1960 yılları arasındaki dönemde Batı Trakya Türklerinin durumları ile ilgili kapsamlı bilgiler verilmek amacıyla hazırlanan tezin, bu doğrultuda özgün bir eser olması için çalışılmıştır.

Tez çalışmasının kapsadığı zaman dilimi milliyetçiliğin hem iç hem de dış ilişkileri derinden etkilediği bir zaman dilimidir. Uluslararası ilişkilerin merkezine yerleşmiş olan “ulusal çıkar” kavramı I. Dünya Savaşı’ndan itibaren bloklar arası bir çatışmalar sürecini yaratmış; aktörler değişmekle birlikte bu bloklaşmadan doğan çatışmalar 20. Yüzyılın siyasal dengelerini belirlemiştir. Osmanlı Devleti’nin yıkılmasından sonra büyük güçlerin rekabet alanı haline gelen Ortadoğu bölgesine komşu ve Akdeniz Havzası içinde yer alan ülkeler olmalarından ötürü Yunanistan ve Türkiye, tarihi ilişkileri ve coğrafi konumları sebebiyle değişen bu dünya siyasetinden büyük oranda etkilenmişlerdir.

Yunanistan sınırları içerisinde tanımlanmış ve iki tarafça onaylanmış azınlık statüsüne sahip olarak yaşayan Batı Trakya Türkleri, 1923 Lozan görüşmeleri başladığı andan itibaren, iki ülkenin ilişkilerindeki ana unsurlardan biri olarak bu gelişmelerden etkilenmiş ve anavatan saydıkları Türkiye ile yaşadıkları topraklar olan Yunanistan’daki bu hayatları bu görüşmelere bağlı bir seyir izlemiştir.

1945-1960 tarihleri arası dönem, Yunanistan için oldukça büyük sıkıntıların yaşandığı bir süreç olmuştur. İkinci Dünya Savaşı’nda İtalyan, Bulgar ve Alman işgaline uğrayan ülkede, dünya savaşı sonrası büyük bir iç savaş yaşanmış ve bu iç savaş ülke tarihinde derin izler bırakmıştır. İç savaşın ardından geçen süreçte toparlanmaya çalışan ülke, komşuluk ilişkilerinde ılımlı bir siyasete yönelmiş ve bilhassa Türkiye ile olan ilişkilerde olumlu bir siyaset izlenmeye çalışmıştır. Ancak 1954 yılına gelindiğinde iki ülke arasında günümüzde hala devam eden ve büyük gerginliklere sebep olan Kıbrıs Sorunu ortaya çıkmış, iki ülke ilişkileri bu süreçte büyük yaralar almıştır. Batı Trakya’da bulunan Türk azınlığı da, Yunanistan ile Türkiye arasındaki bu çalkantılı süreçten büyük oranda etkilenmiştir.

Bu çalışma, 1945-1960 yılları arasında hem dünya siyaseti hem de iki ülke arasındaki ilişkiler çerçevesinde Batı Trakya Türk azınlığının durumunu ele almaya çalışmaktadır. Söz konusu dönemde Batı Trakya Türk azınlığının sosyal, siyasal, kültürel ve ekonomik durumlarının açıklanması amacıyla tez kaleme alınmıştır. Bu amaçla hareket edilen tez çalışması yedi bölümden oluşmuştur.

1945-1960 yılları arasındaki gelişmelere değinmeden önce, Batı Trakya’da bulunan Türk unsurların bu bölgedeki yerleşimlerinin nasıl başladığı ve tarihsel süreç içerisinde hâkim millet sıfatından azınlık millet sıfatına geçişlerinde yaşananları aktarmak, konunun bütünselliği açısından önemli bir faktördür. Bu amaçla 7 bölüme ayrılan tezin giriş kısmında, bölgenin coğrafi yapısı, Trakya bölgesinin isminin kökeni, ilk yerleşimden itibaren bölgede hâkim olan medeniyet ve devletler giriş bölümünün birinci kısmında ele alınmıştır. Bölgede 560 yıl gibi uzun bir süre boyunca egemen olan Osmanlı Devleti’nin faaliyetleri de yine giriş bölümünün ilk kısmında aktarılmıştır.

Giriş bölümünün ikinci kısmında ise, 1830'da Osmanlı Devleti'ne karşı çıkarttığı milliyetçi isyanlarla bağımsızlığını kazanan Yunanistan'da milliyetçiliğin uyanışı, Avrupa'da meydana gelen gelişmeler ve Yunan milliyetçiliğine etkileri aktarılmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde Batı Trakya Türklerinin Yunanistan yönetimi altına girişi itibariyle başlayan azınlık oluş sürecinin uluslararası antlaşmalar kapsamında belirlenmesine ve elde edilen haklarına değinilmiştir.

İkinci bölümde, Yunanistan'ın Sevr Antlaşması kapsamında Anadolu topraklarını işgal girişimi ancak Türk Kurtuluş Savaşı neticesinde uğradığı başarısızlık sonrasında Lozan görüşmelerine giden süreç ile Lozan Antlaşması sonrası iki ülke arasındaki konular ele alınmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde, 1941 yılında işgal edilen ve bu yolla İkinci Dünya Savaşı'na giren Yunanistan ile bölgedeki azınlıkların işgal ve savaşta durumları ele alınmıştır.

Dördüncü bölümde savaş sonrası Yunanistan'da adeta bir iç hesaplaşma amacıyla ortaya çıkan iç savaş ve bu sırada buldukları bölge ve sosyal konumlarından dolayı büyük oranda etkilenen Batı Trakya Türk azınlığının durumuna değinilmiştir.

Beşinci bölümde, teze adını veren yıllar kapsamında Batı Trakya Türklerinin durumları ile ilgili kapsamlı bilgiler verilmeye çalışılmıştır. İki ülke arasında, 1950'li yılların başından itibaren gelişen olumlu ilişkiler ve bu ilişkiler kapsamında bir dönem oldukça rahat bir şekilde yaşayan fakat ilişkilerin Kıbrıs Sorunu nedeniyle bozulması ile birlikte tam tersi bir sürece giren Batı Trakya Türklerinin durumları aktarılmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın altıncı bölümü, Batı Trakya Türk azınlığının ikinci bölümde anlatılan, uluslararası statüde azınlık haklarına kavuşmasının ardından beşinci bölümde aktarılan, iki ülke ilişkilerinin bozulması sebebiyle elde ettiği hakların Yunanistan tarafından sistematik bir biçimde elinden alınmasına değinilmiştir.

Son bölüm olan yedinci bölümde ise 1923-1960 yılları arasında Batı Trakya Türk azınlık mensupları içinde Yunan Parlamentosu'nda görev yapmış milletvekilleri ile Batı Trakya Türk azınlığının basın faaliyetleri aktarılmıştır.

Çalışmada kullanılan kaynaklarda özellikle Yunanca dilinde eserlerin bulunmasına dikkat edilmiştir. Ancak gerek zaman açısından gerekse maddi açıdan bu kaynaklara Türkiye'den ulaşmak oldukça zor olmuştur. Dolayısı ile amalanandan çok daha az miktarda Yunanca kaynak, çalışma kapsamına alınabilmiştir.

GİRİŞ

1. BATI TRAKYA’NIN KISA TARİHÇESİ

1.1 Batı Trakya’nın Coğrafi Yapısı

Trakya bölgesi günümüzde üç farklı ülke yönetiminde bulunan bir bölgeyi oluşturmaktadır. Yunanistan, Bulgaristan ve Türkiye devletleri sınırları içerisinde bulunan bölge, Yunanistan’ın Kuzeydoğusunda, Bulgaristan’ın güney kısımlarında ve Türkiye’de Marmara Bölgesinin Avrupa Kıtası kısmındaki topraklarından oluşmaktadır.¹ Türkiye’de Ergene Ovası’na kadar olan bölgeye Doğu Trakya, Bulgaristan’da yer alan bölgeye Balkan Trakya’sı, Yunanistan’da Gümülcine Ovası’na kadar olan bölgeye ise Batı Trakya bölgesi ismi verilmektedir. Bu bağlamda Yunanistan içerisinde yaşayan Türklere Batı Trakya Türkleri denilmektedir.²

Yüzölçümü 133.008 kilometrekare³ olan Batı Trakya bölgesi, Yunanistan’ın dokuz coğrafi bölgesinden biridir. Doğuda Meriç Nehri ile Türkiye’ye, batıda da Karasu Nehri ile Makedonya bölgesine komşudur. Kuzeyden Rodop Dağları ile Bulgaristan’dan ayrılarak, güneyden Ege Denizi ile çevrilmiştir. Batı Trakya bölgesinin Ege Denizi’ne doğru açılan düzlük kısmı “Ova”, Rodop Balkanları arasında bulunan kısmı “Yaka”, Yaka’nın kuzeyinde kalan dağlık bölge ise “Balkan Kolu” ya da “Cebel” olarak adlandırılmaktadır. Kuzey kesimleri dağlık bir araziye sahip olan bölgede bu dağlar, Balkan soğuklarını keserek güneyde, Ege Denizi’ne kadar olan bölgede Akdeniz ılıman iklimini oluşturur. Güneydeki bu ovalarda ürün çeşitliliği bol olup burada yaşayan nüfusun büyük kısmı tarım faaliyetleri ile geçimini sağlamaktadır. Batı Trakya; 8.578 kilometrekare olup, İskeçe (Xanti), Gümülcine (Komotini), Dedeoğaç (Aleksandropolis) olmak üzere üç ayrı vilayetten oluşmaktadır.⁴ Batı Trakya’da nüfus 350.000 civarında olup, burada yaşayan Batı Trakya Türk Azınlığının sayısı ise 150.000 civarındadır.⁵

Batı Trakya’da üç büyük şehirden biri olan Gümülcine, Osmanlı Devleti’nin bölgedeki hâkimiyetinin ilk dönemlerinden itibaren merkez şehir olarak kabul edilmiştir. Batı Trakya’yı fetheden Gazi Evrenos Bey, fetihten itibaren gerçekleştirdiği bayındırlık faaliyetleri ile

¹R.F. Hoddinot, **On Θξάθεξ**, (Μεγάλη Αξηεξίπ), Δθδόςεηξ Οδπξξέαξ, Αξήλα, 2001, s. 19 (R.F. Hoddinot, **Traklar**, (Çev. Eleni Asteriu), Odiseas Yayınları, Atina, 2001, s. 19).

²Ramazan Özey, “Türk Yurdu Balkanların Coğrafyası”, **Yeni Türkiye**, Cilt: 8, Sayı: 43 (Türkoloji ve Türk Tarihi Araştırmaları Özel Sayısı I), Ocak-Şubat 2002, s. 229.

³Baskın Oran, **Türk-Yunan İlişkilerinde Batı Trakya Sorunu**, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları 2, Ankara, 1986, s. 7

⁴**Ek-1**

⁵Oran, **a.g.e.** s.7.

Gümülcine’yi gelişmiş bir şehir haline getirmiş ve 1371 ile 1383 arasında uç merkezi olarak kullanmıştır.⁶

İskeçe ve Dedeoğaç bölgedeki diğer önemli illerdendir. Günümüzde Türk nüfusun yoğun olarak yaşadığı İskeçe, bölgenin önemli bir tarımsal geçim kaynağı olan tütünün büyük oranda yetiştiği yerdir.⁷ Dedeoğaç ise günümüzde neredeyse Türk unsurun bulunmadığı eski bir Türk şehridir.

1.2. Batı Trakya’da Osmanlı İdaresi Öncesi Dönem

Trakya bölgesinin isminin nereden geldiğine dair çeşitli görüşler hâkimdir. Bunlardan en çok kabul edileni, M.Ö. 2000-1200’lerde Hint-Avrupa halklarından Trak kabilelerinin yaptıkları akınlar sonucu bölgeye yerleşmelerinden aldığı yönündeki görüştür.⁸ Bu görüş dışında kış aylarındaki sert iklim koşulları ve engebeli arazisi nedeniyle Yunan dilinde “kaba”, “sert” anlamlarına gelen Trahiya (Σξαρεία) kelimesinden türemiş olduğu görüşü de kabul edilmektedir. Fabre de Olivet’e göre ise “gökyüzündeki yer” anlamına gelen ve Fenike kökenli bir kelime olan Rathiva (Ραθηβα) kelimesinden türediği görüşü öne sürülmüştür.⁹

Batı Trakya bölgesi, M.Ö. 7. yüzyıldan itibaren sırasıyla Pers, Yunan ve Makedonya uygarlıklarının egemenlikleri altına girmiştir. Daha sonrasında ise bölgede M.Ö. 335 yılına kadar Trakya Krallığı hüküm sürmüştür. Makedon Kralı Büyük İskender’in M.Ö. 341 yılında yaptığı akınlar sonucunda Roma İmparatorluğu idaresine giren bölge, bu tarihten imparatorluğun ikiye ayrıldığı M.S.476’ya kadar Roma idaresinde, sonrasında da Bizans (Doğu Roma) İmparatorluğu’nun egemenliği altına alınmıştır.¹⁰

Balkanlarda ilk Türk varlığı ise 4. İla 6. Yüzyıllar arası dönemde gerçekleşmiştir. Balkanlarda yaşayan Dac, Slav ve Trak kabileleri ile Asya ve Kuzey Karadeniz step bölgesinden gelen Türkler Balkan coğrafyasında karşılaşmıştır. Küçük boylar zaman içinde asimile olup özellikle Slav unsurlara karışırken güçlü boylar bölgede büyük devletler kurarak hüküm sürmüşlerdir. Bu büyük devletler içerisinde Hun, Bulgar ve Peçenekler en önemlilerindedir.¹¹ Balkan coğrafyasına Anadolu’dan gerçekleştirilen ilk Türk iskânı ise 1261 dolaylarında Moğol istilasından kaçan Selçuklu Sultanı İzzeddin Keykavus ile gerçekleşmiştir. Ancak Türklerin

⁶Machiel Kiel, “Gümülcine”, **TDVİA**, Cilt: 14, İstanbul, 1996, s. 268.

⁷Şahap Balcıoğlu, “Batı Trakya’da 10 Gün”, **Cumhuriyet**, 14 Ocak 1954.

⁸Prof. Dr. Engin Bektaş, *Balkanlarda Tarih Övesi ve Erken Uygarlıklar*, **Balkanlar El Kitabı**, Cilt:1 Tarih (Ed. Prof. Dr. Bilgehan A. Gökdağ-Doç. Dr. Osman Karatay), Akçağ Yayınları, Ankara, 2013, s. 57.

⁹Πινύδοξνο Παπαρξηζηνδύνινπ, **Αξρεινλ Θξόθεξ**, Δηαηξία Θξαθηθώλ Μειεηώλ, Αξήλαη, 1969, ζ. 10 (Polidoros Papahristodulu, **Kadim Trakya**, Trakya Araştırmaları Şirketi, Atina, 1969, s. 10-11).

¹⁰Oğuz Tekin, **Eski Yunan Tarihi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1995. S. 73 ve 108.

¹¹Halil İnalçık, “*Türkler ve Balkanlar*”, **Balkanlar**, İstanbul Ortadoğu ve Balkanlar İncelemeleri Vakfı (OBİV) Yayınları, Eren Yayıncılık, İstanbul, 1993, s.9

burayı yurt edinerek yaşamaya başlaması Osmanlı Devleti döneminde gerçekleşmiştir.¹² Bölgenin 1361 yılında fethi ile de burada 559 yıl sürecek Osmanlı egemenliği başlamıştır.¹³

1.3. Batı Trakya’da Osmanlı Hâkimiyeti

Kurulduğu dönemde bir uç beyliği olan ve cihat anlayışı ile fetih politikasını genellikle batıya yönelten Osmanlı Devleti Rumeli’ye ilk kez 1321 dolaylarında keşif amacıyla geçiş yapmış ancak bölgenin fethi 1350’lerden sonra gerçekleşmeye başlamıştır.¹⁴ Bu tarihten sonra Orhan Gazi’nin büyük oğlu Süleyman Paşa’yı bölgenin fethi için görevlendirmesi ile fetih hareketleri hız kazanmıştır. Süleyman Paşa 1354’te Gelibolu’yu fethederek Rumeli bölgesinde ilerlemeye başlamış ve 1357’ye kadar Keşan, İpsala, Çorlu, Tekirdağ ve Lüleburgaz gibi yerleri ele geçirerek Osmanlı idaresi altına almıştır.¹⁵

I. Murat’tan sonra düzenli ordular ve Lala Şahin Paşa, Evrenos Bey, Hayrettin Paşa gibi kumandanlar sayesinde Ferecik’ten başlayarak Gümölcine, İskeçe, Drama, Kavala, Serez ve Karaferya kasabalarını da ele geçirerek Batı Trakya’nın tamamını 1363 -1400 yılları arasında fethetmişlerdir.¹⁶ Fetihden sonra bölgeye İskân Politikası gereği Anadolu’nun Osmanlı idaresindeki illerinden aileler getirilerek bölgede Türk- İslam kültürünün yerleştirilmesi amaçlanmıştır. Bu yerleştirme işleminden sonra Osmanlı Devleti bölgede şehircilik faaliyetlerinde bulunmuş ve han, hamam, cami, medrese ve fethin sembolü olarak *imaret*¹⁷ gibi yine Türk-İslam kültürünü yerleştirme amacıyla imar faaliyetlerinde çalışmalar yapmıştır.¹⁸

Bölgedeki ilk iskân faaliyetleri, Sultan I. Murat döneminde yapılan fetihler sonrasında gerçekleştirilmiştir. Günümüzde Manisa ili çevresini kapsayan Saruhan bölgesindeki Yörük aileler, Yunanistan’ın Orta Makedonya bölgesi olan Serez dolaylarına, bölgenin 1383’teki fethinden sonra yerleştirilmiştir.¹⁹ Fetihlerin devam etmesiyle birlikte iskân faaliyetleri de hız kazanmıştır. Bugün Yunanistan’ın Teselya bölgesindeki en büyük şehri olan ve Osmanlı Devleti döneminde “Yenişehir-i Fener / Yenişehir” olarak adlandırılan Larissa şehri, 1386 yılında Hayrettin Paşa tarafından fethedilmiş ve bölgeye Yörük ailelerin yerleştirilmesi ile Türk nüfus

¹²Mustafa İsen ve Mehmet İbrahimgil, **Balkanlar’da Osmanlı Mirası**, A Turizm Yayınları, İstanbul, 2005, s.9.

¹³Halil İnalçık, **Edirne. Edirne'nin 600. Fethi Yıldönümü Armağan Kitabı**, Ankara 1993, s. 159-160.

¹⁴İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, Cilt: 1, 3. Baskı, TTK Yayınları, Ankara, 1972, s. 155.

¹⁵Yılmaz Öztuna, **Rumelini Kaybımız**, Ötüken Yayınevi, İstanbul, 1990, s. 17.

¹⁶**Âşıkpaşaoğlu Tarihi**, (Haz. Atsız), MEB Yayınları, İstanbul, 1992, s.51. ve Heath W. Lowry, **Osmanlı Döneminde Balkanların Şekillenmesi 1350-1500**, (Çev. Ahmet Cemal), Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2008, s. 41.

¹⁷Σημίπλονο Π. Κπζηαθίδνπ, **Πεζί ηελ Ιζηνξίαλ ηεο Θξάθεο**, Ίδξπκα Μειεηώλ Υεξζζνλήζνπ ηνπ Αίθνπ, Θεζζαλονίθε, 1960, ζ. 63-64 (Stilponos P. Kiriakidu, **Trakya’nın Tarihçesi**, Aimos Yarımadası Araştırmaları Vakfı, Selanik, 1960, s. 63-64.)

¹⁸Adil Özgüç, **Batı Trakya Türkleri**, Kutluğ Yayınları, İstanbul, 1974, s. 16-17.

¹⁹**Oruç Beğ Tarihi**, (Haz. Atsız), Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul, 1972, s. 46 ve Hüseyin Mümtaz, “Yüzyıllık Efsane Batı Trakya (1878-1979)”, **Türk Kültürü**, Cilt: 17, Sayı: 196, Şubat 1979, s. 195

arttırılarak Teselya'nın tamamı Osmanlı idaresi altına alınmıştır. Daha sonra 1400 yılı dolaylarında Menemen Ovası'nda bulunan Yörük aileler, bugün Bulgaristan sınırları içerisinde bulunan Filibe'ye gönderilmişlerdir.²⁰

1453 İstanbul'un fethinden 1642 yılına kadar geçen dönemde Trakya bölgesindeki Osmanlı fetihleri devam etmiş ve Tanrıdağı (Karagöz) Yörükleri, Batı Trakya'nın kuzey ve doğu bölgelerinde yer alan Demirhisar, Kelmeriye, Drama, Kavala, Sarışaban, Çağlayık, Yenice-i Karasu, Gümülcine, Eğrican, Dimetoka, Ferecik gibi bölgelere iskân edilmişlerdir. Selanik Yörükleri Makedonya ve Tesalya'ya, Ofçabolu Yörükleri Manastır, Kosova, Bulgaristan ve Dobruca'ya, Vize Yörükleri Doğu Trakya ile Dimetoka ve Hasköy'de iskân edilmişlerdir.²¹ Bölgedeki iskân faaliyetleri neticesinde artan Türk/Müslüman nüfus nedeniyle Osmanlı idaresi, burada yaşayan halklara yönelik birtakım nizamnameler ve kanunnameler çıkararak huzur ve refahın tesis edilmesi için çalışmalar yapmıştır. Yerli aristokrasiyi de kendi askeri sınıfı içerisine dâhil eden Osmanlı Devleti, yeni fethedilen yerlerde devlet otoritesinin güçlenmesini sağlamıştır. Yerli halk üzerinde nüfuz sahibi olan Ortodoks Metropolit ve Piskoposlara tımar tahsis edilerek devlete olan bağlılıkları arttırılmaya çalışılmış, önemli manastırlara imtiyazlar verilmiş, şehrin varlıklı ve ileri gelen birçok ailelerinin ise eski imtiyaz ve vergi muafiyetleri devam ettirilmiştir.²² Osmanlı İmparatorluğunun Balkanlardaki fetihleri sırasında yerli halktan büyük çapta bir isyan çıkmamasında bayındırlık hizmetleri ve yerli aristokrasinin desteği önemli bir faktör olmuştur. Uygulanan iskân faaliyetlerinin yanı sıra yerli halka karşı izlenen adil ve hoşgörülü yönetim politikasının olumlu sonuçları, devletin 1402 yılında gerçekleşen Ankara Savaşı sonrasında meydana gelen “*Fetret Devri*” sırasında Rumeli'den herhangi bir kopuşun yaşanmaması ekinde kendini göstermiştir.

1.4. Batı Trakya'nın Osmanlı Hâkimiyetinden Ayrılışına Giden Süreç

16. yüzyılın sonlarında gücünün doruğuna ulaşan Osmanlı İmparatorluğu, sınırlarının genişliği ve güçlü ekonomisiyle dönemin önde gelen devletlerinden biri haline gelmiştir. Kanuni Sultan Süleyman ya da Avrupa tarih yazımındaki haliyle “Muhteşem Süleyman” (The Magnificent) devrinde zirveye ulaşan Osmanlı Devleti, Kanuni'nin ölümünün ardından elindeki gücü muhafaza edememiş ve duraklama sürecine girmiştir. 1656 yılında sadrazam olarak göreve başlayan Köprülü Mehmet Paşa idaresinde birtakım kalkınma hamleleri gerçekleştirilmeye çalışılmış ancak 1683 yılında yapılan II. Viyana Kuşatmasında Habsburglara karşı alınan ağır yenilgi gerileme sürecini hızlandırmıştır.

²⁰Yusuf Halaçoğlu ve Halit Eren, “*Batı Trakya*”, TDVGA, Cilt: 5, İstanbul, 1992, s. 144. Ve Dr. Levent Kayapınar, “*Yunanistan'da Osmanlı Hâkimiyetinin Kurulması (1364-1461)*”, **Yeni Türkiye Rumeli-Balkanlar Özel Sayısı- I**, Mart-Haziran 2015, Sayı:66, Yeni Türkiye Stratejik Araştırma Merkezi, Ankara, s. 641.

²¹Hasan Moğol, “*Osmanlı Devleti'nde Balkanlarda İskân Siyaseti*”, **Yeni Türkiye Rumeli-Balkanlar Özel Sayısı- I**, Mart-Haziran 2015, Sayı:66, Yeni Türkiye Stratejik Araştırma Merkezi, Ankara, s.770.

²²Gülnihal Bozkurt, **Alman ve İngiliz Belgelerinin ve Siyasi Gelişmelerin Işığında Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumu (1839-1914)**, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 1996, s.14-23.

İstanbul'un Fethi'nden beri Osmanlı ilerlemesine karşı işbirliği yapan ve hatta Osmanlı Devleti'ni Avrupa'dan çıkartmak ülküsünü benimseyerek "Kutsal İttifak" olarak isimlendirilen bir dayanışma içinde bulunan Avrupa devletleri, 16. Yüzyılın ortalarında kurmuş oldukları diplomasi trafiği ile dünya siyasetine yön vermekteydiler. Osmanlı Devleti'nin bu diplomatik siyasi ilişkilere karşı uzak kalışı da II. Viyana yenilgisinin ardından yapılan antlaşma görüşmelerinde kendini göstermiştir. Nitekim müzakereleri 73 gün süren ve nihayetinde 1699 yılı Ocak ayında imzalanan Karlofça Antlaşması, Avrupa devletlerinin Osmanlı'dan intikam almak için ne kadar hırslı olduklarını ortaya çıkarmıştır.²³ Osmanlı tarihinde bir dönüm noktası olan ve gerileme döneminin başlangıcı olarak kabul edilen Karlofça Antlaşması ile Avusturya, Rusya, Lehistan ve Venedik tarafından oluşturulan birleşik Avrupa gücüne karşı ilk defa büyük bir toprak parçası terk edilmiş; böylece Osmanlı askerî gücünün düşman karşısında zayıfladığı ortaya çıkmıştır.²⁴

Osmanlı Devleti'nin bu askeri ve diplomatik gerileyişinden faydalanmak isteyen Rusya, 1689-1725 yılları arasında tahtta bulunan Rus Çarı I. Petro'dan itibaren Rusya'yı Karadeniz'in kuzeyinde sıkışıp kalmışlıktan kurtararak güneye inme ve denizlerde üstünlük kurma çabası içindeydi. Bu nedenle sömürgelere giden en kestirme yol olan Osmanlı denizlerinden Afrika ve Asya'ya açılmak anlamına gelen "*sıcak denizlere inmek*" amacıyla Balkanlarda Osmanlı hâkimiyetini yıpratmaya yönelik birtakım politikalara yöneldi. Rusya, ilk olarak 1695 yılından itibaren Karadeniz'e açılmayı planlayarak Azak kalesine ele geçirebilmek için Osmanlılar ile mücadeleye başladı. 1700 yılında giriştiği mücadeleyi kazanarak Azak Kalesi'ni ele geçiren Petro, nihai amacı olan Kırım'a hâkim olamadığı için Karadeniz'e açılmadı. 1711 yılında yapılan Prut Savaşı ile Azak Kalesi yeniden Osmanlı hâkimiyetine geçti.²⁵

Petro'nun Azak Kalesi'ni alma mücadelesi, Rusların 18. Yüzyılda Osmanlı'ya karşı yapacağı savaşların ve izleyeceği politikaların gerçek nedenlerini ortaya çıkartmıştır. Karadeniz'i öncelikli olarak ele geçirmek ile başlayan sıcak denizlere inme planını 14 maddelik vasiyetinde²⁶ en ince ayrıntısına kadar kaleme alan Petro, 1725 yılındaki ölümüne kadar bu amaca yönelik bir dış politika izledi. Kendinden sonraki kuşaklara aktardığı bu miras, Osmanlı Devleti'ni 19. Yüzyıl boyunca uğraştırmış, yüzyılın devamında Osmanlı Devleti ile Rusya arasında değişen nedenler fakat nihai tek amaç uğruna çeşitli mücadeleler yaşanmıştır. Vasiyetinde işaret ettiği Osmanlı içerisinde yaşayan tüm Ortodoks unsurların Rusya idaresine geçmesi amacına yönelik olarak mirasçıları, özellikle Karadeniz'e açılarak Boğazlardan inmek ve Balkan uluslarını kontrol ederek Balkan Yarımadası'nda yayılma politikalarına yönelmişlerdir. 18. Yüzyıl başlarında tahta çıkan Çar I. Petro'dan itibaren, Rusya'nın Balkan halklarını dini ve milliyetçilik ekseninde kışkırtarak Osmanlı'dan koparmaya yönelik yaptığı bu

²³Oral Sander, **Anka'nın Yükselişi ve Düşüşü- Osmanlı Diplomasi Tarihi Üzerine Bir Deneme**, İmge Kitabevi Yay. 6. Baskı, Ankara, Ekim 2010, s. 130-136.

²⁴Karl Roeder, **Austrians Eastern Question 1700-1780**, New Jersey, 1982, s.4

²⁵İlber Ortaylı, **XVIII. Yüzyıl Türk-Rus İlişkileri**", **Türk Rus İlişkilerinde 500 Yıl 1491- 1992**, Ankara, 1999, s.127.

²⁶Mehmet Saray, **Türk-Rus Münasebetlerinin Bir Analizi**, MEB. Yay. İstanbul, 1998, s. 63-67.

politik manevralar, tarihte “Panslavizm”²⁷ adı ile yer edinmiştir. Bu amaçla Rusya, öncelikli olarak Balkanlarda toprağı bulunan ve özellikle 18. Yüzyılda Osmanlı ile sürekli mücadele halinde bulunan Avusturya ile ittifak yapmıştır.²⁸

28 Haziran 1762’de bir darbe sonucu Çariçe olarak tahta geçen II. Katerina yönetimindeki Ruslar, Çar I. Petro’nun vasiyetini yerine getirmek üzere 1768 yılında Osmanlı’ya saldırarak Panslavizm politikasını hayata geçirmek için Mora’dan Selanik’e kadar olan bölgede Ortodoks halkı isyana teşvik etti. 1770 yılında Mora’da başlayan ayaklanmalar kısa sürede Balkanlar’a da sıçradı. Osmanlı donanması isyanı bastırmak amacıyla Mora’ya doğru harekete geçti. Mayıs ayı sonlarında Mora’nın doğu kıyılarında Rus filosu ile Osmanlı donanması arasında yapılan deniz savaşlarında iki taraf da kesin bir sonuca ulaşamadı. 1774 yılında Mora’daki Osmanlı-Rus savaşlarına son veren Küçük Kaynarca Antlaşması ile Ruslar, Osmanlı Devleti’ndeki Ortodoks tebaanın hamiliğini üstlenme ve İstanbul’da konsolosluk hakkı elde etmiş böylece Osmanlı’nın iç işlerine karışarak Panslavist politikalarında büyük bir fırsat yakalamış oldular. Antlaşmanın bir diğer maddesi çerçevesinde Karadeniz’de ticaret hakkı elde eden Ruslar, hamiliğini üstlendikleri Osmanlı Rumlarının kendi bayrakları altında serbestçe ticaret yapmalarını sağlayarak bir ticaret burjuvazisi oluşturmalarını ve zenginleşmelerini sağlamışlardır.²⁹

II. Katerina, bu başarısının ardından Bizans’ı yeniden kurma ve Bizans İmparatorluğu’nun ilk Kraliçesi olma tutkusuyla Osmanlı Devleti’ni parçalama politikalarına devam etti. Bu amacını gerçekleştirebilmek için ilk olarak Avusturya imparatoru II. Joshep ile “*Grek Projesi*”/”*Yunan Tasarısı*” denilen, Osmanlı Devleti’nin Balkanlardaki topraklarını kendi aralarında paylaşmaya yönelik bir ittifak kurdu. Grek Projesi’ne göre bölgedeki Osmanlı varlığı kesin olarak ortadan kaldırılacak, Balkan toprakları Avusturya ile Rusya arasında paylaşılacak, İstanbul merkezli Bizans İmparatorluğu kurulacak ve başına, II. Katerina’nın torunu Grandük Konstantin geçecektir. Böylece Avusturya’nın Avrupa’daki etkinliği artarken Rusya deniz ticaretini ele geçirerek Asya-Avrupa arasında büyük bir güce sahip olacaktı. Projenin “Grek” ismi almasının nedeni, kurulması planlanan imparatorluğun bir Rum imparatorluğu olmasının amaçlanmasıydı.³⁰ II. Katerina’nın Yunan hayranlığı, gerek Petersburg şehrinde kurdurduğu Yunan Askeri Okulu’nda, gerekse torunlarının “*tam bir Rum*” olması için Rum sütanneler ve dadılar nezaretinde onların Rum-Ortodoks gelenekleriyle yetiştirilmeleri çalışmalarında görülmektedir.³¹

²⁷Ayrıntılı bilgi için bkz. Prof. Hans Kohn (Çev. Dr. Agah Oktay Güner), **Panslavizm ve Rus Milliyetçiliği**, İlgü Kültür Sanat Yay. , Ankara, Eylül 2007.

²⁸Ortaylı, **a.g.e.** , s.129.

²⁹Murat Hatipoğlu, **Yunanistan'daki Gelişmelerin Işığında Türk-Yunan İlişkilerinin 101 Yılı (1821-1922)**, Türk Kültürünü Arş.Ens.Yay., Ankara 1988., s.5.

³⁰Hasan Demiroğlu, “*XVII. Ve XVIII. Asırlarda Çarlık Rusyası’nın Balkan Siyaseti*”, Balkanlar ve Rusya, **Yeni Türkiye Rumeli-Balkanlar Özel Sayısı-III**, Mart-Haziran 2015, Yıl 21, Sayı:68, Yeni Türkiye Stratejik Araştırma Merkezi, Ankara, 2015, S. 2778-2779.

³¹Sinan Yüksel, “*1781 Rus-Avusturya İttifakı Ve Grek Projesi*”, **Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi**, Yıl: 2013- 1 Sayı: 23 S. 99- 122.

1774 Küçük kaynarca Antlaşması'nda Kırım'ın özerkliği ilan edilmiş, Karadeniz'in kapıları Ruslara açılmıştı. Kırım'ın tamamen Rus egemenliğine girmesini ve Karadeniz'deki gücünün daha da artmasını isteyen II. Katerina, Avusturya ile yapmış olduğu Grek Projesi anlaşmasını hayata geçirmek için 1783 yılında Kırım'ı ilhak etti. Osmanlı'nın Rusya'ya savaş ilan etmesinin ardından 1788'de Avusturya devreye girerek hem ortağı korumak hem de Belgrad'ı düşürmek amacıyla Balkanlarda Osmanlı'ya savaş açtı. Hem kuzey hem de batıda iki koldan savaşan Osmanlı, Avusturya'ya karşı yenilgiler almaya başladı. 1789'da Fransa'da patlak veren ihtilalin kendisine sıçramasından korkan Avusturya savaştan çekildi. Yalnız kalan Rusya Osmanlı'ya antlaşma çağrısı yaptı ve 1792 Yaş Antlaşması ile Osmanlı - Rus savaşı sona erdi.³²

1789 Fransız İhtilalinden sonra Avrupa Devletleri'nin dikkatleri Fransa'ya yöneldi. Avrupa'daki çok uluslu imparatorluklar ve mutlak monarşiyle yönetilen krallıklar, ihtilalin yaydığı milliyetçilik ve cumhuriyet fikirlerine kuşkuyla yaklaşıp kendi iç hesaplaşmalarına yöneldiler. Özellikle Rusya'nın Avusturya ve Prusya'yı Fransa'ya karşı kışkırtarak o sırada Lehistan'da cereyan eden bağımsızlık isyanından faydalanarak büyük topraklar kazanma çalışmaları, sonrasında İngiltere, Avusturya ve Prusya'nın Fransa'ya karşı kurdukları ittifak dikkatleri Osmanlı'dan çekmişti. 1793'te patlak veren bir isyanı bastırmasıyla yıldızı parlayan ve aslen general olan Napolyon Bonaparte'ın Fransa'nın idaresini ele almasıyla başlayan süreçte Avrupa yeniden sömürge yarışına girmiş ve 1815 yılına kadar bir dizi savaşlar meydana gelmiştir.³³

İlk defa 1815'te Viyana Kongresi sırasında Rusya tarafından Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan Hıristiyan tebaanın durumu üzerine başlatılan tartışma sonrasında kullanılan “*Şark Meselesi*” tabiri, genel anlamda, Avrupa siyasetine yöne vermek isteyen devletlerin, zayıflayan Osmanlı'yı Avrupa'dan tamamen atma planı olarak değerlendirilebilir.³⁴ Bilindiği gibi Napolyon Bonaparte'ın ardından dağılan Avrupa siyasi haritasını şekillendirmek isteyen “*Büyük Devletler*”, 1815'te yeni dünya düzenini tartışmak için Matternich liderliğinde Viyana'da bir kongre toplamışlardı. Kongreye katılan Rus Çarı Aleksandr yaptığı konuşma sırasında Osmanlı'nın Balkanlar'daki Ortodoks halka yönelik tutumunu dile getirmiş ve dikkatleri buraya çekerek söz konusu sorunun çözümü için Balkanların büyük bir kısmının Rus idaresine girmesi gerektiğini öne sürmüştü. Milliyetçilik konusunda oldukça titiz olan ve ulus devlet prensibine karşı olan Matternich, Rusya'nın bu talebinin “*sıcak denizlere inmek*” için bir strateji olduğunu değerlendirmiş ve bu fikri endişe ile karşılamıştır. Bu durumdan aynı derecede rahatsız olan İngiltere, konunun yalnızca Rusya'yı değil, tüm Avrupa devletlerini ilgilendirdiği ve dolayısıyla işbirliği içinde olunması gerektiği savını ortaya atmış ve kongrede yapılan görüşmeler sonucu sorunu “*Şark Meselesi*” olarak değerlendirmişlerdir.³⁵

³²Fahir Armaoğlu, **19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1997, s. 18-22.

³³Ayrıntılı bilgi için bkz. Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 45-61.

³⁴Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi**, C.V, Ankara 1983, s.203-204.

³⁵Karal, **a.g.e.**, s.203-204.

Şark Meselesini “*Doğu Sorunu*” adı altında ekonomik³⁶, siyasi ve kültürel nedenlerle³⁷ ele alıp yorumlayanlar da vardır. Ancak bu yorumlarda genelde Osmanlı’nın geri kalmışlığı, kalabalık ulus yapısını artık yönetemeyiş³⁸ gibi göstermelik sebeplerin altında Osmanlı’nın sahip olduğu stratejik konum dolayısıyla emperyalist yarışta değerli bir coğrafyada yer alması etkili olmuştur. Bu yarışın doğal sonucu olarak 19. Yüzyıl Avrupa siyasetinin büyük çoğunluğu, Osmanlı’ya karşı bir güçler dengesi oluşturma çabaları ve devletler arası çekişmeler, pazarlıklar ve savaşlara neden olmuştur.

³⁶Örneğin Karl Marx’ın ele aldığı aynı isimli eseri.

³⁷Şark Meselesi’nin sebepleri hakkında bkz. Komisyon, **Türk Milli Bütünlüğü İçerisinde Doğu Anadolu**, Türk Kültürünü Araştırma Ens.Yay., Ankara 1986, s.158-161.

³⁸Dimitri Kitsikis, **Türk-Yunan İmparatorluğu**, İletişim Yay.,İstanbul, 1996., s.145-157.

2. YUNAN MİLLİYETÇİLİĞİ VE YUNAN BAĞIMSIZLIĞINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER

1789 Fransız İhtilali ile güçlenen milliyetçilik fikirlerinin Osmanlı Devletinde yayılmasıyla çıkan Sırp (1804-1817) ve Yunan (1815-1830) isyanları, 1814'te Filiki Eteryia Derneğinin kurulmasıyla başlayan Yunan bağımsızlık hareketi, Osmanlı'nın, bölge siyaseti içindeki zayıflama sürecini hızlandırmıştı. İsyanların arka planını, temelleri Batı Avrupa'da atılan ve burada filizlenerek tüm dünyadaki siyasi dengeleri değiştiren iki siyasi doktrin oluşturmuştur. 19. Yüzyıl başlarında Rigas, Laskaris, Koreas³⁹ gibi Yunan ulusal lider ve düşünürleri, Avrupa'da 18. yüzyıl başlarında oluşan Aydınlanma hareketleri ekseninde ortaya çıkan liberalizm ve temeli 19. yüzyıl tarihselciliği ve romantikliğine dayanan milliyetçilikten büyük ölçüde etkilenmişler ve bu iki doktrinin etkisi ile bağımsız ulus devletler kurmak amacıyla birtakım isyan hareketlerine girişmişlerdir.⁴⁰

18. yüzyıl başlarında Avrupa'daki bazı düşünürlerin başlattığı aydınlanma hareketleri ile filizlenen liberalizm fikri, kısaca bir önceki yüzyılda yaşanan bilimsel gelişmelerin toplumsal düzene eklenmesi şeklinde ortaya çıkmıştır. Doğayı ve doğanın kanunlarını inceleyerek çıkarımlarda bulunan bilim insanları gibi düşünürler de doğa kanunlarının doğayı şekillendirmesi gibi kural ve kanunların da toplumu şekillendireceğini öne sürmüşlerdir.⁴¹ Bireylerin doğuştan gelen hakları olduğu ve aynı zamanda her bireyin biricik-hür olduğu düşüncesinde şekillenen liberalizm, devletleri oluşturan bireylerin yazılı ya da sözlü bir kolektif yaşam ülküsü etrafında toplanmış kişilerden oluştuğu ilkesine dayanmaktadır. Devlet mekanizmasının rolü ise bu bir araya gelmiş ancak özünde biricik olan kişilerin temel hak ve hürriyetlerini korumak ve sürekliliği sağlamak olmuştur. Liberalizmde esasla vurgulanan özel mülkiyet ve devletin özel mülkiyeti koruma görevi, bu düşünceden meydana gelmiştir. Liberalizm kavramı Aynı yüzyıl içerisinde liberalizm fikri temellerinde “eşitlik, özgürlük, mutluluk” gibi yaşam tanımı bulunan Amerikan Bağımsızlık Bildirisi'nde vücut bulmuştur.

19. yüzyılda yükselişe geçen milliyetçilik düşüncesini savunanlar ise devletin koruyucu bir mekanizma olmaktan çok aynı dili, dini ya da kültürü paylaşan bireylerin yine kolektif bir şekilde ancak bireysellikten çok ulusal çıkarlar için bir araya gelerek oluşturdukları bir yönetim mekanizması olarak görmekteydiler. İnsanların tanrı tarafından aslında milliyetlere bölündüğünü, dil ve coğrafi farklılıkların bundan kaynaklandığını ileri sürüyorlardı. Belirli coğrafi bölgelerde yaşayan insanların konuştuğu tek bir ortak dil, ortak bir inanç ve tüm bunlara

³⁹Erhan Afyoncu, “*Osmanlı İdaresinde Yunanistan*”, **Balkanlar El Kitabı Cilt: 1 Tarih**, (Ed. Prof. Dr. Bilgehan A. Gökdağ-Doç Dr. Osman Karatay), Akçağ Yayınları, Ankara, 2013, s. 329.

⁴⁰L. S. Stavrianos, **The Balkans Since 1453**, Rinehart, New York, 1958, s. 279.

⁴¹Barbara Jelavich, **Balkan Tarihi-1 18. ve 19. Yüzyıllar**, Küre Yayınları, İstanbul,2006, s.195.

bağlı şekillenen gelenekler ile uzun tarihi birliktelik, milleti ve dolayısıyla devleti oluşturan en önemli faktörlerdi. Bu çerçevede belirli bir devlet içerisinde yaşayan vatandaş, ulusun bir parçası olup devlete karşı bireysel haklara sahip değildi. Bu bağlamda kişisel hürriyet, anayasa ve benzer hukuki belgeler vasıtasıyla değil de ulusun kolektif iradesine teslim olmak ve onunla özdeşleşmek sayesinde elde ediliyordu.⁴²

Bu bağlamda bakıldığında birbiri ile açık ara farklılıklar olan bu iki doktrinin 19. ve 20. yüzyıllarda aynı potada erimesi, şüphesiz ki büyük devletlerin siyasi ve dünya kapitalinin çıkarlarının yönünde söz konusu olmuştur. Fransız İhtilali'nden sonra değişen Avrupa siyasetinde mutlak krallar feodal ve otokratik rejimlerin yıkılmasına, yerine ise daha liberal fikirlerle ancak ulusallığın da temel alındığı anayasal rejimlerin kurulmasına yoğunlaşmışlardı. Devlet için ulusal bir temeli kabul etmişlerdi; bu temeli oluşturan iki payda öne çıkmıştı: Ortak bir tarihsel geçmiş ve ortak konuşulan bir dil. Devleti oluşturan bireylerin bu paydalarda bir araya gelerek oluşturdukları kolektif toplumlarda en önemli husus ortak konuşulan dildi. Ortak bir dil, hangi insanların bir devlet kurması gerektiği konusunda en temel faktör olarak görülürken, bu insanların yaşamaları gereken toprak parçasını belirlemede ana etken olarak değerlendirilmekteydi. 19. yüzyıl Balkan milliyetçiliğini oluşturan da işte bu ortak dil, tarih ve kültür olmuştur.

Balkan milliyetçiliğini arttıran ve isyanların hızlanmasına katkıda bulunan bir diğer faktör ise, Balkan uluslarının genel iktisadi hayatlarının canlanması ve bölgede kültür ticaretinin gelişmesiydi. Özellikle 18. Yüzyıl başlarında bölgedeki ticari etkinliklerin artmasıyla birlikte, ticaret faaliyetlerini ellerinde tutan gruplar hem ekonomik hem de kültürel açıdan önemli noktaya gelmişlerdi. Avrupa'dan ithal edilen mallar gibi kültürel gelişmeler de ithal ediliyor, bu ticareti yapanlar ise gayrimüslim gruplar oluyordu. Osmanlı Devleti'nin Avrupa'ya açılan kapısı konumundaki Balkanlar'da bulunan Rum, Ermeni ve Yahudi gibi milletler, bölgedeki ticari faaliyetleri ellerinde tutuyorlar, kültürel gelişmeleri yakından takip ediyorlardı.

Balkanlardaki bağımsızlık isyanlarının bir diğer nedeni ise, Osmanlı'nın bölgedeki asayiş kontrol etmekte artık güçlük çekmesiydi. Devlet hem kırsal kesimde hukuku ve düzeni korumakta zorlanıyor hem de özellikle itaatsiz ve silahlı gayrimüslim unsurları dizginleyemiyordu. Ortaya çıkan asayişsiz durum karşısında, devletten yana olan Müslüman ve Gayrimüslim unsurlar da kendi savunmalarını organize etmeye başladılar. Bu durum karşısında daha fazla silaha ve nüfuza sahip olan yerel güç unsurları oluşmaya başladı. Merkezi otoritenin zayıflamasıyla birlikte hem yeni siyasi merkezler oluşmuş hem de ayanlar gibi legal, kaçak Yeniçerilerin oluşturduğu illegal silahlı çeteler yaygınlaşmaya başlamıştır.

Osmanlı Devleti'nin 1715'te Mora Yarımadası'nın fethinden sonra bölgedeki Yunan topluluklar ilk kez tek bir devlet çatısı altında birleşmişti. Osmanlı Devleti içinde pek çok farklı coğrafyaya

⁴²Jelavich, **a.g.e.**, s. 195-198.

yayılmış olan Yunan topluluklar daha çok Mora, Teselya ve Ege Adaları'nda yoğunluklardılar. Fatih Sultan Mehmet döneminden itibaren diğer gayrimüslim unsurlara nazaran Yunanlara daha çok ayrıcalıklar verilmişti. İstanbul'un fethinden sonra burada kalan Yunanların dini inançlarına müdahale hiçbir şekilde edilmemiş hatta talepleri doğrultusunda Fatih tarafından Gnadyüs Ortodoks patriği seçilmiştir.⁴³ Daha sonrasında patrik seçimi Yunan cemaatine bırakılmış ve patriğe ruhani liderlik sıfatı yanı sıra Ortodoks toplumunun dünyevi işlerinden sorumlu bir temsilci/yönetici sıfatı da verilmiştir. Evlilik, boşanma gibi özel hukuk meselelerinin yanı sıra cemaat arasındaki her türlü anlaşmazlığı çözme görevleri de yine patriğe ya da onun belirleyeceği papaz gibi din adamlarına verilmiştir. Verilen bu yetkiler patriklerin yalnızca Yunanların değil, Sırp, Romen, Bulgar gibi Ortodoks mezhebine mensup olan diğer unsurlar üzerinde de nüfuz sahibi olmalarına neden olmuştur.⁴⁴

Osmanlı yönetiminin Yunanlar açısından diğer bir özelliği de İstanbul'daki Fenerli Rumların devlet içerisinde kazandıkları ayrıcalıklı statüleridir. Gayrimüslim unsurların devlet işlerinde bulunmaları yasaklanmış olduğu halde Yunanlar, 18. Yüzyıldan itibaren Eflak-Buğdan voyvodalıkları ve Divan Tercümanlığı⁴⁵ gibi önemli mertebelere yükselerek Osmanlı Devleti içerisinde devlet kadrolarına da yerleştirilmişlerdir.⁴⁶

Osmanlı Devleti'ne karşı 1804'te Sırp'ların başlattığı isyan hareketlerinin akabinde ilk kez bağımsızlık kazanan millet Yunanlar olmuştur. Rusya, 1821-1829 yılları arasında Osmanlı Devleti'ne karşı yaptıkları isyanlarda Yunanları desteklemiş, Fransa ve İngiltere ise Rusya'nın bağımsız Yunanistan üzerinde tek başına hak sahibi olmasını engellemek için Yunanların yanında yer almışlardır. Osmanlı'nın içinde bulunduğu askeri, mali ve siyasi olumsuzluklar, zaten büyük devletlerden maddi manevi destek alan Yunanların isyanlarını palazlandırmış ve muvaffak olmalarını sağlamıştır.

Avrupa'da 15. Yüzyılda başlayan Rönesans hareketleri, antik dünyaya ait eserlerin tercümeleriyle birlikte Avrupa toplumlarının tarihsel geçmişi ve medeniyetlerinin oluşumu ile ilgili savların ortaya atılmasını sağladı. Tercüme edilen eserlerde antik Yunan uygarlığının gün ışığına çıkan yönleri, medeniyetin bu uygarlıktan oluştuğu fikrinin kabul görmesine neden oldu. Avrupa toplumları, Rönesans ile birlikte antik Yunan'ın yeniden inşası için sanatsal ve düşünsel eserler ürettiler. Antik Yunan cumhuriyetinden ve mitolojisinden etkilenen bu yazar ve düşünürler, Avrupa toplumunun aydınlanmasında yine antik Yunan eserlerini yol gösterici olarak kabul ettiler.⁴⁷

⁴³İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, C.II, 4. Baskı, T.T.K. Ankara 1983, s.157-159.

⁴⁴Coşkun Üçok, "*Osmanlı İmparatorluğu ve Rum-Ortodoks Kilisesi*" **Tarih Boyunca Türk-Yunan İlişkileri**, Üçüncü Askeri Tarih Semineri, Ankara 1986, s.191.

⁴⁵Kitsikis, **a.g.e.**, s.162.

⁴⁶Aurel Decei, "*Fenerliler*", İA, C.4, MEB Eskişehir, 1997, s.549.

⁴⁷Bilal Şimşir, **Ege Sorunu, Belgeler C.I. (1912-1913)**, Ankara 1976, s.36-38.

18. yüzyıla gelindiğinde bağımsızlık isyanları sırasında Avrupa'daki pek çok Grek hayranı yazar ve düşünür, bu "kutlu" olarak kabul ettikleri döneme bizzat tanıklık etmek için Yunanistan'a gittiler.⁴⁸ Bunlardan özellikle Lord Byron ismi öne çıkmaktadır. Türkleri barbar olarak tanımlayan Byron, Yunan isyanını bağımsızlık hareketi olarak eserlerinde nitelemiştir. Aynı zamanda Yunan isyanının başladığı dönemde Atina'ya giderek Osmanlı- Yunan mücadelesinde Yunan saflarında savaşlara katılan Byron bu isyanı değerlendirirken, "*Türkler gibi medeniyetten uzak, fakir bir millete esir olan kutlu Yunanların acilen bir Don Kişot'a ihtiyaçları vardır.*" Şeklinde tanımlarken kendisinin de özgürlüğü için mücadele eden bu halkın yanında olmaktan duyduğu minneti dile getirmiştir.⁴⁹

Rusların Küçük Kaynarca Antlaşmasına eklediği "Yunanlar, Karadeniz'de Rus bayrağı altında ticaret yapabilir"⁵⁰ maddesinin sonucunda Yunanistan'da güçlü bir ticaret burjuvazisi gelişmiş oldu. Rum ayanlardan ve yeni yeni güçlenen bu burjuvaziden destek alan ayrılıkçı Yunanlar, Osmanlı'ya karşı başlatacakları isyanı organize bir şekilde yönetmek için 16 Ocak 1814 tarihinde Filiki Eteryia (Φιλική Εταιρεία /Dostluk Cemiyeti) isminde bir örgüt kurdular.⁵¹ Yunanların kurduğu bu ayrılıkçı örgütün merkezi, o dönemde Rus toprağı olan Odesa şehrinde bulunuyordu. Kurucuları, Skufas, Emmanuel Ksanthos adlı iki Rum ile Yanyalı Atmas Çakalof adlı bir Bulgar tüccardı. Daha sonra Aleksandr İpsilanti ismi daha çok öne çıkmış ve örgüt, onunla birlikte anılmıştır. Kuruculardan Ksanthos, Paris'te eğitim almış bir masondu ve örgütün gizli girişimlerde nasıl hareket etmesi gerektiğini bilen birisiydi. Küçük ve çapsız cemiyetlerle Yunan emellerine ulaşmanın mümkün olmadığını düşünen Ksanthos'a göre Yunanlar Bizans'ın mirasçısıydılar ve Osmanlı'nın elinde onursuz bir şekilde yaşamaktaydılar. Onları bu onursuzluktan kurtarmak ve Bizans'ı diriltmek, Yunan ulusu için yapılacak en şerefli görevdi.⁵² Bu görevi ilke edinerek kurulan örgüt, Batı Avrupa'daki gizli mason cemiyetlerinin işleyiş şekillerini benimsedi. Osmanlı'nın Hıristiyan tebaasına yönelik bir eğitim cemiyeti görünümüyle kendini gizleyen örgütün asıl amacı, başkent olarak kabul ettikleri Konstantinapolis'te Fener Rum Patrikhanesi'ne bağlı tüm Rumları içine alan bir coğrafyada bağımsız bir Yunanistan kurmak, diğer bir şekliyle Bizans'ı yeniden diriltmekti. Daha sonra Yunanistan başbakanı Venizelos tarafından "Megali İdea" (Büyük Düş) olarak adlandırılan bu amaç, Filiki Eteryia örgütünde on başlık altında toplanmıştı:

- 1- Yunan milletinin tam istiklalinin temini
2. Batı Trakya ve Selanik'in Yunanistan'a ilhakı
3. Ege Adaları'nın Yunanistan'a ilhakı
4. Oniki Ada'nın Yunanistan'a ilhakı
5. Girit Adası'nın Yunanistan'a ilhakı

⁴⁸Ertan Köse, **Yunanistan ve Bitmeyen Kin**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul2005, s.28.

⁴⁹**Lord Byron in His Letters, Selections From His Letters And Journals**, Edited By V. H. Collins, Haskell House Publishers LTD., Newyork, 1973, s. 251-277.

⁵⁰Kitsikis, **a.g.e.**, s.148.

⁵¹Selahattin Salıhık, **Tarih Boyunca Türk Yunan İlişkileri ve Etnik-i Eteryia**, İstanbul, 1968 ve ayrıca **Yunan İlişkileri ve Megalo İdea**, T.C. Genelkurmay Harp Tarihi Bşk. Resmi Yay., Ankara 1975, s.19

⁵²Salıhık, **a.g.e.**, s.147- 149.

6. Batı Anadolu'nun Yunanistan'a ilhakı
7. Pontus-Rum hükümetinin kurulması
8. Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakı
9. İmroz ve Bozcaada'nın Yunanistan'a ilhakı
10. İstanbul'un ele geçirilmesi ve Bizans İmparatorluğu'nun canlandırılması.⁵³

Bu on ilkeyi örgüte bağlılık yemini olarak kabul eden Filik-i Eteryaya, en büyük amacı olan Yunanistan'ın bağımsızlığına kavuşmasını sağlamak amacıyla çeşitli isyan hareketlerine başladı. İlki 1820'de Eflâk'ta başlayan Yunan isyanları sırasıyla Mora, Ege Adaları, Girit ve Kıbrıs'ta devam etti.⁵⁴

1806-1812 yılları arasında Osmanlı Devleti ile Rusya arasında yapılan savaşlarda Rusya başarılı olmuş ve 5 Temmuz 1812'de Bükreş Antlaşması imzalanmıştı. Bu antlaşmayla birlikte Rusya işgal ettiği Eflak-Buğdan'dan çekilmiş, Beserabya'yı egemenliği altına almıştı. 1820'de Eflâk'taki Yunan isyanının bastırılmasını kabul etmeyen Filiki Eteryaya, 1821'de Mora'da ikinci ve çok daha büyük bir ayaklanma başlattı.

Ayaklanmanın Eflâk'tan daha etkili olmasında hem buradaki din adamlarının isyanı yönetmesi hem de Avrupa'dan "*Yunan dirilişi*"ne şahit olmak isteyen gönüllülerin katılarak Osmanlı'ya karşı cenk etmesi etkili oldu. İngiliz bankaları tarafından maddi destek sağlanan isyana cephane desteği ise Ruslardan geldi. Nisan 1826'da bir araya gelen Rusya ve İngiltere, Yunanistan'ın özerkliğe kavuşturulması için kendi aralarında bir ittifak kurdular. 1827 yılında Fransa'nın da ittifaka katılması ile birlikte Osmanlı'nın Balkanlardan tamamen koparılması için çalışmalar başladı. Buna göre, hâlihazırda devam eden Yunan isyanı tekrar alevlendirilecek ve 1827'de II. Mahmut'un kaldırdığı Yeniçeri ordusunun yarattığı askeri zayıflıktan istifade edilerek Osmanlı'ya saldırılacaktı. Plan doğrultusunda ittifak güçleri Mora'ya cephane yardımları yaptılar. İsyanı bastıramayan II. Mahmut Mısır valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa'dan isyanı bastırmak için yardım istedi. Kavalalı'nın bu yardımı elbette karşılıksız değildi. Mısır'ın muhtariyetini, Girit ve Mora'nın valiliklerini isteyen Kavalalı'nın isteklerine karşı isyanı bastırmakta zorlanan II. Mahmut, birleşen Avrupa güçleri karşısında Kavalalı'nın tekliflerini kabul etti. Mehmet Ali Paşa kuvvetleri Mora'ya çıktıktan kısa bir süre sonra isyanı bastırdı.⁵⁵

İsyanın bastırılmasının ardından Avrupalı müttefikler Osmanlı'dan Yunanistan'ın bağımsızlığını tanımasını istediler. Osmanlı'nın bu isteği reddetmesi üzerine 20 Ekim 1827'de

⁵³Salışık, a.g.e., s. 149.

⁵⁴Jelavich, a.g.e., s. 241–242.

⁵⁵Jelavich, a.g.e., s. 241-242.

Mora'nın batısındaki Navarin körfezinde Osmanlı-Mısır donanmasını yaktılar. Osmanlı bu devletlerle olan siyasi ilişkisini kesti. Rusya, Osmanlı Devletine savaş ilan etti. Ağustos 1828'de Fransızlarla anlaşan Mehmet Ali Paşa, Mısır güçlerini Mora'dan çekerek yerini Fransız keşif birliğine bıraktı. Osmanlı Devleti ile Rusya arasında yapılan 1828-29 yıllarındaki savaşlarda aldığı mağlubiyet neticesinde imzalanan Edirne Antlaşmasıyla (14 Eylül 1829) Sırbistan ve Eflak-Buğdan'a geniş ölçüde muhtariyet verildi. Aynı yıl içinde daha önce, İngiltere, Fransa ve Rusya arasında Londra'da imzalanan bir protokolle bağımsızlığı öngörülen Yunanistan'ın özerk statüsünü, antlaşmada yer alan 10. Madde ile kabul edildi.⁵⁶

1829'da imzalanan Edirne Antlaşması Yunanistan'a, öngörüldüğü gibi bağımsızlık kazandı ancak Yunanistan'ın bağımsızlığı Rusya'ya hiçbir fayda sağlamamıştı. Bu nedenle Osmanlı'yı Balkanlardan atmayı milli bir ülkü haline getiren Rusya, Balkan uluslarını kışkırtma stratejilerine devam etti. Yunan isyanı sırasında yardımını aldığı Kavalalı Mehmet Ali Paşa'ya, Yunanistan'ın bağımsızlığı sonrası vaat ettiği Mora'yı veremeyen Osmanlı'nın karşısına çıkan Kavalalı bu sefer de Girit ve Suriye valiliklerini istedi. Bu istekleri Osmanlı tarafından kabul edilmeyince 1833'te bir isyan başlattı.⁵⁷ İsyanın bastırılması için İngiltere ve Fransa'dan yardım isteyen Osmanlı, isyanın Osmanlı'nın iç sorunu olduğunu öne sürerek İngiltere ve Fransa'dan istediği bu yardımları alamayınca çaresiz bir şekilde Rusya'nın yardım teklifini kabul etti. Donanmasını İstanbul'a gönderen Rusya'nın bu yardım yoluyla sıcak denizlere inebileceğinden endişelenen İngiltere ve Fransa, Kavalalı sorununa müdahil oldular ve bu yolla Rusya'yı engellemeye çalıştılar. Kavalalı ile Osmanlı'yı uzlaştırarak 1833'te taraflar arasında Kütahya Antlaşması'nın yapılmasını sağladılar. Böylece Rusya'nın da önünü kestiler. Ancak Osmanlı Devleti İngiltere ve Fransa'nın sürekli değişen politikalarından endişelenerek Rusya ile ilişkilerin düzeltilmesi amaçlı önlem arayışına girdi ve aynı yıl Rusların boğazlardan serbestçe geçişine imkân sağlayan Hünkâr İskelesi Antlaşması imzalandı.⁵⁸

19. yüzyıl Osmanlı tarihinde, sürekli yön değiştiren diplomatik manevraların yapıldığı, savaşlarla daha fazla maddi-manevi güç kaybının yaşanmaması için birtakım antlaşmaların yapıldığı bir dönem olmuştur. Ekonomik ve siyasi alanlarda gerileyişin farkında olan Osmanlı Devleti, Avrupa siyasetine yön veren devletler arasında bir denge siyaseti uygulayarak ekonomik ve siyasi zararlardan korunmayı ilke edinmişti. Rusya'nın yayılmacı politikasına karşın İngiltere-Fransa gibi Avrupa devletleri ile anlaşmalar yapan Osmanlı Devleti, Afrika toprakları ve Akdeniz'de İngiliz-Fransız hareketliliği karşısında ise Rusya ile yakınlaşmıştır. 1829 Edirne Antlaşması'ndan sonra gelişen karmaşık süreç, işte bu denge politikasının ürünüdür.

Hünkâr İskelesi Antlaşması, Rusların sıcak denizlere inmesinin önünü açacağı için İngiltere ve Fransa'yı oldukça rahatsız etti ve Boğazlar Sorunu ortaya çıktı. Sorunun çözümü için bu sefer

⁵⁶Jelavich, **a.g.e.**, s. 251.

⁵⁷Sander,**a.g.e.**, s. 189-190.

⁵⁸Sander, **a.g.e.**, s. 192.

de İngiltere ile yakınlaşan Osmanlı 1838’de Balta Limanı Ticaret Antlaşması’nı imzalayarak İngiltere ile olan ekonomik ilişkilerini güçlendirmeye yöneldi.⁵⁹

1841 yılında, Hünkâr İskelesi Antlaşması’nın süresi dolduğundan İngiltere, Boğazların durumunun görüşülmesi amacıyla Fransa, Rusya, Avusturya, Prusya ve Osmanlı Devleti’nin katılımıyla Londra’da bir kongre düzenlemiş ve bir sözleşme imzalamıştı. Bu sözleşmeye göre Boğazlar Osmanlı hâkimiyetinde kalacak, savaş zamanında Boğazlar savaş gemilerine kapatılacak ve tüm ticaret gemileri boğazlardan geçebilecekti. Böylece hem İngiltere’nin sömürgelerine giden yol Rusya’ya karşı korunuyor hem de Osmanlı’nın toprak bütünlüğü korunmuş oluyordu. İngiltere’nin boğazlar üzerinde daha fazla hak elde etmesi Rusya’yı rahatsız etti. Ancak Osmanlı’ya yönelik herhangi bir saldırı girişiminde İngiltere ve Fransa’yı da karşısına almaktan çekinen Rusya, sözleşmeyi kabul etti. 1848 İhtilalleri yine Avrupa’yı meşgul ederken Rusya, “*Hasta Adam*” olarak tanımladığı Osmanlı Devleti’ni parçalama politikasını hayata geçirmeye karar verdi ve İngiltere’ye bu teklif ile gitti. Ancak İngiltere, Osmanlı’nın toprak bütünlüğünden memnun olduğunu belirterek Rusya’nın bu teklifini geri çevirdi. Rusya’nın bir diğer hamlesi ise Osmanlı Devleti’ndeki Kutsal Yerler Sorunu oldu. Osmanlı idaresindeki Ortodoks halkın hamiliğini isteyen Rusya, İngiltere ve Fransa’nın desteği ile Osmanlı’dan ret cevabı aldı. Bunun üzerine 1853 yılında Eflak-Buğdan’ı işgal ederek Osmanlı’ya savaş ilan etti. Sinop’ta Osmanlı donanmasının yakılmasıyla şiddetlenen savaşta İngiltere ve Fransa Osmanlı Devleti’ni desteklediler. 1856 yılına gelindiğinde Osmanlı, Fransız ve İngiliz kuvvetlerine karşı yenilen Rusya barış istedi ve aynı yıl Paris’te savaşı sonlandırmak üzere bir kongre toplandı. Kongrede imzalanan Paris Antlaşması ile Londra Sözleşmesi’nin hükümleri aynen kabul edilmiş, buna ilaveten boğazlarda tersane ve donanma bulundurma hakkı Rusya ve Osmanlı’ya yasaklanmıştır. Ayrıca Osmanlı Devleti’nin toprak bütünlüğü Avrupa devletlerince garanti altına alınarak Osmanlı Avrupa devleti sayılmıştır.⁶⁰

Paris Konferansı sonrası Rumeli’de çıkan birtakım isyan hareketlerine Rusya ve Avrupa Devletleri müdahale etmiş, bölge halklarının Osmanlı yönetimine olan bağlılığı gittikçe azalmıştır. Tüm bu gelişmeler bölgede asayişin bozulmasına, Balkanlarda ve Batı Trakya’daki Osmanlı idaresinin ortadan kalmasına ve Türk varlığının azalmasına neden olmuştur.

1877-1878 yıllarında Osmanlı Devleti ile Rusya arasında yapılan ve “93 Harbi”⁶¹ olarak isimlendirilen savaşlarda Osmanlı’nın aldığı yenilgi, Balkan bölgesinde yaşayan tüm halklar için çatışma, yağma ve katliamların yaşanacağı bir sürecin başlangıcı olarak kabul edilir.⁶² Özellikle bölgede yaşayan Türk/Müslüman halkı oldukça etkileyen bu süreç, savaş sırasında Rus askerleri ile Bulgar çetelerin sivil halka yönelik yaptıkları eziyetlerden kaynaklanmıştır. Daha sonrasında Yunan, Sırp gibi Osmanlı’nın bölgedeki mağlubiyetinden faydalanmak isteyen

⁵⁹Sander, a.g.e., s. 195-204.

⁶⁰Sander, a.g.e., s. 233-243

⁶¹Sander, a.g.e.,s. 248-250.

⁶²Justin McCarthy, **Osmanlı’ya Veda-İmparatorluk Çökerken Osmanlı Halkları**, Etkileşim Yay., İstanbul, 2006., s. 94-95.

ayrılıkçı unsurların eylemleriyle daha da şiddetli hal alan süreç, bölgedeki huzursuzluğu ve çatışmaları günden güne artırmıştır.⁶³

Osmanlı Devleti, bölgenin stratejik konumu kadar ekonomik önemi ve tarihi özelliklerini, halkın değişik etnik gruplara mensup olduğunu da göz önünde bulundurarak bölgenin Osmanlı idaresi altında kalması için birtakım çalışmalar yapmıştı. 1828-1829 Osmanlı-Rus çatışmaları esnasında İstanbul ve Boğazların korunması bakımından bölgenin kilit rol oynaması karşısında 1864'te Edirne'yi beş sancaklı geniş bir vilayet haline getirerek bölgede siyasi bir bütünlük sağlamıştı. Böylece Edirne vilayeti bütün Trakya'yı kapsayacak şekilde Balkan sıradağlarının güneyinden başlayarak İstanbul vilayeti, Karadeniz, Marmara Denizi, Çanakkale Boğazı, Ege Denizi ve Mesta-Karasu nehri ile çevriliyordu. Ancak bu siyasi bütünlük, 1878 yılında Ruslarla imzalanan Ayestafanos (Yeşilköy) ve Berlin Antlaşmaları ile bozulmuş, Osmanlı'nın askeri ve siyasi idaresinde bulunan Doğu Rumeli vilayeti, bir Bulgar Prensiği'ne dönüştürülerek Bulgaristan ve dolayısıyla Rusya'ya verilmiştir. 1886 yılında ise Doğu Rumeli'nin Bulgaristan'a tamamen devredilmesiyle Trakya hemen hemen bugünkü sınırları olan doğuda Karadeniz, Marmara Denizi, güneyde Ege Denizi ve batıda Mesta nehri arasında kalan bir bölge haline gelmiştir.⁶⁴

⁶³A. Haluk Dursun, **Nilden Tuna'ya Osmanlı Yazıları**, Ötüken Yay., İstanbul, 2006., s. 38

⁶⁴Oran, **a.g.e.**, s.9.

1. BÖLÜM: BATI TRAKYA TÜRKLERİNİN AZINLIK OLUŞ SÜRECİ

1.1. 1830 LONDRA PROTOKOLÜ

Yunanistan'ın özerkliğinin Osmanlı Devleti tarafından tanınmasının ardından Trakya bölgesi, Rusların Akdeniz politikaları yolunda önemli avantajlar elde etmelerini sağlayan bir durumu ortaya çıkartmıştı. Özellikle İngiltere'nin bölgedeki çıkarlarına ters düşen bu Rus kazanımları üzerine İngiltere, Fransa ve Rusya'nın katılımı ile Şubat 1830'da bir kongre toplamış ve 3 Şubat 1830'da Yunanistan'ın monarşik bağımsız bir devlet olarak kabul edildiği Londra protokolü imzalanmıştır. Osmanlı Devleti de Yunanistan'ın bu kesin bağımsızlığını 24 Nisan 1832'de kabul etmiştir.⁶⁵

1830'da imzalanan ve bağımsızlığına kavuşan bu yeni Yunanistan devleti içinde kalan Müslüman azınlıklar, yine aynı protokol gereğince birtakım haklara ve güvencelere sahip olmuşlar ve bu bölge içinde ilk kez azınlık statüsüne girmişlerdir. Protokolün özellikle 5. Maddesi Müslüman azınlığı ilgilendiren kararları içermektedir. Buna göre; Yunan hükümeti, derhal genel bir af ilan edecek ve kendisine karşı çarpışmış olanların sahibi oldukları mallarından ve mülklerinden yoksun bırakılmamasını sağlayacak ve bu kişilere yönelik olumsuz tutumları engelleyecektir. Yunanistan'a bırakılmış olan bölgelerde yaşayan Müslümanlardan kalmak isteyenler mülkiyetlerini koruyacak ve aileleri ile birlikte tam güvenlikten yararlanarak yaşayacaklardır.⁶⁶

Protokol 16 Nisan 1830'da Yunan parlamentosunda onaylanarak kabul edilmiştir.⁶⁷ Azınlıklara yönelik üstünkörü kararlardan oluşan protokol, bölgede henüz yeni bir statüye kavuşmuş olan Müslüman azınlıkların sorunlarını engelleyememiş ve bu sorunlar, daha sonra yapılan antlaşmalarla yeniden değerlendirilmiş ve çözülmeye çalışılmıştır.

Osmanlı Devleti'nin bölgedeki hâkimiyetinin zayıflaması zamanla bölgenin Osmanlı Devleti egemenliğinden çıkmasına sebep olmuş, Batı Trakya'da bulunan Türkler, azınlık olarak Yunan idaresi altına girmek zorunda kalmışlardır. Ancak bu azınlık, Yunanistan idaresi altında

⁶⁵Oran, **a.g.e.**, s. 33.

⁶⁶**EK-2** <https://library.parliament.gr/> Ψηφιακή-Βιβλιοθήκη/Συντάγματα-και-Κανονισμοί/συνταγματικά-κείμενα- "**Ηγεμονικόν Σύνταγμα**" (1832) (Dijital Kütüphane / Anayasa ve Yönetmelikler / Anayasal Metinler - "**İktidar Anayasası**" (1832)) ve Gülnihal Bozkurt, "**Türk Hukuk Tarihinde Azınlıklar**", **AÜ Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: 43, Sayı: 1, Ankara, 1993, s. 56.

⁶⁷Oran, **a.g.e.**, s. 33.

yaşamayı kabul etmemiş ve zaman içinde birtakım özerk yönetimler kurma çabaları ile siyasi varlığını kabul ettirmek istemiştir.

Türkler Batı Trakya'ya yüzlerce yıl önce Anadolu'dan gelerek kendilerine burayı vatan edinmişlerdir. Ancak Osmanlı İmparatorluğunun çöküşü Batı Trakya Türkleri için oldukça büyük problemlere yol açmıştır. 1364'deki ilk fetihten 1913'e kadar geçen 549 yıl boyunca Osmanlı egemenliğinde bulunan bölgede Türkler önemli bir nüfusa sahip olmuşlardır. Özellikle, Osmanlı Devleti'nin gerileme dönemine tekabül eden 1878 Berlin Konferansı sonrasında bölgeye yoğun bir şekilde Türk-İslam göçü yaşanmıştır.⁶⁸

1.2. RODOP TÜRK MUVAKKAT HÜKÜMETİ

1878 Berlin Konferansı hem bölgenin hem de Osmanlı Devleti'nin geleceği açısından oldukça önemli sonuçlara neden olmuştur. Bu tarihten Balkan Savaşları'na kadar geçen süreç içerisinde bölgedeki Osmanlı toprak bütünlüğü bozulmuş ancak bölgedeki Türk halkı, yabancı-gayrimüslim bir idare altına girmeyi reddetmiş ve ilk Türk direniş hareketleri gerçekleşmiştir. Sürecin tarihi değeri ve konunun baş aktörleri olan Batı Trakyalı Türklerin azınlık statüsüne geçişinin en önemli nedenlerinden biri olan olayı ve ardından yaşanan gelişmeleri ele almak, tüm bu nedenlerden dolayı önem arz etmektedir.

Batı Trakya; bir bütün olarak 1878'e değin, kıyı şeridi olarak ise Balkan Savaşları'na kadar Osmanlı İmparatorluğu'nun elinde kalmıştır. Ancak bizim "93 Harbi" olarak isimlendirdiğimiz 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşı sonrasında toplanan Berlin Kongresi sonrasında imzalanan Ayastefanos (Yeşilköy) Antlaşması ile bölgede bir Bulgar Prensiği kurulmuştur. Kurulan bu yeni devletin sınırları, İstanbul, Edirne ve Selanik dışarıda kalmak şartıyla kuzeyde Tuna Nehri, doğuda Karadeniz, güneyde Ege Denizi ve batıda Ohri Gölü arasında kalan bir bölge olarak belirlenmiştir. Belirlenen bu sınırlar neticesinde Bulgar Prensiği Ege Denizi'ne açılmış ve sınırları içinde bulunan Trakya bölgesini idaresi altına almıştır.⁶⁹

Ancak bu antlaşma ve yeni kurulan Bulgar devleti, bölgedeki ve Osmanlı üzerindeki denetimini koruma gayesi içerisinde İngiltere'nin çıkarlarına ters düşmüş ve İngilizler, belirlenen sınırlar içerisinde değişiklik yapılmasını istemişlerdir. Buna göre antlaşmanın 13. maddesinde "*Trakya'nın kuzey bölümü İstanbul tarafından atanacak ve büyük devletlerce onaylanacak bir Hıristiyan valinin denetimine verilerek "Doğu Rumeli" adı altında farklı bir*

⁶⁸Özgüç, a.g.e., s. 19

⁶⁹Abdurrahim Dede, *Balkanlarda Türk İstiklal Hareketleri*, Türk Dünyası Yayınları, İstanbul, 1978, s. 14.

statü altına alınacaktır.”⁷⁰ Şeklinde bir değişiklik yapılmıştır. İngilizlerin bu değişikliği yapma nedenini bölgede etkisi artan Rus gücünün önüne geçmek olarak yorumlayabiliriz. Netice itibarıyla kongrede oluşturulan Bulgar Prensiği'nin hem kültürel hem etnik hem de siyasi bakımdan Rus denetiminde olacağı doğal bir sonuç olacaktır. Bu durumda bölgede Rus etkinliği artacak ve 17. Yüzyıldan beri Rus dış politikasının temel dinamiğini oluşturan “*Boğazlar ile sıcak denizlere inme*” politikası⁷¹ önünde hiçbir engel kalmayacaktır. Bu durumun İngiliz çıkarlarına aykırı olduğu gayet açıktır. Fakat 1800'lerin sonlarına doğru değişen ve 1882'de Mısır'ın işgali ile kesinlik kazanan İngiliz politikası artık Osmanlı'nın toprak bütünlüğü yerine verimli bölgelerin sömürü yapılarak Osmanlı'nın dağılmasını amaçlayan bir politikaya evrilmiştir. Daha sonraki süreçten de anlaşıldığı gibi bölgede güçsüz bir Osmanlı ile yine kendisine bağlı bir Yunan devleti kurarak bölgedeki çıkar çatışmalarından faydalanmak ve bölgeyi denetim altına almak istemiştir. Bu doğrultuda değiştirilen madde neticesinde belirlenen “*Doğu Rumeli*” ya da diğer bir adıyla “*Şark-i Rumeli Vilayeti*” askeri güç olarak Osmanlı'ya bağlı kalacak fakat idari anlamda, Osmanlı'nın tayin ettiği ve Bulgar yanlısı olan Aleko Paşa vali olarak bölgeye atanacak ve böylece farklı bir eyalet statüsüne kavuşmuş olacaktır. Ancak bölgenin bu statüsü çok uzun süre devam etmeyecek ve bölge, 1885'te Bulgar Prensiği'ne bağlanacaktır.⁷²

Bölgenin Bulgar idaresi altına girmesi, bölgede yaşayan Türklerin tepkisine yol açmış ve ayaklanmalar başlamıştır. 16 Mayıs 1878'de “*Rodop Türk Muvakkat Hükümeti*” ismiyle bölgede geçici bir Türk idaresi kurulmuştur.⁷³ Hükümetin Ahmet Timirski, Hacı İsmail Efendi, Hidayet Paşa ve Kara Yusuf Çavuş tarafından oluşturulan kurucu heyeti ve otuz kişiden oluşan bir “*Temsilciler Meclisi*” bulunmaktadır. Kurulan bu hükümet, bölgedeki Bulgar idaresinin baskıcı bir yönetim uyguladığını ve Türklerin çıkarttıkları ayaklanmalar ve kendilerinin kurdukları idarenin haklılığını hem Osmanlı Devleti'ne hem de büyük Avrupa devletlerine duyurmak ve onların desteğini almak istemişlerdir. Bölgedeki yerel meclis üyeleri ve ileri gelenleri tepkilerini bir muhtıra ile Osmanlı idaresine ve İngiltere'nin İstanbul başkonsolosu A. H. Layord'a bildirmişlerdir. Muhtırayı derleyen, bölgenin ileri gelenlerinden Abdullah Efendi ve Hacı Halil Efendi ile otuz milletvekili ve yüz köy meclisi üyesinin imzasını taşıyan yüz on sayfalık metinde özetle, bölge ahalisinin Osmanlı idaresinden başka hiçbir ülkenin idaresini kabul etmeyeceğini, bölgeyi istila etmeyi amaçlayan Rus Çar'ı ve Bulgar ordularına karşı kanlarının son damlasına kadar mücadele edebileceklerini ilan etmişlerdir.⁷⁴ Bu mücadelenin gerçekleşmesi için de Osmanlı padişahı Abdülhamid Han'dan silah ve cephane istemişler ve bu mühimmatın Rodop Türklerinin savaşı kazanmalarında büyük desteğinin olacağını bildirmişlerdir.⁷⁵

⁷⁰Oran, **a.g.e.**, s. 9.

⁷¹Nikos Svoronos, **Çağdaş Hellen Tarihine Bakış**, Belge Yayınları, İstanbul, Kasım 1988., s. 42.

⁷²Tevfik Bıyıkoğlu, **Trakya'da Milli Mücadele**, Cilt:1, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1955, s. 21.

⁷³Ahmet Aydın, **Batı Trakya Faciasının İç Yüzü**, Akın Yayınları, İstanbul, 1971, s. 151-152. ve Mahir Aydın, **Şark-i Rumeli Vilayeti**, TTK Yayınları, Ankara, 1992, s. 23. ve Oran, **a.g.e.**, s. 9.

⁷⁴Yusuf Halaçoğlu ve Halit Eren, “*Batı Trakya*”, **TDVİA**, Cilt: 5, İstanbul, 1992, s. 145. ve Dede, **a.g.e.**, s. 24-25.

⁷⁵Ümit Kurtuluş, **Batı Trakya'nın Dünü Bugünü**, Sincan Matbaası, Ankara, 1979, s. 4.

Ancak kurulan bu geçici hükümet hem Osmanlı Devleti'nden, “*gerekli askeri ve siyasi desteğinin yeterli olmadığı*” öne sürülerek istediği desteği alamamış hem de uzun ömürlü olamamıştır. 18 Eylül 1885'te Bulgar Liberal Partisi bir darbe gerçekleştirerek yönetime el koymuş ve dönemin Doğu Rumeli genel valileri Reşid Paşa ile Gavril Paşa'yı tutuklatmışlardır.⁷⁶ Ayrıca bölgenin bundan böyle Bulgar idaresine girdiğini ve Osmanlı'nın bölgede hiçbir hükmünün kalmadığını bildirişlerdir⁷⁷. Bu durum, Osmanlı Devleti'nin tepkisine neden olmuş, Osmanlı Devleti ve Bulgar Prensiği arasında devam eden süreçte birtakım sıkıntılar ortaya çıkmıştır. Berlin Konferansı'nda yer alan devletlerin yeniden toplanmasıyla Osmanlı Devleti ve Bulgaristan arasında yeni bir antlaşma yapılmış ve hükümet, 20 Nisan 1886'da II. Abdülhamid tarafından feshedilmiştir ve bölgenin denetimi Bulgar Prensiği'ne devredilmiştir.⁷⁸

1.3. 1881 İSTANBUL MİLLETLERARASI SÖZLEŞMESİ

Yunanistan'ın bağımsız bir devlet olduktan sonra Osmanlı Devleti'nden toprak kazanımları, ilk etapta savaşmadan gerçekleşmiştir. 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı (93 Harbi)'nda Rusya yanında yer almayı tarafsız kalan Yunanistan, yakın dönem planları içinde henüz yer almayan Tesalya bölgesini, Avrupalı koruyucuları tarafından bir ödül olarak almıştır. Ancak böylesine kolay yoldan toprak kazanımı, hali hazırda bir sorun olarak çözülmeyi bekleyen “azınlık” sorununun da büyümesine ve Yunanistan'ın bu sorunu çözmek için daha somut adımlar atma sorumluluğuna girmesine neden olmuştur.

Yunanistan'ın bahsi geçen bu yükümlülüklerini yerine getirmesi amacı ile 24 Mayıs 1881'de İstanbul Milletlerarası Sözleşmesi imzalanmıştır. Osmanlı Devleti karşısında taraf olan Fransa, Almanya, Avusturya, Macaristan, İngiltere, İtalya, Rusya gibi devletler arasında imzalanan bu sözleşme, 1878 Berlin Antlaşmasınının 24. maddesince öngörülen arabuluculuğu yerine getirmekte ve Yunanistan Krallığı ile Osmanlı İmparatorluğu arasındaki yeni sınırları tespitten sonra, Yunanistan'a terk edilen topraklar üzerindeki Müslümanların haklarını güvence altına almaktadır.

Sözleşmenin ilk maddesi Osmanlı Devleti ile Yunanistan arasındaki yeni sınırların belirlenmesini kapsamaktadır. Müslüman azınlığın hakları ise 3., 6., 7., 8., 11. Ve 13. Maddelerinde belirtilmiştir.⁷⁹

⁷⁶Aydın, **a.g.e.**, s. 257.

⁷⁷Kurtuluş, **a.g.e.**, s. 5.

⁷⁸Aydın, **a.g.e.**, s. 257-258 ve Oran, **a.g.e.**, s. 9.

⁷⁹**EK-3.** <https://www.phorum.gr/viewtopic.php?f=51&t=216403> . Η Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης 1881. (1881 Konstantinopolis Sözleşmesi) (Erişim: 18.02.2016.)

3. madde, Müslümanları hayatlarına, mallarına, onurlarına inanç ve geleneklerine saygı gösterileceğini, bu kişilerin Yunan kökenli yurttaşlarla aynı medeni ve siyasî haklara sahip olacaklarını belirtmektedir.

4. madde, Müslümanların çiftlikleri, otlakları, meraları, kışlakları, ormanları, her türlü toprak ve diğer taşınmaz malları üzerindeki mülkiyet hakları, ister özel kişilere ister cemaatlere ait olsun, Osmanlı hukukuna dayanan ferman, tapu gibi belgeler geçerli sayılmak suretiyle korunacağını belirtmektedir. Gelirleri cami, okul gibi kuruluşlara giden vakıf mallarının mülkiyetinin de aynı madde ile korunacağını belirtmektedir.

6. madde, hiç kimsenin yasayla kararlaştırılmış kamu yararı nedeni dışında ve tazminatsız mülkiyetinden yoksun bırakılamayacağını hükmetmekte, hiçbir mal sahibinin toprağını köylülere satmaya zorlanamayacağını ve bütün Krallığa uygulanacak bir yasa çıkarılmadıkça toprak sahibi - toprağı işleyen ilişkilerine bir değişiklik getirilemeyeceğini belirtmiştir. Ayrıca Krallık dışında oturan toprak sahiplerinin taşınmaz mallarını üçüncü kişilere yönettirebileceklerini karara bağlandığını belirtmektedir.

7. madde, Yunanistan'a bırakılan topraklara komşu olan bölgelerde oturanların bu topraklarda bulunan otlaklara eskiden beri göndermekte oldukları sürülerini göndermeye devam edebileceklerini belirtmektedir.

8. madde Müslümanların dinlerine kendi dillerinde ibadet edeceğinin özgürlüğü belirtilmekte, Müslüman topluluğun dini liderleri ile olan ilişkilerinde hiçbir engel konulmayacağı ve yerel şeriat mahkemelerinin yalnızca dini konularda yetkilerini sürdürecekleri belirtilmektedir. Böylece mevcut veya bundan sonra oluşacak Müslüman cemaatlerinin bağımsızlığı ve idari örgütlenmesi tanınmakta, bunlara ait fonlara ve gayrimenkullere dokunulmayacağı belirtilmektedir.

11. maddeye göre, Müslümanları, özellikle ve istisnai olarak hedef alan hiçbir silahtan arındırma önlemine başvurulmayacaktır.

13. madde hükmüne göre de, terk edilen topraklarda doğan veya halen oturan ve Osmanlı vatandaşlığını korumak isteyenlere, ikametgâhlarını Osmanlı İmparatorluğu'na taşımak için üç yıllık bir süre tanınmakta, bu kişilerin taşındıktan sonra 6. madde hükmünden yararlanacağı belirtilmekte, ayrıca bu süre içinde bu kişilere askerlik yükümlülüğü getirilemeyeceği karar altına alınmaktadır.

Bu sözleşme, 18. maddesi hükmünce, Yunanistan Krallığı ve Osmanlı İmparatorluğu arasında İstanbul'da 2 Temmuz 1881'de yapılan bir sözleşmeyle her iki ülke tarafından onaylanmış ve yürürlüğe konmuştur⁸⁰.

1.4. BATI TRAKYA TÜRK CUMHURİYETİ

I. Balkan Savaşı'na değin bir kıyı şeridi halinde Osmanlı Devleti sınırları içerisinde kalan Doğu Rumeli, Osmanlı ordusunun Çatalca hattının gerisine çekilmesi ile Balkan müttefikler tarafından işgal edilmiştir. 30 Mayıs 1913'te yapılan Londra Barış Konferansı neticesinde Osmanlı Devleti Midye-Enez çizgisinin batısında bulunan Doğu Rumeli topraklarını Balkan ülkelerine bırakmıştır. Bu bırakış neticesinde Batı Trakya Bulgaristan tarafından işgal edilmiştir. Ancak I. Balkan Savaşı sonucu toprak ganimetlerinin paylaşımında sorun yaşayan ülkeler, 29 Haziran 1913'te, II. Balkan Savaşı olarak isimlendirilen bir savaşa daha girişmişlerdir. Özellikle, Osmanlı Devleti'ne karşı müttefik olan Bulgaristan ile Yunanistan'ın, söz konusu Trakya topraklarını paylaşma konusundaki anlaşmazlıklarını fırsat bilen Osmanlı Devleti, bu iki ülkeye karşı savaşa girerek 23 Temmuz 1913'te Edirne'yi geri almıştır. Ancak 19 Temmuz 1913 tarihli Osmanlı Devleti tarafından Batılı ülkelere gönderilmiş olan nota nedeniyle Meriç'in batısından ötesine geçilmemiş ve bu bölge sınır olarak kabul edilmiştir.⁸¹ Bulgar çetelerinin bölge halkına zulmettiği istihbaratını alan Enver Paşa'nın emri ile Kuşçubaşı Eşref Bey komutasında 116 kişilik bir ekip ile 15 Ağustos 1913'te Rodop yaylalarında bir direniş komitesi kurulmuştur.⁸² Oldukça önemli başarılar elde eden bu milis kuvvetleri, 31 Ağustos'ta Gümülcine'yi, 1 Eylül'de İskeçe ve çevresi ile 2 Ekim'de Dedeağaç'ı kurtarmışlardır. Gümülcine'nin kurtarılışından sonra burada Dersiam Salih Efendi başkanlığında, "*Batı Trakya Muhtar Türk Cumhuriyeti*" kurulmuştur.⁸³ Kurulan bu hükümeti Bulgaristan Devlet Başkanı Wradislav bizzat tanımış, Yunan Başbakanı Venizelos ise Gümülcine Metropolitisi Foti Stefenopulos aracılığı ile tanıdığını bildirmiştir.⁸⁴ Bu devlette görev alan önemli şahıslar şunlardır: Cumhurbaşkanı Hoca Salih Efendi, Hafız Galip Efendi, Hacı Saffet Bey, Süleyman Askeri Bey, Mehmet Paşa, Şükrü Bey, Hüseyin Paşa, Hilmi Paşa, Hacı İsa Efendi, Eşref Sencer.⁸⁵

Eşref Bey, Batı Trakya Türk Cumhuriyeti'nin ilanını şu sözlerle tüm dünya kamuoyuna duyurmuştur:

"Asalet-meab Sefir cenabları,

⁸⁰**EK-4.** <http://www.mfa.gr/> Σημαντικές Διεθνείς Συνθήκες που αφορούν την Ελλάδα. (Yunanistan ile ilgili önemli uluslararası antlaşmalar) (Erişim: 19.02.2016.)

⁸¹Dede, **a.g.e.**, s. 35.

⁸²Bıyıkoğlu, **a.g.e.**, Cilt: 1, s. 74.

⁸³Öksüz, 1913-2006, s. 3

⁸⁴Kurtuluş, **a.g.e.**, s. 8.

⁸⁵Cemal Kutay, **1913'de Garbi Trakya'da İlk Türk Cumhuriyeti**, Tarih Yayınları, İstanbul, 1962, s. 230.

Bulgarların Türk ve Müslüman kardeşlerimize yaptıkları mezalimi gören, feryad ve figanlarını işitenler bulunmadı, aldırın bile olmadı. Demet demet Müslüman doğranarak Koşukavak'ta Paspaslı Köyü deresinde hala kokmakta ve taaffünden yanlarına varılamamakta olan sekiz yüzü müteceviz boğazlanan bedbahtların kokusunu bile alan olmadı. Can gitti, arz gitti, mal ise hesapta değil. Üstelik de geri kalan ihtiyar ve kadınlarla çocukların süngüler altında sürülerek kiliselerde toplatılarak Hıristiyan yapıldıklarından da kimseler güya haber alamadı. Şenaatin her türlüüne adeta göz yumuldu. "İki el bir baş içindir." dedik, silahımıza sarıldık.

Garbi Trakya halkını bu mezalimden kurtarmak için onları da silahlandırdık. Allah'ımıza dayanarak ve benliğimize güvenerek bu günden itibaren İslam'ı, Hıristiyan'ı, Türk'ü, Bulgar'ı aynı hukuka malik olmak şartıyla Garbi Trakya Hükümet-i Müstekilesi'ni ilan eylemiş olduk. Muvaffakiyet Allah'dan.

Mühür Umum Trakya Hükümeti Milliye Riyaseti

1329

Eşref⁸⁶

Aradan geçen süre içinde Geçici Hükümet ilk olarak ülkenin sınırlarını belirlemiş, bağımsız devletin sembolü olan ay yıldızlı, yeşil, beyaz bayrağı resmi binalara çekmiş, 29.170 kişilik ordusunu kurup, bütçesini hazırlamış, pul bastırarak, pasaport uygulamasına geçmiştir⁸⁷. Bu arada Osmanlı yasa ve tüzükleri aynen kabul edilerek davalara da Garbi Trakya Adliyesi bakmaya başlamıştır. Selânik doğumlu bir Yahudi olan Emanuel Karasu (Carasso) tarafından resmî bir haber ajansı kurulmuş; Fransızca ve Türkçe olarak Müstakil-Indépendant adında bir gazete çıkartılmıştır.⁸⁸

Balkan Savaşları sonrasındaki yenilgiden dolayı Osmanlı Devleti bölgedeki hâkimiyetini büyük ölçüde kaybetmiştir. Çatalca'nın gerisine kadar geri çekilen Osmanlı Devleti, bu hattın batısındaki topraklar ile Trakya'yı önce Balkanlı müttefiklere bırakmak zorunda kalmış daha sonra 24 Ekim 1912'de bölge, Bulgaristan tarafından işgal edilmiştir.⁸⁹ Ancak Yunanistan ile Bulgaristan arasında Selânik bölgesi nedeniyle ortaya çıkan anlaşmazlıklardan dolayı iki devlet yeniden çatışmaya başlamışlardır. İkinci Balkan Savaşı sonrasında 30 Mayıs 1913'te toplanan Londra Konferansı'nda imzalanan bir dizi antlaşmalarla Osmanlı Devleti sınırları Midye- Enez çizgisinin gerisine çekilmiş, batısında kalan bütün topraklar Balkan ülkelerine bırakılmıştır. Böylece Batı Trakya'nın hâkimiyeti kademeli olarak Bulgaristan'a geçmiştir.⁹⁰

Bu gelişmeler üzerine Bulgaristan, bölgede yığınak yapmaya başlamış ve Osmanlı Devleti'ni sıkıştırmaya başlamıştır. Ancak o dönemde Osmanlı Devleti, yeni kurulan bu cumhuriyete dış baskıların da etkisiyle olumlu bakamamıştır. Daha doğrusu İstanbul'daki siyasi iktidar kavgası

⁸⁶Kutay, **a.g.e.** , s. 290.

⁸⁷Kurtuluş, **a.g.e.**, s. 12.

⁸⁸Kutay, **a.g.e.**,s. 292.

⁸⁹Özgüç, **a.g.e.** s. 19.

⁹⁰Zerrin Balkaç, "*Batı Trakya Türkleri*", **Türkler**, Cilt: 20, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 471.

ve kargaşası Batı Trakya'da kurulan bağımsız bir Türk devletiyle ilgilenme olanağını ortadan kaldırmıştır. Bunun üzerine Sadrazam Sait Halim Paşa hükümeti, "*Batı Trakya Geçici Hükümeti*" üzerine baskı yaparak bölgenin boşaltılmasına neden olmuştur. Nitekim 29 Ekim 1913 tarihinde imzalanan İstanbul Antlaşmasıyla Osmanlı Hükümeti, Garbi Trakya'yı bütünüyle Bulgaristan'a bırakmıştır.⁹¹

1.5. 1913 ATİNA ATLAŞMASI VE 3 NUMARALI PROTOKOL

Bilindiği gibi İtalya'nın 1877'de siyasi birliğini tamamlamasının ardından, o zamanki dünya konjonktürüne ayak uydurma amacıyla hızlı bir şekilde giriştiği sömürge edinme politikasından Osmanlı Devleti de nasibini almış ve İtalya, 1911 yılında Trablusgarp'ı işgal ederek buradaki Osmanlı hâkimiyetine son vermiştir. Osmanlı Devleti'nin, Trablusgarp'a doğrudan kara bağlantısı olmaması nedeniyle bölgedeki İtalyan işgalinin önüne geçememiş ve Kuzey Afrika'da kalan bu son toprak parçasını kaybetmiştir. 1912 yılına gelindiğinde İtalya ile yapılacak anlaşmanın ana hatları henüz belirlenmemişken bir de Balkanlardaki devletler Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu iç siyasetteki –padişah değişikliği gibi- karmaşa ve bölgedeki askeri yetersizliğinden faydalanarak savaş ilan etmişlerdir. "I. Balkan Savaşı" olarak bilinen bu savaş sonucunda Osmanlı Devleti Trakya bölgesinde Edirne gibi birçok önemli toprağını kaybetmiştir.

Ancak I. Balkan Savaşı bu sefer de bölge devletlerinin kendi içlerinde paylaşım anlaşmazlığına düşmelerine sebep olmuş ve özellikle Bulgaristan ve Yunanistan merkezli kutuplaşmalar neticesinde savaşın ikincisi patlak vermiştir. "II. Balkan Savaşı" olarak isimlendirilen bu savaşa Osmanlı Devleti sonradan dâhil olmuş ve ilkinde kaybedilen Edirne gibi önemli toprakların bir kısmını geri almıştır. Savaşın sonunda Kavala, Dedeağaç gibi önemli liman şehirleri ile bütün Trakya'yı alan Bulgaristan'la 29 Eylül 1913'te İstanbul Antlaşması, Selanik, Güney Makedonya ve Girit'i alan Yunanistan'la 14 Kasım 1913'de de Atina Antlaşması imzalanmıştır.⁹²

Yunanistan ile imzalan Atina Antlaşması, Yunanistan'ın azınlık haklarını belirlemek ve korumak için imzaladığı en açık şekilde belirtilen ilk antlaşma olma özelliği taşımaktadır. Daha önceki protokollerde Yunanistan'ın üstlendiği kesin olarak ayrıntıları ile belirtilmeyen Müslüman azınlığın hakları, bu antlaşma ve 3 numaralı protokol ile daha ayrıntılı şekilde ele alınmış ve belirtilmiştir. Ülke genelinde Müslüman azınlığa af ilan edilmesi ve Osmanlı Devleti topraklarına göç edeceklerine askerlikten muaf olacakları üç yıllık süre tanınması gibi diğer antlaşmalarda bahsi geçen hükümler dışında, 1913 Antlaşması'nın getirdiği önemli hükümlerin içeriği şunlardır:

⁹¹Kurtuluş, a.g.e., s. 8-9.

⁹²Bkz. EK-4.

2. maddede taraflar arasında daha önce yapılmış veya yürürlüğe konmuş bütün antlaşmalar tekrarlanarak kabul edilmiştir. 1830 ve 1881 antlaşma hükümleri azınlık hakları açısından bir kez daha belirlenmiş ve kabul edilmiştir. Aynı madde hükmüne göre, Antlaşmaya ekli 3 numaralı protokolün Yunanistan'ın yönetimindeki bütün topraklarda geçerli olacağı kabul edilmiştir

5. maddede, Yunanistan'a devredilen topraklarda, Yunanistan hâkimiyetinin resmi olarak başlangıcına kadar edinilen hakların ve Osmanlı belgelerinin geçerli olacağını belirtilmiştir.

6. maddede, Osmanlı vatandaşlığını koruyarak Yunanistan'dan göç etmiş olanların, terk ettikleri topraklardaki gayrimenkullerinin korunmasına ve onları vekâleten idare ettirmeye devam edecekleri kabul edilmiştir. Şehirlerde ve köylerde Osmanlı hukukuna göre bireysel ya da cemaat olarak edinilmiş mülkiyet haklarının Yunanistan tarafından tanınacağı kabul edilmiştir. Hiç kimsenin kanun tarafından belirlenmiş kamu yararı söz konusu olmadığı takdirde, gerektiği kadar ve peşin bir bedel ödenmeden mülkiyetinden yoksun bırakılmayacağı kabul edilmiştir.

11. maddede, Yunanistan'a bırakılmış olan topraklarda ikamet edenlerin can, mal, namus, şeref, din ve gelenekleri güvence altına alınmış, bunların Yunan yurttaşlarla aynı medeni ve siyasî haklara sahip olacakları, dinlerini açıkça uygulayabilecekleri belirtilmiştir. Maddede bahsi geçen haklara ilaveten Müslümanların durumu daha da detaylandırılmış, Halife olarak padişahın isminin hutbelerde okunmaya devam edileceği kabul edilmiştir. Var olan veya oluşacak Müslüman cemaatlerinin özerkliğine ve hiyerarşik yapısına dokunulmayacağı, var olan fonlarına ve gayrimenkullerine dokunulmayacağı belirtilmiştir. Müslümanlarla dini liderleri arasındaki ilişkilere karışılmayacağı, bu dini liderlerin İstanbul'daki Şeyhülislamlık makamına bağlı olacakları kabul edilmiştir. Müftülerin Müslüman seçmenlerce seçileceği ve Baş müftünün, Yunanistan'daki bütün müftülerin toplanarak seçecekleri üç aday arasında Yunan Kralı tarafından atanacağı kabul edilmiştir. Belirlenen atama sonucunda Osmanlı padişahının kendisine bir "menşur" ile onun fonksiyonlarını yerine getirmesini ve diğer müftülere karar ve fetva yetkisi vermesini sağlayacak bir "mürasele" gönderecektir. Böylece, manevi anlamda Müslüman cemaatinin İstanbul ile ilişkileri sürdürülecektir. Müftüler sadece din konularında ve vakıfların yönetimi ile ilgilenmekle kalmayacak, Müslümanların evlenme, nafaka ve mütevellî tayini gibi dünyevi meselelerinde de yetkili olacaklardır. Kararların uygulanmasının Yunan makamlarınca gerçekleştirileceği kabul edilmiştir.⁹³

12. maddede, azınlıklara ait vakıfların güvence altına alındığı, Yunanistan'a devredilen topraklarda bulunan bu vakıfların Müslüman cemaat tarafından yönetileceği, gelirleri Osmanlı Devleti'nde bulunan kurumlara bırakılmış olsa dahi bu vakıfların Evkaf Vekâleti tarafından satılana kadar Müslüman cemaatlerince yönetilmeye devam olunacağı hükmünü kabul

⁹³Oran, **a.g.e.**, s. 36-37.

edilmiştir. Eğer çeşitli din ve hayır kuruluşları yeterli gelirden yoksun kalacak olurlarsa, Yunan Devleti'nin yardım edeceği kabul edilmiştir.

Antlaşma maddelerine baktığımızda Yunanistan'ın azınlıklara yönelik sorumluluklarının daha açık bir şekilde ortaya konulduğu görülmektedir. Bu antlaşma, daha önce kabul edilen genel hakların yanında özel olarak Yunanistan'da bulunan Müslümanların hangi sınırlar dahilinde olduğuna (devredilen topraklar vurgusunda olduğu gibi) vurgu yapmakta ve buradaki azınlıkların özellikle dinsel anlamdaki özgürlüklerinin korunacağını Yunanistan tarafından kabul edildiğini belirtmektedir.

Antlaşmaya daha sonradan ilave edilen “3 Numaralı Protokol” kararlarında ise Müslüman azınlığa yalnızca dinsel anlamdaki özgürlükler değil ayrıca uluslararası azınlık kuralları çerçevesinde haklar ilave edilmiştir. Bu haklara göre, protokolün 13. Maddesine göre, baş müftü ve müftülerin Yunan memurlar ile aynı hak ve görevlere sahip olduğu, yine baş müftünün diğer müftülükleri dini faaliyetler bakımından ve mali işler bakımından denetleyebilecekleri kabul edilmiştir. Yunan memurlar ile aynı statüde yer aldıklarından bu müftüler Yunan anayasasının 88. Maddesine göre görevden alınabilecek ve atama yapılabilecektir. Protokol gereği Müslüman cemaatlerinin kurumsal varlıkları ve kimlikleri kabul edilmiştir.⁹⁴

Protokolde bahsi geçen diğer bir konu ise Müslüman azınlık okullarının varlığı ve işleyişi konusunda alınan kararlardır. Buna göre Müslüman özel okullarının vakıf statüsünde olduğu ve gelirlerinin beyan edilmesi karşılığında faaliyet göstermeleri kabul edilmiştir. Ayrıca bireysel olarak ya da cemaatlere bağlı olarak kurulan okulların da aynı statüye sahip olacakları belirtilmiş ve tüm bu azınlık okullarında resmi müfredata uymak ve eğitim dilinin Yunanca ve Türkçe olması koşuluyla faaliyet göstermeleri kabul edilmiştir. Bahsi geçen, azınlık okullarında Türkçe eğitim verilmesinin kabulü durumu, Yunanistan'ın azınlık hakları konusunda ilk kez milli bir dilin kabul edilmesi açısından oldukça önemlidir.

1.6. BATI TRAKYA CUNTA HÜKÜMETİ

Batı Trakya, 1913-1918 tarihleri arasında Bulgaristan hâkimiyetinde olmasına rağmen Batı Trakyalı Türkler bu duruma sessiz kalmayarak yoğun bir kurtuluş mücadelesi vermişlerdir. Bu mücadelelerden bir tanesi de İttihat ve Terakki girişimi ile görevlendirilen Yüzbaşı Fuad(Balkan), Şakir Zümre ve Cevad Bey tarafından 30 Ağustos 1915 tarihinde Drama'nın Radiolos köyünde kurulan “Batı Trakya Kurtuluş Komitesi”dir.⁹⁵ Ancak bu komite ilerleyen

⁹⁴Hülya Emin, “*Batı Trakya'da Türk Varlığı*”, **Balkanlarda Türk Kültürü'nün Dünü-Bugünü-Yarını Uluslararası Sempozyumu (26-28 Ekim 2001) Bildiri Kitabı**, (Haz. Hasan Basri Öcalan), Uludağ Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları, Bursa, 2002, s. 151.

⁹⁵Aydınlı, **a.g.e.**, s. 211.

zamanlarda bir cunta yönetimine dönüşmüştür. Bu yönetime “cunta” denmesinin sebebi olarak İttihat ve Terakki’nin bahsi geçen ordu mensuplarını bölgenin idaresi için görevlendirmesinden kaynaklandığını söyleyebiliriz. Batı Trakya bölgesi bu dönem boyunca İskeçe, Drama, Nevrokop ve Serez olarak dokuz müfettişliğe ayrılmak suretiyle 27 Eylül 1917 tarihine kadar Batı Trakya Cunta Yönetimi tarafından idare edilmiştir. Bu cunta yönetimi, bölge valisi Abdulkerim Paşa’nın Osmanlı Devleti’nin talimatı ile geri çekilmesi üzerine kendini feshetmek zorunda kalmıştır.⁹⁶

1.7. MÜTTEFİKLER ARASI BATI TRAKYA HÜKÜMETİ

Birinci Dünya Savaşının sonlarına doğru 1917’de Yunanistan’ın İtilaf Devletleri grubunda Almanlara karşı savaşa girmesi ile Bulgaristan hâkimiyetindeki Batı Trakya bölgesi Yunanların eline geçmiştir.⁹⁷ Savaşın sonunda yenilen İttifak devletleri grubunda yer alan Osmanlı Devleti, 1918 yılında toplanan Paris Barış Konferansı görüşmelerine, yenilgiyi kabul etmiş bir şekilde katılmıştır.

Paris Barış Konferansı’nda Osmanlı delegelerini en çok meşgul eden konulardan biri de Yunanistan’ın, Birinci Dünya Savaşı öncesi iktidara gelmek için Venizelos tarafından ortaya konulan ve nerdeyse bağımsızlık sonrası tüm Yunanistan’ın ortak ülkesi haline gelmiş olan “Megali İdea”nın gerçekleştirilmesine yönelik Osmanlı topraklarındaki amaçlarıydı. Venizelos’un Trakya bölgesinin Yunanistan’a ilhak edilmesi konusunda ortaya koyduğu raporlarda tanımladığı Trakya sınırlarında, neredeyse tüm Trakya bölgesinin Yunanistan’a bağlanması gerektiği, konferansa sunduğu sahte nüfus raporları doğrultusunda talep edilmiştir.⁹⁸

Birinci Dünya Savaşı sonrasında toprak bütünlüğü büyük ölçüde dağılma tehlikesine giren Osmanlı Devleti, Venizelos’un Batı Trakya taleplerine sessiz kalmış ve İstanbul’un elde tutulmasını birincil politika olarak görmüştür. Bu tepkisizliği fark eden Nevrokoplu Celal Perin, Edirne Milletvekili Faik Kaltakkıran, Galip Bahtiyar ile Şerif Bey, İstanbul’da bulunan Fransız işgal komutanı General Despéré’e 15 Ekim 1919’da bölgenin geleceği ile ilgili bir muhtıra göndermişlerdir. Muhtırada Batı Trakya’nın Fransız gözetimi altında bölgesel olarak ya da tamamen otonom bir devlet olmasını talep etmişlerdir. Bu talebi değerlendiren Fransız hükümeti tarafından, bölgede hâlihazırda Sofulu, Karaağaç, Dimetoka, Dedeağaç, Gümölcine ve İskeçe gibi yerleşim yerleri işgal edilerek koloni valisi tayin edilen General Charpier’in öncülüğünde “Müttefiklerarası Batı Trakya Hükümeti” kurulmuş, kurulan bu hükümetin başına da Tevfik Bey getirilmiştir.⁹⁹

⁹⁶Balkaç, a.g.e., s. 473.

⁹⁷Dede, a.g.e., s.56.

⁹⁸Hatipoğlu, “1918-1922 Yılları Arasında Yunanistan’daki Değişmeler”, **Türk Kültürü**, Cilt: 21, Sayı:247, Ankara, Kasım 1983,s. 85.

⁹⁹Bıyıkoğlu, a.g.e., Cilt:1, s. 184.

Batı Trakya'yı 1913 yılından itibaren elinde bulunduran Bulgaristan, I. Dünya Savaşı'ndan yenik ayrılmış ve bu yenilgi sonucu Kasım 1919'da imzaladığı Neuilly Antlaşması sonucunda Batı Trakya'yı müttefiklere bırakmıştır. Müttefik devletler de bölgenin Fransa idaresine verilmesini kararlaştırmış ve burada, kurulan geçici hükümetin devamının sağlanabilmesi için Neuilly Antlaşması'nın 48. Maddesine göre referanduma gidilmesi kararlaştırılmıştır.¹⁰⁰

Bölgede halkoylaması yapılacağı kararı alınması sonrası Yunanistan hükümeti, Vamvakas adlı Türkçe bilen tecrübeli diplomatını derhal Batı Trakya'ya yollamıştır. Yunanistan, Batı Trakya'da referandum yaparak bu toprakların mülkiyetini daha yasal bir zemine oturtmak istemiştir. Nitekim 27 Kasım 1919'da Batı Trakya'da bir referandum yapılmıştır. Batı Trakya konusunda uzman olan bu Yunan diplomat, Fransa'nın desteğini almış ve Fransız General Charpier'yi de ikna ederek referandum sonuçlarının kendi lehlerine değiştirilmesini başarmış ve Batı Trakya'nın Yunanistan tarafından ilhak edilmesini sağlamıştır. Referandum sonuçlarının hemen ardından Yunan birlikleri Batı Trakya'yı işgal etmişlerdir. Ancak bu işgal karşısında Batı Trakya Türkleri durumu kabullenmeyerek 25 Mayıs 1920 tarihinde Gümölcine'nin Hemitli köyünde "*Batı Trakya Ulusal Hükümetini*" kurmuşlardır. Bu hükümet hem silahlı direniş mücadelesi vererek hem de siyasi propagandalarda bulunarak Yunan işgaline karşı koymuştur. Fakat tüm bu girişimler sonuç vermemiş ve üç yıllık bir faaliyetten sonra 24 Temmuz 1923 tarihinde bu hükümet Yunanistan tarafından feshedilmiştir.¹⁰¹

1.8. 10 AĞUSTOS 1920 YUNAN SEVR'İ

Birinci Dünya Savaşı'nı bitiren antlaşmalardan biri olarak Osmanlı İmparatorluğu ile imzalanan Sevr Antlaşması, Osmanlı topraklarını parçalayan ve İtilaf Devletleri'nin işgaline zemin hazırlayan antlaşma olarak Türk tarihinde yer bulmuştur. Fakat yalnızca Osmanlı Hükümeti'nin kabul ettiği bu antlaşma, 1919'dan itibaren Mondros hükümlerini kabul etmeyen yerel direniş güçlerinin işgalleri durdurmak adına milis kuvvetler oluşturarak işgallere karşı direnmesini sağlamıştır. Sonucunda Türk tarihinde "Milli Mücadele" ya da "Kurtuluş Savaşı" olarak adlandırılan bu direniş sayesinde hem Sevr Antlaşması uygulanamamış hem de Türkiye Cumhuriyeti doğmuştur.

Sevr Antlaşması adını Fransa'nın Sevres bölgesindeki bir seramik müzesinde imzalanmasından dolayı almıştır.¹⁰² O gün buradaki müzede Sevr Antlaşması adında bir antlaşmayı imzalayan yalnızca Osmanlı Devleti olmamıştır. Aynı gün içerisinde Müttefik Devletler tarafından hem Osmanlı Devleti hem de Yunanistan ile üç farklı antlaşma imzalanmıştır.

¹⁰⁰Kurtuluş, a.g.e., s. 16.

¹⁰¹Kurtuluş, a.g.e., s. 16.

¹⁰²Metin Aydoğan, **Mustafa Kemal ve Kurtuluş Savaşı (1919-1923)**, Umay Yayıncılık, 23. Baskı, Eskişehir, 1986., s. 269.

10 Ağustos 1920’de hazırlanan bu üç antlaşmadan ilki Osmanlı topraklarının lağvedilmesini kapsarken diğer ikisi Yunanistan ile imzalanmıştır. Yunanistan ile imzalanan antlaşmalardan ilki tüm Trakya bölgesinin resmen Yunanistan’a bırakılması ile ilgili, diğeri ise “Yunanistan’daki Azınlıkların Korunmasına İlişkin Antlaşma” adında, Yunanistan’ın tamamındaki azınlıkların haklarını ve Yunanistan hükümetinin bu azınlıklara karşı görev ve sorumluluklarını kapsamaktadır. Tıpkı Osmanlı Devleti’nde bu antlaşmalara Sevr Antlaşması denildiği gibi Yunanistan’da da bu antlaşmalara “*Yunan Sevr*”i denilmektedir.¹⁰³

Yunanistan’daki Müslüman Türk azınlığı ilgilendiren bu üçüncü antlaşma, “Başlıca Müttefik ve Ortak Devletler” (B.M.O.D.) olarak adlandırılan İngiltere, Fransa, İtalya ve Japonya ile Yunanistan arasında imzalanmış ve antlaşmanın garantörlüğünü Başlıca Müttefik ve Ortak Devletler üstlenmiştir. Milletler Cemiyeti ilkelerinden hareketle oluşturulan antlaşmanın maddelerinde, Yunanistan’ın genişleyen toprakları ve bu genişleme sonucu artan azınlık nüfusuna yönelik politikalarının uluslararası azınlıklar hukukuna uygunluğunun sağlanması ve denetlenmesi amacı taşınmıştır.

Antlaşmanın “Başlangıç” bölümünde Yunanistan devleti topraklarının 1913’ten beri genişlediği ve bu genişleme içerisinde Yunanistan’a tabii olan azınlıkların haklarının, ülke içerisinde hiçbir ayırım gözetmeden¹⁰⁴ hak eşitliği kapsamında değerlendirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bu bölümde eklenen diğer bir nokta oldukça dikkat çekmekte ve Osmanlı Devleti’nin lağvedilişinin ve bu lağvedilişten Yunanistan’a vaat edilmiş toprakların verileceğinin adeta bir işareti olan hüküm dikkat çekmektedir. Madde kapsamında, azınlıklara yönelik hakların “Kralığa¹⁰⁵ eklenebilecek topraklarda” da geçerli olması koşulu getirilmiştir. Bu da hali hazırda İzmir’in işgali¹⁰⁶ ile başlayan süreçte Batı Anadolu topraklarının Yunanistan’a verileceği izlenimini doğurmaktadır.

Antlaşma iki bölümden oluşmaktadır ve ilk bölüm, bahsi geçen azınlıklarla ilgili meselelerden oluşmaktadır. İlk bölümdeki on madde, azınlık haklarının kapsamı ile ilgilidir ve bu hakların Milletler Cemiyeti ve buna bağlı devletler tarafından korunacağına hükmetmektedir. Maddelerin içerikleri özet olarak şu şekilde ele alınabilir¹⁰⁷:

¹⁰³Oran, **a.g.e.**,s. 43.

¹⁰⁴Yunanistan toprakları içerisinde yaşayan azınlıklar yalnızca Müslümanlar değildir. Ülkede Slav, Yahudi, Ermeni, Pomak gibi pek çok farklı gruptan, sayıları az da olsa azınlık bulunmaktadır. Madde kapsamı tüm bu azınlıklara değinmektedir.

¹⁰⁵Kral I. Konstantin dönemi. Venizelos 16 Kasım 1920’de seçimi kaybetmiş ve ülke kraliyetle yönetilmiştir.

¹⁰⁶15 Mayıs 1919’da, Paris Barış Konferansı sonucunda Batı Anadolu’nun Yunanlarca işgali kabul edilmiştir.

¹⁰⁷Oran, **a.g.e.**, s. 43-44. ve Yaşar, **a.g.e.**,s. 33.

2. madde, ülkede bulunan tüm vatandaşların, doğum, dil, soy veya din farkı gözetmeksizin can ve hürriyetlerinin korunacağı güvence altına alınmaktadır. Ülkede yaşayan herkes dini faaliyetlerini özgürce gerçekleştirebilecektir.

3. ve 6. Maddeler vatandaşlık kapsamı ile ilgilidir. Buna göre, antlaşmanın yürürlüğe girdiği tarihte ülkede ikamet edenler ve bunların Yunanistan'da doğan çocukları (oturmasalar bile) Yunan vatandaşlığına kabul edilecek, başka bir uyruğu seçenler, taşınmaz malları üzerindeki hakları saklı kalmak koşuluyla, seçtikleri ülkeye göç edebileceklerdir.

7. Madde, bütün Yunan vatandaşlarının yasa karşısında eşit olup aynı medeni ve siyasi haklardan, ayırım yapılmaksızın yararlanacağını içermektedir. Buna göre, din ve inanç farkı, işe alınma, memur olma gibi hakların kullanılmasında etkili olmayacaktır. Vatandaşlar özel işlerinde ve yayınlarda istedikleri dili kullanabilecek, mahkemelerde de bu konuda kendilerine gerekli kolaylıklar sağlanacaktır.

8. madde soy, din ve dil azınlıklarına, harcamaları kendilerine ait olmak üzere, dini ve cemaat örgütlenmelerine ve okullar kurma, işletme ve denetleme hakkını vermekte, burada kendi dillerini kullanma imkânı sağlamaktadır.

9. madde yalnızca 1 Ocak 1913'ten sonra Yunanistan'a katılan topraklarda geçerli olmak üzere, farklı dil konuşan vatandaşların önemli oranda buldukları yerlerde bu toplumlara devlet ve belediye gibi kamu bütçelerinden eğitim, dini ve insani amaçlarla adil bir miktarın ayrılacağını öngörmektedir.

10. maddede Müslüman azınlığın kişisel durum ve aile hukuku ile ilgili sorunlarının İslam kuralları çerçevesinde çözülmesi için gereken önlemlerin alınacağı belirtilmiş ve cami, mezarlık ve diğer İslami kuruluşların güvence altına alınması kararlaştırılmıştır. Vakıflar ve diğer İslami ve insani kuruluşları tanınmakta, yeni dini ve insani kuruluşların meydana getirilmesi durumunda Yunanistan'ın bu tür özel kuruluşlara sağlanan kolaylıkları esirgemeyeceği hüküm altına alınmaktadır.

Yunan Sevr'inin I. Bölümü oluşturan azınlıkların korunmasına yönelik bu maddelerin garantisini Milletler Cemiyeti'nin güvencesi altına alınmıştır. Cemiyet Konseyi'nin çoğunluk kararı olmaksızın maddelerin herhangi birinde bir değişiklik yapılamayacağı, ayrıca Yunanistan ya da Cemiyet üyesi herhangi bir devlet arasında çıkan bir anlaşmazlıkta bu ülkelerin isteği doğrultusunda Yunanistan'ın zorunlu olarak Uluslararası Adalet Divanı'na gitmesi gerektiği kararlaştırılmıştır. Divan'ın böyle bir durumda kesin karar verme mercii olduğunu öngören 16. Madde ile antlaşmanın birinci bölümü son bulmaktadır.

1920 Yunan Sevr'i, daha önce bahsi geçen 1830 Londra Protokolü, 1881 İstanbul Sözleşmesi ve 1913 Atina Antlaşmalarının azınlıklara yönelik kapsamlarından önemli farklılıklar göstermektedir. Bu antlaşmada vurgulanan azınlık hakları yalnızca Müslüman azınlığa yönelik olmayıp diğer azınlık gruplarının da aynı haklardan yararlanması gerektiği vurgusunu yapmış böylece azınlıklar arası hak eşitsizliğinin önüne geçilmeye çalışılmıştır. Bunun dışında Müslüman azınlığa yönelik madde kapsamı genişletilmiş ve daha sonra azınlıklar üzerinden Osmanlı Devleti ile azınlıklar üzerinden yaşanacak herhangi bir dini, sosyal ya da siyasi anlaşmazlığın önüne geçilmeye çalışılmıştır.

Antlaşma hükümlerinden en dikkat çekici olanı, bu antlaşma kapsamındaki azınlık haklarının, Yunanistan'a katılabilecek topraklarda da geçerli olacağı vurgusudur. Daha önce de değinildiği gibi bu hükmün, Osmanlı'nın dağılışından sonra Yunanistan'a verilmesi planlanan topraklardaki Türk azınlığa yönelik olduğu ve bu topraklara sahip olunacağı kanaatinin hem Müttefik Devletler hem de Yunanistan tarafından nerdeyse gerçekleşmesi kesinleşmiş bir düşünce olduğu oldukça açık bir şekilde görülmektedir. Ancak planlananın aksine, her ne kadar Osmanlı Hükümeti pasif kalsa da Anadolu içerisinde oluşan direniş büyüyecek ve Yunanistan'ın son kez imzaladığını umduğu azınlık hakları, yaklaşık üç yıl sonra, uzun süren müzakerelerle yeniden ele alınacaktır.

Bu referandumun sonuçları Batı Trakya'nın Yunanistan yönetimine girmesine neden olmuştur. 1923 yılında imzalanan Lozan Barış Antlaşması ile de Batı Trakya artık Yunanistan'ın bir parçası haline gelmiştir. Batı Trakya Türkleri de, 1923 yılında imzalanan Lozan Barış Antlaşması ile azınlık statüsü ile Yunanistan'a emanet edilmiştir.

2. BÖLÜM: BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASINDA BATI TRAKYA TÜRKLERİNİN DURUMU

2.1. 1920-1923 ARASI DÖNEM

2.1.1. Sevr'den Lozan'a Kadar Yunanistan'ın Durumu

1920 yılında imzalanan Sevr Antlaşması, Yunanistan ile üç farklı antlaşma şeklinde imzalanmıştır. Bunlardan ilki doğrudan Osmanlı ile İtilaf Devletleri arasında imzalanan ve İtilaf Devletleri grubu içinde yer alan Yunanistan ile ilgili maddelerin de bulunduğu Osmanlı'yı lağveden antlaşma, Trakya bölgesinin Yunanistan'a devredilmesi ile ilgili olan antlaşma ve son olarak da Yunanistan'ın azınlık sorumlulukları ile ilgili olan antlaşmadır.

Bahsi geçen bu antlaşmalardan Yunanistan oldukça büyük çıkarımlar elde etmiştir. Antlaşmanın Osmanlı ile imzalanan bölümlerinden birinde İzmir'in statüsü üzerinde oldukça durulmuş ve yakın gelecekte İzmir'in Yunanistan'a devredilmesi ile ilgili bir madde kaleme alınmıştır. Bu maddeye göre İzmir, beş yıl süre daha Yunanistan idaresinde olacak ve buradaki Türklerin egemenlik hakları saklı kalacak şekilde bu idare Milletler Cemiyeti'nin gözetiminde devam edecektir. Beş yılın sonunda Cemiyet Konseyi'nin ve yerel meclisin uygun görmesi halinde bölge resmen Yunanistan'a bağlanacaktır.¹⁰⁸

İzmir'in Yunanistan'a bağlanması öngörüsü, Venizelos'u, henüz 1900'lü yılların başında Girit'te küçük çapta bir politikacılıktan Yunanistan'ın iktidarına kadar taşıyan süreçte "*Megali İdea*" (Büyük Düşünce) fikrinin önemli kilit noktalarından biridir ve Venizelos ile taraftarları bu maddeden oldukça memnun kalmışlardır. İzmir'de Yunan nüfus çoğunluğu iddiasını Paris Konferansı'nda dile getiren ancak gerçek olmadığı Amiral Bristol Raporu ile ortaya çıkan bu iddianın bu sefer gerçekleşmesi için Venizelos'un başka bir planı bulunmaktadır. Buna göre İzmir'e Kapadokya, Bursa, İzmit gibi Anadolu'nun çeşitli bölgelerinden yapılacak Yunan iç göçleri ile burada Yunan nüfus arttırılacaktır. Bunun yanında nüfus çoğunluğunu sağlamak için bölgedeki Yunan halkı nüfus artış politikası ile doğum oranlarının artması sağlanacaktır¹⁰⁹.

¹⁰⁸Richard Clogg, **Modern Yunanistan Tarihi**, Dilek Şendil (çev.)İletişim Yay., İstanbul, 2007. s. 119.

¹⁰⁹Clogg, **a.g.e.**, s. 119.

Venizelos'un bu planları ve bunlara uygun olarak antlaşma şartlarının imzalanması Yunanistan'da büyük bir coşku yaratmıştır. Buna göre beş yıl içerisinde, Megali İdea'nın “*beş deniz ile iki kıtaya yayılma*”¹¹⁰ amacına uygun ortam hazırlanmış ve bu yolda önemli mesafeler kat edilmiştir. Ancak ülke içindeki siyaset, Balkan Savaşları'ndan beri dış politikayla hem etkili hem de uzak kalınmaya çalışılan bir yönde sürmektedir.

Antlaşmanın imzalanmasından iki ay sonra, ülke yönetimindeki Kral Aleksandr, bir maymun tarafından ısırılıp zehirlenerek ölmüştür. Onun ölümü ile birlikte ülke içinde rafa kaldırılmış olan tartışmalar hız kazanmış, anayasal tartışma ile ulusal bölünme başlamıştır. Ertesi ay gerçekleşecek seçimlerde, tüm bu tartışma ve anlaşmazlıklardan dolayı iki kutup ortaya çıkmıştır: Venizelosçular ve ölen Kral Aleksandr'ın sürgündeki¹¹¹ babası Kral Konstantinciler.

Seçim öncesi kral taraftarları, Yunanistan'ın yaklaşık sekiz yıldır aralıksız bir şekilde savaşmaktan dolayı yorgun düştüğünü, Venizelos'un özellikle İngiliz güdümü ile hareket ederek Yunanistan'ı her geçen gün daha fazla savaşmaya zorlayarak maddi manevi gücü tükettiğini ve İngiltere ve Fransa'nın gereğinden fazla ülke içi politikalara karıştığına yönelik bir propaganda yapmışlardır. Onlara göre Yunanistan bu durumdan bir an önce kurtulmalı ve “*küçük fakat şerefli bir Yunanistan*” olarak savaşa son verilerek gittikçe daralan Megali İdea planına artık bir son verilmesi gerektiğini düşünmekteydiler. Seçim bu propaganda ekseninde gerçekleşti ve oldukça büyük bir farkla Kral seçimi kazandı.¹¹²

Seçimden sonra savaşın biteceğine dair umutlar, yerini Kralcılarının “*Büyük Yunanistan Düşü*”nün etkisi altına girmeleri neticesinde son buldu. Hali hazırda devam eden “*Küçük Asya Seferi*”nden eli boş dönmek istemeyen Kral, dış politikasını Batı Anadolu'nun tamamını almaya yöneltmiş ve Venizelos'tan daha sert ve atılgan bir dış politikaya yönelmiştir.

Ancak bu dış politika, ilerleyen dönemlerde beklenmedik bir şekilde dış desteği kaybetmiştir. İtilaf devletlerinin 1921 Nisan'ında kesin tarafsızlık ilkesini benimsemesi ile İtilaf devletlerinin desteği çekilmiş ve savaş bundan sonra Türk-Yunan Savaşı'na doğru evrilmiştir. Bu beklenmeyen destek kaybının yanı sıra Kral Konstantin iktidarının başlangıcında Venizelos yanlıları ile bir iç hesaplaşmaya girmiş ve destekçilerin çoğunu bertaraf etmiştir. Venizelos destekçilerinin büyük bir kısmının ordu içinde bulunan yetkin komutanlardan oluşması ve bu komutanların tasfiyesi, ordu içinde etkinlik ve düzenin bozulmasına neden olmuştur. Bu ordu ile Ankara üzerine düzenlenen saldırıda Ağustos 1922'de Yunan ordusu büyük bir yenilgi alarak kaçmaya başlamış ve 9 Eylül'de İzmir'i boşaltmışlardır.¹¹³

¹¹⁰Akdeniz, Karadeniz, Ege ve Marmara Denizleri ile İyonya Denizi bu beş denizi oluşturmakta, Asya ve Avrupa'da topraklara egemen olma ise iki kıtaya hâkim olma anlamındadır.

¹¹¹Konstantin Çukalas, **Yunanistan Dosyası**, Şeyla (çev.) Ant Yay., İstanbul, Ağustos 1970 s. 33.

¹¹²Çukalas, **a.g.e.**, s. 34-35.

¹¹³Çukalas, **a.g.e.**, s. 36.

Bu yenilgiden sonra ülke içindeki huzursuzluk ve karışıklık giderek artmış, siyasi istikrar tam anlamıyla sağlanamadan yeniden bozulmuştur. Gittikçe artan hizipleşme ve “Küçük Asya Felaketi”nden sorumlu tutulan Kral’a karşı büyüyen öfkeyi bastırmak için Kral yanlısı Albay Plastiras yönetiminde bir grup subay bir darbe düzenlemiştir. Kral, daha önceden olduğu gibi çareyi tahtı bırakmakta bulmuş ve oğlu II. George’a tahtı bırakarak sürgün edilmiş, birkaç ay sonra da bulunduğu yerde ölmüştür. Birkaç ay sonra Albay Plastiras hükümeti ve Venizelos taraftarları, “Küçük Asya Felaketi”nin sorumlusu olarak gördükleri Kralcılara karşı yeni bir hesaplaşma ve tasfiye hareketi başlatmışlardır. Kral destekçisi kişilerden altı önemli isim önce tutuklanmış daha sonra kısa süren bir yargı süreci sonunda idam edilmiştir. Hizipleşme ve hesaplaşma, bundan sonraki süreçte Yunanistan için birkaç kez daha tekrarlanacak sürece girilmiştir.¹¹⁴

2.1.2. Sevr’den Lozan’a Kadar Türkiye’nin Durumu

1920 tarihine gelindiğinde, Birinci Dünya Savaşı’nda antlaşma yapılmamış mağlup ülkelerden biri olan Osmanlı Devleti’ne yönelik antlaşma koşullarının görüşülmesi için İtilaf Devletleri tarafından 24 Nisan 1920 günü İtalya’nın San Remo kentinde bir “barış” konferansı yapılması kararlaştırılmış ve Osmanlı Hükümeti’nden bu konferansa temsilciler gönderilmesi istenmiştir. Osmanlı Hükümeti adına Tefik Bey tarafından oluşturulan temsilciler heyeti 11 Mayıs’ta barış şartlarını içeren taslağı almış ve İstanbul’a göndermek için bir telgraf çekmişlerdir. Telgrafta barış şartlarının gerçek anlamda barışı sağlamaktan öte Osmanlı’nın bağımsızlığını ortadan kaldıran, devlet kavramıyla bağdaşmayan hükümlerin olduğu belirtilmiştir¹¹⁵.

Antlaşma hükümlerine bakıldığında Tefik Bey’in telgrafında belirttiği gibi hem Osmanlı toprak bütünlüğü ortadan kaldırılmış hem de bağımsız bir devlet olarak artık Osmanlı Devleti’nin oldukça dar bir alanda varlığını, İtilaf Devletleri’nin rızası ile sürdüreceği görülmektedir. Mevcut olan bu durum ne Osmanlı idarecilerinin kabul edebileceği ne de Türk halkının kabul edebileceği şartlar değildir. İtilaf Devletleri hükümetteki bu isteksizlik ve mevcut durumda devam eden Kuva-yı Milliye’nin faaliyetleri neticesinde Osmanlı Hükümeti’ni zor durumda bırakarak antlaşmayı zorla kabul ettirmek için 22 Haziran 1920’de Yunan kuvvetlerini harekete geçirmiştir¹¹⁶. Harekete geçen Yunan kuvvetleri, Fransız ve İngilizlerden aldıkları silah ve cephane gibi destekler neticesinde Batı Anadolu’nun büyük bir kısmını ele geçirmiş ve hızla iç bölgelere doğru ilerleyişini sürdürmüştür. Bu durum karşısında antlaşma şartlarını kabul etmek zorunda kalan Osmanlı hükümeti ile 10 Ağustos 1920’de Sevr’de Antlaşma imzalanmıştır¹¹⁷.

¹¹⁴Çukalas, a.g.e.,s. 36.

¹¹⁵Sina Akşin, **Kısa Türkiye Tarihi**, İşbankası Kültür Yayınları, İstanbul, Şubat 2010. s. 152.

¹¹⁶Çağdaş Türkiye, s. 70.

¹¹⁷Akşin, a.g.e., s. 154.

Ancak Anadolu, 1919'dan beri Osmanlı'dan bağımsız hareket ediyordu ve kendi direniş kuvvetlerini kendi oluşturmuştu. Daha Mondros Mütarekesi'nin şartlarını kabul etmeyen ve mütareke sonucu işgale başlayan İtilaf Devletleri'ni durdurmak için yerel direniş örgütleri halinde savaşan Mustafa Kemal önderliğindeki Milli Mücadele Hareketi¹¹⁸, Sevr Antlaşması'nı asla kabul etmeyeceklerini bildirmiş ve kabul edenleri vatan haini ilan etmiştir. 23 Nisan 1920'de Ankara'da Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni açarak Anadolu ve Rumeli halklarının savunuculuğunu üstlenen hareket kurulan yerel direniş güçleri (Müdafaaa-i Hukuk Cemiyetleri) ve bu güçlerin silahlı tarafını oluşturan Kuva-yı Milliye hareketi hem doğuda hem güneyde hem de batıda işgal güçlerine karşı var gücü ile karşı koymuştur.

Kuva-yı Milliye'nin doğu ve güney cephelerindeki zaferleri, bu güçlerin batı cephesine kaydırılmasına ve Yunan işgaline karşı birleşik güçler ve TBMM'ye bağlı düzenli bir ordu tarafından harekete geçilmesini zorunlu kılmıştır. Ancak teknik olarak bir çete hareketi gibi faaliyet gösteren ve ihtiyaçlarının çoğunu halktan karşılayan Kuva-yı Milliye hareketi içerisinde birtakım kişiler, düzenli ordunun kurulmasına karşı çıkmış ve TBMM'ye karşı direniş geçmişlerdir. Devam eden Yunan işgalinin işine yarayan bu durum, düzenli Türk ordusunun Yunan ilerleyişini engellemede sıkıntı yaşamasına neden olmuştur.

İç isyanı kısa sürede bastıran Türk ordusu, Yunan taarruzlarına karşı bir dizi savunma savaşları¹¹⁹ ile karşılık vermiş ancak karşı taarruza henüz geçmemiştir. Yunan kuvvetleri bu direniş karşısında, hedeflerini Ankara'ya yönelterek TBMM güçlerini etkisiz bırakmak ve meclisi etkisiz hale getirerek savaşı bitirmeyi amaçlamışlardır.

Ancak Yunanların bu ilerleyişi Polatlı yakınlarında durdurulmuş ve "22 gün 22 gece" süren Büyük Türk Taarruzu sonucunda Yunan orduları büyük bir yenilgiye uğrayarak geri çekilmişlerdir. Yunan işgali 9 Eylül'de İzmir'in geri alınması ile son bulmuş, Megali İdea isimli büyük Yunan düşü, şimdilik rafa kaldırılmak zorunda kalmıştır.

İçeride ve dışarıda son sözün halkın iradesine ait olduğunun kanıtlanması, Kurtuluş Savaşı sürecinde hem İtilaf Devletleri arasında fikir ayrılıklarının yaşanmasına sebep olmuş hem de bu fikir ayrılıklarının neticeleri içerisinde bu devletlerin Türkiye'ye yönelik politikalarının değişmesine neden olmuştur. İlk fikir ayrılığı 1921 yılında Fransız ve İtalyanların Anadolu'dan çekilme kararı sonrasında yaşanmış, ülkeyi bölerek sömürge edinme politikasının savunucusu

¹¹⁸Konu ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Ali Fuat Cebesoy, **Milli Mücadele Hatıraları**, Temel Yayınları, İstanbul, 2000.; Mahmut Goloğlu, **Milli Mücadele Tarihi**, Başnur Yay., Ankara, 1970; M. Tayyib Gökbilgin, **Milli Mücadele Başlarken**, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1965; Kazım Özalp, **Milli Mücadele, 1919-1922**, TTK, Ankara, 1988; Sebahattin Solak, **Milli Mücadele: Ulusal Kurtuluş Savaşı**, Örgün Yay., İstanbul, 1982; Süleyman Kocabaş, **Mütareke Dönemi ve Milli Mücadele 1918-1923**, Tufan Yay., İstanbul, 2003.

¹¹⁹I. Ve II. İnönü Muharebeleri ile Eskişehir-Kütahya Savaşları ve Sakarya Meydan Muharebesi. Akşin, **a.g.e.**, s. 159-164.

İngiltere olmuştur. Kazanılan her bir başarı, İngiltere'nin de amaçlarından vazgeçmesine sebep olmuş, 1922 tarihinden sonraki savaşlar Türk-Yunan savaşı haline gelmiştir. Kazanılan savaşların neticesinde Sevr'in hükümsüzlüğü geçerli kılınmış, İtilaf Devletleri bu kez Osmanlı'dan ayrılan bu bağımsız yeni gücü, hemen hemen Misak-ı Milli'de çizilen sınırlar neticesinde tanımak zorunda kalmışlardır.¹²⁰

Ancak Osmanlı mirası oldukça bereketlidir ve emperyalizm her daim açıtır. Osmanlı mirası üzerinde şekillenen yeni devletin bağımsızlığını tanımak, emperyalizmin hemen boyun eğeceği bir süreçte gerçekleşmemiştir. 20 Kasım 1922'den başlayarak 24 Temmuz 1923'e değin sürecek birtakım görüşmeler neticesinde Lozan Antlaşması imzalanmıştır.

2.2. 1923 LOZAN ANTLAŞMASI

Batı Trakya Sorunu, Milli Mücadele yıllarında Misak-ı Milli sınırları içerisine alınmasından¹²¹ Lozan Konferansı dönemine kadar çözüm bulunmaya çalışılan bir sorun olarak sürmeye devam etmiştir. Lozan Konferansı sırasında ise, kaybedilen Balkan topraklarının ve bölgenin paylaşılmış devletlerce egemenliği altına giren Türk azınlıkların simgesi olarak ele alınan bir konu olmuştur. Batı Trakya Sorunu, Lozan Konferansı'nın 22, 23, 24 ve 25 Kasım günlerindeki oturumlarında müzakere edilmiş ve tarafların, bilhassa Yunanistan ile Türkiye, talepleri değerlendirilip çözüm bulunmaya çalışılmıştır. Antlaşmanın 37-45. maddeleri "*Azınlıkların Korunması*" başlığı ile ele alınmış ve Yunanistan ile Türkiye devletleri bünyesinde yaşayan Rum ve Türk nüfusun hakları, her iki devlet tarafından tanınarak güvence altına alınmıştır.¹²² Müzakereler sırasında Türk temsilcileri Batı Trakya Sorunun çözümü için bölgede Türk nüfusunun ve taşınmaz mallarının fazlalığını istatistikî verilere dayanarak öne sürmüş ve Wilson İlkeleri'nde yer alan "*Self determination- ulusların kendi kaderini tayin hakkı*" ilkesine dayanarak bölgede bir plebisit yapılmasını teklif etmiştir.

Lozan Konferansı sırasında Batı Trakya'nın durumu yaklaşık olarak dört gün süresince ve beş oturum boyunca ele alınmış ve tarafların karşılıklı talepleri doğrultusunda şekillenmiştir. 22 Kasım 1922¹²³'deki ilk oturumda Müttefik Devletler adına İngiliz Dışişleri Bakanı Lord Curzon

¹²⁰Çağdaş Türkiye, s. 71-74.

¹²¹İsmail Soysal, **Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları**, 1. Cilt (1920-1945), TTK Yayınları, Ankara, 1983, s. 15-16.

¹²²45. Madde "Karşılıklılık" maddesi olarak isimlendirilmiştir. Buna göre; Yunanistan'ın kendi ülkesindeki Müslüman azınlığa tanınan haklar, Türkiye tarafından kendi ülkesindeki Gayrimüslimlere tanınacaktır. Funda Keskin, "*Azınlıklar konusu*", **Yaşayan Lozan**, (Ed. Çağrı Erhan), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2003, s. 241

¹²³Lozan Barış Görüşmeleri hakkında yapılan en kapsamlı çalışma, Seha Meray'ın 8 ciltten oluşan "Lozan Barış Konferansı Tutanakları" isimli çalışmasıdır. Çalışma, Lozan Görüşmeleri'ni gün gün aktararak oldukça detaylı bilgiler sunmaktadır. Bu nedenle bölümün ele alınmasında Meray'ın bu çalışması temel kaynak olarak kullanılmıştır. Seha L. Meray (çev.), **Lozan Barış Konferansı Tutanaklar Belgeler**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No: 300, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1970., s. 23-27.

başkanlığında oturma başlatılmış ve Türk temsilcileri adına söz hakkı İsmet Paşa'ya verilmiştir. İsmet Paşa konunun girişinde “*Karadeniz’den Meriç ağzına kadar Trakya sınırının, 29 Nisan 1913 tarihli İstanbul Antlaşması’nın 7. Maddesinde belirtilen sınır olması gerektiği*”ni söylemiş ve “*Batı Trakya için de bir plebisite başvurulmasını*” belirtmiştir.¹²⁴ İsmet Paşa’nın bu taleplerini tarihi, coğrafi, siyasi ve etnik dayanaklarla desteklemek isteyip istemediğini soran Lord Curzon, bunların hangi nedenlere dayandırıldığını öğrenmek istediklerini belirtmiştir. Curzon’ın bu isteğine karşı nedenleri üç madde halinde sıralayan İsmet Paşa, siyasi neden olarak Müttefik Devletlerin 24 Eylül 1922 günü verdikleri nota ve Mudanya Sözleşmesi ile Doğu Trakya’nın Türklere verilmesini kabul ettiklerini belirtmiş ve devamında Doğu Trakya kapsamında verilen Edirne ve Karaağaç demiryolunun aynı şekilde Türkiye denetimine geçtiğinin kabul edildiğine değinmiştir. İsmet Paşa Meriç’in batısında kalan topraklarda yaşayan halkın büyük çoğunluğunun Türk nüfus olduğunu öne sürerek bölgenin Türkiye’ye bağlanması gerektiğini savunmuştur. Meriç’in batısında kalan bölgelerin kapsamının açıklanmasını isteyen Lord Curzon’ın isteğini daha sonraki bir oturumda açıklama getireceğini belirten İsmet Paşa’nın açıklamalarının ardından, bölgede Yunan idaresinin bulunduğu ve bu nedenle konunun doğrudan muhatabı olduğunu öne süren Venizelos söz almış ve Yunanistan’ın savaşa kendi isteği ile girmediğini, daha önceden imzalanan antlaşmalar nedeni ile ittifak sorumluluğu kapsamında Yunanistan’ın savaşa girdiğini belirtilerek sözlerine başlamıştır.

Yunanistan’ın Doğu Trakya ile İzmir’in egemenliğini neden istediğine yönelik olarak da adeta “savaşı kazanacağımız için buraları istedik, yoksa istemezdik” minvalinde verdiği cevapla sözlerine devam eden Venizelos, bahsi geçen topraklarda Balkan Savaşı’nın sonuna kadar Türk çoğunluğunun olmadığını, görüşmeler esnasında ise savaşlar dolayısıyla yaşanmış göçlerden dolayı (Bosnalı Müslümanların Doğu Trakya’ya göç ettirildiklerini iddia etmiştir) bölgede Müslüman nüfusun artmış olabileceğini ancak salt bir Türk çoğunluğunun hala bulunmadığını iddia etmiştir.

İddialarının dozunu arttırarak Birinci Dünya Savaşı öncesi Osmanlı Devleti ile Yunanistan’ın tarafsız kaldığını ancak Osmanlı Devleti’nin 450.000 Rum’u Yunanistan’a göç ettirdiğini söyleyen Venizelos, suçlamalarına devam etmiş, Osmanlı’nın “*Küçük Asya*”daki Rum nüfusu azaltmak için sürekli olarak göç ve sürgün faaliyetlerinde bulunduğunu iddia etmiştir.

İzmir işgalinin Müttefik Devletler tarafından kendilerine verildiğini söyleyen Venizelos, hem “*Küçük Asya*” savaşı sırasında müttefik devletlerin desteğini kesmesiyle İzmir bölgesini kaybettiklerini hem de bu arada ülke içinde yaşanan siyasi sıkıntılar nedeniyle güçlerini toplayamadıkları ama ordu tam da toparlanmışken Doğu Trakya için sava hazırlığında olduğunu söylemiştir. Doğu Trakya’nın herhangi bir çarpışma olmadan Müttefik Devletlerce Ankara Hükümeti’ne bırakılmasının derin üzüntüsü içerisinde olduğunu belirten Venizelos, bu kez de Batı Trakya için aynı endişeyi taşıdığını ve Batı Trakya sınırlarının ne olarak belirtildiğini

¹²⁴T. C. Dış İşleri Bakanlığı, **Türk Dış Politikasında 50 Yıl, Lozan (1922-1923)**, Ankara, 1973, s. 16. Ve Meray, **a.g.e.**, s. 28.

öğrenmek istediğini belirtmiştir. Genel olarak Batı Trakya'daki Türk isteklerinin açık bir şekilde ifade edilmesini talep eden Venizelos, Yunanistan'ın gerçek ve kalıcı bir barış istediğine yönelik ifadelerle sözlerine son vermiş ve İsmet Paşa, Venizelos'un bu iddialarına cevap verme hakkını saklı tuttuğunu belirtmiştir.

23 Kasım 1922'deki ikinci oturumda¹²⁵ da ele alınmaya devam edilen Batı Trakya'nın durumu konusunda ilk söz hakkını İsmet Paşa almış ve bir önceki oturumda Venizelos'un ortaya attığı tezleri çürütmek istediğini belirterek sözlerine başlamıştır. Venizelos'un Osmanlı ile Yunanistan'ın Birinci Dünya Savaşı'na girme nedenlerinin burada incelenmesinin yersiz olduğunu belirten İsmet Paşa, iki ülke arasındaki savaşın Yunanların 15 Mayıs 1919'da İzmir'i işgali ile başladığını, bu işgal karşısında Türkiye'nin haklı olarak kendisini savunmak için karşı mücadeleye geçtiğini savunmuştur.

1919 ile 1922 yılları arasında cereyan eden iki ülke arasındaki savaşlar sırasında Müttefik Devletlerin bu savaş durumuna son vermek için birçok kez barış görüşmeleri ve arabuluculuk yapmak istediklerini belirten İsmet Paşa, Türkiye'nin her zaman bu barış görüşmelerine olumlu cevap verdiğini, barıştan kaçıp savaşa devam etmek isteyen tarafın her zaman Yunanistan olduğunu belirtmiştir.

Yunanistan'ın bu tutumuyla ilgili eleştirilerini bitirdikten sonra, bir önceki oturumda Venizelos'un Batı Trakya'nın Neuilly Antlaşması ile belirlenmiş bir toprak olduğunu ve Türkiye'nin belirlenen bu topraklar üzerinde yeniden bir tartışmaya yol açmak istediğine yönelik iddialarına cevaben, bu antlaşmanın 48. Maddesi uyarınca Müttefiklere emanet edilmiş bu toprakların kaderinin henüz kesin olarak belirlenmediğini vurgulamıştır. Türk Temsilci Heyeti'nin emanet edilen bu toprakları egemenlik altına alma isteğinin olmadığını belirten İsmet Paşa, bölge halkının nüfus olarak çoğunluğunun Türklerden oluştuğunu belirterek bölgede, Büyük Devletler'in barış programına uygun bir şekilde "*auto disposition*" ulusların kendi kaderini tayin hakkının uygulanmasını istediklerini belirtmiştir.¹²⁶

Venizelos'un bölgede Rum çoğunluğunun olduğu iddiası üzerinden bu iddianın doğru olma durumunda Türk heyetinden çok Venizelos'un bölgede bir plebisiti desteklemesi gerektiğini belirten İsmet Paşa, tıpkı Paris Barış Konferansı'nda İzmir'i Yunanistan topraklarına katmak için uyguladığı yanıltıcı politikada olduğu gibi bu bölgede de aynı politikayı izlemek istediğini söylemiş, Venizelos'un hem o zaman hem de şimdi için verdiğini nüfus istatistiklerinin kendi uydurması olduğunu öne sürmüştür.

¹²⁵Ali Naci Karacan, **Lozan**, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1971, s. 20. ve Meray, **a.g.e.**, s. 40-53.

¹²⁶Meray, **a.g.e.**, s. 44-45.

Yine Venizelos'un iddialarına cevaben, onun öne sürdüğü tarihi ve ekonomik iddiaların asılsız olduğunu belirten İsmet Paşa, Osmanlı Devleti ile bu bölgenin 1915 yılında elden çıkışının sağlandığı antlaşmadan Türk Heyeti'nin sorumlu olmadığını ve şimdiki koşullarda anlaşma sağlanmaya çalışılan Türk Parlamentosundan böyle bir yasanın hiçbir zaman geçmediğini sözlerine eklemiştir.

Türk Heyeti'ne komisyon tarafından anlaşma sağlanması için sunulan, Doğu Trakya için Meriç Nehri'nin doğal sınır olması, Batı Trakya için tarafsız bir bölge kurulması, Bulgaristan için Ege Denizi'ne bir çıkış yeri sağlanması ve bölgede bulunan demiryolunun uluslararası bir statüye sokulmasına tekliflerine karşı İsmet Paşa aynı konular hakkında Türk Heyeti'nin tekliflerini sunmuştur. Batı Trakya'da tarafsız bir bölge kurulması teklifine karşı bölgede bir plebisit yapılması isteğini yineleyen İsmet Paşa, plebisitin gözetilmesinde bölgedeki Türk unsurlardan dolayı Türk Heyeti'nin haklı olduğunu vurgulamış ve çıkan sonuca saygı duyacaklarını belirtmiştir.

Oturumun ilerleyen dakikalarında söz hakkı alan Venizelos, İsmet Paşa'nın kendisine yönelik eleştirilerine cevap vermiş ve Batı Trakya'nın durumunun Neuilly Antlaşması'nın 48. Maddesi¹²⁷nde belirtildiğini yinelemiştir. Nüfus istatistikleri konusunda daha önceki Rum nüfusun fazla olduğu iddiasının yerine bu kez Batı Trakya bölgesinin hem Yunanistan hem de Bulgaristan toprakları içinde olduğunu, bu iki kapsamda değerlendirildiğinde Türk nüfusun fazla çıkacağını ancak yalnızca Yunanistan topraklarındaki Batı Trakya bölgesi değerlendirilirse Türk ve Rum nüfusun hemen hemen eşit olduklarını öne sürmüştür. Bölgede yapılacak incelemede Rum nüfusun az çıkması durumunda bunun, Bulgarlar tarafından 1913'te halkın sınır dışı edilmesinden kaynaklanacağını iddia etmiştir.

İsmet Paşa'nın Venizelos'un bu sözlerine daha sonra cevap vereceğini belirtmesi üzerine oturum, yine bir çözüme kavuşturulamadan sona ermiştir.

¹²⁷*Bulgaria renounces in favour of the Principal Allied and Associated Powers all rights and title over the territories in Thrace which belonged to the Bulgarian Monarchy and which, being situated outside the new frontiers of Bulgaria as described in Article 27 (3), Part II (Frontiers of Bulgaria), have not been at present assigned to any State. Bulgaria undertakes to accept the settlement made by the Principal Allied and Associated Powers in regard to these territories, particularly in so far as concerns the nationality of the inhabitants. The Principal Allied and Associated Powers undertake to ensure the economic outlets of Bulgaria to the Aegean Sea. The conditions of this guarantee will be fixed at a later date. (Bulgaristan, Başlıca Müttefikler ve İlişkili Devletlerin, Bulgar Monarşisine ait ve Bulgaristan'ın 27 (3). Bölüm II (Sınırlar Bulgaristan), halihazırda herhangi bir Devlete atanmamıştır. Bulgaristan, bu bölgelere ilişkin olarak, özellikle sakinlerin vatandaşlığına ilişkin olarak, Müttefik ve Yardımcı Devletler tarafından yapılan anlaşmayı kabul etmeyi taahhüt eder. Başlıca Müttefikler ve İlişkili Güçler, Bulgaristan'ın, Ege Denizi'ne ekonomik çıkışlarını sağlamayı taahhüt eder. Bu teminatın şartları daha sonraki bir tarihte sabitlenecektir.)*<http://treaties.fco.gov.uk> Treaty Of Peace Between The Allied And Associated Powers and Bulgaria,(Müttefik ve İlişkili Devletler ve Bulgaristan Arasında Barış Antlaşması) PDF. Erişim: 11.11. 2016.

24 Kasım 1922 Cuma tarihli üçüncü oturumunun¹²⁸ asıl gündem maddesi Doğu Trakya sınırlarının askerden arındırılması ve Bulgaristan'ın Ege Denizi'ne açılacak bir limana¹²⁹ sahip olması konularında olmuştur. Bu konudaki fikirlerini ilk önce belirten İsmet Paşa olmuş, daha sonra Venizelos ile Bulgar temsilcisi Stamboulisky arasında bu konu ile ilgili karşılıklı tartışmalar başlamıştır. Oturumun devamında söz konusu konulardan Batı Trakya'nın statüsü tartışmasına geçilmiş ve Bulgar temsilcisi, bölgenin esasen Bulgar Trakya'sı olarak nitelendirilmesi gerektiğini, ancak bu konferansta Batı Trakya'nın Yunanistan'a verilmek yerine Başlıca Müttefik Ortak Devletler nezdinde ve etnik bakımdan alakadar devletlerce (Türkiye-Yunanistan-Bulgaristan) özerk bir statüye kavuşturulması gerektiğini, tarihsel, coğrafi, ekonomik ve etnik nedenlerle açıklamıştır.¹³⁰

Etnik nedenleri açıklarken oldukça ilginç bir iddia ortaya atan Stamboulisky, bölgenin başlıca halklarının Türk, Bulgar ve Rum unsurlar olduğunu ve hesaba katmaya değmeyecek sayıda Yahudi ve Ermeni azınlığın da bu bölgede bulunduğunu belirtmiştir. Bulgarlar ve Türklerin hem kırsal kesimde çiftçilik ve hayvancılık ile uğraştığını hem de şehirlerde yerleşik biçimde olduğunu ancak Rumların kıyı bölgelerde koloniler halinde denizcilik ve balıkçılıkla uğraştıklarını, çok seyrek olarak da tarımcılıkla uğraştıklarını iddia etmiştir. Stamboulisky'nin iddiasına göre yerleşik olarak tarımla uğraşan Rumların aslında Rum Kilisesi'nin Bizans'ı yeniden canlandırmak için çeşitli yollardan Rumlaştırdığı Bulgarlar olduğunu, bölgedeki eski Türk yönetiminin sağladığı rahatlıktan yararlanarak özellikle Trakya bölgesinde Rum unsurların bu şekilde çoğaltılmasının sağladığını iddia etmiştir.¹³¹

Ayrıca burada bulunan bazı Müslüman unsurların da Bulgar/Müslüman yani Pomak olduğunu iddia etmiş ve 1920 Mart'ında İskeçe Gümölcine ve Dedeoğaç bölgesinde, bölgenin Sevr Antlaşması'nda Yunanistan'a bırakılacağı öngörüleceği halde yapılan nüfus istatistiğinde Hıristiyan ve Müslüman Bulgar nüfusunun Rum ve Türk nüfusundan fazla olduğu sonucunu belirtmiştir.¹³²

Sonuç olarak Bulgar Hükümetinin, bütün Trakya'da (Türkiye'ye Mudanya Sözleşmesi'nde bırakılan Doğu Trakya da dahil), Milletler Cemiyeti hukuku usulünce özerk bir devlet (Etat Autonome) kurulmasını istediklerini, böylece Bulgar Devleti'nin de Ege Denizi'ne rahatça bir çıkış notası bulabileceğini istediğini belirtmiştir.¹³³

¹²⁸Meray, **a.g.e.**, s. 62-77.

¹²⁹Bulgaristan'ın bu liman olarak talebi Dedeoğaç Limanı'na sahip olmak ya da bu limandan dilediğince yararlanmaktır. Meray, **a.g.e.**, s. 65.

¹³⁰M. Cemil Bilsel, **Lozan**, C. II., Sosyal Yayınları, İstanbul, 1998, s. 175-194.

¹³¹Bilâl N. Şimşir, **Lozan Telgrafları-I**, TTK Yayınları, Ankara, 1990, s. 6. Meray, **a.g.e.**, s. 71-72.

¹³²Meray, **a.g.e.**, s. 72.

¹³³İsmet İnönü **Hatıralar**, 2. Kitap, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1987, s. 64.

Stamboulisky'nin bu iddialarına cevaben söz alan Venizelos, Bulgaristan'ın Trakya bölgesinin özerkliği için öne sürdüğü gerekçelere cevap vermiş ve böyle bir durumun mümkün olmadığını belirtmiştir. Bulgaristan'ın sırf Ege Denizi'ne açılması için söz konusu bölgelere özerklik sağlamanın daha da karışıklığa yol açacağını belirtmiş ve cevaben yaptığı konuşmasında oldukça sert ifadeler kullanmıştır.¹³⁴

Oturumun sonlarına doğru söz alan İsmet Paşa, Bulgaristan'ın Ege Denizi'ne açılma isteğini haklı bulduğunu belirtmiş, Venizelos'un Türkiye'ye yönelik sözlerine ertesi gün cevap vereceğini söylemesi ile oturum sona ermiştir.

Konferansın 25 Kasım 1922 Cumartesi günü oturumunda ilk söz hakkını alan İsmet Paşa, 23 Kasım tarihli oturumda Venizelos tarafından öne sürülmüş olan görüşlere, cevap vereceğini söyleyerek sözlerine başlamıştır. Venizelos'un savaşın tüm sorumluluğunu Türkiye'ye yıkmak istediğine yönelik eleştirilerle başlayan sözlerinin ardından Trakya konusuna değinen İsmet Paşa, Venizelos'un Trakya'nın durumunun Neuilly Antlaşması'nda belirlenmiş olduğu görüşüne karşı Müttefik Devletlerin bahsi geçen antlaşma ile bölgenin Yunanistan'a verilmesini istediklerini ancak Türkiye ile anlaşma sağlanamadığı için bu isteklerinden vazgeçtiklerini belirtmiştir. Anlaşma sağlanamadığından bölgeye kesin bir şekil verilmediğini, dolayısıyla bu antlaşma üzerinden Türk tez ve taleplerini çürütmenin mümkün olmadığını söylemiştir. Trakya bölgesinde Türklerin çoğunlukta bulunduğunu Venizelos'un istatistiklerinden de doğrulandığını belirten İsmet Paşa, bölgenin kaderinin belirlenmesinde Türkiye'nin de haklı olarak katılacağını yine aynı istatistikler doğrultusunda saptanmış olduğunu belirtmiş, bölgenin kaderini, Venizelos'un istatistiklerine göre göçmenlerin değil, bölgede daha önceden beri yerleşmiş vaziyette olanların belirlemesi gerektiğini vurgulamıştır.¹³⁵

İsmet Paşa, Venizelos'un, bölgenin son durumuna ilişkin 30 Aralık 1918 tarihinde Müttefik Devletler'e verdiği Memorandum'daki istatistik sonuçlarını yeniden ortaya koymuş ve Dedeoğaç, Sofulu, Gümölcine ve İskeçe'deki nüfus istatistiklerinde Türklerin Rumlardan sayıca daha fazla olduğunu belirtmiştir. İstatistiklerle ilgili olarak, bahsi geçen bölgelerde kişilerin etnik kimliklerinin milliyet olarak değil, mensubu olduğu dine göre belirlendiğini belirten İsmet Paşa, İstanbul Patrikliği'ne bağlı bölgedeki bütün Ortodoksların Rum sayıldığını, bu ayırım yerine milliyet ayrımı yapılması durumunda Trakya'daki Rum sayısının yarıdan fazla azalacağını belirtmiştir. Türk etnik kimliği açısından ise Arnavut Ortodoksları ve Osmanlı Türkleri ile bölgeye onlardan çok daha önce gelip yerleşmiş olan Hıristiyan Türkmenlerin (Gagavuz Türkleri) böyle bir ayırım yapıldığında sayısal olarak daha da artacaklarını belirtmiştir.¹³⁶

¹³⁴Meray, a.g.e.,s. 76.

¹³⁵Tevfik Bıyıkoglu, **Trakya'da Milli Mücadele**, C.1, TTK Yayınları, Ankara, 1987, s. 491.

¹³⁶Bıyıkoglu, a.g.e., s. 492-493. Ve Meray, a.g.e.,s. 86.

Venizelos'un Trakya'nın doğu ve batısındaki Türk nüfus çoğunluğunun kabul ettiğine yeniden değinerek, Türk Heyeti'nin Trakya'ya yönelik anlaşmalara yönelik görüşlerinin değişmediğini belirtmiş ve Batı Trakya'da yapılması istenen plebisitin ulusların kendi kaderini belirlemesine yönelik bir istek olduğunu söylemiştir. Her zaman demokrat bir düşünce yapısına sahip olduğunu dile getiren Venizelos'un bu plebisite karşı çıkmasının, savunduğu demokratik ilkelerle çeliştiğini belirtmiştir.

Konuşmasına son verirken, Venizelos'un 23 Kasım'daki iddialarının her birine cevap verdiğini söylemiş ve Doğu Trakya sınırlarının 1913 yılında saptanan sınırlar olduğunu, Batı Trakya'nın durumunun belirlenmesi için ise plebisit yapılması isteğinin gerekçelerini ispatlamış olduğuna inandığını belirtmiştir.¹³⁷

İsmet Paşa'nın bu sözlerine cevap vermek isteyen Venizelos, benimsemiş olduğu demokratik ilkelere göre halkların kaderlerini kendilerinin belirlemesine saygı duyduğunu ancak birçok farklı millet tarafından iç içe geçmiş böylesine karışık bir bölgede bu durumun gerçekleşmesinin pek mümkün görünmediğini söylemiştir. Bölgede self determination yerine bölge topraklarının egemenliğini almak isteyen iki hükümetten hangisinin daha iyi yönetimi olduğuna yönelik bir seçim yapılmasının daha uygun olacağını belirtmiştir. Sözlerine devam eden Venizelos, Türkiye'nin Dünya Savaşı'ndan önce 1913'te Batı Trakya'daki haklarından vazgeçtiğini söylemiş, Türkiye'nin 1915'te Meriç'in sağında bulunan elindeki topraklardan bile vazgeçtiğini iddia etmiştir.¹³⁸

Venizelos'un sözlerine karşılık olarak cevap veren İsmet Paşa, kullandığı nüfus istatistiğinin Venizelos'un hazırlamış istatistikler olduğunu yineledikten sonra söz alan Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı temsilcisi Nintchitch, Venizelos'un bölgenin yönetimine dair nüfus çoğunluğuna göre bir plebisit yerine halkın Türk ve Yunan yönetimlerinden hangisini istediğine yönelik bir seçimin konferansta tartışılmak istemediğini belirtmiştir. Bölgeye ilişkin olarak yalnızca nüfus istatistiklerinin temel alınmasının da yanlış olacağını belirten Nintchitch, bahsi geçen plebisitin Batı Trakya'da bir Türk nüfus varlığını ve bu varlığın bir azınlık olarak haklarını garanti almak için yapılması isteniyorsa bunun Yunanistan'ın azınlıkların korunmasına yönelik imzaladığı sözleşme (1920 Yunan Sevr'i) kapsamında zaten Yunanistan tarafından kabul edildiğini söylemiştir. Ancak eğer plebisit, Yunanistan'a ait bu bölgede bir Türk nüfus çoğunluğunun varlığını belirterek bölgede özerk bir devlet kurulması için isteniyorsa bu plebisitin Balkanlardaki barış için tehlikeli olacağını iddia etmiştir. Böylesine karışık bir bölgede, özerk bir Batı Trakya devletinin kurulmasının, komşu olan üç devlet (Yunanistan-Bulgaristan-Türkiye) arasında karışıklıklara neden olacağını, bu yüzden bölgenin kaderinin askıya alınmasını ve daha sonra da kime ait olduğunun belirlenmesi gerektiğini öne sürmüştür.

¹³⁷Meray, a.g.e.,s. 87.

¹³⁸Meray, a.g.e.,s. 87.

Nintchitch'in konuşmasının ardından söz alan Lord Curzon, konferansa ilişkin kendi düşüncelerini söyleme sırasının geldiğini belirtmiş ve konuşmasına İsmet Paşa'nın iddialarına karşılık verdiği cevaplarla başlamıştır. Öncelikle Türk Heyeti'nin Batı Trakya'da istediği plebisit ile Karaağaç Mahallesi'nin Türkiye'ye verilmesine ilişkin istekleri arasındaki farklılığı belirtmiştir. Batı Trakya'da plebisit istemesinin nedeninin bölge topraklarını kendisine istemek olduğunu, Karaağaç üzerinde ise hak iddia ettiğini söylemiştir.¹³⁹

Batı Trakya'nın 1913'ten beri Türk toprağı olmaktan çıktığını söyleyen Curzon, bu durumun Balkan Savaşları sonrasında belirlenmiş bir durum olarak onanmış, hiçbir itirazla karşılaşılmamış ve Dünya Savaşı'nın sonuna kadar yürürlükte kalmış bir antlaşma¹⁴⁰ ile Bulgaristan'a bırakıldığını söylemiştir. 1919 yılında ise bu antlaşmanın yerine imzalanan Neuilly Antlaşması ile söz konusu bölgenin Başlıca Ortak ve Müttefik Devletler'in denetimine bırakıldığını, bu nedenle Ankara Hükümeti'nin bu bölgedeki taleplerinin nasıl bir gerekçe ile ortaya atıldığını anlayamadığını söylemiştir. Müttefik Devletlerin Ankara Hükümeti'ne bölge üzerinde hak talep etme gibi bir hak tanımadığını belirtmiştir. Türk Heyeti'nin talep ettiği plebisitin siyasi bir plebisit olduğunu ve eğer uygulanması durumunda bölgede Türklerin çoğunlukta olduğunu ortaya çıkacağını söylemiş ve bu durumda Türklerin bölgede çok fazla hakları olduğunu öne sürerek hak talep etmelerinin mümkün olabileceğini belirtmiştir. Müttefik devletlerin Türkiye'ye böyle bir hak tanımayacaklarını belirten Curzon, Türk Heyeti'nin plebisit isteme gerekçeleri olarak Wilson'ın "*ulusların kendi kaderini saptama*" haklarına atıfta bulunarak bunu dile getirdiklerini, ancak Batı Trakya özelinde bu durumun dünya barışına zarar verme ihtimalinin olduğunu iddia etmiştir. Plebisit isteklerinde, Türk Hükümeti'nin bölgedeki Türk çoğunluğunun garantisinden faydalanmak istediğini belirten Curzon, tehditkâr bir şekilde Müttefik Devletlerin şayet İstanbul için de böyle bir plebisite başvurması durumunda İstanbul'daki Türk egemenliğinin tehlikeye gireceğini iddia etmiştir.¹⁴¹

Sözlerine Türk Heyeti'nin diğer taleplerine cevap olarak devam eden ve diğer hiçbir katılımcı ülkenin, örneğin Bulgaristan ve Yunanistan gibi Batı Trakya'da hak iddia eden ülkeler gibi, talep ve iddialarını değerlendirmeyen Curzon'ın konuşmasını bitirmesinden sonra Amerika Birleşik Devletleri temsilcisi Child söz almış ve konferansta arabuluculuk rolünü üstlendiklerini belirtmiştir. Child'ın konuşmasının ardından söz alan İsmet Paşa, Curzon'ın İstanbul konusundaki tehdidine cevaben "*Türklerin İstanbul'da çoğunlukta olduğunu ve yalnız şimdiki ülkelerinde değil, başkentlerinde de plebisitten korkmadıklarını açıklamak istediğini*" söylemiş, Türkiye'nin artık boş tehditlerle korkup sinen ve her istenilene kabul eden bir ülke olmadığını açıkça ortaya koymuştur.¹⁴²

¹³⁹Meray, **a.g.e.**, s. 87-89.

¹⁴⁰29 Eylül 1913'te Osmanlı Devleti ile Bulgaristan arasında imzalanan antlaşmadır. Kurtuluş, **a.g.e.**, s. 12.

¹⁴¹Meray, **a.g.e.**, s. 90.

¹⁴²Meray, **a.g.e.**, s. 95.

Konferansta Türk heyetinin ısrarlı bir şekilde bölgede plebisiti savunmasına ve güçlü dayanakları olmasına rağmen teklif kabul edilmemiş, Yunanistan ile Türkiye arasında yapılması kararlaştırılan nüfus mübadelesi kapsamında başka bir formül oluşturulmuştur. Bu formüle göre “yerleşikler” olarak adlandırılan, İstanbul’da 30 Ekim 1918 Mondros Ateşkesi’nden önce İstanbul belediye sınırları içinde yerleşmiş bulunan Rumlar ile Batı Trakya’da bulunan ve o dönemde sayıları 150.000’i bulan Türkler mübadele dışı bırakılmışlardır. Karar, 24 Temmuz 1923’te¹⁴³ imzalanan Lozan Barış Antlaşması’nın 37.- 45. maddeleri kapsamında antlaşmaya eklenmiştir.¹⁴⁴

2.3. LOZAN ANTLAŞMASI SONRASI İLE İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI’NA KADAR OLAN DÖNEM

Lozan sonrasında iki ülke arasında mübadeleden kaynaklı bazı sorunlar yaşanmış ve ilişkiler 1930 yılına kadar gergin bir şekilde sürmüştür. Batı Trakya Türklerinin durumu da bu ilişkilerin gölgesinde şekillenmiştir. 1930’da Yunanistan başbakanı Venizellos’un Türkiye’yi ziyareti ile başlayan ve 1954 Kıbrıs Sorunu’nun ortaya çıkışına kadar geçen dönemde Batı Trakya Türkleri, uluslararası azınlık kanunlarından doğan haklarını büyük ölçüde kullanırken 1954 sonrasında oluşan gerginlik döneminde Yunan yönetiminin baskıcı ve engelleyici politikalarıyla karşı karşıya kalmışlardır. Türk yönetimi ise, Batı Trakya Türk azınlığının uluslararası azınlık hakları çerçevesinde takip etmeye ve korumaya özen göstermiş, Batı Trakya Türklerini yalnız bırakmamak için elinden geleni yapmıştır.

Bu dönemin ilk yıllarının başlıca meseleleri, 30 Ocak 1923 tarihinde imzalanan Mübadele Sözleşmesi sonrası Yunanistan’a Türkiye’den çok sayıda Rum göçmenin gitmesi sonucu Yunanistan’ın ekonomik ve sosyal yönden zor duruma düşmesi ve de bu sorunu Batı Trakya’da yaşayan Müslüman Türklerin mallarına el koyarak gidermeye çalışmasıdır. Yapılan sözleşme kapsamında Yunanistan, Anadolu’dan gelen Rum göçmenleri Batı Trakya bölgesine iskân etmemeyi taahhüt etmişti. Ancak 1923 yılından itibaren mübadele edilen Rumların bir kısmı Batı Trakya bölgesine iskân edilmiş ve burada yerleşik halde bulunan Türklerin topraklarından kendilerine verilmiştir.¹⁴⁵

Lozan görüşmelerinde ele alınan Batı Trakya meselesi aynı dönemde Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde de tartışmalara neden olmuştur. Özellikle 21 Ağustos 1923 tarihli oturumda Lozan Antlaşması’nın Batı Trakya ile ilgili maddeleri tartışılmış ve oturumda söz alan Muğla Dahiliye

¹⁴³Hikmet Öksüz, **Yirminci Yüzyılda Batı Trakya Türkleri**, Serander Yayınları, Trabzon, Mart 2016. s. 18.

¹⁴⁴Bkz. **EK-5** Lozan Antlaşması.

¹⁴⁵N. J. Svoronos, **Yunanistan Nüfusu ve Yunanistan Nüfus Sayımları**, (Çev. M. Galip), Başvekalet İstatistik Müdürlüğü Yayınları, İstanbul, 1935, s. 88.

Vekili Şükrü Kaya, antlaşmanın Batı Trakya topraklarının Yunanistan'a bırakılmasına hükmeden maddelerini şu sözlerle eleştirmiştir:¹⁴⁶

“ Balkan Harbi 'nde, Bulgaristan'a verilmişti. İkinci hata Lozan'da işlenmiş, şimdi de Yunanistan'a verilmiştir. Ne için efendiler, ne için? Ortada aklın ve mantığın, tarihin ve hakkın hakimiyeti varsa, Garbi Trakya Türk'tür, Türk'ün olması lazımdır.” ... “ Efendiler, Garbi Trakya Türklüğünün imha edildiğine bizim nesil bile şahit olacaktır. Bu Yunan sanattır. Onların Rumları İstanbul'da saadetle oturacak, fakat bizim Garbi Trakya Türklüğü yok edilecektir. Ben bu muahedeyi tasdik ve tasvip edemem efendiler!”

Aslında sorun, Mübadele Antlaşması kapsamında “Etablis/ Yerleşik” kavramının belirlenmesi konusunda kesin bir statünün belirlenmemiş olması ve Yunan Hükümeti'nin bu kavram boşluğundan faydalanarak İstanbul'daki Rum etabllilerinin sayısını arttırmaya çalışmasından kaynaklanmıştır. 30 Ocak 1930'da imzalanan Mübadele Antlaşması'nın 2. Maddesinde;

“Dersaadet Rum ahalisi addedilecekler 1912 kanunu mucibince tahdid edilmiş bulunan Dersaadet Şehir Emaneti havzasında 30 Teşrinievvel 1918 tarihinden mukaddem sakin bulunmuş olan bilcümle Rumlardır. Garbi Trakya'nın Müslüman ahalisi addedilecekler, Bükreş Muahedenamesi ile 1913'de tayin edilen hatt-ı hududun şarkındaki havalide mütemekkin bilcümle Müslümanlardır...”¹⁴⁷

ile mübadele dışı tutulan unsurların belirlenmiş olmasına karşın, Türk ve Yunan temsilcilerinin belirtilen sınırları farklı yorumlamaları nedeniyle “etabli sorunu” olarak isimlendirilen bir sorun ortaya çıkmıştır.

Sınırların temsilciler tarafından farklı şekilde yorumlanmasının, ülkelerin çıkarlarına göre sebepleri vardır. Yunan çıkarlarına göre, 1821'den beri süre gelen “Megali İdea” ülküsünün gerçekleşmesi, eski Bizans yönetimi içinde başkent olmasından dolayı büyük önem arz eden İstanbul'da, bu ülküyü gerçekleştirmek için büyük ölçüde Rum nüfusun olması gerekliliğidir. Etabli statüsünde kalacak Rum nüfusun fazlalığı, zaman içinde Rumların İstanbul'da azınlık olmadan çıkıp çoğunluğu elde etmelerini sağlayacak ve böylece, Wilson prensiplerinde yer alan “Self determination- ulusların kendi kaderini tayin hakkı” ile Yunanistan, bölgede hak iddia edebilecektir.¹⁴⁸ Aynı şekilde, Batı Trakya'da yerleşik bulunan Müslüman nüfusun fazlalığı ile Türkiye, bu bölge için ilerleyen zamanlarda, Lozan'da öne sürdüğü plebisiti gerçekleştirebilecek ve bu plebisit sonucu bölgeyi anavatan topraklarına katabilecektir.¹⁴⁹ İki ülkenin de kendi

¹⁴⁶Yılmaz Çetiner, “Batı Trakya'da Türkler”, **Cumhuriyet**, 14 Temmuz 1966.

¹⁴⁷Murat Hatipoğlu, **Yakın Tarihte Türkiye ve Yunanistan, 1923-1954**, Siyasal Kitabevi, Ankara, Haziran 1997, s. 45-46.

¹⁴⁸Adil Özgüç, “**Batı Trakya Türkleri**” adlı eserinde Yunan tarihçi ve politika adamlarının bu isteklerini açıkça tarih kitaplarında dile getirdiklerini iddia etmiştir. **A.g.e.**, s. 35.

¹⁴⁹Mustafa Kemal Atatürk, bu konunun üzerinde bizzat durmuş ve Nutuk adlı eserinde, Milli Mücadele döneminde Edirne Birinci Kolordu Kumandanı Cafer Tayyar Beyefendi'ye 8.11.1919'da göndermiş olduğu telgrafta, bölge egemenliğinin bu şekilde, Wilson Prensipleri çerçevesinde sağlanabileceğini

çıkarlarına yönelik yaptığı yorumlar her iki ülkeye de bir kazanç sağlamamış, aksine “etablis sorunu” gün geçtikçe daha da büyüyerek iki ülke arasındaki ilişkilerin gerginleşmesine neden olmuştur.

Sorunun çözümü için konu Milletler Cemiyeti’ne intikal etmiş ve Milletler Cemiyeti Meclisi’nin tavsiyesi üzerine La Haye Daimi Adalet Divanı’nda çözüme kavuşturulması için çalışmalar başlamıştır. 16 Ocak – 21 Şubat 1925 tarihleri arasında Türk ve Yunan temsilcilerinin tezleri dinlendikten sonra Adalet Divanı, bahsi geçen “etabli” statüsü hakkında şu tanımlamayı yapmıştır:

“1- “Sakin bulunmuş” (établis) deyimi daimilik vasfını taşımakta ve bir oturma ile beliren fiili bir durum ifade edilmektedir.”

2- “İstanbul’un Rum ahalisi” deyimiyle kastedilen şahısların Anlaşma gereğince “sakin bulunmuş” sayılmaları ve mübadeleden istisna edilmeleri için İstanbul şehrinin 1912 kanunu ile tesbit edilen belediye sınırları dahilinde bulunmaları, ayrıca oraya ne şekilde olursa olsun 30 Teşrinievvel 1918 tarihinden önce gelmeleri ve orada daimi olarak oturmak niyetinde olmaları gerekir.”¹⁵⁰

Ancak Adalet Divanı’nın belirlediği bu tanım da etabli konusuna bir çözüm olamamış, özellikle Yunan Hükümeti’nin İstanbul ve çevresindeki Rum halkın birçoğunu mübadele dışında tutmaya çalışması nedeniyle iki ülke arası ilişkiler olumsuz yönde seyretmeye başlamıştır. Tüm bunların üzerine yine Yunan hükümetinin İstanbul’dan göç eden Rumları Batı Trakya’da Müslüman Türklerin mallarına el koyarak bu bölgeye yerleştirme faaliyetleri Türkiye’nin oldukça tepkisini çekmiş ve Türk Hükümeti, bu harekete karşılık olarak İstanbul’daki Rumların mallarına el koymuştur.¹⁵¹ Bu şekilde bir restleşmeye varan ilişkileri düzeltmek amacı ile Muhtelit Mübadele Komisyonu’nun Türk ve Yunan temsilcileri arasında Nisan 1925’te Ankara ile Atina arasında başlatılan görüşmeler sonucu 21 Haziran 1925’te, tarafların mal varlıkları ve menkul ile gayrimenkullerinin tazmin ve iadesine ilişkin Ankara Antlaşması imzalanmıştır.¹⁵² Yunan yönetiminin Batı Trakya’daki uygulamalarına devam etmesi üzerine Türkiye, Ankara Antlaşması’nı gözden geçirme kararı almış, Yunanistan’ın Ankara temsilcisi P. Argiropulos’a iletilen bu talep üzerine antlaşmanın gözden geçirilmesine dair görüşmeler 1926 yılında yeniden başlatılmıştır. Şubat-Aralık ayları kapsamında yapılan görüşmeler sonucu Yunan Hükümeti, Batı Trakya’da faaliyetlerinden vazgeçmiş ve etabli sorunu 1926 Atina Antlaşması ile siyasi bir çözüme kavuşturulmaya çalışılmıştır.¹⁵³ Bu antlaşma azınlıklarla ilgili bir çözüm sağlayamamış, azınlığın Türkiye’ye göç etmek zorunda bırakılışı nedeniyle Türk-Yunan ilişkileri yeniden

söylemiştir. **Nutuk**, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü Yayınları, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1969, c. 3, s. 1278.

¹⁵⁰Hatipoğlu, **a.g.e.**, s. 49-50.

¹⁵¹Hatipoğlu, **a.g.e.**, s. 50-51.

¹⁵²Anlaşma metni için Bkz. “Türkiye Cumhuriyeti ile Yunanistan Cumhuriyeti Arasında Akd Olunan İtilafname ile Müzeyyelanın Tasdiki Hakkında Kanun”, **TCRG**, Sayı: 576, 15.03.1927, s. 2385 ve devamı.

¹⁵³Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 325-326.

gerilmiş, 1929 yılına doğru iki ülke arasında savaş sesleri yeniden yükselmeye başlamıştır.¹⁵⁴ Ancak, 1928 yılında yeniden iktidara gelen Venizelos, 1917 yılındaki saldırgan ve toprak elde etmeye yönelik dış politika tutumundan vazgeçmiş, bu gergin ilişkilerin ve yeniden gerçekleşebilecek bir Türk Yunan savaşının hem ekonomisi bozulan Yunanistan'a kaldıramayacağı bir yük demek olduğunu anlamış hem de Bulgaristan'ın bu dönemde başlayan revizyonist¹⁵⁵ tutumu karşısında Türkiye ile kurulacak komşuluk ilişkilerinin daha faydalı olacağına kanaat getirerek bu sorunun barışçıl yollar ile çözülmesi için çalışmaya başlamıştır.¹⁵⁶ Venizelos'un bu tutumu üzerine görüşmelerin yapılmasını kabul eden Türkiye ile Yunanistan arasında, mübadele sorununa son noktayı koymak üzere görüşmeler yapılmış ve 10 Haziran 1930 tarihinde Ankara Antlaşması imzalanarak mübadele ile ilgili nihai çözüm elde edilmiştir.¹⁵⁷ Bu antlaşma ile birlikte Türkiye ile Yunanistan arasındaki ilişkiler düzelmeye başlamıştır. Bu antlaşmadan sonra Başbakan İsmet İnönü'nün Yunanistan başbakanı Venizelos'u davet etmesi ile 27-31 Ekim 1930 tarihleri arasında gerçekleşen ziyaret ilişkilerin düzelmesi konusunda önemli bir adım olmuştur.¹⁵⁸

Karşılıklı olarak ilişkilerin düzelmesinin ardından, Yunanistan'ın Batı Trakya azınlığına uyguladığı politikalarda olumlu bir gelişme olmuş, fakat azınlığın elindeki toprakların sistematik bir biçimde azaltılmasına devam edilmiştir. Bu dönemde Türk-Yunan yakınlaşmasının temel nedeni İtalya'nın yayılmacı bir politika benimseyerek Habeşistan'a saldırması ile özellikle Akdeniz havzasında hâkimiyet kurma anlayışı yatmaktadır. Bir diğer neden de Bulgaristan'ın Balkanlar üzerinde tehditkâr bir tutum içine girmiş olmasıdır. Tüm bu nedenlerden dolayı güvenlik endişesi içerisine giren Türkiye ve Yunanistan zorunlu olarak bir ittifak kurma fikrini geliştirmiştir. İtalya'nın bu faşist tehdidi ve de Bulgaristan'ın yayılmacı anlayışı nedeniyle 9 Şubat 1934 yılında Balkan Antantı imzalanarak Türk-Yunan yakınlaşması tüm Balkanlara yansıtılmaya çalışılmıştır. Balkanlar'da 1930'lu yıllarda ortaya çıkan yayılmacı ve tehditkâr ortamda oluşan Türkiye-Yunanistan yakınlaşması, tarafların ikili ilişkilerine de olumlu etki etmiştir. İkili antlaşmalar ve Balkan Paketi ile kurulan iyi ilişkiler Batı Trakya Türklerinin hayatını da, bazı tehditler ve kısıtlamalar dışında, olumlu yönde yansıtmıştır.¹⁵⁹

¹⁵⁴Kurtuluş, a.g.e., s. 45.

¹⁵⁵**Revizyonizm:** Ülkelerin izledikleri politikalar karşısında değişikliği savunan politik görüş. Ülkelerin yalnızca iç politikalarında değil dış politikalarında da şartların değişmesi gerektiğini öne süren ideolojik bir kavramdır. Uluslararası politika literatüründe hem genel hem de özel anlamda kullanılır. Uluslararası alanda mevcut statükoyu, var olan güç dağılımını değiştirmeye yönelik tutumlar genel olarak revizyonist politikalar olarak adlandırılır. Özel olarak da iki dünya savaşı arası dönemde başta Almanya olmak üzere I. Dünya Savaşı'nın statükosundan hoşnut olmayan İtalya ve Japonya'nın başını çektikleri revizyonist devletler grubunu nitilemekte kullanılır. Ayrıntılı bilgi için bkz: Armaoğlu, a.g.e., s. 36-38 ve 223.

¹⁵⁶Kurtuluş, a.g.e., s. 45.

¹⁵⁷Şükrü S. Gürel, **Tarihsel Boyut İçinde Türk Yunan İlişkileri (1821-1993)**, Ümit Yayıncılık, Ankara, 1993, s. 40.

¹⁵⁸Gürel, a.g.e., s.41.

¹⁵⁹Gürel, a.g.e., s. 41-45. ve Kurtuluş, a.g.e., s. 48.

3. BÖLÜM: İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA YUNANİSTAN VE BATI TRAKYA TÜRK AZINLIĞI

3.1. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI ÖNCESİNDE YUNANİSTAN'IN GENEL DURUMU

I. Dünya Savaşı, 30 Ocak 1919'da Paris'te toplanan ve adını buradan alan bir dizi konferans ve bu konferanslar sonucunda galip devletlerce mağlup devletlere imzalatılan barış antlaşmaları ile son bulmuştur. Tekrar hatırlamak gerekirse, Almanya ile imzalanan Versailles, Avusturya ile imzalanan Saint Germain, Macaristan ile imzalanan Triannon, Bulgaristan ile imzalanan Neuilly ve son olarak Osmanlı ile imzalanan fakat Kurtuluş Savaşı nedeniyle hiçbir zaman yürürlüğe konulmayan Sevres Antlaşmaları, bu barış antlaşmalarını oluşturmaktadır.¹⁶⁰

İkinci Dünya Savaşı'nın temelleri, 1919 Paris Barış Konferansı sonrasındaki süreçte atılmıştır diyebiliriz. Dünyanın o zamana kadar gördüğü en büyük savaş olan Birinci Dünya Savaşı¹⁶¹ sonrasındaki paylaşımlar, cezalandırıcı nitelikteki antlaşmalar ve özellikle Avrupa'da çizilen yeni sınırlar ve siyasi çizgilerle ardılı ve hatta sonuçları bakımından çok daha büyüğü olan İkincisinin ayak seslerini oluşturmuştur. Söz konusu çalışmanın konusu olan Balkanlar ve daha özelinde Yunanistan ile Türkiye de bu yeni siyasi gelişmelerden oldukça etkilenmiş, bölgede bulunan Türk azınlık, siyasi gerilimin merkezinde kalmıştır.

İkinci Dünya Savaşı'nın gerekçeleri arasında, yukarıda bahsi geçen Paris Barış Konferansı'nda mağlup devletlerle imzalanan antlaşmalar ile bu anlaşmaların sonucunda ortaya çıkan sonuçlar gösterilir. Bunlar içinde en çok, Almanya ile imzalan Versailles Antlaşması'nın ağır hükümleri¹⁶² ile İtalya'nın Batı Anadolu'dan eli boş dönmesinin yarattığı huzursuzluk ile kamuoyunda intikam duygusunun ortaya çıkması ve bunun sonucunda da bu ülkelerde ortaya çıkan faşist eğilimlerin kamuoyu tarafından desteklenmesi şeklinde yorumlanır. Genel anlamda doğru bir önerme olan bu görüş konunun detayına inildiğinde oldukça yetersiz kalır. İkinci Dünya Savaşı'nın dinamiklerini anlamak için, antlaşmalar sonrası özellikle siyasi sınırları değişmiş olan bölgelerin kavuştuğu yeni düzene ve diplomasideki değişimlere bakmak gerekir.

Çalışmanın konusu olan Balkanların, Birinci Dünya Savaşı sonrasında gerek siyasi gerekse etnik yapısı oldukça değişmiş ve bölge, ortaya çıkan iki ideolojik görüşün kendi aralarında paylaşmaya çalıştığı bir yer haline gelmiştir. Bir yanda İngiltere ve Fransa gibi köklü geçmişe

¹⁶⁰Fahir Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 187-191.

¹⁶¹Eric Hobsbawm, **Kısa 20. Yüzyıl, 1914-1991 Aşırılıklar Çağı**, Everest Yayınları, İstanbul, Kasım 2014. S. 8-9.

¹⁶²Hükümlerin içeriği için bkz. Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 188-190.

ve dünyanın pek çok noktasında sömürgeye sahip iki büyük güç ve bu iki devletin bankası ve arka bahçesi haline gelmiş, dünya siyasetinde söz sahibi olmak isteyen ABD, diğer yanda daha önce benzeri görülmemiş bir ideolojiye sahip, özellikle Balkanlar ve Orta Asya’da yayılma alanları arayışı içinde olan Sovyetler Birliği. İki Savaş arası dönemde Balkan coğrafyasını etkileyen ve üzerinde söz sahibi olmak için uğraşan bu iki kutup, Balkan ülkelerinin içinde bulunduğu çözümsüzlüklerden faydalanmış ve ikinci büyük savaş sonrası coğrafya bu durum içinde şekillenmiştir.

Oral Sander, “*Balkan Gelişmeleri ve Türkiye*” adlı doktora çalışmasında¹⁶³ Balkanların, iki dünya savaşı arası dönemde kendi içinde bir birliğe ve anlayışa varamayışlarını, bu sebeple yukarıda bahsi geçen “büyük” güçlerin tesiri altında savaşa girdiklerinden bahseder. İkinci Dünya Savaşı sonrasında ise yine bu büyük güçler tarafından aralarındaki çatışma ve rekabetin arttığını ve bu nedenle daha da parçalanmış olduklarını ifade eder.¹⁶⁴

Kökleri Osmanlı İmparatorluğu’ndan parçalanma sürecine kadar giden Balkan devletlerindeki bu rekabet ve çatışma süreci iki dünya savaşı arası dönemde de devam etmiş ve yeni ortaya çıkan güçlerin ilgisinin bu yönde ilerlemesine sebep olmuştur. Konuyu biraz daha derinleştirmek gerekirse, Almanya ve İtalya’nın 1930lardan itibaren bölge üzerinde besledikleri emeller ile Sovyet Rusya ve İngiliz-Fransız ittifakının bölgede egemen olma istekleri, savaşın hem kıvılcımını yakmış hem de savaş sürecinde gidişatı değiştirmiştir.

Lozan Antlaşması’ndan İkinci Dünya Savaşı’na kadar geçen dönem içerisinde Yunanistan’ın durumuna bakıldığında, siyasi istikrarsızlıklar, ekonominin yeniden şekillenmesi için alınan tedbirler ve sosyal karışıklığın düzenlenmesi için yapılan çalışmalar göze çarpmaktadır. Her bir sorunun diğer bir soruna neden olduğu ve iç içe geçen problemler silsilesinin bu dönem Yunan tarihine damga vurduğu ve uzun yıllar bu istikrarsızlıkların giderilmeye çalışılması dönemin temel politikasıdır.

Yunanistan’ın 1922’deki “*Küçük Asya*” yenilgisi sonrasında ülkede siyasi bir istikrarsızlık başlamış ve Venizelos’un siyasi hayatında ilerleme basamağı olarak gördüğü “*Megali İdea*” bu yenilgiden sonra önemini kaybetmeye başlamıştır. Bu düşüncenin önemini kaybetmesi, Venizelos karşıtları tarafından “*Küçük Asya yenilgisi*”nin Venizelos’un suçu olduğunu düşünmelerine ve Albay Nikolas Plastiras önderliğinde bir grup subayın darbe gerçekleştirerek ülke iktidarına el koyması ile sonuçlanmıştır. Bu darbeden sonra Kral Konstantin yerini oğlu II. George’a bırakmış, ordunun denetiminde sivil bir iktidar kurulmuştur.¹⁶⁵ Bundan sonraki

¹⁶³Oral Sander, **Balkan Gelişmeleri ve Türkiye (1945-1965)**, Yayınlanmış Doktora Tezi, Sevinç Matbaası, Ankara, 1969.

¹⁶⁴Sander, **a.g.e.**, s. 5.

¹⁶⁵Çukalas, **a.g.e.**, s. 42.

süreçte Yunanistan siyasi hayatında, sürekli bir hizipleşme oluşmuş ve bunların ilki, bu darbe sonrasında Kralcılar ile Venizelosçular olarak ortaya çıkan hizipleşme olmuştur.

Yunanistan siyasi hayatında, 1922'den 1941'e kadar geçen dönemde iktidarın sürekli el değiştirmesi, kralların tahta getirilip tahttan indirilmesi ve birbiri ardında askeri darbe girişimleri ya da darbeler gerçekleşmiştir.¹⁶⁶ Bu kadar kısa bir zaman aralığında böylesine yoğun bir siyasi hayat, elbette ki ülke içinde hem siyasi hem ekonomik hem de sosyal sorunların ortaya çıkmasına ve bu sorunların çözümünün uzun sürmesine sebep olmuştur.

Ordunun Yunan siyasetinde belirleyici unsur olmaya başladığı 1922 yılından sonra, siyasi eğilimler bu oligarşi yönetimin ekseninde seyretmeye başlamıştır. Ordunun isteklerini kabul ettirdiği kişileri başbakan ya da cumhurbaşkanı hatta kral yapabilmesi gücü, oluşmuş olan hiziplerin arasındaki kan davlarının artmasına sebep olmuş, ülke yönetimini ele geçiren her grup bir önceki gruba destek veren ordu mensuplarını tasfiye etmiştir. Bunun neticesinde hem Yunan savunma gücünde istikrarsızlık ve düzensizlik oluşmuş hem de tasfiye edilen bu gruplar toplumsal düzen içerisinde sorun yaratmaya başlamışlardır.¹⁶⁷

İstikrarsızlık ve sorunlar yalnızca iç siyasi hayattan kaynaklanmamıştır. Lozan sonrası ortaya çıkan Mübadele sorunu, Yunanistan'ın hem ekonomisinde hem de toplum yapısında karışıklıklara sebep olmuştur. Bu sorunların başlangıcı, mübadele sonrası gelen göçmenlerin yerleştirilmesi ile başlamıştır. Yunan kaynaklarına göre yaklaşık bir milyon Rum, Anadolu'dan Yunanistan'a göç etmiştir. Bu muhacirlerin gelişleri ile birlikte konut sıkıntısı baş göstermiş ve 1923 ile 1926 yılları arasında Yunan Hükümeti bu sorunun çözümü için Batı Trakya'da yerleşik bulunan Türk azınlığın topraklarını ve gayrimenkullerini ellerinden almaya başlamıştır.¹⁶⁸ Bu sorun, ikinci bölümün yedinci maddesinde ele alındığı gibi, henüz yeni yeni düzelmekte olan Türk-Yunan ilişkilerine olumsuz bir şekilde yansımış ve iki ülke adeta yeni bir sıcak savaşın eşğine kadar gelmiştir.¹⁶⁹ Bundan sonraki süreçte azınlıkların ve Yunanların toprak ve menkullerinin ölçü ve sınırları belirlenmiş ve yeni toplum düzeninin şekilleneceği iki ülke arasında bir anlaşma yapılmıştır.¹⁷⁰ Ancak Yunan Hükümeti, göçmen Rumların yerleşimi için Batı Trakya Türk azınlığın haklarını gasp etmeye devam etmiştir. Mübadele sonrası Batı Trakya'da %20'lerde olan Yunan nüfusun oranı %60'la çıkmıştır.¹⁷¹

¹⁶⁶Çukalas, **a.g.e.**, s. 17-44.

¹⁶⁷Çukalas, **a.g.e.**, s. 45.

¹⁶⁸N. J. Svoronos, **Yunanistan Nüfusu ve Yunanistan Nüfus Sayımları**, (Çev. M. Galip), Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü Yayınları, İstanbul, 1935, s. 88.

¹⁶⁹Hatipoğlu, **a.g.e.** s. 45.

¹⁷⁰Hatipoğlu, **a.g.e.**, s. 48.

¹⁷¹Dimitrios Zachos, "Citizenship, Ethnicity and Education in Modern Greece", **Journal of Modern Greek Studies**, Volume: 27, Number: 1, May 2009, p. 137.

Lozan sonrası gelen göçmenlerin yarattığı sorun yalnızca yerleşimleri olmamıştır. Yunanistan'ın yerleşik halkı içinde göçmenlerin ülkenin hem ekonomisine yük olduğu görüşü artmış hem de toplumun ayrışıp kutuplaşması nedeniyle ülkenin hızlanmasını sağladıkları görüşü ortaya çıkmaya başlamıştır. Böylece ulusal bölünme hem toplum içerisinde hem de siyasi alanda hız kazanmaya başlamıştır. “*Komenes patrides*” (ülkesini yitirmişler) olarak adlandırılan bu grup, ülkenin Makedonya ve Batı Trakya bölgeleri gibi yeni kazanılan topraklarına yerleştirilince ülkenin etnik dengesinde büyük bir değişim meydana gelmiştir. Bunun sebebi, Lozan'da yapılan mübadele dil ya da milliyet ayrımından ziyade tamamen dinsel boyutta gerçekleşmiş olmasıdır. Öyle ki anadili Yunanca olan Müslümanların Türkiye'ye gönderilmesi gibi anadili Türkçe olan İç Anadolu ve Kuzey Anadolu'daki Ortodokslar da Yunanistan'a gönderilmiş ve dil sorunu ülkede önemli bir problem haline gelmiştir.¹⁷²

Yunanistan'a göç etmiş mübadillerin ortaya çıkarttıkları sorun yalnızca dil problemi olmamıştır. Yunanistan'ın siyasi hayatında da birtakım değişim ve yön değişikliklerine neden olan mülteciler, bunu birbirleri ile kurdukları dayanışma ve bütünlük içinde gerçekleştirmişlerdir. Mübadele sırasında mal-mülklerini bırakanlardan bazıları, 1918 yılında kurulmuş olan ve lider kadrolarından bazılarının mübadillerden oluştuğu Yunanistan Komünist Partisi (KKE)'nin ilkelerine ilgi duymuştur.¹⁷³ Ancak 1924-1935 yılları arasında Komintern'in Yunanistan'ın kuzey kısmında büyük bir toprak parçasının ayrılması anlamına gelen bağımsız Makedonya propagandasına karşı bu ilgi oldukça azalmış, mülteciler Venizelos'un fikirlerine destek vermeye başlamışlardır.¹⁷⁴

Mübadillerin büyük çoğunluğu, 1930'dan sonraki süreçte Venizelos'a destek vermişlerdir. Bunun sebebi, artık bir hayal ürünü haline gelmiş olan Megali İdea'nın fikir babası olması değil, 1930'lu yıllarda Venizelos'un mübadillerin Türkiye'de kalan taşınmaz mallarının haklarının Türk hükümetince tanınması amacıyla geliştirmeye çalıştığı Ankara Hükümeti ile kurulan dostane ilişkilerden kaynaklanmıştır. Dış politikada komşularıyla arayı düzeltme çabası hem mübadillerin Türkiye'deki haklarını geri almak hem de olası bir savaş durumunda müttefik güç sağlamak açısından Venizelos için oldukça önemli bir hale gelmiştir. 1930'larda Avrupa'da oluşan kutuplaşmaların farkında olan Venizelos, İtalya ile yeni kurulan Yugoslavya ile dostluk antlaşmaları imzalamış, Bulgaristan ve Arnavutluk ile de iyi ilişkiler kurmuştur. Venizelos'un bu yakınlaşmalardaki asıl amacı, Balkanların anti revizyonist¹⁷⁵ devletleri ile (Yunanistan-Yugoslavya- Romanya ve Türkiye) var olan sınırların karşılıklı korunacağı güvencesiyle bir araya getiren 1934 Balkan Paktı için yürütülen pazarlıkları hazırlamak ve olası bir savaşta, en

¹⁷²Clogg, **a.g.e.**,s. 127-128.

¹⁷³Bu ilkelerden bazıları;

1. Temel ihtiyaçların devlet tarafından karşılanması.
2. Eğitim ve öğretimin ücretsiz ve herkes için olması.
3. Çalışma şekli ve düzeyine paralel olarak emek ücretlendirilmesi.
4. Toplumun temel ihtiyaçları olan ulaşım, sağlık ve barınma gibi ihtiyaçlarda eşitlik ve adaletin sağlanması.
5. İşler halde bulunan toprakların, topraksız bulunan her vatandaşa eşit ve adil dağıtılması.

¹⁷⁴Clogg, **a.g.e.**, s. 133.

¹⁷⁵**Anti Revizyonist:** Birinci Dünya Savaşı sonrası yapılan antlaşmaların ve mevcut siyasi durumun korunmasına yönelik politik görüş.

azından tarihsel intikam duyguları ile bu devletlerin Yunanistan'dan intikam almasının önüne geçmeye çalışmak olmuştur.¹⁷⁶

Türkiye olan ilişkilerde de yine dostane bir tutum sergileyen Venizelos'un en önemli amacı hem mübadillerin Türkiye'de bulunan taşınmazlarının haklarını elde etmek, hem de en yakın komşu sayılan bu devlet ile olası bir İtalyan işgaline karşı saldırmazlık ve yardım anlaşmaları imzalamayı sağlamak olmuştur. 10 Haziran 1930 ve 30 Ekim 1930 yılında iki ayrı konuda imzalanan Ankara antlaşmaları¹⁷⁷ ile Venizelos mübadillerin taşınmazları ile ilgili hakları elde etmiş hem de Trakya ve Ege sınırlarını saldırılara karşı korunmalı bir hale getirmiştir. Venizelos'un aynı yıl Türkiye başbakanı İsmet İnönü tarafından davet edilmesi üzerine Ankara'ya yaptığı ziyaretler ve Mustafa Kemal Atatürk'ü 12 Ocak 1934'te Nobel Ödüller komitesine gönderdiği bir mektupla¹⁷⁸ Nobel Barış Ödülü adaylığına göstermesi, Türkiye ile kurulan dostane ilişkilerin pekişmesini sağlamıştır.

Mübadillerin Venizelos'a destek vermesinin nedenleri arasında, sınıf farklılıklarını yok edip adil bir düzen getirme ideolojisinde olması gereken Yunan Komünist Partisi'nin dış etkenlerden dolayı eksen kaymasına girmesi etkili olduğu kadar, Venizelos'un bu dönem Yunan siyasetinde etkin bir muhalefete sahip olmayışı ve liberal fikirlerin, bu dönem Yunanistan'ın kalkınması için tek seçenek olduğu yönündeki toplumsal algı da önemli bir rol oynamıştır. Bu algıyı yönetmede başarılı olan Venizelos 1928 yılında, Yunanistan'ın 1918-1939 yılları arasında kurulmuş ve kurulacak olan hükümetler arasında en uzun ömürlü ve en sağlam olan hükümetin başkanlığına gelmiştir.¹⁷⁹Bu koşullar altında dahi küçük sorunlarla baş etmede çok da başarılı olamayan Venizelos, 1928 yılından 1932 yılında iktidardan düşmesine kadar geçen sürecin ilk dönemlerinde, ekonomik ve sosyal sorunları çözmede dış güçlerden -ki Venizelos'un tüm siyasi hayatı boyunca İngiltere taraftarı olmuştur¹⁸⁰ - yardım alması, Yunanistan'ı ilk etapta rahatlatmış olmasına rağmen daha sonraki süreçte önüne geçilemeyen siyasi ve ekonomik sorunlara yol açmıştır. Ekonomik sorunların çözümü için dış borçlanmaya gidilmiş, nüfus fazlalığına rağmen üretimin düşün olması nedeniyle dış borçlar ödenememeye başlanmıştır. Ekonomide güç bela ilerlemeye çalışan Yunanistan'ın, dünyanın "lüks" sınıfına giren tarım ürünlerinden birkaçının (üzüm, incir, zeytinyağı, tütün gibi) ihracı, tüm dünyayı kasıp kavuran 1929 bunalımı nedeniyle kesintiye uğramış ve bu bunalım Yunanistan ekonomisini oldukça derinden etkilemiştir. Bu ihracat kesintiye uğrayınca, zaten krizde olan ülke ekonomisi çökmenin eşiğine gelmiştir. Dış borçlanmadaki büyük oranda artış nedeniyle 1932 yılına gelindiğinde "*kısmi milli iflas*" ilan edilmiş ve borçların faizi bile ödenemeyecek duruma gelinmiştir.¹⁸¹

¹⁷⁶Clogg, **a.g.e.**, s. 135.

¹⁷⁷Ayrıntılı bilgi için bkz. Hatipoğlu, **a.g.e.**, s. 115-135.

¹⁷⁸**Atatürk'ün Milli Dış Politikası (Cumhuriyet Dönemine Ait 100 Belge) 1923-1938**, 2. cilt, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1981, s. 241-243.

¹⁷⁹Çukalas, **a.g.e.**, s. 49.

¹⁸⁰Venizelos'un siyasi hayatı için bkz. Andrew Dalby, **Eleftherios Venizelos (1919-1923 Barış Görüşmeleri ve Sonrası)**, Akılçelen Kitaplar Yayınevi, Ankara, 2014.

¹⁸¹Çukalas, **a.g.e.**, s. 50.

1932 yılında bu koşullar altında yapılan seçimlerde Venizelos iktidarı kaybetmiş ve Yunanistan siyasi hayatı yeniden hizipleşmelerin yoğunlaştığı, darbe girişimlerinin ve darbelerin yapıldığı ve cumhuriyet rejiminin rafa kaldırıldığı süreçlere girmiştir. 1930 yılından sonra özellikle Almanya ve İtalya gibi ülkelerde hızla yükselen faşist eğilimlerin etkisinin Yunanistan'da da hissedilmeye başlandığı bu dönemde Venizelos'un temsil ettiği liberal fikirler etkisini kaybetmiştir. Bunun yanında, hizipleşmelerden doğan anlaşmazlıklar nedeniyle Komünist Parti'nin koalisyon hükümetine ilk kez ve belirleyici unsur olarak girişi, 1936'da ortaya çıkacak olan dikta rejimi ile bir tasfiye hareketine dönüşmüş ve İkinci Dünya Savaşı sonrasında ülkeyi iç savaşa sürükleyen olayların gelişimine neden olmuştur.

1932 yılında yapılan seçimlerin belirsiz neticelerinden dolayı 1933'te seçimler tekrarlanmış ve Monarşi taraftarları bu seçimi kazanarak Tsaldaris başbakan olmuştur. Kralcılarının yeniden iktidara gelişi ile bir gelenek haline gelen kamu kurumları, bürokrasi ve ordu içerisinde liberallerin tasfiyesi hareketine girişilmiştir. Bu tasfiye hareketine tepki olarak liberaller adına bir darbe girişimi yapan General Plastiras başarısız olmuş ve bu darbeden sorumlu tutulan Venizelos'a karşı bir suikast yapılmıştır. 1935'te yinelenen darbe girişimi yeniden bastırılmış ve bu darbe girişimini bahane eden Kralcılarının, liberalleri tasfiye süreci hız kazanmıştır. Bu süreç sonunda aynı yıl Venizelos bir daha dönmek üzere ülkeyi terk etmiş ve yaklaşık yirmi yıllık siyasi hayatı, 1936'da Paris'te ölümüne kadar sona ermiştir.¹⁸²

1935'teki başarısız darbe girişiminden sonra seçimler tekrarlanmış ve Kral II. Georgios'un ülkeye dönmesi ile yeniden monarşiye geçilmiştir. Ancak tek başına iktidar için hiçbir partinin yeterli oy alamaması nedeniyle koalisyon kurulması gereği ortaya çıkmıştır. Seçimlerin hileli olduğu şüphesi ile 1936'da yinelenen seçimlerde kralcılar 143, cumhuriyetçiler 141 ve Komünist Parti 15 sandalye kazanmış, yine koalisyon kurma ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Ancak her iki tarafın da komünistler ile bir koalisyon kurma fikrine karşı çıkması nedeniyle hükümet kurma süreci uzamış ve bu duruma son vermek için kral tarafından Demertzis adlı bir profesör tarafından tarafsız bir "ekstra parlamenter" hükümeti kurulmuştur.¹⁸³ Ancak Demertzis'in kısa süre sonra ölümü yine bir hükümeteşizlik sürecine girilmesine yol açmıştır. Bunun önüne geçmek isteyen Kral II. Gerogios, başbakanlığa, savaş bakanı olan Ioannis Metaksas'ı getirmiştir.¹⁸⁴ Yunan siyasi tarihinde bir diğer dönüm noktası olan Metaksas'ın başbakanlığa getirilişi sonrasındaki süreç, uzun yıllar etkisini sürdüreceğ bir dönemin kapılarının açılmasını sağlamıştır.

İdeolojik fikirleri ve faşist diktatoryaya eğilimli düşünceleri 1915'ten itibaren şekillenmeye başlayan Metaksas, başbakanlık görevine başladıktan sonra komünist ideoloji ile ilişkisi olan işçi sendikaları, parti kolları gibi oluşumları tasfiye sürecine başlamış ve grevleri yasadışı ilan etmiştir. Bu tasfiye ve yasaklara karşı 5 Ağustos 1936'da Selanik merkezli olmak üzere ülke

¹⁸²Barbara Jelavich, **Balkan Tarihi 2- 20. Yüzyıl**, Küre Yayınları, İstanbul, Nisan 2013. s. 220-221.

¹⁸³Çukalas, **a.g.e.**, s. 55.

¹⁸⁴Jelavich, **a.g.e.**, s. 222.

çapında genel bir grev düzenlenmiş, ancak bu grev şiddetli bir şekilde bastırılmıştır. Partiler üstü bir hükümetin başbakanlığını yapan Metaksas'ın yetkilerini ortadan kaldırmak için, uzun zamandır anlaşma sağlayamamış olan kralcılar ve liberaller, 22 Temmuz günü Kral'a koalisyon oluşturduklarını bildirmiş ve yeni bir hükümetin kurulması için Kral'dan güvenoyu istemişlerdir. Ancak güvenoyu almak için Ekim ayına kadar beklemek zorunda olacaklarını bilen Metaksas, yeni hükümetin kurulmasına izin vermeyerek 4 Ağustos 1937'de diktatörlüğünü ilan etmiştir¹⁸⁵. Kral'ın Metaksas'ın diktatörlüğünü kabul etmesi üzerine olağanüstü hal ilan edilmiş ve meclis feshedilmiştir. Metaksas'ın 1937'den 1941'deki ölümüne kadar geçen süreçteki diktatör rejimi, tıpkı Almanya ve İtalya'daki rejimler gibi “Archios” isimli liderlik etrafında, kendine ait marş, selam slogan ve şarkılarının olduğu bir rejim olmuştur. Ancak “Archios Rejimi”nin diğer diktatörlüklerden farkı, halk arasında bu rejimi destekleyici herhangi bir kitlenin bulunmaması olmuştur.¹⁸⁶ Bu durum ise, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, daha önceden var olan hiziplerin ve bu diktatorya döneminde yer altı örgütlenmesi gerçekleştiren hücrelerin açığa çıkarak büyük bir hesaplaşma içine girmelerine neden olmuştur.

3.2. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA YUNANİSTAN

1936 yılından itibaren diktatörlük rejimi ile yönetilen Yunanistan, iç politikada Almanya ve İtalya'daki faşist rejimlerin benzeri bir şekilde hareket etmesine rağmen dış siyasetinde, geleneksel Yunan politikasını devam ettirmiş ve İngiltere eğilimli bir dış politika gütmüştür. 1938'den beri İngiltere ile bir ittifak antlaşması yapma amacı içinde olan Metaksas, İngiltere ile mali bir protokol imzalamış ve 1939 yılında, İtalya'nın Arnavutluk'u işgalinden sonra bu kez İngiltere ve Fransa tarafından Yunanistan için toprak garantisi almıştır.¹⁸⁷ Bundan sonraki süreçte İngiltere eğilimli tarafsızlık politikası güden Yunanistan, İngiltere ile olan mali antlaşması ile birlikte, üzerindeki Alman baskısını hafifletmeye çalışmıştır.

1939 Eylül'ünde Nazi Almanya'sının Polonya'ya saldırmasıyla başlayan ve çok hızlı bir şekilde genişleyen İkinci Dünya Savaşı'nın başladığı dönemlerde İtalya, iktidardaki Ulusal Faşist Parti'nin her ne kadar yayılcı söylemleri olsa da savaş dışı kalacağını açıklamıştır.¹⁸⁸ Ancak 1940 yazında Fransa'nın Almanya'ya karşı aldığı yenilgi sonrası İtalya fikir değiştirmiş ve savaşa girmiştir. 1939 yılında, henüz “Alman Savaşı” olarak adlandırılan Almanya'nın Avusturya'yı ilhak edip Çekoslovakya'yı işgal ettiği dönemde Arnavutluk'u işgal etmiş olan İtalya, savaşın büyüyüp “İkinci Dünya Savaşı” olmasının ardından kendisine hedef olarak Yunanistan'ı seçmiş ve Yunanistan'ı işgal etmek için bahaneler aramaya başlamıştır.¹⁸⁹

¹⁸⁵Çukalas, a.g.e., s. 55-56.

¹⁸⁶Jelavich, a.g.e., s. 223.

¹⁸⁷Armaoğlu, a.g.e., s. 366.

¹⁸⁸Gürel, a.g.e., s. 48.

¹⁸⁹Armaoğlu, a.g.e., s. 454.

Almanya'nın Doğu Akdeniz'e egemen olmasını engellemek ve bölgede kendi egemenliğini kurmak isteyen ve Yunanistan'ı da Roma İmparatorluğu'nun bir mirası olarak gören İtalya Başbakanı Mussolini, amacına ulaşabilmek adına bu ülkeyi işgal etmek için İtalya ve Yunanistan arasında krize yol açacak türden birtakım girişimlerde bulunmuştur. Metaksas bu durum karşısında, savaşa girmemek için oldukça büyük bir çaba göstermiş ancak aynı zamanda savaşa girmenin kaçınılmaz olduğunun bilinciyle askeri güçlerini mümkün olduğu kadar takviye etmiştir.¹⁹⁰ Mussolini'nin Yunanistan'ı işgal etmek için yarattığı suni bahanelerin bir örneği olarak, 15 Ağustos 1940 tarihinde "Elli" isimli Yunan kruvazörünün bir İtalyan denizaltısı tarafından Tinos Limanı'nda batırılması karşısında bile Metaksas İtalya'yı suçlamaktan imtina etmiştir. Fakat iki ülke arasındaki kriz, İtalya'nın 28 Ekim 1940'ta Yunanistan'a Arnavutluk sınırını boşaltması ve Korfu ve Girit adaları ile Epir'in Pire Limanı'nın kendilerine verilmesi için verdiği ultimatomla artmış, Metaksas'ın bu ultimatoma karşı verdiği ret¹⁹¹ yanıtının ardından İtalya, Yunanistan'ı işgale başlamıştır. Böylelikle Yunanistan, savaş dışı kalmak için verdiği tüm çabalara rağmen İkinci Dünya Savaşı'na resmen girmiştir.¹⁹²

İtalyanlar, Yunanistan'ın işgaline bahane olarak Yunanistan'ın İngilizlere askerî üs vermiş olmasını ileri sürmüşlerdir. İtalyan birlikleri, harekâtın ilk günlerinde Yanya'ya 30 kilometre mesafede bulunan Kaloma nehrine kadar ilerlemişlerdir fakat ilerleyişi bu aşamadan sonra beklenmedik bir direnişle karşılaşarak 2 Kasım'da durmuştur. İtalyanlar 6 Kasım'dan itibaren savunma pozisyonuna geçmiş ancak seferberliğini tamamlayan Yunan ordusu 10 Kasım'da tüm cephede karşı saldırıya geçerek ayın sonlarında Arnavutluk topraklarına kadar ilerlemiştir. Mussolini'nin Alman ilerleyişinin önüne geçmek için Balkanlara sarkma girişimi bu şekilde başarısızlıkla sonuçlanmıştır. İtalyan birliklerini Arnavutluk'un iç kısımlarına kadar püskürten Yunanlar, ileri taarruzları sonucunda Görice, Sarande ve Ergeri (Argirokastro) gibi bölgeleri de kontrol altına alarak 1940-41 kışını buradaki mevzilerinde geçirmişlerdir.

İtalyanların başarısız Yunanistan işgalinin ardından Alman kuvvetleri, İtalyanların başaramadığı işgali kesin olarak gerçekleştirmek ve bölgede egemenlik sağlamak amacıyla harekete geçmişlerdir. "Marita (Meriç) Harekâtı" adıyla, daha önceden Hitler ve kurmayları tarafından hazırlanan plan doğrultusunda 6 Nisan 1941'de Yunanistan'a Alman işgali başlamıştır. İngilizlerden gerekli yardımı alamayan Yunanistan, bu harekât karşısında direnememiş ve 24 Nisan 1941'de Almanya'ya teslim olmuştur.¹⁹³

Alman işgali öncesi, 29 Ocak 1941'de ölen Metaksas'ın yerine Kral II. Georgios, Korisis'i başbakanlığa getirmiş ve yeniden parlamenter sistemi etkin hale getirme planlarına girişmiştir. Ülkenin Alman işgaline uğraması sonrasında, yine geleneksel Yunan politikası olarak, Kral II. Georgios ülkeyi terk etmiş, Korisis ise intihar etmiştir. İşgale devam eden Alman birlikleri, 25 Nisan'da Atina'yı işgal etmiş, 20 Mayıs'ta ise paraşütçü birlikleri ile Girit' indirme yaparak

¹⁹⁰Çukalas, a.g.e., s. 63.

¹⁹¹28 Ekim "Oxi" Direniş Bayramı olarak hala kutlanır.

¹⁹²Çukalas, a.g.e., s. 63-64.

¹⁹³Hatipoğlu, a.g.e., s. 224-226.

buradaki direnişini kırmışlardır. 1941 yılının Haziran ayında Yunanistan tümüyle Alman işgali altına girmiştir.¹⁹⁴

Almanya, Yunanistan'ı işgal hareketine girişirken Batı Trakya bölgesinin işgal hakkını Bulgaristan'a bırakmıştır.¹⁹⁵ Yunanistan'ın kuzey bölgelerini işgal eden Bulgar ordusu Alman ve İtalyan ordularına göre daha küçük çapta birliklerden oluşmuştur. İşgal ettikleri bölgelerdeki halkı Bulgarlaştırmaya çalışmaları, Yunanistan'ın Balkan Savaşları'ndan başlayarak tarihi düşman olarak gördüğü Bulgarların ötekiliğinin pekişmesine neden olmuştur.¹⁹⁶ 1941'in Eylül ayının son günlerinde ve Ekim ayı boyunca Bulgar ordusu özellikle Drama bölgesinde kitlesel katliamlar yapmıştır. Bu katliamlarda 3500-4000 kişinin hayatını kaybettiği tahmin edilmektedir.¹⁹⁷ Bulgar ordusunun amacı ortaya yeni yeni çıkmakta olan direnişçileri bastırmak değil, gerek infazlar gerek siyasal baskı aracılığıyla Doğu Makedonya ve Trakya'dan Yunanlıları uzaklaştırmak ve bölgeyi Bulgarlaştırmaktır. Yaşanan şiddet sonrası yaklaşık 150.000 Yunan'ın bölgeyi terk ederek 'göçmen' durumuna düştüğü belirtilmektedir.¹⁹⁸

Alman işgaliyle birlikte Yunan toplumu için açlık yılları da başlamıştır.¹⁹⁹ Bu, Almanya'nın uyguladığı bilinçli bir politikadır. İşgal ettiği ülkelerin varlıklarını ve kaynaklarını kendi ülkesinin ve ordusunun refahı için kullanmayı tercih etmektedir. Özellikle Atina, açlığın en çok can aldığı yerlerden biri olmuştur. 1941 yılının Aralık ayında Atina'da günde 300 kişinin açlıktan öldüğü belirtilmektedir.²⁰⁰ Bu dönemde Yunanistan'a giden çeşitli gıda yardımları Almanlar ve işbirlikçi Yunan hükümeti eliyle dağıtılmıştır. Bu dönemde Türkiye üzerinden gerçekleşen gıda yardımı Yunan halkı tarafından bugün bile anımsanmakta olan *Kurtuluş* ve *Dumlupınar*²⁰¹ gemileri ile sağlanmıştır ancak gönderilen gıda yardımı, Türkiye'nin iç politikasında uyguladığı seferberlik nedeniyle kısıtlı olmuştur.

Nazilerin Akropol'e astıkları Gamalı Haç, işgalin üzerinden bir ay geçmeden 31 Mayıs 1941'de Yunan protestocular tarafından indirilmiştir. İşgalcilere karşı kendiliğinden başlayan bu direniş, zaman içinde büyümüş ve daha örgütlü bir hal almıştır.

Yunanistan'ın Alman işgaline karşı yürüttüğü direnişe Britanya'dan pek çok kişi de görevli ya da gönüllü olarak katılmıştır. Örneğin, Oxford mezunu Chris Woodhouse bu direnişe gönüllü

¹⁹⁴Hatipoğlu, **a.g.e.**, s. 227. ve Gürel, **a.g.e.**, s. 48.

¹⁹⁵Hatipoğlu, **a.g.e.**, s. 227.

¹⁹⁶Yunan-Bulgar düşmanlığı hakkında bkz. Çukalas, **a.g.e.**, s.31-34.

¹⁹⁷Rahmi Ali & Tevfik Hüseyinoğlu,,“(1946-1949) Yunan İç Savaşı'nda Batı Trakya Türk Azınlığı”, Batı Trakya Azınlığı Kültür ve Eğitim Şirketi (B.A.K.E.Ş.) Araştırma Dizisi, Gümölcine, 2009, s.7.

¹⁹⁸Damla Demiröz, **İşgal, Direniş, İç Savaş- Yunan Edebiyatında II. Dünya Savaşı Yılları**, İstos Yayın, Mayıs 2015 s. 46-47.

¹⁹⁹Yunanistan'ın açlık yılları için bkz. Doç. Dr. Ulvi Keser, “**Yunanistan'ın Büyük Açlık Dönemi ve Türkiye- μεγαλος λιμος**,” IQ Sanat ve Yayıncılık, İstanbul, 2008.

²⁰⁰Demiröz, **a.g.e.**, s. 46.

²⁰¹Doç. Dr. Ulvi Keser, **a.g.e.**, s. 120-156.

katılanlardan biridir. Woodhouse direniş konusunun, direnişçilerin kim olduğu sorusunun Yunan toplumu tarafından nasıl algılandığını çarpıcı bir biçimde şöyle özetlemiştir:

“Aşırı sol ve aşırı sağ aynı ortak söylenceyi paylaşıyor: Nazi işgaline karşı verilen mücadelenin yalnızca komünistler tarafından verildiği söylencesini. Bu söylence hem aşırı sağ hem de aşırı sol için bir hayli kullanışlıdır. Bu söylenceye sığınan aşırı sol direnişçilerin, yani vatanperverlerin yalnızca solun içinden çıktığı tezini dillendirir. Aşırı sağ ise Almanlara karşı direnişin yalnızca komünistler tarafından yapıldığı iddiasıyla direnişe katılmamalarını, takındıkları pasif tutumu, hatta düşmanla işbirliklerini mazur ve haklı göstermeye çalışır.”²⁰²

İşgalle birlikte Kral ve Hükümet üyeleri önce Girit’e sonra Mısır’a kaçmıştır. Bu dönemde, işgal altındaki Yunanistan’da birbirine taban tabana zıt iki siyasi idare mevcuttur. Bir kesim işgal ordularıyla işbirliği yapmış ya da işgale karşı pasif kalmıştır. İşbirlikçi başbakan İoannis Rallis olmuştur. Metaksas döneminde yer altına itilen KKE, kaçan yöneticiler nedeniyle Yunanistan’da boş kalan yönetim nedeniyle ülkeyi yönlendirmeye aday olmuştur. KKE’nin önderliğinde EAM, Eylül 1941’de oluşturulmuştur. Zaman içinde Yunan halkının da desteğini kazanarak faaliyetlerini geliştirmiştir.²⁰³

Osmanlı İmparatorluğu’na karşı sık sık bağımsızlık isyanı çıkaran ve en sonunda da 1821 Yunan İhtilali ile de bu isyanda istediğini elde eden Yunanistan için bağımsızlık uğruna dağlara çıkma fikri yeni bir fikir değildir ve işgale uğrayan Yunan halkı arasında bu fikir çoğu kişi tarafından çözüm olarak görülmüştür. Direniş kimi zaman çok kolay bir şekilde büyümüştür. Bölgedeki açlara yardım etmek isteyen birçok kişi, insani duygularla EAM/ELAS içinde yer almıştır.²⁰⁴ ELAS’ın Yunanistan kırsalına getirdiği düzen²⁰⁵ de Yunan halkı tarafından ilk etapta olumlu karşılanmıştır. Ancak daha sonraki süreçte bir dikta sistemi ile zorla katılım sağlamaya çalışan ELAS’ın faaliyetleri, katılım sayısında azalmaya ve katılımcılar arasında kaçmak isteyenlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur.²⁰⁶

Direnişçilerin bugün eleştirilmelerine en çok neden olan konu, İç savaş sırasında Kuzey Yunanistan köylerindeki çocukları ailelerinden ayırarak istedikleri ideolojik çizgide hareket edecek yeni bir nesil yaratmaya çalışmalarıdır. Bu durum, Yunanistan’da Yunan tarih yazıcılığı tarafından *Turkokratia*’nın uygulamalarından biri olan “*pedozama*” (devşirme) sistemini çağrıştırmıştır²⁰⁷. Yunanistan’dan İç Savaş sırasında yurtdışına kaçırılan çocukların sayısının 50.000 olduğu tahmin edilmektedir. Çocukların ailelerinden koparılmasında çocukları korumak

²⁰²Demirözü, **a.g.e.**, s. 50.

²⁰³Çukalas, **a.g.e.**, s. 65- 67.

²⁰⁴Çukalas, **a.g.e.**, s. 67.

²⁰⁵Dominique Eudes, **Kapetanos: Yunan İç Savaşı- 1943-1949**, Belge Yayınları, İstanbul, 1970, s. 32.

²⁰⁶Gürel, **a.g.e.**, s. 49.

²⁰⁷Demirözü, **a.g.e.** s. 48.

istemenin yanı sıra direnişçilerin istediği ideolojik çizgide hareket edecek yeni bir nesil yaratmak amacı da güdülmüştür.²⁰⁸

3.3. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA BATI TRAKYA TÜRKLERİ

Yunanistan'a karşı gerçekleşen İtalyan saldırısı ile birlikte Batı Trakya Türkleri de kendilerini savaşın içinde bulmuş ve İtalyan saldırılarının başladığı 28 Ekim sabahı Batı Trakya'da da seferberlik ilan edilmiştir. İtalyan saldırılarına karşı direniş için Gümülcine'de hazırlanan 29. Alay aynı gün cepheye yollanmıştır.²⁰⁹ Bölgede gerçekleşen direnişe Batı Trakya'nın diğer bölgelerinden de gönüllüler katılmış ve savunmada yer almışlardır. Başarılı olan bu savunma sonrasında İtalyan askerleri kısa zamanda bozguna uğrayarak Arnavutluk içlerine geri çekilmeye başlamışlardır.²¹⁰

İtalyanların bu yenilgisinin ardından geri çekilişlerinden sonra bölgenin işgalini devralan Alman birliklerinin 1941 baharındaki Nazi taarruzu, Batı Trakya Türklerinin savaştığı Arnavutluk cephesini kuşatmış ve Alman orduları kuzeyden Yunanistan sınırını geçmiştir. Alman birlikleri Ostrova, Doyran, Demirhisar ve Rodoplardan Yunanistan içlerine doğru ilerlemiş ve Yunanistan içinde bir kısaç halini alarak kapanmıştır. Bu saldırı sırasında Şahin – Mustafçova geçidinden girmek isteyen Alman kuvvetlerine ağır darbeler verilmişse de Yunanistan'ın diğer bölgeleri düştüğü için mukavemet gösteren birlikler teslim olmuşlardır. Bu safhada özellikle Grebana bölgesinde direnmeye çalışan Türklerden oluşturulmuş taburlar Almanlara esir düşmüşlerdir.²¹¹ Alman saldırısı karşısında Rodop dağlarındaki "Metaksas Hattı"²¹² boyunca bazı Yunan unsurlar kısa süre direnebilmiş, ancak daha saldırının başladığı 6 Nisan günü Batı Trakya'nın tamamı işgal edilmiştir. Birkaç gün sonra Bulgar askerleri de bölgede varlık göstermeye başlamış ancak Alman kuvvetleri, bölgenin işgalini hemen Bulgarlara teslim etmemişlerdir. Bölgenin işgali ve sonrasında yönetimi, ancak 23 Nisan 1941'de Bulgarlara devredilmiş ve yaklaşık dört yıllık Bulgar işgali bu süreç sonrasında başlamıştır.²¹³

İtalyan – Yunan ve Alman – Yunan çatışmalarına katılan yaklaşık 16.600 kadar Batı Trakyalı Türk Yunan ordusunda görev almış ve Türklerden oluşan tabur ve bölükler, özellikle Arnavutluk cephesinde ve Görice'nin zaptında üstün başarılar göstermişlerdir. Batı Trakya Türkleri bu çatışmalarda 2.600 şehit ve 1850 gazi vermiştir. Nisan 1941'den itibaren Bulgar denetimine giren Batı Trakya'ya daha önce buradan Bulgaristan'a göçmüş olan çok sayıda

²⁰⁸Demirözü, **a.g.e.**, s. 51.

²⁰⁹İsmail Sadık Üstün, "Varlık Vergisi", **Batı Trakya**, S: 32, 15 Aralık 1969, s. 7.

²¹⁰Armaoğlu, **a.g.e.** s. 454.

²¹¹Kurtuluş, **a.g.e.**, s. 49.

²¹²Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 459.

²¹³Selahattin Yıldız, "Mehmet Hilmi'nin en Yakın Arkadaşı (Ülkü'cü) İsmail Sadık Üstün'ü Kaybettik", **Batı Trakya**, S: 91, 1974, s. 9

Bulgar yeniden yerleştirilmiştir. Bu şekilde bölgeden dışlanacak olan Yunanlılara Bulgar yöneticileri “Yunanistan’a gitmelerini” salık vermiş, ancak “Bulgar olmayı” kabul edenlerin evleri ve tarlalarının iade edilebileceği söylenmiş, böylece ilerleyen günlerde bölgede bir Bulgarlaştırma politikası güdüleceğinin açık mesajı verildiği ortaya çıkmıştır.²¹⁴

Alman destekli Bulgar hükümeti, bölgedeki Yunan sorununu “Bulgarlaştırma” yolu ile çözüme kavuşturmayı hedeflemiş, bu hedeften hareketle Yunanlıları Batı Trakya’dan sürerek sorunu çözmeye çalışmıştır. Ancak bölgede varlık gösteren ve bölge halkının büyük bir kısmını teşkil eden Türkler, Bulgarlaştırma çalışmalarına dinlerinden dolayı tabii olmasalar da büyük oranda baskı ve şiddet görek bölgeden Türkiye’ye göç edilmeye çalışılmıştır. Bütün bu baskılara rağmen bölgedeki varlıklarını devam ettirmekten vazgeçmeyen Türkler, topraklarını terk etmemiş ve baskılara boyun eğmemiştir.²¹⁵

İkinci Dünya Savaşı’nda, Nazi ordularının desteğiyle Batı Trakya ve Makedonya’yı işgal eden Bulgarlar bölgede zaman geçirmeden faaliyete geçmiştir. Bulgar kuvvetlerinin İskeçe’deki ilk icraatları ise Pazar Yeri Camiini yıkmak olmuştur²¹⁶. Bundan başka Batı Trakya basın hayatında önemli bir yeri olan Gümülcine merkezli “Ülkü” gazetesinin matbaası basılarak yağmalanmış, yağmalanamayan aletler ise kullanılamayacak hale getirilmiştir.²¹⁷ Mayıs 1941’de Gümülcine’de yapılması kararlaştırılan katliam ise Türk konsolosu Tefvik Türker’in cesur çıkışı sayesinde önlenmiş, ama yine de soygun ve darp tarzı olaylara engel olunamamıştır²¹⁸.

İkinci Dünya Savaşı’nın Batı Trakya Türkleri için önemli etkilerinden biri de ekonomi alanında olmuştur. Savaş öncesi dönemde de geçim sıkıntısı yaşayan Batı Trakya Türkleri, işgal sırasında temel geçim kaynaklarının neredeyse tamamını yitirmiş, işgallere karşı direnişi sürdürmeye çalışırken açlık ve sefaletle de mücadele etmişlerdir. Bölgede yaşayanların anlattıklarına göre, bölge sakinleri tarihte eşi görülmedik baskı ve sıkıntıyı bu süre içinde çekmiş, gücü yetenler, Bulgaristan’a yol yapmaya, taş kırmaya gönderilmiştir. Halkın bin bir emek ve alın teriyle kazandığı ürünler halkın elinden zorla alınmış, açlık, hastalık etrafı kırıp geçirmiştir. Özellikle şehirde yaşayanların açlık ve sefaletle katlanmaları daha da zor olmuştur. Halk yenilebilecek ne varsa yemiş, fakat hayatta kalmak için bunlar bile yeterli gelmemiştir. Öyle ki; bu yıllarda Trakya ve Makedonya dolaylarında kedi ve köpeklerin bile kalmadığı söylenir. Yunan kaynakları savaş yıllarında açlık ve hastalıktan 300.000 Yunan vatandaşının hayatını kaybettiğini kaydedilmiştir.²¹⁹

²¹⁴Hatipoğlu, **a.g.e.**, s. 229-231.

²¹⁵Hatipoğlu, **a.g.e.**, s. 231.

²¹⁶“*Batı Trakya Türklerinin Perişanlığı*”, **Batı Trakya**, S: 61, 15 Mayıs 1972, s. 28

²¹⁷Selahattin Yıldız, “*Mehmet Hilmi ve Batı Trakya’da Türk Basını*”, **Batı Trakya**, S: 107, 15 Mart 1976, s. 8.

²¹⁸Kemal Şevket Batıbey, “*...Ve Bulgarlar Geldi*”, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1976, s. 13

²¹⁹Özgüç, **a.g.e.**, s. 215 – 217

Bölgenin Bulgarlar tarafından işgal edilip yine Bulgarlar tarafından yönetilmeye başlanmasının ardından uygulamaya geçilen bu baskı ve sindirme politikası sonucunda Batı Trakya Türklerinin anavatana göç etmeleri durumu ortaya çıkmıştır. Daha fazla çile çekmek istemeyen ve anavatandaki akrabalarının yanına göç etmek isteyen Batı Trakyalı Türklerin bu göç hareketlerine Bulgar askeri idaresi rüşvet karşılığı kolaylıklar sağlamış, Türk Dışişleri Bakanlığı ise özellikle işgalin son dönemlerinde artan göç akını karşısında yeni tedbirler alma yoluna gitmiştir. Özellikle Yunanistan, Bulgaristan ve Ege Denizindeki adalarda yaşayan Türklerin ülkeye ilticalarının kabul edilmemesi üzerine iade edilmeleri sonucunda söz konusu mültecilerin pek çoğunun Bulgarlar tarafından öldürülmesi ve daha önceden Trakya bölgesine giriş yapan Türk mültecilerin geri gönderilmeleri halinde kendilerinin de Bulgarlar tarafından öldürüleceklerini beyan etmeleri sonrasında bu durumun önüne geçebilmek gayesiyle bölgede yaşayan Türklerden 1 Haziran 1943 tarihinden bu yana iltica etmiş ve olağanüstü şartların devamı müddetince iltica edecek olan Türk ırkından ve Türkçe konuşan kimselerin ilticalarının kabulü ve haklarında mülteci muamelesi yapılmasına dair bir karar çıkarılması düşünülmüştür.²²⁰

Ekim 1944'te Almanların Yunanistan'dan çekilmeleri üzerine Batı Trakya'da yaşayan Türkler, Gümülcine Konsoloslugu'na gitmişler ve içinde buldukları sıkıntıları aktarmışlardır. Bu bilgileri kayıt altına alan konsolos, Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı'na Batı Trakya'dan yaklaşık 4.000 Türk'ün Gümülcine Konsoloslugu'na gelerek Türkiye'ye olan bağlılıklarını ifade ettikleri bilgisini vermiştir. Bayramın dört günü boyunca İskeçe ve Gümülcine Cemaati İslamiyeler'in reis ve azası, müftü, her iki şehrin ve diğer bazı kasabaların Türk Gençler Birliği reis ve azaları, her sınıf ve meslekten halk, çiftçi ve köylüler konsolosu ziyaret etmişlerdir.²²¹ Daha sonraki süreçte de Gümülcine Türk konsolosu, Batı Trakya Türklerinin durumları hakkında bilgi edinmek amacıyla bölgeyi ziyaret etmiştir. Aralık 1944'te Gümülcine Türk Konsolosu, Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı'na, Batı Trakya'yı ziyaret ettiği sırada yaşadıkları hakkında bilgi vermiştir. Yeni açılmış olan Türk azınlık okullarından birini ziyaret eden konsolos, Bulgar işgalinin sürdüğü üç buçuk senelik süreye rağmen Türk çocuklarının büyük başarı gösterdiklerini belirtmiştir.²²²

²²⁰Melih Akdeniz, “İkinci Dünya Savaşı’nda Batı Trakya Türkleri”, **Türk Yurdu**, No. 290, Ekim 2011, s. 306.

²²¹Nesrin Sarıahmetoğlu-İlyas Kemaloğlu (Editör), **İkinci Dünya Savaşı’nda Türk Dünyası**, Türk Dünyası Belediyeler Birliği (TDBB) Yayınları, İstanbul, 2016, s. 291.

²²²Sarıahmetoğlu- Kemaloğlu, **a.g.e.** s. 291.

4. BÖLÜM: YUNANİSTAN İÇ SAVAŞI VE BATI TRAKYA TÜRKLERİ

4.1.İÇ SAVAŞ'IN TEMELLERİ

Yunanistan'da iç savaşın temelleri, ülkenin II. Dünya Savaşı'nda işgal edilmesiyle atılmıştır. Metaksas'ın ölümünden sonra başbakanlık görevini üstlenen Aleksandros Koryzis ile birlikte ülke, uzun süreliğine anayasal idareden uzaklaşmıştır²²³. Böylece ülkede, bağımsızlıktan sonraki süreçte bir türlü rayına oturtulamayan siyasi hayat, uzlaşsımsız bir şekle bürünmüştür. 28 Ekim 1940 tarihinde İtalyan saldırılarıyla başlayarak, 1941'de Alman ve Bulgar saldırılarıyla perçinlenen işgal dönemi boyunca işbaşında olan hükümet güçleri, işgal güçleri ile işbirliğine yönelerek ülke yönetimini paylaşmıştır: Başkent Atina ve çevresinin yönetimi Almanlara, Trakya ve Yunan Makedonya'sı Bulgarlara, diğer bölgelerin yönetimi ise İtalyan ve Arnavutluk güçlerine bırakılmıştır. İşgallerin ilk döneminde direnişin ulusal bir sembolü haline gelen dönemin kralı II. Georgios ise Londra'ya kaçmış ve müttefik güçlerin tanıdığı bir sürgün hükümeti kurmuştur. Daha sonra bu sürgün hükümeti, işbirlikçi hükümetin sürgüne gönderdiği ordu güçleriyle birleşerek Kahire'de İngiliz komutası altında faaliyet gösteren bir Yunan Ordusu, donanması ve hava gücü oluşturmuştur.²²⁴

İşgalcilerin ortak eylemleri, ülke halkına karşı uyguladıkları şiddet olmuştur. Yunanistan'ın kuzey bölgelerini işgal eden Bulgar ordusu Alman ve İtalyan ordularına göre daha küçüktür. İşgal ettikleri bölgelerdeki halkı Bulgarlaştırmaya çalışmaları, işgal sonrasında Yunanistan'ın Balkan Savaşları'ndan başlayarak tarihi düşman olarak gördüğü Bulgarların ötekiliğinin pekişmesine neden olmuştur. 1941'in Eylül ayının son günlerinde ve Ekim ayı boyunca Bulgar ordusu özellikle Drama bölgesinde kitlesel katliamlar yapmıştır. Bu katliamlarda 3500-4000 kişinin hayatını kaybettiği tahmin edilmektedir. Bulgar ordusunun amacı ortaya çıkmakta olan direnişçileri bastırmak değil, gerek infazlar gerek siyasi baskı aracılığıyla Doğu Makedonya ve Trakya'daki Yunan nüfusu azaltarak Bulgar nüfusu arttırmak ve bölgede hak iddia etmektir. Yaşanan şiddet sonrası yaklaşık 150.000 Yunan'ın bölgeyi terk ederek 'göçmen' durumuna düştüğü belirtilmektedir. İşgallerle birlikte Yunan toplumu için Almanya'nın uyguladığı bilinçli bir politika ile açlık dönemine de girilmiştir. İşgal ettiği ülkelerin varlıklarını ve kaynaklarını kendi ülkesinin ve ordusunun refahı için kullanmayı tercih eden Almanların bu politikası neticesinde özellikle Atina, açlığın en çok can aldığı yerlerden olmuştur.1941 yılının Aralık ayında Atina'da günde 300 kişinin açlıktan öldüğü belirtilmektedir²²⁵. Bu dönemde Yunanistan'a giden çeşitli gıda yardımları Almanlar ve işbirlikçi Yunan hükümeti eliyle

²²³Barbara Jelavich, “**History of the Balkans Vol. II- Twentieth Century**”, Cambridge University Press, Published in the United States of America by Cambridge University Press, New York, 1983, Transferred to digital printing 2006, s. 276.

²²⁴Jelavich, **a.g.e.**, s. 276.

²²⁵Demirözü, **a.g.e.**, s.47.

dağıtılır. Türkiye üzerinden *Kurtuluş* ve *Dumlupınar* gemileriyle gönderilen yardımlar Yunan halkına bir nebze de olsa yardım etmişse de bu yardım oldukça kısıtlı gerçekleştirilmiştir²²⁶.

İşgal içindeki ülkede yönetimin dirayetsizliği ve çifte bölünmüşlüğü, işgal kuvvetlerinin savaş ve zabt ahlakını hiçe sayan uygulamaları ve ülkenin hemen yanı başında, komşu devletlerde, Stalin izinde teker teker kurulan sosyalist idareler, Yunan solunun da atılıma geçmesini hızlandırmıştır.

Yunan solu denildiğinde akla gelen ilk oluşum, 1918 yılında, 1917 sosyalist fırtınası ile Bolşevik tesiri altında kalan bir grup Marksist tarafından kurulan Yunanistan Sosyalist Emek Partisi²²⁷ dir. Bu oluşum daha sonra pek çok kez isim değişikliğine uğrayarak 1924 yılında son olarak Yunanistan Komünist Partisi (Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας/ Komünistiko Koma Eladas-KKE) adını almıştır. Diğer Avrupa ülkelerinden farklı olarak sanayinin yoğun olmayışı ve dolayısıyla proleter bir sınıf esasının olmadığı Yunanistan’da ortaya çıkan bu sol oluşumun üyeleri yalnızca komünistlerden değil, orta sınıf mutsuz entelektüellerden ve vatanlarından koparıldığı düşüncesindeki Anadolu göçmelerinden oluşmuştur²²⁸.

Yunanistan solunun çizgisi, genel çerçevede değerlendirildiğinde Sovyet güdümlü sosyalist çember içinde kendine bir yer bulmak amacını taşır. Bunun örnekleri, II. Dünya Savaşı öncesi dönemde Komintern’e katılma girişimleri²²⁹ ile savaş dönemi ve iç savaş sürecinde, eylemselliklerin Ekim Devrimi’nden alınan örneklerle şekillenmesi gösterilebilir²³⁰. Bu konu oldukça yoğun ve karmaşık olmakla birlikte, İç Savaş döneminde Yunan sosyalist cenahın faaliyetlerinin anlaşılabilmesi açısından üzerinde durulması gereken önemli noktalardan birini teşkil etmektedir.

Halkın mevcut direnme potansiyeline bir yön kazandırmak amacıyla, daha İtalyan işgali başlarında dağlarda mevzilenip direniş kuvvetleri oluşturan gerilla organizasyonları, KKE’nin güdümüyle Eylül 1941’de bir araya gelerek “Ulusal Kurtuluş Cephesi”(Εθνικού Απελευθερωτικού Μετώπου/ Etniko Apeleftherotiko Metopo- EAM)’ni kurmuşlardır. Aynı zamanda direnişin askeri kanadını sağlamak amacıyla bir gerilla kuvvetinin oluşturulması için hazırlıklar yapılmıştır. Şubat 1942’de faaliyete geçen “Ulusal Halk Kurtuluş Ordusu”

²²⁶ Bu dönemde Yunanistan’a Türkiye tarafından yapılan yardımlarla ilgili daha geniş bilgi için bkz. Doç. Dr. Ulvi Keser, “Yunanistan’ın Büyük Açlık Dönemi ve Türkiye- *μεγαλος λιμος*,” IQ Sanat ve Yayıncılık, İstanbul, 2008.

²²⁷ Tahsin İskeçeli, **Yunanistan Buhramı**, Kardeş Matbaası, Ankara, 1969, s. 9

²²⁸ Çukalas, **a.g.e.**, s. 66-69.

²²⁹ İskeçeli, **a.g.e.**, s.10-12

²³⁰ Eudes, **a.g.e.**, s. 86-97.

(Ελληνικός Λαϊκός Απελευθερωτικός Στρατός/Elinikos Laikos Apeleftheotikos Stratos- ELAS) bu şekilde oluşturulmuştur²³¹.

Yunan halkının büyük çoğunluğu EAM'ın çevresinde toplanmıştır.²³² Bu siyasi oluşum yalnızca bir direniş örgütü olmakla kalmamış, aynı zamanda faaliyetlerine başladığı ilk günlerden itibaren kentlerde toplu gösteriler, grevler düzenlemiştir. Bu girişimler işgal güçlerini zor duruma düşürmüştür. İlk grev, 14 Nisan 1942'de, ikincisi 5 Mart 1943'te düzenlenmiştir.²³³

Öte yandan ELAS, İtalyanlar tarafından ürünlerin yağma edilmesi tehlikesiyle karşılaşan köylüleri savunmuş, bu arada Müttefiklerin düzenledikleri askeri hareketleri desteklemiştir. Direnişte önemli bir konumu olan örgütün en önemli başarılarından biri, 1942'de Gorgopotamos Köprüsü'nün havaya uçurulmasıdır. Bu önemli köprü'nün havaya uçurulmasıyla Rommel ordularının Yunanistan yoluyla ikmal kesilmiştir. ELAS'ın bu başarılı saldırısından sonra sabotajlar büyük ölçüde devam ettiğinden kara yoluyla yapılan iletişim işleri tümüyle aksamaya başlamıştır²³⁴.

Tüm Yunanistan'da ve adalarda sürdürülen gerilla savaşı, üç Alman ve dört İtalyan tümenine büyük sıkıntılar vermiştir. Ülkenin kurtuluşunu kendi öz güçleriyle elde etmeye kararlı olan ELAS'ın gerilla savaşını yok etmek için yapılan çabalar hiçbir sonuç vermemiştir. Savaştan sonra da ülke yönetimini ele almayı amaçlayan EAM, direniş faaliyetlerinin yanı sıra, savaşın er ya da geç bitiminin ardından ülkede nasıl bir yönetim izleyeceğine dair alıştırmalara bu dönemde başlamış, adliye ve yerel yönetim alanlarında da son derece ilginç çalışmalar yapmıştır.²³⁵ Ele geçirdiği bölgelerde seçimle işbaşına getirilen halk yönetim sistemi kurulmuştur. Bunun için de 1 Aralık 1943'te bir Özerk Yerel Yönetim ve Halk Mahkemeleri Kanunu çıkartılmış, aynı zamanda sosyal devrimleri gerçekleştirmek üzere de çalışmalar yapılmıştır. Ülkenin bu yeni politik örgütü 10 Mart 1944'te Ulusal Kurtuluş Geçici Komitesi'ni kurarak yönetimde yetkin bir merkez olma yoluna girmiştir.²³⁶

EAM'ın günden güne önem kazanması, sosyal devrimlere doğru yönelişi ve yönetimin Komünist Parti'nin denetimi altında bulunması İngiltere'yi, eski partileri ve Kahire'de bulunan sürgün hükümetini tedirgin etmeye başlamıştır²³⁷. Halkın mevcut yönetime bağlılığını yeniden

²³¹Βώρου, Φ.Κ.; **Ιστορία Παγκοσμία και (Ιδιαίτερα) Ελληνική Κατα τον 20ο Αιώνα- Σειρά άρθρων** (Sıra Arthron To F. K. Voru, "İstoria Parkosmia Ke (İdaitera) Eliniki Kata Ton 20. Aiona"- Makaleler Serisi F. K. Voru, "20. Yüzyıl Küresel Tarihi ve (Özel) Yunan Tarihi") s. 204.

²³²Βώρου, **a.g.e.**, s. 206.

²³³Eudes, **a.g.e.**, s. 54-55.

²³⁴Eudes, **a.g.e.**, s. 29-38.

²³⁵Eudes, **a.g.e.**, s. 138-142.

²³⁶"Yunanistan İç Savaşı", **Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi**, 4. Cilt, 33. Fasikül, İletişim Yayınları, 1988, s. 1086.

²³⁷Clogg, **a.g.e.**, s. 152.

kazanmak ve işgallerden kurtuluşun mevcut yönetim ile sağlanacağına ortaya konmasını sağlamak için de ülkedeki mevcut direniş örgütlerine alternatif birtakım örgütler kurulması yoluna gidilmiştir. Bunlar içinde en önemlileri, “Ulusal Sosyal Kurtuluş Örgütü” (Εθνική Και Κοινωνική Απελευθέρωση/ Etniki Ke Kinoniki Apeleftherosi-EKKA) ve “Ulusal Demokratik Yunan Birliğı” (Εθνικός Δημοκρατικός Ελληνικός Σύνδεσμος/ Etnikos Dimokratikos Elinikos Sindesmos- EDES) adlarıyla oluşturulan örgütlerdir.²³⁸ EKKA, göreceli olarak diğerlerinden daha demokratik bir örgütü denilebilir. EDES ise subaylar tarafından oluşturulan küçük oligarşi örgütü özelliğı göstermiştir. Her iki örgüt de, EAM’ın etkisini azaltmak ve halkın mevcut yönetime olan güvenini yeniden kazanmayı amaçlamıştır.²³⁹

Politik yaşam, böylece ulusal direnişle bağlantılı olarak yeni bir uyanış ve canlanma dönemine girmiştir. Görünüşte ülkenin işgale karşı direnişini ve bağımsızlığını sağlamak ve amacını güden bu dört grubun EAM /ELAS kanadı, direnişin sosyalist bir devrim savaşımına dönüşmesi ekseninde iken EKKA ve EDES kanadı ise yine direnişine sahip çıkmakla birlikte daha çok statükoya bağlılığı sağlamak ve İngiliz ekseninde işgalden kurtulma amacını taşımıştır. Mevcut bu “bağımsızlık” savaşımı veren gruplar arasında bir uzlaşma sağlanması için 1943’te yapılan çabalar sonuç vermemiştir²⁴⁰. Örgütler arasındaki sert sosyal savaşım, aşırılıklar ve yanılığlar, işgal güçlerine karşı halkın topyekûn bir direnişini sağlamayı engellemiştir.

1943’te oluşan Yunan Nazi grupları, Almanlarla işbirliğı yaparak ELAS’a karşı bir yok etme hareketine girişmişlerdir.²⁴¹ 1944’te İtalyanların ateşkes imzalaması ile silahlarını ELAS’a teslim etmelerinin ardından Almanlar bu hareketi özellikle başkent Atina’da gerçekleştirmek isteyerek iki grup arasındaki mücadele ile direniş hareketinin önünü kesmeyi başarmışlar, halkın direnişe karşı umutlarını suya düşürmüşlerdir.

Kahire’de bulunan Yunan hükümetinde de durum farksız olmamıştır. Yunanistan’dan kaçarak ya da sürgün edilerek El-Alamein hareketlerinde ve daha sonra İtalya’da müttefiklerle birlikte savaşı sürdürmek amacıyla olan bazı subay ve erler Kahire’deki sürgün Yunan Hükümeti çevresinde toplanmışlardır²⁴². Kraliyet hükümeti görünürde anayasal yönetimi sürdürüyor olsa da, kral yanlısı subaylar diktatörlük ilkelerine bağlı kalarak kurtuluştan sonra monarşiyi yeniden diriltmek amacını taşımışlardır.

Yine de ülkedeki mevcut ordunun çoğunluğu gerçek bir ulusal hükümetten tavır sergilemiştir. Ancak ordunun bu isteğı ve monarşi yanlılarına karşı çıkışları yarar sağlayamamıştır. 1944

²³⁸Bώρον, **a.g.e.**, s. 207-210.

²³⁹İskeçeli, **a.g.e.** , s. 29.

²⁴⁰*Yunanistan İç Savaşı*, **a.g.e.**, s. 1092.

²⁴¹*Yunanistan İç Savaşı*, **a.g.e.**, s. 1094.

²⁴²Clogg, **a.g.e.**, s. 153.

Nisanında ordu içinde bir isyan çıkartılmış ve bu isyan İngilizler tarafından bastırılmıştır. Böylece yapılması planlanan “temizlik” hareketi gerçekleştirilmiştir.²⁴³

Savaşın sonuna yaklaşılması, iki karşıt cephenin savaşlarının ülke kurtuluşu ile ilgili değil tamamen dış güçlerin çıkarlarına olduğunu fark etmeleriyle anlaşmaya doğru gitmesini sağlamıştır. Ağustos 1943’te, EAM, Yunanistan’daki eski partiler, EKKA ve EDES, çatışmaya yol açan rejimin sorununun kurtuluktan sonra bir referandumla çözülmesi gerektiği konusunda hemfikir olmuşlardır.²⁴⁴ Bu çözüm formülü kral ve sürgün hükümeti tarafından da kabul edilmiştir. Gruplar arasında görüşmeler hız kazanmış ve sonuçta, 1944 Mayıs’ında “Lübnan Anlaşması” imzalanmıştır. Bu anlaşmaya göre “Ulusal Birlik Hükümeti” kurulmuş ve yeni hükümet, Napoli’ye nakledilmiştir.²⁴⁵

İçerideki durum karşılıklı anlaşma yoluyla çözüme kavuşturulmasına rağmen bölgedeki hâkimiyetlerini sürdürme kararında olan Roosevelt ve Churchill arasında Quebec Konferansı²⁴⁶’nda, İngiltere’nin, savaştan sonra “ülkeyi anarşiden kurtarmak” amacıyla Yunanistan’a bir askeri birlik göndermesi kararı alınmıştır. Niyeti açıkça belli olan bu kararı esas olarak reddetmeyi planlayan EAM Almanların tümüyle ülkeden kovulabilmesi için, Eylül 1944’te Caserta Anlaşması²⁴⁷’ni imzalamayı kabul etmiştir. Bu anlaşmaya göre ELAS birlikleri Atina’ya girmeyecek ve İngiliz Ordusu Yunanistan’a çıkarılacaktır.²⁴⁸

1944 Ekim’inde Sovyet ordusunun Balkanlara doğru hızla ilerlemesi sonucunda Almanlar Yunanistan’ı terk etmek zorunda kalmışlardır. 12 Ekim’de Atina ve Pire Alman işgalinden kurtulmuşur²⁴⁹. 14 Ekim’de de anlaşmaya bağlı olarak General Skobi komutasındaki İngiliz tugayı Yunanistan’a gelmiş ve aynı zamanda tüm Müttefik ordularının komutasını üzerine almıştır. Birkaç gün sonra da Yunan Hükümeti Atina’ya dönmüştür.²⁵⁰

Almanların Yunanistan’ı tümüyle terk etmemelerine ve Girit’te savaşın sürmesine karşın General Skobi, ELAS gerillalarının 10 Aralık’tan önce silahlarını teslim etmelerini istemiştir. Bunun üzerine EAM mensubu bakanlar hükümetten çekilmişlerdir. ELAS, dağılmayı kabul etmemiş, İngilizlere ve 3 Aralık’ta Yunanistan’a dönen kral ve ordusuna karşı gelmiştir.²⁵¹ Atina’da başlayan savaş bir aydan fazla sürmüştür. Churchill anlaşma ve barışı sağlamak üzere

²⁴³Clogg, **a.g.e.**, s. 156.

²⁴⁴*Yunanistan İç Savaşı*, **a.g.e.**, s. 1096.

²⁴⁵Clogg, **a.g.e.**, s. 161.

²⁴⁶J. M. Roberts, **Yirminci Yüzyıl Tarihi**, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, Haziran 2003.,s. 405.

²⁴⁷Eudes, **a.g.e.**, s. 203-205.

²⁴⁸Βώπορ, **a.g.e.**, s. 211.

²⁴⁹Clogg, **a.g.e.**, s. 162.

²⁵⁰G. Langlois, (Ed.), **20. Yüzyıl Tarihi**, Nehir Yayınları, İstanbul, Mart 2003, s. 268.

²⁵¹Eudes, **a.g.e.**, s. 254-274.

Atina'ya gelmiştir. Sonuçta Varkiza Anlaşması 12 Şubat 1945'te imzalanmıştır²⁵². Bu anlaşmaya göre İngiltere, ordunun demokratikleşmesi ve bir an önce halk oylamasının yapılması için uygun koşulların yaratılmasını sağlayabilecek önlemleri alma sözü vermiştir. Bu arada Atina Metropoli Damaskinos, Kral naibi seçilmiştir.²⁵³

ELAS silahsızlanma sözü verdi ve karşılığında “siyasi suçlular” diye nitelendirilenler için af sözü almış ve aynı zamanda seçimlerden sonra monarşi konusunda bir halk oylaması yapılması gerektiği üzerinde bir anlaşmaya varılmıştır. Fakat Aralık ayında patlak veren çarpışmaların körüklediği ateşi söndürmenin pek de kolay olmadığı anlaşılmıştır. ELAS'ın rehin aldığı bazı kişileri öldürmesine öfkelenen ve solcuların işgal sırasında siyasi muhaliflerine uyguladıkları terörü unutmayan aşırı sağcılar, artık ayırım yapmaksızın sertçe onlardan intikam almayı beklemişlerdir²⁵⁴. Birbiri ardına gelen güçsüz hükümetler kutuplaşmayı denetlemedeki isteksizliklerini ya da bunun üstesinden gelemeyecek durumda olduklarını belli etmişlerdir. 1945 yılının sonlarına doğru İngiliz baskısı ile Themistoklis Sofulis yönetiminde bir hükümet kurulmuştur.²⁵⁵

4. 2. İÇ SAVAŞ (1944-1949)

Savaştan sonra ülke yönetiminde kimin söz sahibi olacağı yarışına dönen sağ ve sol partiler arasındaki mücadele, iç savaşın çıkış noktasını oluşturmuştur.²⁵⁶Fakat bu arada, 1944 yılı sonlarından itibaren Yunanistan'a İngiliz kuvvetleri giriş yapmaya başlamıştır. 1945 Ocak ayında İngiliz kuvvetleri Yunanistan'ı kontrol altına almaya başladığı zaman, komünistler ve bilhassa Tito'nun Yunan Makedonyasını ele geçirmek için kurup Yunanistan'a sevk ettiği “Slav Millî Kurtuluş Cephesi” (SNOF) da Yugoslavya'ya sığınmak zorunda kalmışlardır.²⁵⁷

1945 Şubat'ında EAM ve ELAS güçleri ülkenin beşte dördüne yani 31 vilayetten 27'sine hâkim olmuş ve 75 bin silahlı adamlarıyla Moskova'dan gelecek direktifi ve desteği beklemeye başlamışlardır. Fakat Stalin'in Churchill ile yaptığı görüşmeler neticesinde Yunanistan'ın İngiliz denetimine, Romanya'nın ise SSCB denetimine bırakıldığı “Yüzdeler Anlaşması” sebebiyle Moskova'dan gelecek işaret, bir türlü gelmemiştir. Bu pazarlıklardan haberi olmayan Yunanistan Komünist Partisi (KKE)geçici lideri Siantos, 1945 Şubat'ında İngilizlerin güdümündeki hükümetle anlaşma masasına oturmuştur.²⁵⁸

²⁵²Eudes, **a.g.e.**, s. 288.

²⁵³Clogg, **a.g.e.** s. 163.

²⁵⁴Eudes, **a.g.e.** s. 301-307.

²⁵⁵Clogg, **a.g.e.**, s. 164.

²⁵⁶Genel hatlarıyla ele alınan konunun ayrıntıları için bkz. **Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi**, 4. Cilt, 33. Fasikül, s. 1077-1103.

²⁵⁷Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 430.

²⁵⁸N. Καλιντζογλου, Καραγιαννακιδης ;“ X. Στοιχεια Για Τη Δραση των Αντιπαλων στη Διαρκεια του Εμφυλιου Πολεμου στο Νομο Σερρων Απο Αρχαιακες Πηγες του "Εθνικου Στρατου"1946-1949”, Α'

1945 yılında yapılan Yalta Konferansı'nda bir araya gelen Roosevelt, Churchill ve Stalin'in görüşme konuları içinde yer alan Almanya'nın işgal ettiği bölgelerden temizlenmesi konusu kapsamında bulunan Yunanistan'ın durumu hakkında, daha önce Stalin ve Churchill arasında sağlanan anlaşma ABD'ye deklare edilmiştir²⁵⁹.

Tüm bu gelişmeler akabinde SSCB'nin Yunanistan konusundaki tutumunu eleştiren Yugoslavya lideri Tito, Yunanistan'daki iç savaşa sosyalist devletlerin destek vermesi ve Yunanistan'ın Sosyalist Blok'a katılması gerektiği konusunda Stalin ile anlaşmazlığa düşmüştür. Stalin, daha önce "üç büyükler" arasındaki anlaşmaya dayanarak bölgedeki yapının Sosyalist Blok'a uygun olmadığını ve iç savaşta sol grubun çok kısıtlı kaynaklara sahip olduğundan başarıya ulaşamayacağını savunmuştur:

*"Başarıya ulaşma umudu hiç mi hiç yoktur. Neden İngiltere ve ABD gibi- ki dünyanın en güçlü devletleridir- güçlü ülkeler sizin, Akdeniz'deki iletişim hatlarınızı koparmanıza izin versin? Ve bizim donanmamız yok. Yunanistan'daki ayaklanmalar, mümkün olan en kısa sürede son bulmalıdır."*²⁶⁰

Yunanistan Komünist Partisi'nin lideri Siantos, eski siyasi çizgiye sadık kalma uğruna, o sırada henüz İngiliz tümenleri ve terör çetelerinden başka desteği olmayan hükümete teslim olmuştur²⁶¹. Varkiza Barış Antlaşması gereğince, komünistler ay sonuna kadar 41 bin 500 tüfek ve hafif makineli tüfeği, 2015 makineli tüfeği ve 32 parça çeşitli topu teslim edeceklerdir. Bunu duyan dağ kadroları gönülsüz bir şekilde silahlarını bırakmışlardır. Binlercesi evlerine dönmüş ve teslim ettikleri silahları alan sağcı çetelerin terörüne kurban gitmiştir. Azınlıktaki bir kesim de sadece eski püskü silahları verip yenileri gömmüştür.²⁶² Bu silahlar, bir kez daha yerlerinden çıkacaktır. İç Savaş'ın bu ilk aşaması olarak değerlendiren kısmı şimdilik sona ermiş bulunmaktadır.

Varkiza Anlaşması'nın aslında hükümet nezdinde bir tasfiye hareketinin başlangıcı olduğu, Merkez partileri başkanlarından Sofulis, Kafandaris Çuderos (Kahire'deki Kraliyet hükümeti başbakanı) ve Plastiras'ın yayınladıkları ortak bildirden anlaşılmaktadır²⁶³:

"... Aralık ayaklanmasından sonra tüm ülkede, aşırı sağın terörü günden güne artmaktadır. Kral yanlısı olmayan vatandaşların yaşam, bu yüzden, dayanılamayacak kadar güçleşmektedir. Bu koşullarda serbest plebisit ya da seçim yapma olanağı yoktur. Aşırı sağ terörü yaratanların en önemlilerin Almanlar tarafından silahlandırılmış ve işgal süresinde onlarla işbirliği yapmışlardır.

Τομος, Σερρες 2013 (Stoiheia Gia Ti Drasi Ton Antipalonsti Diarkeia Toy Emfilio Polemoi Sto Nomo Serronapio Arxeiakos Phiges Ton "Etniko Strato" 1946-1949.- Ulusal Ordu Arşiv Taraması- İç Savaş Sırasında Serres'te Rakiplere Karşı Eylemler, 1946-1949), s. 114-118

²⁵⁹Langlois, , a.g.e., s. 276.

²⁶⁰Jelavich, a.g.e., s. 333.

²⁶¹Yunanistan İç Savaşı, a.g.e., s. 1101.

²⁶²Eudes, a.g.e. ,s. 287-291.

²⁶³Σβορωνος, Νίκος; "Επισκοπήση Της Νεοελληνικής Ιστορίας", (Nikos Svorovos, Episkopisi Tis Neoelellinikis İstorias- Modern Yunan Tarihi) Θεμελιο Εκδότης, Αθήνα, 1976, s. 108.

Silahları ellerinden alınmayan bu gruplar, demokrasi ilkelerini yok etmek amacıyla güvenlik organlarıyla işbirliği durumundadırlar...”

Hükümet bütün komünistleri tasfiyeye girişirken, komünistler de dağ hareketinin liderlerini tasfiyeye başlamışlardır. O günlerde, Alman toplama kamplarından sağ kurtulanlar arasında ortaya çıkan Yunanistan Komünist Partisi lideri Zakhariadis, parti içinde kısa süreliğine de olsa yeni bir umut havası yaratmıştır.²⁶⁴

Zakhariadis, ülkeye dönüşünde Atina’da yüz bini aşkın kişi tarafından karşılanmış ve bu coşkulu kitleyle birlikte partisi içinde de kralcıların yarattığı “beyaz terör”den kurtulma konusunda bir yol göstermesi beklenmiştir.²⁶⁵ Moskova’nın Churchill ile pazarlığından habersiz olan Zakhariadis, şehirlerde etkinliğini artırarak, iktidara ortak olmak istedi ve kısa sürede dağ kadrolarını tasfiyeye girişmiştir.²⁶⁶ Ne var ki kralcı hükümet, grevleri ve diğer silahsız hareketleri de şiddetle bastırmıştır.

1945’i 46’ya bağlayan kış, ELAS’ın silahlarını alan kralcılar, evine dönen bin 219 direnişçiyi öldürüp, 7 binden fazlasını yaralarken, hükümet de 100 binin üzerinde tutuklama yaparak Ege Adalarını direnişçilerle doldurmuşlardır.²⁶⁷ Yükselen kralcı terör o hale geldi ki, komünistler tekrar dağlara çıkmak zorunda kalmışlardır. Ama artık kozlar karşı tarafın eline geçmiştir. Kaldı ki, EAM bir yıl boyunca bocalayıp yalpalarken, hükümet ELAS liderlerini ve özellikle de meslekten subay olanları toparlayıp Ege Adaları’na sürmüştür. Napoleon Zervas, “*Kamu Güvenliği Bakanı*” olmuş ve polis güçlerini tüm hışmıyla Komünist Partisi’nin üzerine sürmüştür.²⁶⁸

1946 Martında Yunanistan’da genel seçimler yapıldı ve solcu partilerin birliğini temsil eden EAM seçimleri boykot etmiştir. Hal böyle olunca sağcılar seçimleri kolay bir şekilde kazanmışlardır. Bunun arkasından Kralın Yunanistan’a dönmesi hususunda yapılan bir halk oylamasında da yine EAM’ın boykotundan dolayı monarşi taraftarları kazanmıştır.²⁶⁹ Bu gelişmeler üzerine, EAM grubunu oluşturan komünistler Kuzey Yunanistan’da ayaklanmışlardır.

Komünist Partisi, yeni hareketin ELAS ile bağımlı manevi olarak kesmek için isim değiştirmiş ve “*Demokratik Ordu*” adını kullanmaya başlamıştır. Bu ordunun lideri, eski ELAS militanı Markos Vafiadis olmuştur. Yugoslav lideri Tito, adı ile kurduğu ve komünistlerden oluşan bir

²⁶⁴Eudes, **a.g.e.**, s.308-313.

²⁶⁵Eudes, **a.g.e.**, s. 313-315.

²⁶⁶Eudes, **a.g.e.**, s. 323.

²⁶⁷Βώρον,**a.g.e.**, s. 268.

²⁶⁸Clogg, **a.g.e.**, s. 165.

²⁶⁹Yunanistan İç Savaşı, **a.g.e.**, s. 1005.

kuvveti Markos'un yardımına göndermiştir. Tito'nun arkasından Arnavutluk ve Bulgaristan da Markos'a yardıma başlamıştır.²⁷⁰ Markos'un ayaklanması Yunanistan'ı iç savaşın ikinci ve belki de en yoğun çatışmaların yaşanacağı bir döneme sürüklemiştir.

Hükümetin başında bulunan Sofulis, seçimlerin ertelenmesini talep etmiştir. Ama İngilizlerin seçimin yapılması için direktmesi üzerine boyun eğmek zorunda kalmıştır. Bunun üzerine bakanların bir kısmı hükümetten çekilmiştir. Demokrat partiler seçime katılmamış ve Halk Partisi (Kralcı Parti), 31 Mart 1946 seçimlerinde kolay bir zafer elde etmiştir.²⁷¹ Alelacele yapılan bir referandum ile Eylül 1946'da Kralın yeniden Yunanistan'a dönmesi sağlanmıştır. Terör günden güne artmaya ve yasal olmaya başlamıştır. Bunun sonucunda eski EAM mensupları dağlara kaçıp yeniden örgütlenmeye başlamışlardır²⁷². 28 Ekim 1946'da "Demokratik Ordu" ve 23 Aralık 1947'de "Bağımsız Yunanistan Geçici Hükümeti"ni kurmuşlardır. İç savaş bütün şiddetiyle yeniden başlamıştır.²⁷³

4.3. İÇ SAVAŞ'IN SONU

1948 Mart'ına gelindiğinde Demokratik Ordu'nun kaybı çok fazla artmış, buna karşılık 250'den fazla Amerikan subayı, modern toplar, uçaklar ve 35 bin yeni İngiliz tüfeği hükümet kuvvetlerinin gücünü olağanüstü artırmıştır. Bu sırada EAM'ın içinde yer alacağı bir hükümetle, anayasal hakların iadesini ve milislerin dağıtılmasını isteyen ateşkes antlaşmasını bir zayıflık belirtisi olarak yorumlayan hükümet, saldırılarını daha da yoğunlaştırmıştır.²⁷⁴

1948 Ağustos'unda hükümet güçleri Yunanistan İç Savaşı'nın en büyük operasyonlarından birini başlatmıştır. ABD'li danışmanların iki haftada biteceğini düşündüğü Grammos operasyonu tam dokuz hafta sürmüş, iki taraf da ağır kayıplar vermiştir²⁷⁵. Ancak saldırıyla Demokratik Ordu iyice kuzeye sürülmüş ve sınır bölgesine sıkıştırılmıştır. Ağustos sonunda Viçi'ye saldıran hükümet kuvvetlerinin Demokratik Ordu'dan beklenmeyecek bir seri direnişle karşılaşması üzerine Atina'ya giden ABD dışişleri bakanı Marshall, raporda beceriksizlikle suçlanan hükümeti değiştirdi ve yerinde Sofulis başkanlığında sağcı bir hükümet kurulmasını sağlamıştır²⁷⁶.

Marshall'ın bu müdahalesi ardından Atina hazırladığı yeni bir planla Demokratik Ordu'ya karşı hareketlerin ağırlığını güneye kaydırmış ve üç ay süren bir "*temizlik hareketi*"nin ardından

²⁷⁰Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 431.

²⁷¹Clogg, **a.g.e.**, s. 168.

²⁷²Eudes, **a.g.e.**, s. 338.

²⁷³Yunanistan İç Savaşı, **a.g.e.** s. 1099-1100.

²⁷⁴Eudes, **a.g.e.**, s. 394.

²⁷⁵Yunanistan İç Savaşı, **a.g.e.**, s. 1002.

²⁷⁶Clogg, **a.g.e.**, s. 173.

bölgede hiçbir isyancı kuvvetin kalmadığını duyurmuştur²⁷⁷. Bu arada hükümet başkanlığından çekilen Sofulis yerine Papagos geçmiş ve hükümet güçlerinin ilerleyişi hız kazanmıştır. Hükümet güçlerinin düzenli ilerleyişine karşı mevzilerini savunan Demokratik Ordu, yedi bin milis güç hükümet tümenine dayandıktan sonra bin ölü vererek Arnavutluk'a çekilmiştir. Yunanistan karşısında yalnız kaldığını düşünen Arnavutluk'un Demokratik Ordu milislerinin silahsızlandırılacağı ilanı aslında savaşın sonun geldiğini ortaya koymuştur. Artık Yunanistan dağlarında dağınık halde yalnızca bin savaşçı kalmıştır.16 Ekim 1949'da Demokratik Ordu radyosu, "Yunan ulusal varlığının daha çok harap olmasına izin vermeyeceği"ni duyurmuştur. Böylece, yaklaşık beş yıl boyunca süren Yunanistan İç Savaşı sona ermiştir.²⁷⁸

4.4. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ VE TRUMAN DOKTRİNİ

Nazi işgalinden kurtuluşun ardından geçen 1944- 1949 arası beş yıllık çalkantılı dönemde ABD ve İngiltere'nin rolleri şekillenmiştir. Tüm dikkatler, ülke içinde olası bir sivil savaş üzerine yoğunlaşmış ve ABD ile İngiltere'nin Yunanistan üzerindeki yoğun ilgilerinin sebebi aslında bu beklentinin ortaya çıkması olmuştur. Başından itibaren bu tutum, Yunanistan'da kimin kendi varlığını göstereceği ve yönetimini empoze edeceğinin bir yarışı haline dönüşmüştür.

Yunan hükümeti de ekonomik ve askeri yardım sağlamak için ABD'ye başvurmuş, ABD Kongresine çok acıklı bir tablo çizen Başkan Truman, komünist tehdidine karşı Yunanistan'ın korunma altına alınmasını önermiştir. 21 Şubat 1947 günü ülkeyi saran ekonomik kriz hakkında Washington'daki İngiliz Büyükelçisi İngiltere'nin, 31 Mart tarihinde Yunanistan'a yapılacak olan ekonomik bir yardımla ülkedeki ateşkesin sağlanacağını fakat bu yardımın İngiltere tarafından yapılmasının mümkün olamayacağını Beyaz Saray'a duyurmuştur. Bunun üzerine bölgedeki hâkimiyetin kendi çıkarlarına olduğunu anlayan ABD birkaç gün sonra yani 12 Mart 1947'de başkan Truman tarafından Yunanistan'a 300, Türkiye'ye ise 59 Milyon Dolarlık olması öngörülen bir askeri ve ekonomik yardım programının uygulayacağını tüm dünya kamuoyuna sunmuştur. "*Truman Doktrini*"²⁷⁹ olarak adlandırılan bu program kapsamında Truman, ABD'nin Yunanistan'da artan siyasi istikrarsızlık ve ekonomik kriz gibi sorunları dolayısıyla bu kapsamda ülkeye askeri ve ekonomik yardım göndermeye hazır olduğunu bildirmiştir.

Bu hamle ile ABD, sadece Balkanlar gibi önemli bir stratejik bölgede İngilizlerin konumunu ele geçirmekle kalmamış aynı zamanda komünizme karşı ideolojik bir "*Haçlı Seferi*" ruhunun oluşmasının temellerini atan bir lider konumuna gelmiştir. Ayrıca, 6 Ocak 1948 tarihinde ABD Ulusal Güvenlik Konseyi, Yunan silahlı kuvvetlerinin ülkedeki komünist kuvvetleri yok etmedeki başarısız durumu hakkında "*Yunan Sorununa İlişkin ABD'nin İlgili Pozisyonu*" başlıklı gizli bir raporda, ülkedeki çözümsüzlüğün nedenleri olarak "*mücadele ruhunun eksikliği* ve ülke başkanının sorunu çözmedeki kötü liderliği" gibi tanımlamalara yer vermiştir.

²⁷⁷Yunanistan İç Savaşı, a.g.a., s. 1003.

²⁷⁸Eudes, a.g.e, s. 435.

²⁷⁹Roberts, a.g.e., s. 408.

4.5. YUNAN İÇ SAVAŞI'NDA BATI TRAKYA TÜRK AZINLIĞI'NIN DURUMU

Doğu Makedonya ve Batı Trakya İtalyanlarla Almanların işgalinden sonra Bulgar işgaline de sahne olmuştur. İşgal döneminde Yunanistan'ın diğer bölgelerinde olduğu gibi açlık ve sefalet Türk azınlığı da etkisi altına almıştır. Bulgar işgali ve Bulgarlaştırma programı çerçevesinde asimilasyona varan uygulamalar neticesinde bölge halkı Türk sınırlarına kaçarak Türkiye'ye göç hareketine girişmişlerdir.

Dört yıllık üçlü işgalde, devlet depolarında muhafaza edilen gıda ve temel ihtiyaç maddelerine ait stoklar, işgal devletlerince savaş ganimeti sayılmış, işgal kuvvetlerinin ekonomik masrafları da tümünden Yunan halkına mal edilmiştir. Zorla el konulan mallar bir yana ülke içinde işgal güçleri tarafından ülkenin para birimi bile değiştirilmiş, birbirinden farklı cins ve değerde para birimleri tedavüle girmiştir. En geniş deyimle işgal, ülkenin geçimini ve geçim kaynaklarını yerle yeksan etmiştir. Bu durum, işgal sonrasında yerini iç savaşa bırakan siyasi felaket içerisinde de yok edici gücünü olağanca artırmış, ülkedeki kıtlık dökülen kanla birlikte ülkeyi uçuruma sürüklemiştir.

Yunanistan'da işgalden sonra ülke yönetiminde söz sahibi olmak isteyen, kabaca “sağcılar ve solcular arasındaki çatışma” olarak adlandırabileceğimiz iç savaşta, diğer tüm örneklerinde olduğu gibi en büyük zararı yine halk görmüştür. Kendilerini kimin nasıl yöneteceğini yine kendisinin tayin edeceği şekilde belirlemesi gereken halk, kaderlerinin yönünün çiziminde arada kalan ve en çok tavizi-fedakârlığı gösteren grup olmuştur her zaman. Yunanistan İç Savaşı'nda da durum, diğer ülkelerdeki “*kader ortakları*”ndan pek farklı değildir.

Bahsi geçen halk kavramı, Yunanistan devleti içerisinde yaşayan tüm toplulukları kapsamakla birlikte, çatışan gruplardan galip gelen kesimin, hali hazırdaki yaşam standartlarının ya da amiyane tabirle “alın yazısını” değiştirmeyeceğinin bilincinde olan Batı Trakya Türk Azınlığı'nın herhangi bir gruba canı gönülden destek vermedikleri, fakat tarihsel bir bilinç ile hükümetin yanında yer almak gerektiği düşüncesi ile hareket ettikleri görülmektedir. İç savaşta Türk azınlığı en büyük yaralarını, savaşın en kanlı olduğu 1946 ile 1949 yılları arasındaki dönemde almıştır²⁸⁰. Azınlık en büyük can kaybını bu yıllarda vermiş, yüzlerce kişi sakat kalmış, en büyük iç ve dış göçleri bu dönemde yaşamış, yine bu dönem içinde büyük mal ve mülk kayıplarına uğramıştır. İç savaştan etkilenen 25.000 Türk bu dönemde Türkiye'ye göç etmiştir.²⁸¹

²⁸⁰Ali & Hüseyinoğlu, a.g.e., s. 28-29.

²⁸¹M. Murat Hatipoğlu, “Yunanistan'da Etnik Gruplar ve Azınlıklar”, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1999, s. 27.

Batı Trakya Türk Azınlığı, savaş içerisinde aktif bir rol oynamamakla birlikte yoğun olarak yerleşik bulunduğu coğrafyanın stratejik konumu itibarıyla, özellikle 1947 yılından itibaren kendini iç savaşın içinde bulmuştur. İç savaşın mücadeleler kronolojisi, ülkenin haritası göz önüne alınarak incelendiğinde, bölgenin gerilla savaşına uygun coğrafi yapısı ve sosyalist blok ülkelerine komşu olması, Türk azınlığın iç savaşa dâhil edilmesinin en önemli iki sebebi olarak görülebilir. Bilindiği gibi gerilla savaşında savaşçıların mevzilenme bölgeleri, savunma, korunma ve barınma şansının daha yüksek olmasından dolayı genellikle dağlık bölgelerdir. Batı Trakya dediğimiz alan ise dağlık bir arazi ve dağ köylerinden oluşan coğrafi yapısı ile gerilla güçlerince hem bu amaçların gerçekleşmesi hem de ihtiyaç malzemelerinin köylerden kolaylıkla toplanması gibi sebeplerle, özellikle 1946'dan itibaren mesken haline gelmiştir.²⁸²

Bu dönemde bölge ve bölge halkı hakkında nesnel ve somut kaynakların bulunmasındaki güçlük, çalışmanın derinliğine dair birtakım sıkıntıları da beraberinde getirmektedir. Yunan kaynaklarına bakıldığında genellikle sol eksenli ideolojik kaygılar taşıyan, mücadelenin bölgede de destansı bir şekilde sürdüğüne dair bilgiler paylaşılan kaynaklar bulunmaktadır. Bunlar genellikle EAM/ELAS gerillaları tarafından adeta birer bildiriymişçesine kaleme alınan Yunanca olarak basılan ΑρματομένηΘράκη (Armatomeni Thraki/ Trakya Zırhı)²⁸³ ya da Türkçe olarak basılan Savaş Gazetesi²⁸⁴ gibi gazetelerdir. Nüshalarına ulaşmanın oldukça zor olduğu bu kaynakların incelenme fırsatı bulunan sayılarına bakıldığında genel olarak bölgedeki çatışmaların haklılığı ile EAM/ELAS'ın kudretinin ne derece büyük olduğuna yönelik yazıların kaleme alındığı görülmektedir. Ancak Batı Trakya Türklerinin iç savaş sırasında gerillalara karşı Yunan Hükümet Güçleri'ne destek verdiği bilinen bir gerçektir.

Batı Trakya'yı biraz daha halk nezdinde ele alarak somut durumları yansıtan, döneme ait tek bir gazete vardır.1932 yılında Osman Nuri Fettahoğlu tarafından yayın hayatına başlayan Trakya Gazetesi²⁸⁵ iç savaş yıllarını, bölgedeki hemen hemen tüm köylerde meydana gelen eylemleri aktararak ortaya koymuştur.

Bölgede yaşanan gelişmeler, 23 Aralık 1946 yılında “Çete Faaliyetleri/Hareketleri” adlı bir yazı dizisiyle gazetenin gündemine alınmıştır. Gazete, azınlığın yaşadığı yerleşimlerde gerillaların yaşamsal ihtiyaçlarını karşılamak üzere halktan zorla aldıkları erzaklardan, kimlerden ne şekilde alındığından bahsetmekte, ilerleyen sayılarda ise adam kaçırma ve zorla gerillaya alma gibi eylemlerin nasıl ve kimlere yapıldığını, kişi ve bölge isimleri vererek aktarmıştır. Yazı dizisinin ilkinde, yaşananların tamamen Türk azınlığın iç savaştan uzak, kendi halinde yaşayan insanların bulunduğu bölgeye sıçramasının haksızca olduğunu belirten şu girizgâh dikkat çekicidir:²⁸⁶

²⁸²Ali & Hüseyinoğlu, **a.g.e.**, s. 36.

²⁸³Trakya bölgesindeki gerillaların günlük faaliyetlerini rapor eden gazetedir. **EK-6**

²⁸⁴**EK-7**

²⁸⁵Ali & Hüseyinoğlu, **a.g.e.**, s. 35.

²⁸⁶Ali & Hüseyinoğlu, **a.g.e.**, s. 36.

“İskeçe bölgesi, çete hareketleri bakımından en sakin olan bölgesidir. ... Bununla beraber Gümülcine havalisinde birkaç zamandır bazı önemli çete hareketleri göze çarpmaktadır. ...”

Bu tarihten 25 Ağustos 1947 tarihindeki yazıya kadar olan süreçte, gerilla eylemlerinin daha çok erzak toplama ve örgüt propagandası yapma yönünde olduğu görülmektedir. Sivil halka verilen zararlar oldukça nadirdir ki bunların da, daha önceden aralarında husumet bulunan şahıslardan bir tarafın, sırf bu nedenle çetecilerin saflarına katılarak intikam alma duygusu ile bu eylemi gerçekleştirdiği izlenimi vermektedir. Yine bu tarihe kadar verilen kişi ve mal-mülk zayıyatının, bu sebeple meydana geldiği tahmin edilmektedir.

1947 yılı Mart ayının ikinci yarısından itibaren çeteciler yalnızca erzak toplamayı bırakmış, para toplama ve ev yakma faaliyetlerine de başlamışlardır. Örneğin, 17 Mart tarihli habere göre gerillalar, erzak ve para aldıkları köyden Ahmet Ağa'ya ait olan bir evi, içindeki eşyayı boşalttıktan sonra yakmıştır²⁸⁷.

Bu tip soygun faaliyetleri yalnızca çeteciler tarafından yapılmamaktadır. Bölgedeki olağanüstü hal durumundan istifade etmek isteyen bazı fırsatçılar soygun eylemlerinde bulunmaktadır. Çetecilerden farklı tarzdaki eylemleri ve kimi zaman onların uğramadıkları köyleri hedef seçmeleri ile bu kişiler kendilerini ele vermişlerdir.

Gazetenin 3 Kasım 1947 tarihli yazısında, bu tarihten itibaren artık zorla gerillaya katılıma yönelik adam toplama hareketlerine yönelmiştir.²⁸⁸ Bu konuyla ilgili olarak, 1947 yılında Yunanistan İç Savaşı'na Demokratik Ordu saflarında katılan Mihri Belli, bu dönemdeki anılarını kaleme aldığı eserinde²⁸⁹ adam toplama hareketlerini ve toplanan bu Türk azınlıklardan oluşturulan iki birliğe “Kapetanios²⁹⁰”luk yaptığını aktarmıştır. İdeolojik kaygılarla aktarılan bu anılarda, çoğu Türk yaklaşık 1000 kişilik bu iki tabura “Τάγμα Οθωμανών” (Tagma Othomanon/ Osmanlı Taburu) isminin verildiğini, kendisinin bu iki taburun *Kapetanios*'u olduğunu, bunun dışında daha önce de değindiğimiz *Savaş* isimli Türkçe yayımlanan propaganda gazetesinin yayımlanmasına yardımcı olduğunu belirtmektedir²⁹¹. Tarihçi Georgios Margaritis de aynı birliklere şöyle değinmiştir: “*Silâhaldındakilerin çoğu cahildi. Ancak bunların önemli bir kısmı “Osmanlı” idi. Yani Trakya'daki Türk azınlığından geliyorlardı.*”²⁹² Buradan da anlaşılacağı gibi azınlık bireylerinden oluşan taburlar vardır. Fakat bu bireylerin çoğu, çetecilerin zorla topladıkları kişilerden meydana gelmektedir. Çetecilere gönüllü olarak katılımın 15 kişi kadar olduğu tahmin edilmektedir. Çalabı ve Balıca gibi eğitim merkezlerinde

²⁸⁷Ali & Hüseyinoğlu, **a.g.e.**, s. 41.

²⁸⁸Ali & Hüseyinoğlu, **a.g.e.**, s. 69.

²⁸⁹Mihri Belli, **Gerilla Anıları (Yunan İç Savaşından)**, Belge Yayınları, İstanbul, Haziran 1998.

²⁹⁰Καπετάνιος/Kaptan. Yunan İç Savaşı sırasında, ELAS tabur komutanlarına verilen ad.

²⁹¹Yunanistan İç Savaşı, **Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi**, 4. Cilt, 33. Fasikül, İletişim Yayınları,1988, s. 1082.

²⁹²(*Yunan İç Savaşı Tarihi*, c.2 s. 393), Aktaran; Ali & Hüseyinoğlu, **a.g.e.**, s. 29

bir süre eğitildikten sonra hükümet güçlerine karşı cephelere sürülen bu insanlar akla gelebilecek bütün mahrumiyetlere katlanarak savaşmak zorunda kalmışlar, birçokları da bilinmeyen yerlerde can vermişlerdir.²⁹³

Kaçıp saklanarak çetecilerden kurtulanların bazıları, hükümet güçlerinin hışımına uğruyordu. Yeri geldikçe sabotajlardan ve çetecilere yardım etmekten sorumlu tutulmuşlar, bu nedenlerle haksız yere birtakım cezalara çarptırılmışlardır. Bazıları da askeri birliklere yol göstermek gerekçesiyle adeta mayın tarama detektörü görevi görmüşlerdir. Kısacası bu dönemde azınlıklar, iki ateş arasında kalarak, evrensel azınlık kurallarının işleyişinden yoksun, kimsesiz kalmışlardır. Azınlığın bu çaresizliğini sahibi olduğu Trakya Gazetesindeki 4 Ağustos 1947 tarihli yazısında Rodop Milletvekili Osman Nuri Fettahoğlu, yaşananlar konusunda halkın veryansını içtenlikle dile getirmiş ve aktarmıştır.

Mensup olduğu hükümete son derece sadakat göstermekten başka kabahati olmayan; milliyetperverlik ve vatanperverlik bakımından hiçbir falsosu bulunmayan, yalnız ve yalnız, emniyet ve asayiş içinde, kendisine lütfen bırakılmış olan dünyanın en ağır toprak işiyle uğraşmaktan başka bir gaye gütmeyen; kâinatı yalnız kendi daracık köyü ve küçücük tarlası sanan yüz bin kişilik bir Türk kütlesi, bugün kan ağlıyor, kan kusuyor ve can çekiyor.

Hükümet, onu sanki komünistliği, daha doğrusu Yunanistan'daki isyan hareketini o icat etmiş gibi göğüs çaprazına almıştır. ... Hâlbuki bu zavallı yetim kütle isyan hareketinin manasını anlamamış, ne de niçin bu kadar üstelendiğine akıl erdirebilmiştir. Burada istenmediğini hissederek yaşatılamayacağı kanaati kendisine bir fikr-i sabit olmuştur.

(...)

Çeteler tarafından öldürülenlerin sayısını kaybettik...

Hükümet tarafından dayak altında sağlıkları alınanların haddi hesabı yok... Trakya'nın kuzey bölgesinde yaşayan 40.000 Türk yakında açlıktan ölmeye mahkûm... Bir taraftan çete tazyiki, bir taraftan hükümetin manasız hareketleri, bir taraftan da açlık...

Bu vaziyet daha altı ay devam ederse Batı Trakya Türklerinden elle tutulur, gözle görülür bir varlığa rastlamak mümkün olmayacaktır.

(...)

(...)

Türk köylüsünden tüfek, bıçak, havan topu, mitralyöz kuvvetleriyle aşırılan milyarlar değerindeki servetin hesabını köylü soracakken hükümet bundan onları mesul tutuyor ve bunun adına çetelere yardım, diyor. Silahı ile, topu ile, mitralyözünü ile, tankı ile özel olarak yapılmış barikatların arkasındaki kuvvetler mi köylüyü müdafaya mecburdurlar?"²⁹⁴

²⁹³Ali & Hüseyinoğlu, a.g.e., s. 29.

²⁹⁴Ali & Hüseyinoğlu, a.g.e., s. 58-61.

Buradan da anlaşılacağı gibi azınlığın mücadele ettiği tek grup çeteciler değil, hükümetin, isyancılara katılımın engellenmesinin ve işbirliği yapılmasının önüne geçilmesi amacıyla uyguladığı korku ve sindirme politikalarıdır. Bununla birlikte, yine Trakya gazetesinden elde edilen bilgilere göre, dağlardaki isyancıları hedefleyen uçaklı saldırılar, sivilleri de etkilemiştir. Bombardımanlar sırasında bazı köylere bombalar düşmüş, siviller hayatını kaybetmiş ve ya yaralanmış, köyler hasar görmüştür.²⁹⁵

Batı Trakya’da yaşanan bu gelişmeler, gecikmeli de olsa Türk kamuoyunun da dikkatini çekmiştir.²⁹⁶ İlk olarak bu konuya değinen Edirne valisi Saracettin Saraç, 1946 Kasımında Nevrosya, Altunkaraağaç, Dimetoka ve Sokullu kasabalarından saldırı haberlerini kamuoyu ile paylaşmıştır. Aktarılan bilgilere göre yaşanan çatışmalardan kaçmaya çalışan halk kitlesinde yalnızca Türkler değil, Yunanların da bulunmaktadır ve onların da Türk sınırına kaçma olasılığını ortaya çıkarmaktadır.²⁹⁷

Çete hareketleri karşısında çaresiz kalan Batı Trakya Türkleri, Türk hükümetine başvurmuşlar ve Türk hükümetinin Yunan Hükümeti ile ortak önlemler almasını istemişlerdir.²⁹⁸ Fakat istekleri karşısında Türk hükümetinin resmi bir açıklamada bulunmaması, Yunanistan’da KKE’nin resmi yayın organı olan Rizospastis Gazetesi’nde Türkiye’nin Yunanistan’daki karışıklıklardan faydalanarak bölgeyi ele geçirmek istediği yönünde, birtakım haberlerin çıkmasına neden olmuştur. Ancak Hasan Saka bu haberleri yalanlamış ve Türk Hükümeti’nin Batı Trakya’nın durumuyla yakından ilgilendiğini ve Yunan Hükümeti ile de temaslar içinde olduğunu fakat Batı Trakya ile ilgili siyasi emeller beslemediklerini ifade etmiştir²⁹⁹. Ayrıca Gümülcine Konsolosluğu’ndan alınan rapora göre Yunan Hükümeti yaşanan gelişmelerle yakından ilgileniyordu ve bu yüzden Türk-Yunan hükümetlerinin ortak hareket etmelerine gerek duyulmuyordu³⁰⁰.

1948 yılının ortalarına doğru çete hareketlerinin Türk azınlığa nasıl yansıdığına değinen bir rapor Türk Basın ve Yayın Genel Müdürlüğü tarafından Mayıs ayında başbakanlığa sunuldu. Rapora göre 1947 sonunda Yunanistan ve Bulgaristan’dan göç edenler 60 kişi kadardır. Bu kişilerle görüşülmüştür. Buna göre Yunanistan’daki çete hareketleri Türkleri hedeflemektedir. Yunan Hükümeti, çetelerin bu faaliyetleri karşısında tepkisizdir hatta aldığı bazı kararlar azınlıklar açısından olumsuz sonuçlar doğurmaktadır³⁰¹.

²⁹⁵ **Trakya Gazetesi**, 20 Şubat 1947, 10 ve 31 Mart 1947, 13 Ekim 1947, 3 Kasım 1947, 16 Şubat 1948, 29 Mart 1948, 19 ve 26 Nisan 1948, 5 Mayıs 1948, 5 Temmuz 1948.

²⁹⁶ Konuyla ilgili kapsamlı bilgi için bkz. Gülşah Kurt Güveloğlu, “*Yunan İç Savaşı’nın Türk Basınındaki Yansımaları*”, “**Türk-Yunan İlişkileri Üzerine Makaleler- Dağlar Dağlar Viran Dağlar**”, (Ed.) Yeliz Okay, Doğu Kitabevi, İstanbul, Kasım 2014., s.109-135.

²⁹⁷ **BCA, 030-0-001-65-403-14**, 21 Kasım 1946.

²⁹⁸ Kurtuluş, **a.g.e.**, s. 50.

²⁹⁹ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**. T: 04.09.1947, C:6, T:1, s.630-631.

³⁰⁰ **BCA, 030-0-001-65-403-14**, 21 Kasım 1946.

³⁰¹ **BCA, 030-0-001-101-627-1**, 6 Mayıs 1948.

1948 yılında Yunan hükümeti, bölünmüş arazilerin daha ekonomik kullanılmasını sağlamak amacıyla 821 sayılı arazi birleştirilmesi yasasını çıkarttı. Böylece azınlık topraklarına el konulabilmesi kolaylaştırıldı.³⁰² Aynı rapora göre 13 Şubat tarihli bir vesika ile göç eden Türklerin sayısı 2000'i buldu.³⁰³

Yunanistan'dan kaçan Türklere ile ilgili Türk ve Yunan hükümetleri, prensip olarak anlaştıkları bir karar ile göçmenlere vize verilmesi uygulaması başlatılmıştır. Buna göre Türkiye'ye gelenlerin Yunanistan'da bırakacakları malları, mülkleri ve hakları saklı kalacaktır. Ancak bu karar kamuoyunda gidenin bir daha geri dönmeyeceği ve bu yüzden Yunan hükümetinin Türk azınlığın tüm haklarına el koyacağı gibi bir düşüncenin oluşmasına neden olmuştur³⁰⁴.

İç Savaş yıllarında EAM'ın uygulamalarından biri de "Pedomazoma"³⁰⁵ olarak adlandırılan "Çocuk Toplama" uygulamasıdır ki bugün bile Yunan tarih yazımında oldukça tartışmalı bir konudur. Kabaca tarif etmek gerekirse bu uygulama, Osmanlı'daki "Devşirme Sistemi"ne benzer bir türde gerçekleştirilmiştir. Şöyle ki, bu uygulama ile Kuzey Yunanistan'da işgal edilen bölgelerde bulunan 3 ile 14 yaşları arasındaki bütün çocuklar toplanarak, eğitim, sığınma, katliamlardan ve kıtlıktan koruma amacıyla "Demirperde Ülkeleri"ne gönderileceklerdi. Asıl amaç, çocukların komünist rejim içerisinde eğitilerek büyüdüklerinde Yunan komünist kadrosunun genç militanları olmalarının sağlanması yani Yunan solunun bekasının koruma altına alınmasıydı. Bunun yanında çocuklarının savaştan korunmasını sağlayan ve onlara kavuşma arzusu ile boyunduruk altına alınabilen ailelerin bu şekilde gerillaya olan bağlılıklarının sağlanması amaçlanmaktaydı. Çocuk toplama uygulamasının Rodop ili Hemetli köyünde de başlatıldığını ancak Cumhuriyet Ordusu'nda zorunlu görev yapan Türklerin gösterdikleri sert tepkiden sonra durdurulduğunu, Mihri Belli anılarında anlatmaktadır. Ancak çocukların zorla alındıklarını belirten raporlar hazırlanınca Birleşmiş Milletler bu uygulamayı kınadı. Dolayısıyla bu propaganda büyük bir patlamayla geri tepmiş oluyordu³⁰⁶.

İç savaş bittiğinde azınlıklar tarafından verilen can kaybı tam olarak bilinmemekle birlikte, yapılan araştırmalar doğrultusunda elde edilen rakam 593 kişi olduğu yönündedir. O yıllarda sosyalist blok ülkelerine sürgüne gönderilen veya sığınan azınlık insanlarından Taşkent, Bükreş Varşova ve Budapeşte gibi yerlerde hala yaşayanlar olduğu söylenmektedir.³⁰⁷

³⁰²Hüseyin Necmettin, **Batı Trakya Türkleri Dayanışma Derneğinden Tarihe Bir Not**, Emir Ofset, İstanbul, 2004, s. 24

³⁰³BCA, 030-0-001-627-1, 6 Mayıs 1948.

³⁰⁴BCA, 030-0-001-627-1, 6 Mayıs 1948.

³⁰⁵Eudes, **a.g.e.**, s. 390-393.

³⁰⁶Ali & Hüseyinoğlu, **a.g.e.**, s. 23.

³⁰⁷Ali & T. Hüseyinoğlu, **a.g.e.**, s. 30.

5. BÖLÜM: 1950-1960 YILLARI ARASINDA TÜRK- YUNAN İLİŞKİLERİ KAPSAMINDA BATI TRAKYA TÜRKLERİNİN DURUMU

5.1. 1950-1960 YILLARI ARASINDA TÜRK-YUNAN İLİŞKİLERİ

İkinci Dünya Savaşı'ndaki işgal ve daha sonrasında ortaya çıkan iç savaş ile birlikte Yunanistan büyük bir yara almış, yaklaşık on dört yıl boyunca bilfiil devam eden savaş ve istikrarsızlıklar içinde neredeyse tüm dünya ile olan ilişkileri askıya alınmıştır. Bu süre zarfında, daha önce de ele alındığı gibi, İkinci Dünya Savaşı sırasında Türkiye'den erzak ve gıda yardımı almak gibi ilişkileri olmuşsa da diplomasi anlamında herhangi bir ilişki kurulamamıştır. 1949 yılı sonlarına doğru ABD'den alınan yardımlar ile iç savaşa son veren Yunanistan, bundan sonraki süreçte en yakın komşularından biri olan Türkiye ile yakın ilişkiler içine girmiş ancak bu ilişkiler 1950'li yılların ilk yarısına kadar sürmüştür, daha sonraki yıllarda patlak veren "Kıbrıs Sorunu" ile iki ülke arasındaki ilişkiler yeniden olumsuz bir seyir izlemiştir.

1950'li yılların ilk yarısında Türk-Yunan ilişkilerindeki yakınlaşmanın temel sebebi, her iki ülkenin de "Batı Bloğu"³⁰⁸ kapsamında yer alması nedeniyle karşılıklı ilişkilerini bu çerçevede kurmaya çalışmış olmalarıdır. Türkiye her ne kadar savaşa girmemesine rağmen neredeyse savaşa girmiş gibi bir ekonomik etkiye maruz kalmış³⁰⁹ ve bunun yanı sıra savaş esnasında oluşan SSCB tehdidi, Türkiye'nin Batı Bloğu'na daha fazla yaklaşmasına zemin hazırlamıştır. Yunanistan ise 1946-1949 yıllarında yaşadığı iç savaşta komünist çetelere karşı ABD'nin desteğini alarak savaş durumuna son vermesi neticesinde Batı Bloğu'na girmek için kendini daha sorumlu hissetmiştir.

1947 ve 1948 yıllarında ardı ardına devreye sokulan Truman Doktrini ve Marshall Planı ile ABD, Yunanistan ve Türkiye üzerindeki Sovyet etkisini kırmak ve Avrupa'daki ekonomik hayatı, birleştirilmiş ilişkiler ağı ile yeniden canlandırma amacı gütmüştür. Bundan sonraki süreçte, Avrupa kıtasının genelinde bir birlik ağı kurarak ekonomik ve diplomatik ilişkiler geliştirilmeye ve Sovyet tehdidine karşı bir savunma platformu oluşturulmaya çalışılmış, bu hedefler doğrultusunda Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) kurulmuştur.³¹⁰ Amacı her ne kadar Sovyet tehdidini ortadan kaldırmak olsa da bu örgüt, Sovyet tehdidinin, coğrafi konum bakımından en çok yoğun olduğu Türkiye ve Yunanistan'ı oluşum içine dahil etmemiş, ancak 1950 Haziran'ında patlak veren Kore Savaşı nedeniyle her iki ülke de 1952 yılında peş peşe örgüte üye olmuşlardır.³¹¹

³⁰⁸Armaoğlu, a.g.e., s. 541.

³⁰⁹Ayrıntılı bilgi için bkz. Cemil Koçak, **Türkiye'de Milli Şef Dönemi (1938-1945) Dönemin İç ve Dış Politikası Üzerine Bir Araştırma**, Cilt. 2., İletişim Yayınları, İstanbul, 2007., s. 141-236.

³¹⁰Armaoğlu, a.g.e., s. 537-545.

³¹¹Hatipoğlu, a.g.e., s. 287-289 ve 625.

NATO üyeliğinin ardından Türkiye ile Yunanistan arasındaki ilişkiler yeniden canlanmaya başlamıştır. 1952 yılı Şubat ayında her iki ülkenin de örgüte üye olmasının ardından Yunanistan Dışişleri Bakanı Sofokles Venizelos Türkiye'yi ziyaret etmiş ve bu görüşmede ikili ilişkilerin yanı sıra NATO kapsamında oluşturulacak olan işbirlikleri de ele alınmıştır. Her iki ülkenin yetkilileri "Daimi Türk- Yunan Karma Komisyonu"nun kurulmasına karar vermiş ve bu komisyonun iki ülkenin ortak çıkarlar doğrultusunda çalışmalar yaparak ticari ilişkilerin geliştirilmesine, iki ülkenin de tarım ürünlerinden olan tütün ithalatının üçüncü dünya ülkelerine ortaklaşa yapılmasına ve Ege Denizi'nde Türk-Yunan ortak balık avcılığı faaliyetlerinin yapılmasını kararlaştırmışlardır. Bunun yanı sıra karşılıklı olarak vize uygulamalarının kaldırılması ve Türkiye ile Yunanistan arasındaki ortak savunma işbirliği kapsamında bölgenin Sovyet tehdidine karşı güvenliği açısından Yugoslavya ile temaslarda bulunarak bir savunma paktı oluşturulmasını kararlaştırmışlardır. Aynı yılın 26 Nisan-2 Mayıs tarihleri iade-i ziyaret manasında Türkiye Başbakanı Adnan Menderes, Dışişleri Bakanı Fuad Köprülü ve Genelkurmay Başkanı Şükrü Kanatlı'dan oluşan bir grup Yunanistan'ı ziyaret etmiş, bu görüşmelerde ilişkilerin daha da kuvvetlendirilmesi ve her alanda görüş birliği içinde bulunan iki ülkenin ilişkilerini bu kapsamda sürdürmesi kararlaştırılmıştır. Ayrıca Yunanistan Başkanı Plastiras'ın teklifi ile "Türkiye-Yunanistan Birliği"nin kurulması fikri Menderes'e yöneltilmiş, bu fikri olumlu karşılayan Menderes, Yugoslavya'nın da bu birliğe alınması ile oluşturulması planlanan "Balkan İttifakı"na yönelik adımlar atılmıştır.³¹²

1952 yılının Haziran ayında Yunan Kralı Paulos ile eşi Kraliçe Frederika Türkiye'yi ziyaret etmiş ve Türkiye Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın düzenlediği yemek davetine katılarak iki ülkenin en üst düzey yöneticilerinin görüşmeler yapması sağlanmıştır. İstanbul ve Ankara'ya yapılan ziyaretlerde her iki ülke liderleri gerek Türk-Yunan ilişkilerinin yakınlaşmasından duydukları memnuniyeti dile getirmişler hem de birbirlerine övgü dolu mesajlar vermişlerdir. Bu ziyaret sırasında Ankara'da görüşme fırsatı yakalayan Türk-Yunan Karma Komisyonu, iki ülke arasında ortak ekonomik faaliyetlerin yanı sıra Ege Denizi'nde ortak balık avı meselesini görüşülmüş ve ortak avlanma kararı vermişlerdir.³¹³

Türk basınına olumlu yansıyan bu görüşmeler, her iki milletin asırlarca aynı otorite altında beraberce sorunsuz bir şekilde yaşamaları ancak emperyalist emellerle birbirine düşman edilip uzun yıllar çarpıştıklarını, ancak Mustafa Kemal ile Venizelos'un bu düşmanlığa son verdikleri³¹⁴ şeklinde değerlendirilmiş, oluşturulan bu dostluğa zarar vermenin iki komşu devlet için de büyük sakıncalara yol açacağından bahsedilerek birkaç yıl sonra ortaya çıkacak "Kıbrıs Sorunu"nun adeta ikazı yapılmıştır.

Yunan Kralı'nın Türkiye'yi ziyaretinden sonra Türkiye Cumhurbaşkanı Celal Bayar, 27 Kasım 1952'de altı günlük bir Yunanistan ziyaretine çıkmış ve bu ziyaretin sonuçları, özellikle Batı

³¹²Hatipoğlu, a.g.e., s. 291-292.

³¹³"Kral ve Kraliçe İstanbul'da", **Dünya Gazetesi**, 13 Haziran 1952.

³¹⁴Hatipoğlu, a.g.e., s.292- 298

Trakya Türkleri için oldukça olumlu olmuştur. Her iki ülkenin 1950’li yıllarda birbiri ile en çok yakınlaştığı bu ziyaretler yalnızca üst düzey ziyaretler olarak kalmamış, Celal Bayar İskeçe ve Gümülcine’yi de ziyaret ederek Batı Trakya Türkleri ile bizzat temaslar kurmuştur³¹⁵.

Celal Bayar’ın Yunanistan ziyareti ardından Gümülcine’de “Celal Bayar Türk Lisesi” isimli bir azınlık okulu açılmış ve bu okullarda eğitim verecek Batı Trakyalı Türk öğretmenler için Türkiye’de mesleki kurslara gitmeleri, Batı Trakyalı öğrencilerin Türkiye’deki öğretmen okullarına parasız yatılı gitmeleri ve böylece “formasyonlu öğretmen” olarak görev yapmaları bu ziyaret sonrasında kararlaştırılmış ve uygulanmıştır.³¹⁶

Türk-Yunan ilişkileri bu şekilde ılımlı bir yolda seyrederken, Balkanlar’ın Sovyet tehdidine karşı korunması amacıyla atılan adımların daha somut ve devletleri bağlayıcı şekilde düzenlenmesi gerektiği ortaya çıkmıştır. Bu ihtiyaç, Türkiye’nin NATO’ya giriş sürecinde kendini iyiden iyiye hissettirmiştir. Öyle ki Türkiye’nin NATO’ya giriş görüşmelerinin yapıldığı 1951 yılı sonbaharında Stalin ve Sovyetlerin tepkisini çekmiş, Sovyetler, 13 Kasım 1951 tarihinde Türkiye’ye sert bir nota vererek Türkiye’nin emperyalist batı bloğunda yer almasının ve Türk topraklarında Amerika’ya üs vermesinin ciddi sonuçlar doğuracağını, doğacak sorunların Türkiye’nin kendi sorumluluğunda olacağını belirterek Türkiye’yi tehdit etmişlerdir.³¹⁷

Sovyetlerin bu tehdit içerikli notalarına karşılık olarak Türkiye’nin her zaman barış yanlısı davranacağı şeklinde cevap veren Türkiye, Sovyetlerin bu tepkisinin ardından özellikle Balkanlarda güvenliği sağlamak amacıyla somut adımları atma çalışmalarına başlamıştır. Daha önceki süreçte Yunanistan ile kurulmaya başlanılan yakın ilişkiler, her iki ülkenin de aynı dönemde NATO’ya girişi sonrasında daha da canlanmış ve dostluk ve işbirliği antlaşmaları imzalanmıştı. Bu antlaşmaların yapıldığı görüşmelerde, Yunanistan ve Türkiye arasındaki ittifaka Yugoslavya’nın da katılımının sağlanması konusunda fikir birliğinde olan her iki ülke yöneticileri, 28 Şubat 1953’te ilk adımı atarak Ankara’da Türkiye-Yunanistan ve Yugoslavya arasında bir Dostluk ve İşbirliği Antlaşması imzalamışlardır.³¹⁸ Antlaşmanın kapsamı, bahsi geçen üç ülke arasında ekonomik, kültürel ve savunma alanlarında işbirliğini ön görmüştür. Bu antlaşma bir ittifak olmamasına rağmen oluşturulması planlanan Balkan İttifakı’nın ilk ve en önemli adımı olmuştur.

Türkiye’nin Balkanlardaki güvenliğini sağlama konusunda komşusu Yunanistan ve Sovyet etkisi henüz kırılmış ve Batı Bloğu’na bağlanmış Yugoslavya ile bu düzlemde yakınlaşmalar

³¹⁵Ziya Şakir, “Türkiye Cumhurbaşkanı Celal Bayar’ın Yunanistan Seyahat Hatıraları”, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul, 1953, s. 41-42.

³¹⁶Oran, **a.g.e.**, s. 74.

³¹⁷Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 630.

³¹⁸Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 631.

kurması, bölge güvenliği açısından oldukça önemli olmuştur. Ancak aynı dönemlerde, hem de imzalanan dostluk antlaşmalarına rağmen, Yunanistan iç siyasetinde imzalanan dostluk anlaşmalarına aykırı birtakım planlar yapılmaya başlanmıştır. Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanması anlamına gelen "Enosis" planını devreye sokan Yunanistan, 1954 yılında İngiltere'ye başvurmuş ve Kıbrıs'ın Yunanistan'a bırakılması için İngilizlerden yardım istemiştir. Kıbrıs için böyle bir iddia ile çalışmalara başlayan Yunanistan karşısında Türkiye, daha ehemmiyet verdiği Balkan İttifakı planı için çalışmış ve bu talebi görmezden gelmiştir. Nitekim Türkiye'nin ittifak kurma çabaları 9 Ağustos 1954'te sonuç vermiş ve Yugoslavya başkenti Bled'te toplanan taraflar arasında bir "Balkan İttifakı Antlaşması" imzalanmıştır.³¹⁹ Sovyet tehdidini azaltmak için oluşturulan bu pakt, taraf iki ülke olan Türkiye ile Yunanistan'ın Kıbrıs konusundaki anlaşmazlıkları neticesinde kısa ömürlü olmuş ve 1954 sonbaharı itibariyle bozulmaya başlamıştır.

Balkan İttifakı'nı bozan ve Türk-Yunan ilişkilerini 1950'li yılların ikinci yarısından itibaren zedeleyerek iki ülkeyi yeniden karşı karşıya getiren Kıbrıs meselesinin temelleri, 1947 yılında toplanan Paris Barış Konferansı'nda alınan kararlarda atılmıştır. Konferansta alınan karar neticesinde Oniki Adalar İtalya'dan alınarak Yunanistan'a verilmiş, bu karar ilerleyen zamanlarda Yunan kamuoyu tarafından Kıbrıs'a da yansıtılarak "Enosis"³²⁰ ülküsü çerçevesinde hareket edilmesine yol açmıştır. "Enosis" yani Kıbrıs'ın Yunanistan topraklarına katılması fikri gittikçe gelişerek Türk-Yunan ilişkilerinin bu dönemden itibaren bozulmasının başlangıcını oluşturmuştur. Ancak Yunanistan ilişkileri hemen bozmayarak politikasını gizli bir şekilde yürüterek hareket etmeyi amaç edinmiştir.

Pakt'ın imzalanışının birinci haftasında, 16 Ağustos 1954'te Yunanistan Birleşmiş Milletler'e Kıbrıs'ta "self determinasyon" hakkı için başvuruda bulunmuş, Kıbrıs'ın en geç 22 Ağustos 1954 tarihine kadar Yunanistan'a devredilmesini talep etmiştir. Pakt, henüz uygulanma fırsatı bulamadan bu talep ile en ağır darbeyi almıştır. Bu talep karşısında hazırlıksız yakalanan Türkiye, hem paktın bozulmasını engellemek hem de Türk-Yunan ilişkilerinin bozulmasını önlemek için daha uzlaşmacı adımlar atmıştır. Dışişleri Bakanı Fuad Köprülü'nün Yunan meslektaşı İoannis Politis'e gönderdiği telgrafta Yunanistan'ın Kıbrıs konusundaki taleplerinin, Venizelos ile Mustafa Kemal tarafından kurulan dostluk ilişkilerine zarar vereceği, iki ülkenin de ortak çıkarları için bu yanlışa devam edilmeyip bir an önce bu taleplerden vazgeçilmesini istediğini belirtmiştir. Politis ise verdiği cevapta Yunanistan'ın Kıbrıs'a yönelik taleplerinin Türk-Yunan dostluğuna zarar vermeyeceğini, aksine Kıbrıs'ın Yunanistan'a tabiiyetinin iki ülke arasındaki ilişkileri daha da güçlendireceğini söyleyerek Yunanistan'ın Kıbrıs konusundaki isteklerinden vazgeçmeyeceğini belirtmiştir.³²¹

³¹⁹Armaoğlu, a.g.e., s. 631.

³²⁰Enosis için bkz., Andreas Karyos, "EOKA and Enosis in 1955-59: Motive and Aspiration Reconsidered", **Panels for the 4th Biennial Hellenic Observatory PhD Symposium on Contemporary Greece Hellenic Observatory**, European Institute, LSE June 25-26, 2009 .

³²¹Hatipoğlu, a.g.e., s. 308-310.

Bu süreçte Kıbrıs'ı kendi topraklarına katmak isteyen Yunanistan, hem Kıbrıs Türklerine hem de Türkiye'ye Kıbrıs üzerindeki emellerini belli etmemek için, Batı Trakya Türkleri ile ilgili politikasında değişikliğe giderek, onların Türk kimliği ilgili taleplerini kabul etmiştir³²². Ancak daha sonra özellikle Yunanlı bazı politikacıların gündeme getirmesi ile Kıbrıs konusundaki asıl emel ortaya çıkmaya başlamıştır. Önceleri İtalya'nın egemenliği altında olan Adaların Yunanistan'a bırakılması ve Kıbrıs'ın Yunanistan'a verilmesi gerektiği yolundaki tartışmaların savaşın bitimi ile birlikte Türk ve Yunan Kamuoyunun gündeminde tutulması iki ülke arasında ileride çıkabilecek sorunların adeta ilk işareti olmuştur. Gerçekten, Yunanistan'da, Türkiye'nin Oniki Adalar'ın Yunanistan'a bırakılması sırasında sessiz kalmış olmasına dayanan ve Kıbrıs Rum toplumunun "Enosis" amaçlı isteklerini öne süren bazı politikacılar Kıbrıs sorununu uluslararası alana taşıyarak İngiltere'nin Kıbrıs'ı Yunanistan'a bırakmaya zorlayan bir politika izlemesini savunurken, kimi politikacılar böylesi bir yaklaşımın Yunanistan'ın İngiltere ve daha sonra da Türkiye ile olan bağlarını tehlikeye düşürebileceğini savunmuşlardır.³²³

Bu aşamadan sonra Kıbrıs meselesinin varlığı 1955 Londra görüşmeleri ile daha fazla gün yüzüne çıkacak ve Türk-Yunan dostluğunun yerini gerginlikler dönemi alacaktır. Oysa 1950'li yıllar her iki ülke adına dostluğun perçinlendiği karşılıklı iyi ilişkilerle başlamıştır. Örneğin; 1951 yılında iki ülke arasında bir Kültür Antlaşması imzalanmıştı³²⁴. Yapılan bu antlaşma ile Batı Trakya Türk azınlığın eğitim konusundaki sıkıntıları belirli ölçüde giderilmeye çalışılmıştır. Antlaşma ile Türkiye'den çok sayıda öğretmen bölgeye gönderilerek azınlığın Türk eğitim sistemine uygun bir müfredatla eğitim görmesi sağlanmıştır. Bunun yanında 1952 yılında Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın Yunanistan'ı ziyaret etmesi de ilişkileri olumlu yönde etkilemiştir. Bu ziyarette Gümölcine'de ilk Türk Lisesi açılmış, adı da Celal Bayar Lisesi olmuştur. Ayrıca Yunan Hükümeti tarafından çıkarılan 3065/1954 sayılı yasa ile "Müslüman" ibareli tabelalar yerine "Türk" yazılı tabelalar asılarak Türk kimliği konusunda önemli bir adım atılmıştır.³²⁵ Kısaca belirtmek gerekirse Türk-Yunan ilişkilerinde bu dönemin ayrı bir önemi olduğunu söyleyebiliriz. Özellikle bu dönemde azınlıklarla ilgili karşılıklı olarak atılan birçok adım ilişkilerin olumlu seyrini desteklemiştir.

1950'li yılların ikinci yarısı ile birlikte Türk-Yunan ilişkilerdeki iyi hava bozulmaya başlamıştır. Bundaki temel etken 1955 Londra görüşmelerinde dile getirilen Kıbrıs meselesidir³²⁶. Bu yıllardan itibaren Türk-Yunan ilişkilerinin ana eksenini Kıbrıs üzerine kurılmaya başlamıştır. Esasen, bakıldığında Kıbrıs Sorunu azınlıklarla ilgili alınmış veya alınacak kararları da kötü yönde etkilemiştir. Bununla birlikte Kıbrıs konusunda uluslararası zeminde İngiltere öncülüğünde bir dizi çalışmalar da yapılmıştır. Sorunu çözümü için Kıbrıs'ta bağımsız bir devlet kurma fikri ağırlık kazanmıştır. 1959 yılında yapılan Zürih ve Londra Antlaşmaları ile İngiltere, Türkiye ve Yunanistan'ın garantörlüğü altında Kıbrıs'ta bağımsız bir Kıbrıs Cumhuriyetinin kurulmasının karara bağlanmış ve de iki ülke arasındaki ilişkiler yeni bir boyut

³²²Özgüç, **a.g.e.**, s. 45-49.

³²³Gürel, **a.g.e.**, s.51 ve s. 55-56.

³²⁴Özgüç, **a.g.e.**, s. 46.

³²⁵Oran, **a.g.e.**, s. 73-74.

³²⁶Gürel, **a.g.e.**, s. 55.

kazanmıştır.³²⁷ Zürih ve Londra Antlaşmalarında; Türk ve Rum halklarından meydana gelen bağımsız bir Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmuş, İngiltere, Türkiye ve Yunanistan da onun toprak bütünlüğünü, siyasal statüsünü ve herhangi bir devlete bağlanmaması koşulunu güvence altına almışlardır. Kıbrıs anayasasının oluşturulmasıyla birlikte Kıbrıs devleti 1960 yılının Ağustos ayında yaşama geçirilmiştir.³²⁸ Kıbrıs meselesinin ortaya çıkışı azınlıklarla ilgili karşılıklı güven duygusunu oldukça zedelemiştir.

5.2. 1950-1960 YILLARI ARASINDA TÜRK-YUNAN İLİŞKİLERİ KAPSAMINDA BATI TRAKYA TÜRKLERİNİN DURUMU

5.2.1. 1950-1955 Yılları Arasında Batı Trakya Türklerinin Durumu

1940'lı yılların sonlarından 1950'li yılların başlarına kadar geçen süreç, Yunan Hükümeti'nin Türk azınlığına belli haklar verdiği yıllar olmuştur. Örneğin, 16 Haziran ve 28 Eylül 1949 tarihlerinde çıkan iki Kral İradesi ile Türk Cemaat Yönetim Kurullarının üç yılda bir yapılacak seçimlerle seçilebileceği kararlaştırılmıştır.³²⁹ 1949 tarihinde çıkartılan Kral İradesi'nin ilanından sonra ilk Türk Cemaat seçimleri 22 Ocak 1950 yılında yapılmıştır³³⁰. Bu yıllarda Batı Trakya Türk azınlığı olumlu yönde etkileyen gelişmelerin diğer bir örneği ise 20 Nisan 1951'de Türkiye ve Yunanistan arasında "Kültür Antlaşması"nın imzalanmış olmasıdır³³¹. Her iki ülkenin de eğitim alanında karşılıklı olarak çeşitli burslar vermeleri ve okul kitaplarındaki yanlışlıkları düzeltmeleri gibi konuları karara bağlayan bu antlaşma bir "*Daimi Muhtelit Komisyon*" kurulmasını öngörmüş ve her iki ülkenin, özellikle azınlık eğitimi nedeniyle ilişkilerin olumsuz yönde etkilenmemesi için çalışmalar yapılması amaçlanmıştır.

1950'li yıllara gelindiğinde Türkiye-Yunanistan ilişkileri sıcak bir şekilde devam ederken, Yunan Dışişleri Bakanı Sofokles Venizelos'un Ocak 1952'de gerçekleştirdiği Türkiye ziyareti sırasında iki ülke arasında karşılıklı olarak dostluk ve birlik mesajları verilmiş, ziyaretin iki ülkenin ilişkilerini güçlendireceği vurgusu yapılmıştır³³². Bu ziyareti yakından takip eden Türk basınında çoğu yazar bu ziyaretin olumlu yönlerini vurgulamış ancak ziyarete şüphe ile bakan yazarlar da olmuştur. Bu şüphelerin önemli dayanaklarından biri, Yunanistan'daki Türklerin mevcut durumundan kaynaklanmıştır. Örneğin Hikmet Bayur, 30 Ocak 1952 tarihli Kudret Gazetesi'nde yayınlanan yazısında, Yunanistan'daki Türklerin iktisadi hayatları konusunda Yunan Hükümeti'nin el altından da olsa baskı uyguladığını iddia etmiş ve bunun neticesinde

³²⁷Gürel, a.g.e., s. 56.

³²⁸Armaoğlu, a.g.e., s. 639.

³²⁹Oran, a.g.e., s. 73.

³³⁰Özgüç, a.g.e. s. 159.

³³¹Oran, a.g.e., s. 73.

³³²Hatipoğlu, a.g.e., s. 291.

Yunanistan'da yaşayan Türklerin gitgide yoksullaşıp ellerinde bir şey kalmamış vaziyette Türkiye'ye göç etmeye zorunlu bırakıldıklarını söylemiştir³³³.

Bayur'un eleştirilerinin sonrasında, 1952 yazında farklı gazetelerden daha sert eleştiriler yapılmaya devam edilmiştir. Örneğin, 6 Temmuz 1952 tarihli Dünya gazetesinin Batı Trakya Türkleri ile ilgili Gümülcine'den geldiği öne sürülerek yayınlanan habere göre, Batı Trakya Türk-İslam Cemaati'nin kendilerine verilen seçim haklarını kullanamadıklarına iddia edilmiş ve Yunan Hükümeti'nin 1949 yılında çıkartılan Kral İradesi'nin aksi faaliyetlerde bulunduğu iddia edilmiştir.³³⁴

İki ülke arasında sıcak ilişkilerin sürdüğü dönemlerde, 1952 yılında Yunanistan yönetiminin en üst mercii olan Kral Paulos ile Kraliçe Frederika'nın Türkiye ziyaretleri³³⁵, ikili ilişkilerin en üst düzeye geldiği bir dönemin başlangıcı olmuştur. Dolmabahçe Sarayı'nda kral ve kraliçe onurna verilen davette Cumhurbaşkanı Celal Bayar bizzat kral ve kraliçe ile ilgilenmiş ve aralarında geçen sohbet sırasında Kraliçe Frederika'nın Celal Bayar'a sunduğu teklif ile Batı Trakya'da Celal Bayar isimli özel bir azınlık lisesi açılması planlanmış ve 22 Temmuz 1952'de Yunan Parlamentosu'ndan geçen "Azınlık Okulları Kanunu" ile bu fikrin hayata geçirilmesi için ilk adım atılmıştır. Aynı yılın Kasım ayında Celal Bayar'ın Yunanistan'a iade-i ziyareti³³⁶ sonrasında Kral Paulos'un desteği ile 2 Aralık 1952 tarihinde Gümülcine'de Celal Bayar Türk Lisesi açılmıştır.³³⁷

Bu ziyaret ve ilk kez Türk isimli bir azınlık okulunun kurulması gibi olumlu gelişmeler, Batı Trakya'dan Türkiye'ye yapılan göçleri engelleyememiş ve Türkiye, özellikle yasa dışı yollardan ülkeye gelen Batı Trakyalı Türklerin ülkeye girişini engellemek için sınırların daha sıkı kontrol edilmesi ve yakalanan göçmenlerin sınır dışı edilmesi gibi çeşitli önlemler almıştır.³³⁸ Ortaya çıkan bu durum karşısında Batı Trakya Türklerinin Yunanistan'daki mevcut yaşantılarından memnun olmadıkları ve bin bir tehlike ve zahmete rağmen iltica yolu ile de olsa anavatana ulaşmaya çalıştıkları görülmektedir. Bu görüşü destekleyen bir diğer gelişme ise yine Başbakan Adnan Menderes'in Şubat ayı içerisinde Yunanistan ziyareti sırasında yaşanmıştır. Menderes'e Gümülcine Türklerinden bazı şikâyet ya da istek mektuplar sunulmuştur. Mektuplardan bir tanesi oldukça dikkat çekicidir ve Batı Trakya Türklerinin içinde bulunduğu sıkıntıları gözler önüne sermektedir. Mektup, dönemin Gümülcine Türk Cemaati Başkanı Ahmet Kamil tarafından kaleme alınmıştır ve Batı Trakya Türklerinin yalnız bırakıldığı, karşılaştıkları sıkıntıları çözemedikleri ve bu hususta anavatandan yardım beklediklerini belirtmiştir:³³⁹

³³³ **Kudret Gazetesi**, 30 Ocak 1952.

³³⁴ "*Garbi Trakya Türklüğü*", **Dünya Gazetesi**, 26 Temmuz 1952.

³³⁵ Hatipoğlu, **a.g.e.**, s. 290.

³³⁶ **Vakit Gazetesi**, 28 Kasım 1952.

³³⁷ Özgüç, **a.g.e.** s. 48.

³³⁸ "*Yunanistan'dan İltica Edenler Yerleştirildi*", **Dünya Gazetesi**, 7 Şubat 1953.

³³⁹ İbrahim Mert Öztürk, "*Soğuk Savaş Döneminde Batı Trakya Türk Azınlığı (1945-1960)*", **Tarih Okulu Dergisi (TOD)**, Yıl 7, Sayı XIX, Eylül 2014, ss. 467-507.s. 477-478.

“Pek yakınımızda bulunan Meriç nehrinin öte tarafından dünyanın en sağlam devletlerine ve en kuvvetli ordusuna malik kahraman bir ulusun öz evlatları olduğumuz halde, Balkan Harbinden beri müteaddit istilalar yüzünden her türlü fecaat ve mezalime göğüs gererek sayılmaz haksızlıklara maruz kaldığımız ve bin bir çeşit mezalime katlandığımız malumu âlileridir. Bugüne kadar ulusuna ve anavatanına karşı tek bir kusuru olmayan ve muahedelerle bırakılan biz Batı Trakya Türkleri burada milli şeref ve haysiyetimizle yaşayabilmemiz için atiden zikredeceğimiz beş maddenin husulü hakkında baba kapısı olan zatı devletlerinin kapısını çalmakta tereddüt etmiyor ve bundan utanç duymuyoruz.”

Mektupta ayrıca beş maddelik sorunlar sıralaması oluşturulmuş ve sıkıntılar dile getirilmiştir. Bu beş maddeden ilkinde, Türk okullarının idaresi ile ilgili olarak, özellikle devlet bütçesinin adil bir şekilde dağıtılmadığına değinilmiş, “*Türk İnkılâbına uymayan*” Arapça ders veren okullara özellikle fazla para ayrıldığı iddia edilmiştir. Bu yüzden Türk okullarının idaresinin çok zor olduğu ve gereken düzeyde eğitim verilemediği belirtilmiştir. Konuyla ilgili olarak yapılması gerekenler ise şöyle sıralanmıştır:³⁴⁰

“Lozan Anlaşması mucibince Hükümetin Türk cemaatlere adil bir surette tahsisat ayırmasını ve bu ayrılan tahsisatın hususi okullara değil tamamının cemaatlere verdirilmesi.

Her fırsatta Türk İnkılâbını baltalamak isteyen ve irticai zümreyi destekleyen Hariciye Müdürü ile Azınlık Okulları Müfettişinin buradan uzaklaştırılması.

Esasen kendimizi idare etmekte güçlüklerle karşılaştığımız halde yüksek isminizi taşıyan liseye talebe yetiştirmek üzere ilkokullarımıza aldığımız Türk uyruklu öğretmenlerin maaşlarını karşılamak için Türk hükümeti tarafından Gümülcine cemaatine senede 25.000 Lira tahsisat itası.

Uzaktan gelen çocuklar için bir öğrenci yurdu tesisi.

Batı Trakya’da cemaate bağlı olsun almasın bütün Türk okullarında yeni Türk harfleriyle tedrisatın devletçe mecbur kılınması.

Çeşitli ders araçlarının temini”.

Mektupta yer alan ikinci madde ise müftülerle ilgili yaşanan sıkıntılar ve bu sıkıntıları çözmek için istenen şeyin, yetersiz görülen ve Türk İnkılâbına uymayan davranış ve uygulamalarda bulunan müftülerin aldıkları kararları düzeltmek için Gümülcine’ye bir Baş Müftü atanması olmuştur. Üçüncü madde olarak miras konularında Türk kanunlarındaki uygulamaların Batı Trakya Türklerini de kapsamaması istenmiştir. Dördüncü madde, Batı Trakya Türklerinin kılık-kıyafetleri ile ilgilidir. Mektuba göre Batı Trakya Türklerinin ‘gülünç’ bir durumda olan kılık ve kıyafetlerinin kısmen de olsa düzelmesine yardımcı olması amacıyla şapkanın zorunlu kılınması istenmiştir. Beşinci madde ise camilerde verdikleri vaazlarda Batı Trakya Türklerini ama özellikle kadınlarını cehalete itmeye çalışan ve “*medeniyet yerine bedeviyete*” çağıran “*cahil*

³⁴⁰Öztürk, a.g.m. , s. 478.

mollalardan” kurtulmak için Ramazan aylarında Türkiye Cumhuriyeti Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından iki yetkin vaizin gönderilmesi istenmiştir.³⁴¹

Bu isteklere bakıldığında Batı Trakya Türklerinin tıpkı Türkiye’deki gibi “*modern İslam*” çizgisi içerisinde yaşamak istedikleri ve anavatan olarak gördükleri Türkiye Cumhuriyeti’nde meydana gelen modern değişimleri takip ederek bu değişim ve gelişmelere ayak uydurmak istedikleri anlaşılmaktadır. Ortaya çıkan diğer bir durum ise Yunan Hükümeti’nin Batı Trakya Türklerini hem kültürel hem de inkılâplar anlamında Türkiye Cumhuriyeti’nde uzak tutmak, Yunanistan vatandaşı olmalarına rağmen bölge azınlığını içine kapalı, geri kalmış bir topluluk haline sokmaya çalıştığı düşünülmektedir.

1953 yılı Nisan ayında Batı Trakya Türklerinin sorunları Türk basınına yansımaya devam etmiştir. 21 Nisan 1953 tarihli Dünya gazetesinin yazısında Batı Trakya Türklerinin özellikle ekonomik alanda birtakım baskılar yaşadığından bahsedilmiş ve Türklerin hemen hemen tek geçim kaynağı olan topraklarının ellerinden alındığı iddia edilmiştir. Gazetenin aynı tarihli yazısına göre Yunan Hükümeti, Yunan Anayasası’nın 104. maddesine kapsamında çıkartılan ve yürürlüğe sokulan 2185 sayılı “*topraksızları toprak sahibi yapmak için zorunlu kamulaştırma kanununu*” kapsamına Batı Trakya Türklerine ait çiftlikleri de dâhil etmişti.³⁴²Bu uygulamadaki amacın Türkleri topraksız bırakıp geçim sıkıntısına sokmak ve bu nedenle Batı Trakya’dan Türkiye’ye yönelik göçleri hızlandırmak olduğu düşünülmüştür. Ancak böyle bir uygulamanın Yunan Hükümeti’nce uygulanması, 1934 yılında “*Türk ve Yunan meclislerince tasdik edilen Türk-Rum ahali mübadelesi muhtelit komisyonunun ilgasına*” dair hükme göre yasadışı bir uygulama olmuştur. Bu hükme göre, Batı Trakya’daki Türklerin mal ve mülklerine hiçbir gerekçeyle müdahale edilemeyeceği kabul edilmiştir.³⁴³Antlaşma hükmü dışına çıkarak azınlığı topraksızlaştırma çalışmaları, Batı Trakya Türklerinin göç ettirilmeye çalışıldığı iddialarını oldukça güçlendirmektedir.

Yazının devamındaki iddialar, bölgede yaşayan Türklerin sayılarının verilmesi ile devam etmiş Batı Trakya’daki Türk nüfusun, Lozan sonrası dönemde artması gerekirken azaldığı, bunun da sebebinin bölgede uygulanmaya çalışılan göç ettirme politikası olduğu iddia edilmiştir:

“Türklerin elindeki çiftlikler alınarak ve civarına, Lozan’a aykırı bir şekilde Rum muhaciri getirilerek köyler tesis edilmek sureti ile Türk ekseriyetini ekalliyet haline getirip sistemli bir surette tatbik olunan imha siyaseti ile de Türkleri perişan ve hicrete mecbur etmektedirler. Batı Trakya’nın Yunanistan’a ilhakı sırasında burada 150.000 Türk mevcudu vardı. Aradan geçen 30 sene zarfında bu miktarın 250.000 nüfusa yükselmesi gerekirken bugün Türk nüfusu

³⁴¹Öztürk, a.g.m. , s. 478-479.

³⁴²Dünya Gazetesi, 21 Nisan 1953.

³⁴³BCA, 030-0-001-40-238-13, 11 Şubat 1953.

100.000'den aşağı düşmüş durumdadır. İstanbul'da refah içinde yaşayan Rumların nüfusu ise mütemadiyen artmaktadır."³⁴⁴

Türk basınında Yunan Hükümeti'nin uyguladığı antlaşma dışı uygulamalar eleştirilip İstanbul'daki Rum azınlığın durumu ile karşılaştırmalar yapılırken Yunan basını da Türk basınına karşıt eleştiriler olarak İstanbul'daki Rumların birtakım sıkıntılar içerisinde bulunduğu dair iddialar ortaya atmış ve karşı atağa geçmiştir. Örneğin Yunanistan'da, bu dönemde oldukça geniş bir okuyucu kitlesine sahip olan To Vima Gazetesi'nin İstanbul Rum Patrikhanesi'nde yapılan son seçimlere dair yazısında, seçimlere Türk Hükümeti'nin müdahale ettiğini iddia etmiş ve Türklerin, seçim toplantısından sonra Rumların Türkçe konuşmalarını istediklerini iddia etmiştir. Yunanistan'da bulunan Batı Trakya Türk azınlığına yönelik Yunan Hükümeti'nin böyle bir istekte bulunmak şöyle dursun, Türklerin seçimler zamanında Türkçe mitingler yaptıklarını ve hatta bu mitingler esnasında yine Türkçe olarak Yunan Hükümeti aleyhinde propaganda yaptıklarını iddia etmiştir.³⁴⁵

Yunan basınının İstanbul'daki Rumların haklarının sorunlarına yönelik olarak gösterdiği bir diğer örnek ise Ethnos Gazetesi'nin verdiği haber olmuştur. Bu habere göre, İstanbul'un Fethi'nin 500. Yılı nedeniyle yapılan etkinlikler kapsamında Rum azınlık okullarındaki öğrencilere zorla Fatih Sultan Mehmet'i öven kompozisyon yazdırıldığını ve kutlama etkinliklerine Rum azınlığın zorla katıldığı iddia edilmiştir³⁴⁶. Yunan basınında çıkan bu tarz haberlerin bir başka örneği ise, o dönemde ve günümüzde hala en yüksek tirajlı Yunan gazetesi olan Katimerini Gazetesi'nde yayınlanan "*bu haberlerin doğruluğuna inanmak istemiyoruz*"³⁴⁷ başlıklı haber olmuştur. Daha önce yayınlanan İstanbul Rumlarına yönelik uygulamaları konu alan Türk Hükümeti'ne bir nevi sitem edilmiş ve bu tarz haberlerin Türk-Yunan ilişkilerine zarar vereceği öne sürülmüştür.

İstanbul'daki Rum azınlığa yönelik uygulamaların eleştirildiği haberlerin yanı sıra Yunan basını kendi hükümetlerinin bazı uygulamalarını da eleştirmiştir. Ancak yapılan bu eleştiriler çoğunlukla Batı Trakya Türkleri ile ilgili atılan olumlu adımlara yönelik olarak yapılmıştır. Dünya Gazetesinin 28 Ağustos 1953 tarihli haberine göre, Gümölcine'deki Celal Bayar Lisesi'nde eğitimin Türk öğretmenler tarafından verilmesine Yunan Hükümeti'nin izin vermesi Yunan basınında tepkiyle karşılanmıştır. Ethnos Gazetesi konuyla ilgili yayımladığı haberde şu görüşlere yer vermiştir³⁴⁸:

"Ankara Hükümeti, Yunan tebaalarına İstanbul'daki Yunan okullarında ders vermeyi yasak ederken, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan 24 öğretmenin Celal Bayar lisesinde ders

³⁴⁴Dünya Gazetesi, 21 Nisan 1953.

³⁴⁵To Βήμα, 2 Μάιος 1953. (To Vima 2 Mayıs 1953)

³⁴⁶Dünya Gazetesi, 26 Nisan 1953.

³⁴⁷Η Καθημερινή, "Δεν θέλουμε να πιστεύουμε ότι τα νέα σας είναι σωστά!", 14 Μαΐου 1953, (Kathimerini, 14 Mayıs 1953).

³⁴⁸"Yunanistan'a Gidecek Türk Öğretmenler", Dünya Gazetesi, 28 Ağustos 1953.

vermelerine müsaade edilmesi hakkındaki istisnai sebepleri bilmiyoruz. Bu işte mukabil haklara riayet prensibinin tatbiki Türk-Yunan dostluk zihniyetine uygun ve haklı bir hareket olur. Her ne olursa olsun Yunan hükümetinin kararı, bazı Türk gazetelerinin Yunan idaresi altındaki Trakya Türklerine yapılan muamele aleyhindeki yayınlarında ne kadar haksız olduklarını göstermektedir.”

Haberde bahsi geçen Türk öğretmenlerin Batı Trakya Türk azınlık okullarında eğitim vermesine yönelik karar 1954 yılında “Papagos Kanunu” ile bilinen bir kararname ile çıkarılmış ve 1953-1954 eğitim-öğretim yılı itibariyle uygulamaya geçilmesi için yürürlüğe konmuştur³⁴⁹. Her iki ülkenin basınında geniş yankı uyandıran bu karar ile ilgili Papagos’un Anadolu Ajansı’na yaptığı açıklamada Batı Trakya’daki Türk azınlığının ve Türkiye’deki Yunan azınlığının, iki ülke arasındaki dostluk ve işbirliğinde önemli unsurlar olduğunu belirtmiş ve dostluk ve işbirliğinin devamı için her iki ülkenin de ülkelerinde bulunan azınlıklara yardım etme sorumluluğunda olduğunu ifade etmiştir. Buna ilave olarak, Batı Trakya’daki Türk azınlığının karşılaştığı sorunları çözmek için Yunan Hükümeti’nin de elinden geleni yapacağını vurgulamıştır.³⁵⁰ Ekim 1954 yılında çıkartılan bu yasa Yunanistan’da ilk ve son kez “Türk İlkokulları” ifadesinin resmi olarak kullanıldığı yasa olmuştur.³⁵¹ Bu yasa ile Batı Trakya’da Türk azınlığın eğitim gördüğü okullara “Türk” isimli tabelaların asılmasına imkân sağlanmıştır. 13 maddeden oluşan bu kanun ile Türk okullarının kuruluş, işleyiş, müfredat ve yönetmelikleri, yönetim kadrosu ve cezai hükümler gibi konular bir düzene girmiştir.³⁵²

Genel olarak 1950-1955 yılları arasındaki döneme bakıldığında, Türk-Yunan ilişkilerinin iyi yönde seyrettiği görülmektedir. Birtakım sorun ve şikâyetlerin gerçekleştiği bu dönemde Yunan Hükümeti’nin Batı Trakya Türkleri ve Türk kamuoyunda hoşnutsuzluk yaratan uygulamalarının Batı Trakya Türkleri için olumlu gelişmelerin de olduğu görülmektedir ve bu dönem, Batı Trakya Türklerinin kısmi olarak rahat bir süreçte olduğu ve birtakım hakları elde ettikleri bir dönem olmuştur. İki ülke arasındaki esas sorunlar, Kıbrıs meselesinin uluslararası bir kriz şeklinde ortaya çıktığı 1955 yılıyla birlikte başlamamıştır.

5.3. KIBRIS SORUNU VE BATI TRAKYA TÜRKLERİ

Daha önce de bahsedildiği gibi 1950’li yılların ilk yarısı, Batı Trakya Türk Azınlığının birtakım ekonomik ve sosyal baskılar yaşadığı ancak Yunan Hükümeti’nin Türkiye ile kurmaya çalıştığı dostluk ilişkileri hedefi sayesinde göreceli olarak daha az baskı altında olduğu bir dönemdi. Bu dönemde Türk azınlık, uzun zaman sonra en “rahat” ettiği döneme kavuşmuştu. Karşılıklı olarak yapılan üst düzey siyasi ziyaretler ile kültürel ve ekonomik anlamda birtakım haklara kavuşan

³⁴⁹Oran, a.g.e., s74.

³⁵⁰Ayn Tarihi, S.241, Mart 1954.

³⁵¹Oran, a.g.e, s. 74.

³⁵²Özgüç, a.g.e, s. 96.

Türk azınlığının durumu, Türk basını tarafından oldukça yakından takip edilmiş ve bölge halkının varlığı, Türk kamuoyunda her zaman göz önünde tutulmaya çalışılmıştır.

1955 yılına gelindiğinde, Türkiye açısından rafa kaldırılmış ancak Yunanistan için bir “ukde” olarak kalmış bulunan “Kıbrıs Sorunu” gün yüzüne çıkmaya başlamış ve iki ülke ilişkileri hem diplomasi bakımından hem de azınlıkların durumları bakımından olumsuz yönde etkilenmeye başlamıştır. Daha önceki yıllarda, Lozan sonrası dönemden itibaren Türkiye için çok büyük bir sorun teşkil etmeyen İstanbul’daki Rum azınlık ile Batı Trakya’da yeni yeni azınlık haklarına kavuşan Türk azınlığın durumları, yaşanan 6-7 Eylül olayları ile başka bir boyuta taşındı. Yaşanan tatsız hadiseler neticesinde Kıbrıs Sorunu da farklı bir yöne evrilmiş ve iki ülke ilişkilerinin uzun bir süre boyunca bozulmasına sebep olmuştur.

5.3.1. Kıbrıs Sorunu

Kıbrıs Sorunu, 1950’li yıllarda adadaki Rum halkın İngiltere egemenliğinden ayrılıp Enosis ülküsünü gerçekleştirmeye yönelik gerçekleştirdiği faaliyetleri ile başlayan bir sorundur. Anavatan Yunanistan ile birleşme ülküsü olarak tanımlanan Enosis, Kıbrıslı Rumlar tarafından 1930’lu yıllardan beri tartışılan bir fikir olsa da ilk defa 21 Kasım 1949’da “*Anavatan Yunanistan ile birleşme için self-determinasyon hakkının halkımıza tanınmasını istiyoruz.*” şeklinde Birleşmiş Milletlere ilettikleri talep ile uluslararası kamuoyu tarafından duyulmaya başlanmıştır.³⁵³ 1950 yılı ile Türkiye’nin Kıbrıs Adası’na harekât düzenlediği 1974 yılına kadar Türkiye ile Yunanistan arasında siyasi krizlere neden olan sorun, özellikle 1955’ten itibaren Batı Trakya Türklerini de doğrudan etkilemiştir.

Osmanlı Devleti, 1571 yılında fethettiği Kıbrıs’ı 1878’e kadar egemenliği altında tutmuş ve bu tarihten itibaren adanın yönetimi İngilizlere bırakılmıştı. Bu tarihten itibaren Adada İngiliz yönetimi başlamışsa da Osmanlı idaresi 1914 yılına kadar devam etmişti. Birinci Dünya Savaşı’nda Osmanlı Devleti’nin ittifak grubunda yer alması ile adadaki Türk idaresi son bulmuştu.

1923 Lozan Antlaşması ile İngiltere, Kıbrıs üzerindeki fiili egemenliğini hukuki bir statüye kavuşturmuştu.³⁵⁴ Antlaşmanın taraflarından olan Yunanistan ve Türkiye de bu statüye uygun politikalar izlemiş, adanın İngiliz hâkimiyetini tanımışlardı. Ancak İkinci Dünya Savaşı sonrasında Oniki Ada’nın Yunanistan’a ilhakı ile birlikte Kıbrıs konusunda da birtakım ulusçu beklentiler hem adadaki Rumlarda hem de Yunan kamuoyunda yeniden oluşmaya başlamıştır.

³⁵³Ulvi Keser, “Kıbrıs Sorunu Bağlamında Türkiye’de 6-7 Eylül Olaylarına Kesitsel Bir Bakış”, **Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi**, XII/25 (2012-Güz), ss. 181-226, s. 183.

³⁵⁴<https://acikerisim.tbmm.gov.tr>, “Türkiye ve Düvel-i İtilafiye arasında Lozan Sulh Muahedenamesi ve Mukavelat ve Senedat” (Lozan Antlaşması), (Erişim: 20.04.2015)

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinin ardından özellikle Kıbrıslı Rumlar içerisinde İngiltere'den ayrılma ve Yunanistan'a ilhak olma fikri yayılmaya başlamıştır. İngiltere'nin de Kıbrıs'ın bağımsızlığına yönelik yaklaşımı, adada birtakım sorunlara neden olmuştur. Ancak Yunanistan'da 1946-1949 yılları arasında meydana gelen İç Savaş sebebiyle idari ve sosyal durumlarda oluşan kargaşa ortamı ve İngiltere'nin Yunanistan'ı ekonomik, siyasi ve askeri yardımlarla kendine bağımlı hale getirmesi, Yunanistan yönetiminin Kıbrıs Rumlarının Enosis fikrini desteklemesini engellemiş ve Yunan hükümeti Kıbrıs Rumlarının taleplerine karşı soğuk yaklaşmışlardır.

15 Ocak 1950'de Kıbrıs Ortodoks Kilisesi, adada yaşayan 224.747 Rum'un katıldığı bir referandum düzenlemiş ve %96'luk bir çoğunlukla Enosis ülküsü adadaki Rum halk tarafından kabul edilmiştir. Fakat Yunanistan'ın İngiltere ile olan bağlılık ilişkisi nedeniyle adadaki referandum sonucu Yunan hükümeti tarafından çekimserlikle karşılanmıştır.³⁵⁵ Hatta Georgios Papandreu, 1950 Haziran'ında verdiği bir demeçte “*Bugün Yunanistan biri İngiltere diğeri ABD olan iki ciğerle nefes almaktadır. Bu nedenle, Kıbrıs konusu yüzünden nefessiz kalarak boğulmaya dayanamaz*” diyerek Yunanistan'ın kaygısını dile getirmiştir.³⁵⁶

Ocak 1950'deki referandumun sonucu Yunanistan tarafından kabul edilmeyince 12 Ağustos 1950'den itibaren adadaki Rumlar protesto gösterilerine başladılar.³⁵⁷ Yunanistan tarafından beklidikleri desteği göremeyen Kıbrıslı politikacılar, Enosis davalarını uluslararası bir arenaya taşıyabilmek amacıyla yoğun faaliyetler göstermişlerdir. 1951 yılında Kıbrıs Ortodoks Kilisesi başpiskoposu Makarios, Kıbrıs konusunu BM'ye taşımış ancak beklediği sonucu alamamıştır.³⁵⁸

Yunanistan hükümetinin Kıbrıs konusundaki bu çekimser tutumu kamuoyunda eleştirilerin artmasına neden olmuş ve sonunda General Plastiras Kıbrıs konusunda bazı girişimler yapmak zorunda kalmıştır.³⁵⁹ İngiltere'nin Kıbrıs konusunu BM'de görüşme isteği ile kaygılarından uzaklaşmaya başlayan Yunanistan, hem uluslararası alanda Kıbrıs politikasını değiştirmiş hem de adada Enosis faaliyetlerini destekleyen bir politikaya yönelmiştir. Bir İngiliz bakanın “*hiçbir Yunan hükümetinin şimdiye kadar Kıbrıs konusunda resmi iddialarda bulunmadığı*” şeklindeki açıklamasına tepki gösteren S. Venizelos'un; “*1912'den beri, Yunanistan'da her Yunan hükümeti açıkça Kıbrıs ve Yunanistan'ın birleşmesi isteğini dile getirmiştir. Bu konudaki eksiklikler ise İngiltere'nin davranışları ve Yunan hükümetlerinin, sorunu zamanı geldiğinde barışçıl yollardan çözümlenmek için bekleme taktiklerinden kaynaklanmıştır. Yunan hükümetlerinin Kıbrıs sorununa ilişkin yaklaşımları üzerinde olası şüphelerin giderilmesi için, (...) Yunan halkı gibi Parlamento da Kıbrıs'ın anavatan Yunanistan'la birleşmesi yönündeki Yunanistan'ın istemleri daima var olmuştur ve bu istek, Yunan halkının olduğu kadar bütün Kıbrıslıların ateşli arzularını yansıtmaktadır.*”

³⁵⁵Clogg, a.g.e., s. 183

³⁵⁶Pantazis Terlexis, **Greece's Policy and Attitude Towards the Problem of Cyprus**, New York: N.Y. University, 1968, s. 91.

³⁵⁷BYGM, “Kıbrıs Meselesi”, **Olayların Takvimi**, Ankara, Ağustos 1954, No.249, s.181.

³⁵⁸Terlexis, a.g.e., s. 91

³⁵⁹Clogg, a.g.e., s. 184

şeklindeki karşı açıklaması, Yunanistan'ın Kıbrıs politikasındaki değişikliği açıkça ortaya koymaktadır.³⁶⁰

17 Aralık 1954'te BM'de görüşülen Kıbrıs konusunda Genel Kurul tarafından görüşmenin ertelenmesine dair bir oylama yapılmıştır. Yapılan oylama neticesinde 8 çekimser oya karşı 50 oyla görüşmelerin ertelenmesi kararı kabul edilmiştir.³⁶¹ Bu karar Kıbrıs'ta ve Yunanistan'da büyük protestoların yaşanmasına sebep olmuş, büyüyen protestolar zaman zaman ayaklanma şekline dönüşmüştür.³⁶² Ayaklanmalar sert tedbirlerle bastırılmış ve protestocuların bir kısmı birtakım yeraltı örgütlenmelerine yönelmişlerdir.³⁶³

1955 yılından itibaren Kıbrıs'ta Enosis'i gerçekleştirmek amacıyla oluşturulan örgütlerden en çok öne çıkanı EOKA³⁶⁴ isimli terör örgütü olmuştur. Başpiskopos Makarios ve Georgios Grivas tarafından oluşturulan örgüt Kıbrıs'ın “*yabancı*” unsurlardan tamamen arındırılarak Yunanlaştırılması amacı ile faaliyetlerde bulunmuştur. Kıbrıs konusundaki çekimser tutumunu değiştiren Yunanistan'ın desteği ile 1 Nisan 1955'te ilk eylemini gerçekleştiren örgütün siyasi liderliğini başpiskopos ve Kıbrıs Rumlarının lideri Makarios, askeri liderliğini ise Grivas üstlenmiştir.

Georgios Grivas, İkinci Dünya Savaşı sırasında Alman işgaline uğrayan Yunanistan'da “X” kod adlı Neonazi/Faşist bir örgüt kurmuş ve Almanlarla işbirliği yapmaya çalışmıştır. Aradığı işbirliğini yapamayan örgüt İç Savaş sırasında daha da radikalleşerek ELAS/EDES gibi komünist yapılarla savaşmış, savaş sonrası dönemde de Yunan Hükümeti tarafından onur madalyası olarak ödüllendirilmiştir.³⁶⁵ 1950 yılına gelindiğinde Kıbrıs'a yönelik düşünceleri güçlenen Grivas, kendi değimiyle, adayı yönetenlerin yıllarca “*sessiz kadın köle*” olarak gördükleri Kıbrıs'ın kurtarılma zamanının geldiğine kanaat getirmiştir.³⁶⁶ Enosis ülküsüyle mücadeleye girişmek ve “*Kıbrıs Mücadelesi Ulusal Örgütü*”nü faal hale getirmek, Kıbrıs'ı prangalarından kurtarmanın tek yoludur.³⁶⁷

³⁶⁰Terlexis, *a.g.e.*, s. 96-97.

³⁶¹Government of Cyprus, *Review of Events In Cyprus 1955-1957*, Nicosia, 1958. Ve Erol Mütercimler-Mim Kemal Öke, *Düşler ve Entrikalar Demokrat Parti Dönemi Türk Dış Politikası*, Alfa Yayınları, 2004, s. 309.

³⁶²Κωστής Α. Τσιούμης, *Η μουσουλμανική μειονότητα της Θράκης (1950-1960)*, Σταμούλης Αντ., Θεσσαλονίκη, 2007, (Kostis A. Tsioumis, *Trakya'nın Müslüman Azınlığı (1950-1960)*, Stamoulis Ant., Selanik, 2007)s. 127-129.

³⁶³BYGM, “*Kıbrıs Meselesi*”, *Olayların Takvimi*, Ankara, Aralık 1954, No.253, s.105.

³⁶⁴Εθνική Οργάνωσις Κυπρίων Αγωνιστών (Ethniki Organosis Kyprion Agoniston)- Kıbrıslıların Milli Mücadele Örgütü.

³⁶⁵Charles Foley, *Guerilla Warfare and EOKA Struggle; General Grivas*, Longman Publishing, London, 1964, s.109.

³⁶⁶KTMA, *EOKA Bildirileri Dosyası*, No.1318-1319.

³⁶⁷Grivas, [Georgios], *Hayatım*, (Ed. Charles Foley, Çev. Cumhuriyet Atay), Kalkedon Yayınları, İstanbul, 2012, s. 53.

EOKA örgütü fikrîsel anlamda şekillendikten sonra Grivas ve Makarios Yunanistan’da bir araya gelerek ülkelerine destek arayışı içine girmişlerdir. General Papagos ile yaptıkları görüşmeden hem Papagos’un hem de lideri olduğu Yunan Partisi’nin desteğini alan Grivas ve Makarios 27 Ocak 1951’de Yunanistan Genelkurmay Başkanı General Kosmas’ın da desteğini almışlardır. General Kosmas’ın desteği ile birlikte Grivas 5 Temmuz 1951’de Kıbrıs’a resmi Yunan pasaportu ile giriş yapmış ve EOKA’nın faaliyete geçmesi için önünde hiçbir engel kalmamıştır.³⁶⁸

Makarios ile Lefkoşa’da yeniden bir araya gelen Grivas, yapılacak tedhiş hareketlerinin planlarını oluşturmuş, “*Ya özgürlük ya adalet*” sloganıyla örgüte partizan ve sempatanlar kazandırmaya çalışmıştır. Aynı görüşmede oluşturulan parti yemini, örgütün temel amaç ve faaliyetlerinin kapsamını ortaya koymaktadır:

“*Baba-Oğul-Kutsal Ruh (Agia Triada) adına yemin ederim ki;*

- *Kıbrıs’ın İngiltere boyunduruğundan kurtulması için tüm gücümle mücadele edeceğim ve bu yolda hayatımı feda edeceğim.*

- *Hiçbir bahaneyi öne sürmeksizin mücadelemden vazgeçmeyeceğim ve mücadele amacına ulaşmaya kadar örgüt liderinin tüm emirlerine uyacağım.*

- *Örgüt liderinin ve yalnızca onun tüm emirlerine tam itaat edeceğim.*

- *Yakalanmam durumunda sırrımı tamamen saklayacağım, örgütün sırlarını ve kendi mücadelemizin adını tutacağım ve kesinlikle itiraf etmeyeceğim.*

- *Kendi bilgim ve örgüt liderinin bilgi ve yeteneği dahilinde, örgütün hiçbir emrini yahut sırrını açıklamayacağım.*

- *Faaliyetlerim yalnızca mücadelem doğrultusunda olacak ve kendi menfaatime veya parti çıkarına yönelik olmayacak.*

- *Eğer bu yeminimi çiğnersem şerefsiz olayım ve en büyük cezayı çekeyim.”³⁶⁹*

Bu bağlamda harekete geçen Grivas öncelikle Kıbrıslı Rum gençleri arasında taraftar toplamaya çalışmıştır. Hazırlanan bildirimlerin gençler vasıtasıyla elden ele dağıtılmasıyla birlikte örgütün üye sayısı hızla artmıştır.

Grivas, örgütün askeri yeterliliğe ulaştığına kanaat getirdikten sonra ilk eylemini 1 Nisan 1955 gecesi saat 03.00 sıralarında gerçekleştirir. Adadaki İngiliz hâkimiyetinin sona ermesi öncelikli

³⁶⁸KTMA, **EOKA Bildirileri Dosyası**, No. 1318-1319.

³⁶⁹ Νίκος Ψυρούκης, **Ιστορία της Σιγκρόνης Ελλάδας**, 1940-1967, επικαιροτητα, Αθήνα, 1976, s. 294. Nikos Psirukis, **İstoria Tis Singhronis Elladas 1940-1967 (Modern Yunanistan Tarihi 1940-1967)**, Epikerotita, Atina, 1976, s. 294.

olduğundan yapılan sabotajlar ve bombalamalar İngiliz askerlerine yöneliktir.³⁷⁰ Sabaha kadar süren saldırılar gün içinde de devam eder ve adanın diğer bölgelerinde halka, EOKA'nın amaçlarını açıklayan bildiriler dağıtılarak yapılan eylemlerin haklılığı için ada halkının desteği alınmaya çalışılır.³⁷¹ “Özgürlük kan ile alınır!” sloganının radyolardan duyurulmasıyla birlikte Kıbrıs'ta 1963 yılına kadar sürecek ve gün geçtikte şiddetini arttıracak olan EOKA'nın terör dönemi başlamış olur.³⁷²

Yunanistan'ın Kıbrıs konusundaki tutumunun değişmesine ve EOKA'nın faaliyetlerini destekleyeme başlamasına neden olan bir diğer faktör ise, 1954 yılından itibaren hükümet nezdinde olmasa da Türk kamuoyunda oluşmaya başlayan “Kıbrıs Türklüğünün tehdit altında bulunduğu”na dair oluşan görüşlerdir. 1953 yılında Türkiye-Yunanistan ve Yugoslavya arasında karşılıklı işbirliği esasına dayalı olarak imzalanan “Balkan Paketi”nin riske girmesinden çekinen Demokrat Parti hükümeti ve Başbakan Adnan Menderes, 1954 yılı öncesi “Kıbrıs Sorunu” diye bir sorunun bulunmadığı kanaatindeyken bu tarihten itibaren Kıbrıs konusuna olan yaklaşımını değiştirdi.

*“1954 yılında Yunanistan'ın sorunu Birleşmiş Milletler'e getirme çabaları yoğunluk kazanmaya başladığında, Türkiye de sorunla resmen ilgilenmek gereğini duymaya başlamıştır. Türkiye'nin Atina Büyükelçisi Yunan Hükümeti'ne, Türkiye'nin adadaki statüsünün korunmasından yana olduğunu, eğer adanın geleceğine ilişkin herhangi bir çaba göstereceklerse bu konuda Türkiye'nin de bir taraf olarak görülmesi gerektiğini ve sorunu Birleşmiş Milletler'e götürmenin Türk-Yunan ilişkilerini olumsuz yönde etkileyeceğine inandığını iletmıştır.”*³⁷³

Türk kamuoyunda ve basında Kıbrıs'a yönelik artması nedeniyle sessiz kalınamayacağına kanaat getiren Menderes, Kıbrıs konusunda Türklerin haklılığını ortaya koyacak tezleri oluşturması için dönemin Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu'yu görevlendirdi. Dışişleri Bakanlığı bünyesinde oluşturulan “Kıbrıs Komisyonu”, Türkiye'nin en az Yunanistan kadar Kıbrıs üzerinde hakkı bulunduğunu ve Türkiye'nin Kıbrıs Türklerinin yaşadıkları baskıya karşı direnişlerinde her türlü destekle yanlarında olacağını uluslararası kamuoyuna duyurmayı amaçlıyordu. Türk tezleri “Beyaz Kitap” ismiyle Kıbrıs Komisyonu tarafından kaleme alınan broşürde anlatılmış ve broşür dış temsilciliklere gönderilmiştir.³⁷⁴

1955 yılına gelindiğinde Kıbrıs konusunda Türkiye'nin gerçekleştirdiği bir diğer önemli faaliyet ise İngiltere'nin ev sahipliği yaptığı Lanchester House toplantısıdır. Kıbrıs sorununun

³⁷⁰Government of Cyprus, **Review of Events In Cyprus 1955-1957**, Nicosia, 1958.

³⁷¹Halkın Sesi, 2 Nisan 1955.

³⁷²Salahi Ramadan Sonyel, **Türk-Yunan Anlaşmazlığı**, Kıbrıs Türk Kültür Derneği Yayınları, Ankara, 1985, s. 49. Ve Mehmet Hasgüler, **Kıbrıs'ta Enosis ve Taksim Politikalarının Sonu**, Alfa Yayınları, Şubat 2007, s. 238.

³⁷³Faruk Sönmezöğlü, “Kıbrıs Sorunu'nda Tarafların Tutum ve Tezleri,” **Türk Dış Politikasında Sorunlar**, Der. Esat Çam, İstanbul Der Yay. 1989, s. 96

³⁷⁴Hüseyin Bağcı, **Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar**, ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayınları, Ankara, 2001, s. 107-109.

görüşülmesi için 1955 yılı Haziran ayında Türkiye ve Yunanistan, İngiltere tarafından Londra'ya davet edildi. Toplantının esas amacı, Kıbrıs konusunda Türkiye ve Yunanistan arasında arabuluculuk yapmaktan ziyade Yunanistan'ın Birleşmiş Milletler'e götürdüğü Kıbrıs sorununun Yunanistan ile İngiltere arasında değil Türkiye ile Yunanistan arasında bir sorun olduğu algısını oluşturmaktı. Böylece, 1950'li yılların başında Kıbrıs'ı bir sorun olarak değerlendirmeyen Türkiye, bu toplantı sonrasında Kıbrıs'ta bir taraf olacak ve Yunanistan ile uluslararası alanda karşı karşıya gelecekti. Bu davet üzerine 27 Ağustos 1955'te Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasındaki görüşmeler başladı. Türkiye bu toplantıya ilk kez Kıbrıs konusunda bir taraf olarak katılıyordu.³⁷⁵

Toplantıdan birkaç gün önce 24 Ağustos 1955'te katıldığı bir yemekte Kıbrıs konusuyla ilgili açıklamalar yapan Adnan Menderes, Türk-Yunan dostluğu adına hükümet olarak bugüne kadar herhangi bir açıklama yapmayarak sabrettiklerini belirtir. Açıklamasına “*Yunanistan'da ve sair yerlerde, bir takım tahrikçilerin sözlerine ve yaygaralarına bakılacak olursa, Kıbrıs Yunanistan'a ilhak edilmediği takdirde gökler yere düşecektir. Hakikat vukua gelse bile Yunanistan'ın ne iktisaden, ne siyaseten, ne de askerlikçe zerre kadar kuvvetlenmesi şöyle dursun, hem kendisini hem de mensup olduğu hür milletler camiasını zaafa uğratmaktan başka bir şey elde edemeyeceği bir hakikattir. Hiç ihtimal vermek istemiyoruz ve böyle olacağına da imkân vermiyoruz ama, 28 Ağustos 1955'in Kıbrıs'taki ırktaşlarımız için katliam günü olacağını terörist bir eda ile mütemadiyen ilân edip durmaktadırlar. Biz, adaya vazulyet olan İngiliz Hükümeti'nin vazifesini tamamıyla yapacağına kaniyiz. Ancak, adadaki Rum Halkı'nın yıllarca devam eden gayet şiddetli tahrikler neticesinde galeyan haline getirilmiş olduğu ve halkın silahlandırılması teşebbüslerinin de çok ilerlemiş bulunduğu söyleniyor. Binaenaleyh, ani bir hareket, şuursuz ve caniyâne bir teşebbüs ve hareketler telâfisi gayri mümkün neticeler doğurabilir mi, maalesef biz bugün bu kadarını dahi teemmül etmek mevkiine gelmiş bulunuyoruz. Hareket anî olabilir, mahalli hükümet hazırlıksız bulunabilir, oradaki halkımız son derecelere kadar tahrik edilmiş, silâhlanmış bir ekseriyet karşısında masum, hareketsiz ve silâhsız bulunabilir. Fakat bu, hiç bir zaman bunların bir an için dahi müdafaasız kalacakları mânasını tazammum etmez.*”³⁷⁶ şeklindeki sözlerle devam eden Menderes'in bu sert açıklamalarının temelinde Kıbrıs'taki Rumların adadaki Türklere karşı büyük bir katliama girişecekleri yönündeki birtakım haberler yatmaktadır.³⁷⁷ Türk kamuoyunda geniş yankılar uyandıran Menderes'in bu açıklamasından sonra vatandaşlar çektikleri telgraflar ve yolladıkları mektuplarla Kıbrıs'ta yaşananlara karşı tepkilerini dilere getirerek hükümetin yanında yer aldıklarını belirtirler.

Menderes'in bu açıklamaları Türk kamuoyunda yankılandığı kadar Yunan kamuoyunda da yankılanmıştır. Atina Büyükelçiliği'nin Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği 27 Ağustos 1955 tarihli yazıda, Yunan kamuoyunda oluşan tepkileri görmek mümkündür. Buna göre Vradini gazetesi, 26 Ağustos 1955 tarihli haberinde söz konusu konuşmanın Türk-Yunan dostluğunu zedelediğini, İngiltere'nin de bu amacı güttüğünü ifade eder. 26 Ağustos 1955 Tarihli Ethnos

³⁷⁵Special Committee On Cyprus Affairs, **Cyprus; Past - Present- Future**, Ankara, 1964, s. 166-169.

³⁷⁶Hüseyin Agun, **Demokrat Parti İktidarının Kıbrıs Politikası 1950-1960**, Demokratlar Kulübü Yayınları No:13, Ankara, 1997, s. 22-23.

³⁷⁷Hüseyin Agun, **a.g.e.**, s. 23-24.

gazetesi de Türklerin Komşularının İngilizler değil Yunanlar olduğunu ve İngiliz diplomasisinin Menderes'e soğukkanlılığını kaybettiğini belirtir.³⁷⁸

Yapılması planlanan toplantı, 27 Ağustos'ta Londra'da başlar ve 1 Eylül 1955 günü gerçekleşen görüşmelerde söz alan Türkiye Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, Türkiye'nin Kıbrıs ile ilgili düşüncelerini şu şekilde açıklar:

“...Türkiye, Kıbrıs için kendisinden ayrılan arazinin mukadderatını katî bir şekilde tayin etmekle kalmamış, muahedenin imzası sırasında akıbeti henüz belli olmayan arazi üzerinde de istikbale matuf bir taahhüt altına girmeyi reddetmiştir. Görülüyor ki Lozan Muahedenamesi gayet sarihtir. Bu sarahate rağmen Kıbrıs'ın Lozan Muahedenamesinin revizyonuna girilmiş olur... Bu adanın mukadderatı ancak Türkiye ile İngiltere arasında tayin edilebilir... Fakat Kıbrıs adası statüsünün şu veya bu şekilde değiştirilmesi mevzubahis olursa Türkiye kendisini bu meselede birinci derecede alakalı sayacaktır. Çünkü Türkiye'nin Kıbrıs hakkındaki feragati ve fedakârlığı yalnız İngiltere lehine ve muayyen şerait altında olduğuna göre bu durum değiştirilmek istenirse Türkiye Hükümeti o feragatten önceki durumuna avdet etmeyi talep edecektir... Kıbrıs adası askerî bakımdan bin nefis Türkiye'nin ve Türkiye'ye hem civar şark memleketlerinin akıbetleriyle Türkiye kadar yakından ilgili bir devletin elinde bulunmak zorundadır. Yani Türkiye'nin veya Türkiye'ye askerî anlaşmalarla bağlı Ortadoğu memleketlerinin bir harbe girmeleri halinde Kıbrıs da onlarla beraber harp halinde olmalıdır... Türkiye'nin Batı limanları maalesef muhtemel düşmanın kuvvetli tesir sahasına dâhil bulunmaktadır ve Türkiye bir harp halinde ancak Güney limanları vasıtasıyla beslenebilir. Bu hakikat göz önünde tutularak Türkiye'nin beslenmesine yarayan bütün infrastructure şebekesi Antalya, Mersin, Yumurtalık ve İskenderun gibi Türk limanlarından başlayan pipeline vasıtasıyla yapılmaktadır. Bu adanın hâkimi Türkiye'nin bu limanlarını da himaye edecek bir durum muhafaza eder...”³⁷⁹

Toplantının başlangıcında sert bir tutumla Kıbrıs konusundaki düşüncelerini ifade eden Türk heyetinin bu tavrı, toplantıyı düzenleyen İngiltere'nin tam da amaçladığı şekilde arabuluculuk yapmasına olanak sağlar. Türk heyeti, Yunanistan'ın açık bir şekilde Enosis³⁸⁰ ülküsüyle hareket ettiğini ve uluslararası kamuoyunu yanıltmak için self-determinasyon perdesinin arkasına gizlendiğini, Kıbrıs'ta İngiltere egemenliğinin sona ermesi durumunda adayı 1878'e kadar yöneten ve 1923'e kadar adadaki egemenliği devam eden Türkiye'nin yeniden egemen olması gerektiği görüşünü ortaya koyar. Yunanistan'ın Kıbrıs konusundaki görüşlerinde ısrarcı olması durumunda Türkiye'nin de Lozan şartlarını gözden geçireceğini belirten Zorlu'nun bu sert ifadelerinin ardından İngiltere, Türk-Yunan ilişkilerin Kıbrıs konusunda uzlaşmasız bir noktada olduğunu, sorunun ancak İngiltere gibi büyük bir devlet tarafından çözüme kavuşabileceğini iddia ederek iki ülke için arabuluculuk rolüne girer ve toplantıyı sona erdirir.³⁸¹

³⁷⁸Ulvi Keser, **a.g.m.**, s. 195-198.

³⁷⁹Mehmet Gönlübol, **Olaylarla Türk Dış Politikası**, Ankara, 1977, s. 343.

³⁸⁰Alexis Heraclides, **Yunanistan ve Doğu'dan Gelen Tehlike: Türkiye**, İletişim Yay., İstanbul, 2003, s.72.

³⁸¹Rifat Uçarol, **Siyasi Tarih (1789–1994)**, İstanbul, 1995, s.744.

Toplantının bitiminden hemen sonra, 3 Eylül 1955'te gazetecilere verdiği bir demeçte Zorlu, toplantının Türkiye için bir zafer olduğunu ve Kıbrıs konusunda Yunanistan'ın emellerine izin verilmeyeceğini şu sözlerle ortaya koyar:

*"...Konferans muvaffak olmuştur. Çünkü burada her üç taraf da fikirlerini açıklamak imkânını bulmuştur. Türkiye kendisine has samimiyetle bu mesele hakkındaki görüşünü en ufak teferruata kadar büyük bir vuzuhla açıklamış ve bundan sonra muhalif hareketler karşısında aksülamellerini büyük bir samimiyet ve açık kalplilikle ortaya koymuştur... Bir konferansın muvaffak olabilmesi için onun bir uzlaşmaya gitmiş olması şart değildir. Çünkü bu konferansta İngiltere ve Türkiye gibi iki hak sahibiyle Yunanistan gibi haksız taleple ortaya çıkan bir memleket vardır. Kıbrıs meselesinde Yunanistan'a taviz vermek hiçbir vakit nazarı itibara alınmaz. Kıbrıs davasını dünya efkârına bir self-determinasyon meselesi gibi göstermeye çalışmak yersizdir. Kıbrıs davası her şeyden evvel beynelmilel akitlere sadakat veya âdemi sadakat, hür dünyanın emniyet ve muvazene davasıdır."*³⁸²

Kıbrıs konusunda Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasında siyasi bir kriz yaşanırken EOKA'da adadaki tedhiş faaliyetlerine devam eder. Özellikle Temmuz 1955 yılından itibaren bu kez adadaki Türkler arasında propaganda yapmak amacıyla Türkçe bildirimler dağıtılmaya başlanır.³⁸³ Ancak Londra'da gerçekleştirilen Lanchester House toplantısı sonrasında taktik değiştiren Makarios, bundan böyle şiddet eylemlerini sona erdirdiğini ve pasif bir siyasete yöneldiğini şu sözlerle dile getirir:

*"...Bundan böyle şiddet politikasına son vereceğim ve bunun yerine pasif bir politika takip edeceğim. İlk olarak vergi vermeyeceğiz, mallarımız satışa çıkarılacak, kimse hükümet tarafından satışa çıkarılan mallarımızı satın almaya cesaret edemeyecek. Bir müddet sonra da öğretmenler okullara devam etmeyecekler, talebeler özel surette yetiştirilecek. Daha sonra da yüksek kademedeki memurlar istifa edecek, küçük memurlar umumi greve gidecekler ve polisler de vazifelerinden istifa edecekler... EOKA halk tarafından tutulmaktadır. Halkın arzuları hilafına benim EOKA'yı takbih etmem hiç de doğru değildir."*³⁸⁴

1955-60 arası dönem, bir yandan taraflar arasında Kıbrıs'ın geleceğine ilişkin görüşmelerin yapıldığı, diğer yandan adadaki toplumlar arasında birtakım siyasi çatışmaların yaşanmaya başladığı bir olaylar zinciri oluşturmuştur. Adada İngiliz hakimiyetine karşı başlayan şiddet eylemleri kısa bir süre sonra adadaki Rumların Enosis önünde engel olarak gördükleri Türk topluluğuna da sıçramaya başladı.³⁸⁵

"Kıbrıs'da yoğun gerginliğin sonucu olarak 1958 yılında meydana gelen kanlı toplumlararası çatışmalar, Kıbrıslı Rumlar'ın mücadelesinin amacı olan İngilizlerin Ada'dan çıkarılması sorununu

³⁸²Gönlübol, a.g.e., s.344.

³⁸³Christos P. Ioannides, **In Turkey's Image-The Transformation of Occupied Cyprus into a Turkish Province**, New Rochelle Publications, London, 1991, s. 55.

³⁸⁴BCA.030.01.129.839.1.

³⁸⁵Mehmet Hasgüler, **Kıbrıs'ta Enosis ve Taksim Politikalarının Sonu**, Alfa Yayınları, Şubat 2007,s. 238

ikincil plana iterek Kıbrıs sorununun niteliğini sömürge sorunu halinden Türk-Yunan sorununa dönüştürülmesi sürecini tamamlamıştır.”³⁸⁶

1959 yılında ise, uluslararası sistemdeki bölgesel olayların müttefikler arasındaki işbirliği ve dayanışma çabalarını gerektirmesi, ABD ve NATO'nun baskılarıyla Türkiye ve Yunanistan ikili müzakerelere girişmişler ve iki devletin başbakanları arasında 5-11 Şubat 1959'da Zürih'de yapılan görüşmelerde bağımsız bir 'Kıbrıs Cumhuriyeti' kurulmasına karar verilerek, bu bağımsız devlet içinde 'Kıbrıs Türk Toplumunun' hürriyet ve yaşama haklarını garanti altına alan anayasa esasları ile diğer ilgili anlaşmalar tespit edilmiştir. Bu anlaşmalar, 19 Şubat 1959'da Londra'da, Türkiye, Yunanistan ve İngiltere ile Kıbrıs Türk ve Rum toplulukları temsilcileri tarafından imza edilmiştir.³⁸⁷

5.3.2 6-7 Eylül 1955 Olayları

Türkiye ve Yunanistan Dışişleri Bakanları'nın, Kıbrıs'ın geleceğini belirlemek için bir araya geldiği Lanchester House toplantısı sırasında, 6 Eylül 1955 tarihli İstanbul Ekspres Gazetesi'nde çıkan Atatürk'ün Selanik'teki evinin bombalandığı şeklindeki bir haber, Türkiye gündemine bomba gibi düştü. İki gün süren ve İstanbul Rumlarının çoğunlukla ikamet ettiği bölgelerde Rumlara ait ev, işyeri, kafeterya ve kilise gibi yerlere yönelik saldırıların yapıldığı “6-7 Eylül Olayları”, hem Kıbrıs Sorunu'nun seyri bakımından bir dönüm noktası olarak hem de Demokrat Parti'nin iktidarı kaybetmesine neden olan olayların başında değerlendirilir.

1955 yılı Demokrat Parti'nin beş yıldır iktidarda olduğu ve ülke içerisinde ekonomik ve siyasi krizlerin yoğun olarak yaşandığı bir dönemdir. Türkiye'nin çok partili siyasi hayata geçişinin hemen ardından ve yüksek bir oy oranıyla 14 Mayıs 1950 de iktidara gelen Demokrat Parti, 5 yıllık iktidarında yöneldiği ABD yanlısı liberal politikanın yol açtığı birtakım sorunlarla mücadele etmekte ve dış politikada kesin bir yol haritası izleyememektedir. İç politikada ekonomik ve siyasi beklentilere tatmin edici cevaplar veremeyen Demokrat Parti Hükümeti, dış politikada da 1950'den itibaren NATO üyesi olmamasına rağmen Kore'de Birleşmiş Milletler ordusuna asker göndermek gibi gerçekleştirdiği hamlelerle ABD ile daha yakın ilişkiler içine girmişti. Bu durum Türkiye-ABD yakınlaşmasını arttırmış ancak iç siyasette ABD'ye gereğinden fazla tavizler verildiğine yönelik eleştirilerin artmasına neden olmuştu. Özellikle artık muhalefet sıralarında yer alan Cumhuriyet Halk Parti'sinden gelen yoğun eleştiriler, TBMM içerisinde büyük tartışmalara neden olmuş ve bu durum DP iktidarını zora sokmuştur.

³⁸⁶ Andreas Mavroyiannis, *Kıbrıs Sorunu'nun Türk-Yunan İlişkilerine Etkisi,* Türk-Yunan Uyuşmazlığı, Der. Semih Vaner, İstanbul: Metis Yayınları, 1989, s. 131.

³⁸⁷ Armaoğlu, a.g.e., s. 533.

İktidarının ilk dönemlerinde ABD desteği ile liberal bir çizgide siyaset yürüten DP, ülke içerisindeki azınlıklara da sağduyulu bir şekilde yaklaşmış, bu durum özellikle Yunanistan ile olan ilişkilerde olumlu adımlar atılmasını sağlamıştı. Ancak zamanla ülke içerisinde baş gösteren ekonomik ve siyasi sıkıntılar, DP iktidarının daha sert ve hırçın bir siyasi çizgiye kaymasına neden olmuştur. Yolunda gitmeyen ekonomik icraatlar, enflasyon oranlarının yükselerek toplumda geçim sıkıntısının oluşmasına bu durum da toplumsal tepkilerin artmasına neden oldu. İktidarının sarsılmaya başladığını düşünen Menderes toplumsal tepkiyi bastırmak için basın organlarını, muhalefeti, aydın ve öğrencileri hedef alan birtakım tedbirlere başvurdu.³⁸⁸

1954'ten itibaren oluşmaya başlayan Kıbrıs Sorunu, DP'ye yönelik muhalefetin daha da artmasına neden olur. İç politikada artan muhalefeti bastıramayan Menderes Kıbrıs Sorunu ile beraber dış politikada da sıkıntılı bir sürece girer. Nisan 1955 itibarıyla toplumun Kıbrıs Sorunu'na yönelik hassasiyetlerini arttıran gazete haberleri ile toplumda oluşan infial, Eylül 1955'e geldiğinde artık önüne geçilemeyecek derecede artan bir hal almıştır. Toplumdaki milliyetçilik hassasiyeti o kadar derinleşir ki saldırılar yalnızca Rumlara değil Ermeni, Yahudi ve hatta Beyaz Ruslar bile saldırıların hedefi haline gelirler.

DP'nin Kıbrıs Sorunu'nu en azından iç politikada kendi lehine çevirmek için toplumun "*milliyetçi*" hassasiyetini kullanması, 6-7 Eylül Olaylarına giden sürecin en önemli adımı sayılabilir. Özellikle 1953 yılından itibaren Rumlara ve Patrikhaneye yönelik olarak dönemin gazetelerinde başlatılan çeşitli linç kampanyaları 1955 Nisan ayından itibaren Kıbrıs olaylarıyla da birleşince durum çok daha ciddi bir boyut kazanır.

1955 Kıbrıs Sorunu'nun tam anlamıyla zirveye çıktığı yıl oldu. Kıbrıs Adası'nda bulunan Rumlar sürekli olarak Türklere karşı terör hareketlerinde bulunmaya başlamış, Türklere çeşitli saldırılar ve toplumsal olaylar çıkartmaya başlamışlardı. Adada yaşanan bu tarz olaylar ve bu olayları Türkiye kamuoyuna aktaran Türkiye'de gazetelerin yaptığı haberler, toplum içinde büyük infiale yol açtı. Gazetelerin Kıbrıs meselesinin ortaya çıkmaya başlamasından itibaren Türkiye'de yaşayan Rumlara yönelik olarak yazdıkları tahrik edici yazılar, 6-7 Eylül olaylarının³⁸⁹ gelişmesi yolunda büyük bir etken olmuş ve halkta başlamış olan infial hareketlerinin hız kazanmasına neden olmuştur.

³⁸⁸Dilek Güven, **Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları ve Stratejileri Bağlamında 6-7 Eylül Olayları**, (Çev. Bahar Şahin), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Ankara, Ağustos, 2005, s. 40.

³⁸⁹Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Doç. Dr. Serdar Sakin- Yrd. Doç. Dr. Sabit Dokuyan, **Kıbrıs ve 6-7 Eylül Olayları (Menderes ve Zorlu'nun Tarihi Sınava)**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, Kasım 2013. Ve Dilek Güven, **Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları ve Stratejileri Bağlamında 6-7 Eylül Olayları**, (Çev. Bahar Şahin), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Ankara, Ağustos, 2005. Mehmet Akif Demirer, **6 Eylül 1955 / Yassıada 6/7 Eylül Davası Dezinformatiya**, Bağlam Yay., İstanbul 1995., Hulusi Dosdoğru, **6-7 Eylül Olayları**, Bağlam Yay., İstanbul, 1995., Yılmaz Karakoyunlu, **Güz Sancısı**, Doğan Kitap, İstanbul, 2002., Sergun Açar, **Aşkın Samatyası Selanik'te Kaldı**, Can Yay., İstanbul, 2003., Yahya Koçoğlu, **Hatırlıyorum (Türkiye'de Gayrimüslim Hayatlar)**, Metis Yay., İstanbul, 2003.

1954 yılının sonları ve 1955 yılında Yeni Sabah ve Hürriyet gibi dönemin yüksek tirajlı gazetelerinin Kıbrıs sorunu ile ilgili yayınladığı yazılarda İstanbul Fener Rum Patrikhanesi ve Patrikhane'nin lideri Athinagoras ile Kıbrıs'ta Makarios'un liderliğinde gelişen Rum hareketine karşı sessiz kaldığı gerekçesiyle eleştirilmiştir³⁹⁰. Patrikliğe karşı yaptıkları eleştirilerde yüklenen gazeteler, Fener Patrikhanesi'in tüm Ortodoks dünyasının temsilcisi olduğunu ve ekümeniklik sıfatıyla Makarios'un Kıbrıs'taki faaliyetlerine müdahale etmesi gerektiğini, Partikliğın sessiz kalması halinde bu tutumunun Makarios'un Kıbrıs konusundaki çalışmalarını onaylamak anlamına geldiğini ifade etmişlerdir.³⁹¹

Türkiye tarafından dış politikada Yunanistan üzerinden bir iç mesele olmasının engellenmesi amacıyla reddedilen Patrikhane'nin ekümenik sıfatı yaklaşımı Türk basınında tam tersi bir şekilde bu dönemde sürekli dile getirilmiştir. Basının Türk Hükümeti'nin bu konudaki yaklaşımının tam tersi şekilde ele alınmasından rahatsız olan Patrik vekili Emilyanos, konuyla ilgili bir açıklama yaparak basının tavrındaki çelişkiye değinmiş ve: *“Hem Fener Vatikan gibidir diyorsunuz, hem de Fener Vatikan gibi müstakil olmak istiyor diye yazıyorsunuz.”*³⁹² sözleri ile bu konudaki rahatsızlığını dile getirmiştir.

Hürriyet Gazetesi'nin 27 Ağustos 1955 tarihinde yayınladığı bir haberde, Rum Patrikhanesi'nin, Rum Cemaatten topladığı bağışları birtakım gizli yollarla Kıbrıs'a yolladığı ve buradaki Rum isyancılara finansal olarak destek sağlanmaya çalışıldığı iddia edilmiştir.³⁹³ Hürriyet Gazetesi'nin 3 Eylül tarihli bir başka sayısında yer alan bir diğer habere göre Patrikliğın Kıbrıs'a yardım gönderdiği iddiasının kanıtı olarak gönderilen paraların hangi yollarla ve ne şekilde gönderildiğinin anlaşıldığı öne sürülmüş ve bu bilgiler kamuoyu ile paylaşılmıştır. Gerçekliği iddia edilen bilgilere göre Fener Patrikhanesi kendisine ait olan Kıbrıs'taki önemli vakıfların gelirlerini bölgedeki Rum isyancılara devretmiş ve bu yolla bölgedeki isyancıların faaliyetlerini desteklemiştir.³⁹⁴

Türk basınında yer alan bu tarz haberler ve Kıbrıs sorununun gün geçtikçe diplomatik bir krize dönüşmesi nedeniyle Türk kamuoyunda artan bir oranda Patrikliğe ve Rum azınlığa karşı tepkiler ortaya çıkmaya başlamıştır. Gazete haberlerinin kamuoyu üzerinde yarattığı etki, 6-7 Eylül olayları sırasında Patrikhaneye yönelik saldırıların yoğun bir şekilde gerçekleşmesine sebep olmuştur.³⁹⁵

Gazeteler, Rum Patrikhanesi'nin Kıbrıs'taki isyancıları desteklediğine yönelik haberler yaparken Yunanistan'da meydana gelen gelişmeleri ve Yunan basınında konuyla ilgili

³⁹⁰Sakin- Dokuyan, **a.g.e.**, s.74.

³⁹¹Foti Benlisoy, “6-7 Eylül Öncesinde Basında Rumlar”, **Toplumsal Tarih**, Eylül 2000, s.29

³⁹²**Hürriyet**, 27 Ağustos 1955.

³⁹³**Hürriyet**, 27 Ağustos 1955.

³⁹⁴**Hürriyet**, 3 Eylül 1955.

³⁹⁵Sakin- Dokuyan, **a.g.e.**,s. 99-100.

yayınlanan haberleri de Türk kamuoyuna sunmuşlardır. Türk basının büyük çoğunluğu tarafından “paçavra” olarak nitelendirilen Ethnikos Kiriks isimli Yunan gazetesinin 13 Ağustos 1955’te yayınlanan Atatürk hakkındaki bir değerlendirme yazısı, Türk basını tarafından oldukça şiddetli bir şekilde eleştirilmiştir. Gazetede yer alan ve Türk basınında adeta bir infiale yol açan yazıya göre Mustafa Kemal’in Yunan tabiri ile “Küçük Asya Seferi” sırasında tarihte eşi benzeri görülmemiş bir şekilde kandırıldığını, Mustafa Kemal’in gizli bir İtalyan ajanı olduğunu ve bu dönemde kazanılan İtalyan zaferlerin hep bu sebeple gerçekleştiğini iddia etmiştir.³⁹⁶Bahsi geçen bu ifadeler hem Türk basınında büyük bir tepkiye neden olmuş hem de Türk kamuoyunun Rumlara karşı öfkesinin gün geçtikçe artmasına sebep olmuştur.

Türk basını eleştirilerini İstanbul’da Rum azınlığa yönelik çıkartılan gazetelere yöneltmiş ve Rum gazetelerinin Kıbrıs konusunda Türk tezlerini desteklemesi gerektiğine dair yazılar yayınlamaya başlamışlardır. Rum basınına tarafsız kalarak Türk basını istediği türde yazılar yayınlamaması üzerine Türk basınında bu gazetelere yönelik ağır eleştiriler yapılmıştır. Rum basınına yönelik eleştiriler gittikçe artarak gazetelere ve Rum azınlığa yönelik birtakım iddialar ortaya atılmaya başlanmıştır. Bu iddialara göre Rumca yayın yapan gazeteler Türk tezinin aksine yazılar yayınlamış ve bu gazeteler Rum ahali tarafından oldukça seri bir şekilde alınmıştır.³⁹⁷Tüm bu iddialar Türk kamuoyunda Rum azınlığa yönelik tepkilerin artmasına sebep olmuş ve İstanbul Rumları bu durum karşısında bir tedirginliğe kapılarak kendi başlarına birtakım önlemler almaya başlamıştır.³⁹⁸ Bu konu Türk basınında yeni bir eleştiri konusu haline gelmiş ve Rumların bu tedbirlerinin “yersiz ve boş telaşlar” olduğu belirtilmiştir. Eleştiriler ile ilgili örnek olarak Hürriyet Gazetesi’nin 30 Ağustos 1955 tarihli sayısında “Rumların yersiz ve boş telaşları”, “hadise çıkacağı zannedenler dün dükkânlarını kapadılar” şeklinde haberler yapılmıştır.³⁹⁹

İstanbul’daki Rumca yayın yapan azınlık gazetelerinin Kıbrıs konusunda Yunanistan lehine haberler yaptığına yönelik iddialardan biri 25 Ağustos 1955 tarihli Hürriyet Gazetesi’nin bir haberinde ele alınmıştır. Bu habere göre İstanbul’da Rumca yayın yapan Apoyevmatini Gazetesi’nin Kıbrıs konusunu üstü el altından haber yaptığı ve Kıbrıs’ın adını verilmeden konu hakkında “bir mesele” “mahut (bilinen) mesele” diye yorumda bulunduğu iddia edilmiştir:

“ Apoyevmatini’nin bu yorum yazısı Kıbrıs hakkındaki bütün haberleri gibi, son zamanlarda Atina gazetelerinin kullanmağa başladıkları dilin bir naziresinden farksızdır ve adeta İstanbul’da çıkan bir Atina gazetesinin yazıhanesinden aynen nakledilmiş gibidir. Rumca Gazete’ye göre; bu mesele yüzünden mukaddes Türk- Yunan dostluğunun feda edilmesi büyük bir günahmış. Hangi mesele bu? Burası meçhul ve esrarengiz! A mübarek ağzındaki baklayı çıkarsana! Ne olur bu mesele yerine, Yunanistan’ın kendine ilhakını istediği Kıbrıs meselesi deyiver. ”⁴⁰⁰

³⁹⁶Hürriyet, 13 Ağustos 1955.

³⁹⁷Hürriyet, 25 Ağustos 1955.

³⁹⁸Foti Benlisoy, a.g.m. s.33.

³⁹⁹Hürriyet, 30 Ağustos 1955.

⁴⁰⁰Hürriyet, 25 Ağustos 1955.

Yine aynı şekilde Apoyevmatini Gazetesi'nin Kıbrıs konusunda Yunan taraftarı haberler yaptığı iddialarını dile getiren Vatan Gazetesi'nin 27 Ağustos 1955 tarihli sayısında, gazetenin bu şekilde haberler yayınlamasını ağır bir dille eleştirmiştir.⁴⁰¹ 2 Eylül 1955 tarihli baskında Apoyevmatini Gazetesi'nin Kıbrıs konusunda haberler yaptığını iddia eden Hürriyet Gazetesi, bu iddianın kanıtı olarak Yunan Dışişleri Bakanı Stefanopulos'un Londra'da Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'nin katılımıyla gerçekleştirilen üçlü toplantıda öne sürdüğü Yunanistan'ın Kıbrıs konusundaki tezlerinin Apoyevmatini Gazetesi'nde geniş bir yer bulduğunu yazmıştır.⁴⁰²

Türk basınının İstanbul'daki Rum basını hedef haline getirerek eleştirmesi ve Rumların da bu gazeteleri alarak aynı amaçla hareket ettiklerini iddia eden haberler nedeniyle Türk kamuoyunda Rum azınlığa yönelik tepkiler gün geçtikçe artmıştır. Ancak olayların çıkış nedeni olarak yalnızca Türk basının sergilediği tutumu göstermek, tüm suçu Türk basınına atmak olacaktır.

6-7 Eylül olayları öncesinde kamuoyunun tepkisine yol açan diğer etkenlerden biri de özellikle başta Kıbrıs Türk'tür Cemiyeti⁴⁰³ olmak üzere bazı cemiyetlerin yürüttüğü faaliyetler olmuştur. Cemiyet, Kıbrıs konusunda kamuoyunda Türk tezlerine yönelik bir bilincin oluşması için birtakım çalışmalar yapmış ve kamuoyunun gün geçtikçe artan heyecanının desteklenmesine yönelik eylemlerde bulunmuştur.⁴⁰⁴ 4 Eylül 1955 tarihinde Kıbrıs Türk'tür Cemiyeti'nin Londra'da bulunan şubesi tarafından bir gösteri tertiplenir. Türkiye ve İngiltere kamuoyundan olumlu tepkiler alan bu gösterinin ardından cemiyet 45 şube daha açarak Türkiye genelinde 135 şube sayısına ulaşır.⁴⁰⁵ Gerçekleştirilen mitingler basından büyük bir destek alır ve amaçladığı gibi Türk kamuoyunda Kıbrıs konusundaki Türk tezlerine yönelik bilinç giderek artar. Basında cemiyete yönelik olumlu haberlerin yer almasının yanı sıra dönemin Başbakanı Adnan Menderes'in 6-7 Eylül olaylarının başlangıcından bir gün önce Kıbrıs Türk'tür Cemiyeti Genel Başkanı Hikmet Bil ile arabasında bir süre görüşür. Bu görüşmenin yapıldığı gün İstanbul'da Rum ve Türk gençleri arasında ufak çaplı olaylar ve tartışmalar çıkar. Rumca dağıtılan bildiriler sonrasında Fener Rum Patrikhanesi'nin duvarlarına "*Kıbrıs Türk'tür*" şeklinde sloganlar yazılır. Olayların bir gün öncesinde yaşanan bu gelişmeler, gerginliğin tırmanışında basının etkisi olduğu kadar Kıbrıs Türk'tür Cemiyeti'nin ve hükümetin de etkisinin olduğunu ortaya koymaktadır. Yassıada Yargılamaları sürecinde ortaya çıkması da bu cemiyetin olayların gelişiminde hızlanmasında etkisi olduğunu ortaya çıkartmıştır.⁴⁰⁶

6-7 Eylül olaylarının hemen öncesinde meydana gelen bu gelişmeler, olayların ne denli büyük ölçekli olacağını habercisi olmuşlardır. 1954 yılından beri toplumda sürekli tırmanan bir gerginliğine yol açan gelişmeler, kamuoyunun son bir kıvılcımı beklediği şekilde

⁴⁰¹Vatan, 27 Ağustos 1955.

⁴⁰²Hürriyet, 2 Eylül 1955.

⁴⁰³Hikmet Bil, *Kıbrıs Olayı ve İçyüzü*, İstanbul, 1976, s. 90.

⁴⁰⁴Sakin- Dokuyan, *a.g.e.*, s. 78-85.

⁴⁰⁵Hürriyet, 6 Eylül 1955.

⁴⁰⁶Sakin- Dokuyan, *a.g.e.*, s. 206-213.

düşünülebilir. Dönemin hükümetinin bu olayların ateşlenmesindeki rolü 7 Mayıs 1960 darbesi sonrasında Yassıada Yargılamaları'nda ortaya çıkmış ve bu hareketin Hükümet nezdinde planlı bir hareket olduğu ortaya çıkmıştır. 6-7 Eylül konusundaki davalarda yargılanan Adnan Menderes “*Efkarı umumiye bu olaya hazırды. Mürettibini aramak gerekmez*” diyerek olaylarda hiçbir rolünün olmadığına yönelik kendisini savunmuş olsa da yargılamaların sonuçlarından Hükümet'in bu olaylarda rolü olduğu ortaya çıkmıştır⁴⁰⁷.

Olayların asıl patlak verdiği nokta, 6 Eylül günü Mustafa Kemal Atatürk'ün Selanik'te doğduğu eve ve aynı ev bahçesi içerisinde bulunan Türk Konsolosluğu'na 5 Eylül gecesi bomba koyulduğu haberinin Türk gazete ve radyosunun duyurularıyla birlikte başlamış ve kamuoyunda adeta bir şok etkisi yaratmıştır. Bu haberin kamuoyunda yayılması ile birlikte zaten teyakkuza bulunan öfkeli halk kitleleri başta İstanbul ve İzmir olmak üzere Rum azınlığın bulunduğu hemen her bölgede tepki gösterileri yapmaya başlamışlardır.

Olayların başladığı 6 Eylül günü İstanbul'da bir grup ellerinde Atatürk resimleri ve Türk bayraklarıyla “*Kıbrıs Türk'tür, Türk kalacaktır!*” sloganları atarak meydanları doldurmaya başlar. İstiklal Caddesi'nden başlayarak Taksim meydanına doğru ilerleyen kalabalık daha sonra Aya İriği Kilisesi önünde toplanır. Kalabalığın Aya İriği önünde artmasının akabinde Cumhuriyet Anıtı'na ilerleyen kalabalık İstiklal Marşı eşliğinde Türk bayrağını göndere çeker. Bu tören esnasında yapılan bir konuşma, zaten galeyana gelmiş olan kalabalığı daha da kıskırtarak şiddet olaylarının başlamasına vesile olur. Saat 18.00 sularında İstiklal Caddesi üzerinde bulunan Rum vatandaşa ait bir mağazanın yağmalanmasıyla başlayan olaylar kısa sürede diğer Rum vatandaşlarının dükkânlarına sıçrar ve yağma hareketleri gittikçe hızlanır. Gittikçe büyüyen olaylar karşısında polisin ve askeri birliklerin kontrolü tamamen kaybolur ve gösteriler sırasında üç kişi hayatını kaybeder. Olaylarla bağlantılı olduğu düşünülen 3000den fazla kişi tutuklansa da kısa bir süre sonra serbest bırakılırlar.⁴⁰⁸ Olayların ulaştığı ağır boyutların önüne geçmek için 7 Eylül günü sıkıyönetimin ilan edilmiş ve hadiseler durdurulmaya çalışılmıştır. 8 Eylül itibarıyla tamamen sona eren olayların sonuçları, hasarın ne derece büyük olduğunu ortaya koymuştur.⁴⁰⁹ 1004 ev, 4348 dükkân, 27 eczane ve laboratuvar, 21 fabrika, 110 lokanta ve kafeterya, 73 kilise, 26 okul, 5 spor kulübü, 2 mezarlık olaylar sırasında tahrip edilmiştir.⁴¹⁰

İstanbul dışında Rum nüfusun bulunduğu İzmir'de ise olayları Vali Kemal Hadımlı'nın tertiplelediği ve tezahüratlarla omuzlarda taşındığı iddia ediliyordu. 6 Eylül 1955 günü yayınlanan Gece Postası isimli gazetede “*Madem Yunanlılar Türk Konsolosluğu'nu bombaladı, öyleyse onların bayrağı da artık Konak Meydanı'nda dalgalanmamalı*” şeklindeki manşetle birlikte olayların fitili ateşlendi. Kısa süre içerisinde özellikle Konak, Alsancak, Bornova ve Buca'daki Rumlara ait ev ve işyerlerine saldırılar düzenlendi. Olayların sona ermesinin ardından toplamda

⁴⁰⁷Hayat Mecmuası, 28 Ekim 1960, sayı 44, s. 4.

⁴⁰⁸Güven, a.g.e., s. 20-23.

⁴⁰⁹Sakin- Dokuyan, a.g.e., s. 85-86 ve 98-106.

⁴¹⁰Rıdvan Akar, “*İki Yıllık Gecikme: 6-7 Eylül 1955*”, **Toplumsal Tarih**, Eylül 2003, s. 92.

14 ev, 6 işyeri, bir kilise, bir pansiyon, Yunan fuar pavyonu, Yunanistan konsolosluk binası ve İngiliz Kültür Enstitüsü binası saldırıya uğramış, 7 si ağır 57 kişi yaralanmıştır.⁴¹¹

Ankara’da ise daha çok öğrenci protestoları şeklinde gelişen olaylar daha kısa sürede kontrol altına alınarak bastırıldı. Gayrimüslim nüfusun Ankara’da oldukça az olması ve vali Kemal Aygün’ün Ankara genelinde uyguladığı tedbirler, buradaki olayların büyümesini ve şiddetlenmesini engellemiştir.⁴¹²

Demokrat Parti iktidarı bu olayların ardından iç ve dış politikada büyük sorunlar yaşadı. 27 Mayıs 1960 darbesi sonrasındaki Yassıada Yargılamaları’nda Demokrat Parti yöneticileri, 6-7 Eylül olaylarını organize etmek suçlamasıyla yargılandılar. Yargılamalar sırasında Adnan Menderes’in özel danışmanlığını yapan Hayrettin Sümer, dönemin Devlet Bakanı Mükerrer Sarol’un kendilerine bir gösteri talimatı verildiğini ancak olayların kontrolden çıktığı şeklinde bir savunma yaptı. Demokrat Parti yöneticilerinin olaylardan önce Kıbrıs Türk’tür Cemiyeti ile olan bağlantıları ve olaylara müdahaledeki gecikmeler nedeniyle 6-7 Eylül Olayları’nın, Kıbrıs konusunda Türk kamuoyundan destek almak ve ekonomik sorunları gölgelemek için bizzat Demokrat Parti tarafından organize edildiği görüşü hâkimdir.⁴¹³

İstanbul’da bulunan Alman ve İngiliz Başkonsolosluklarının raporlarında yer alan görüşlere göre; Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Başbakan Adnan Menderes, Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, İçişleri Bakanı Namık Gedik ve İstanbul Valisi Fahrettin Kerim Gökay, Lanchester House görüşmeleri sırasında dünya kamuoyu üzerinde baskı oluşturmak amacıyla, 6-7 Eylül saldırılarını planlamıştı. Amerikan Konsolosluğu’nun düzenlediği rapora göre ise; hükümet saldırı hazırlıklarına katkı sağlamış, olayların başlangıcının ardından hükümet, güvenlik güçlerine olaylara müdahale edilmemesi konusunda talimat vermiştir.⁴¹⁴

Olaylar Yunanistan’da büyük bir tepkiye yol açmış ve Yunan basınında Türkiye’ye yönelik oldukça ağır ve öfke dolu yorumlar yer almıştır. Demokrat İzmir Gazetesi, Yunan basınında olaylarla ilgili çıkan haberlere 10 Eylül’deki baskısında yer vermiştir. Gazetenin aktardığı bilgilere göre Yunanistan’da yayınlanan To Vima Gazetesi’nin olaylara karşı yorumu şu şekilde olmuştur:

“Yunanlıların kendilerine taarruz edildiği zaman dinamit kapsülünü patlatmak gibi komik hareketlere tevessül etmek adetleri değildir. Bunu yapanlar ya Türk- Yunan dostluğunu bozmakta menfaati olanlardır. Yahut da kim bilir hangi maksatla bizzat Türklerdir.” Vradini Gazetesi’nin yorumu ise aşağılayıcıdır: “ Zaman geçer fakat insanlar değişmez Büyük Kemal; köylü

⁴¹¹Güven, a.g.e., s. 26-28.

⁴¹²Güven, a.g.e., s. 29.

⁴¹³Bağcı, a.g.e., s. 113-115.

⁴¹⁴Güven, a.g.e., s. 73.

*vatandaşlarını medeni insanlar haline sokmak istedi. Fakat bunda muvaffak olamadı. Onlar yine barbar olarak kalmıştır. Kilise yakmak, ev yağma etmek onların milli endüstrisi olarak kalmıştır.*⁴¹⁵

6-7 Eylül olayları sonrasında İstanbul'daki Rum azınlığın uğradığı saldırılar, azınlık konusunu Türkiye ve Yunanistan açısından başka bir boyuta taşımıştır. Yunanistan konuya ciddi bir tepki göstermiş ve Türkiye'de bulunan Yunan azınlığın durumu konusunda Türk Hükümeti'ne karşı oldukça sert suçlamalarda bulunmuştur.

6-7 Eylül olaylarının etkileri ve yankıları sürerken, 1956 yılı başında konunun Batı Trakya Türklerine yansımaları ile ilgili açıklamalar Ocak ayında Ankara'da yapılan bütçe görüşmelerinde hükümet milletvekillerinden gelmiştir. DP milletvekili Behzat Bilgin'in yapmış olduğu açıklamada, Rumların Yunan aslından gelen Rumlar olduğuna dair iddiaların doğru sayılamayacağını, İstanbullu Rumların Yunanlılarla bir ilgisi bulunmadığını belirtmiştir. Ayrıca Batı Trakya'daki Türk azınlığın, İstanbul'daki gelişmeler sonrası oldukça sıkıntılı bir süreç içinde kaldığını da eklemiş ve yurt dışında bulunan Türklere daha fazla ilgi gösterilmesi gerekliliğine değinmiştir. Aynı konuda bir başka DP milletvekili Fahri Belen de Yunanistan'ın İstanbul Rumlarını Yunan azınlığı olarak adlandırmalarının doğru olmadığını belirtmiştir. Milletvekillerinden gelen bu açıklamalar, Yunanistan'ın uzun zamandır fırsat kolladığı, azınlıklar öne sürülerek Türkiye iç işlerine karışma girişimlerinin önüne geçmek ve İstanbul'da bulunan Rumlar hakkında tek söz hakkının Türk Hükümeti olduğu vurgusunu yapmaktır. Ancak İstanbul Rumlarının Yunan etnik kimliğini inkâr ederek, imzalanan uluslar arası antlaşmalarda azınlık statüsünde bulunan Yunan asıllı bu topluluğun Türk etnik kimliği içine almaya çalışmak hem azınlığın hem de Yunanistan kamuoyunun oldukça tepkisini çekmiş ve sorun daha da büyümüştür.

Ocak ayının sonlarına doğru Başbakan Adnan Menderes, Türkiye'de yaşayan Rumlarla ilgili olarak Yunanistan'ın *To Vima* gazetesine bazı açıklamalarda bulunmuştur. Menderes, gazeteye yaptığı açıklamalarda, "*Türkiye'deki Türk vatandaşları Rumlara*" Türk hükümetince kötü muamele etmek ya da kötü bir niyet beslemek gibi bir düşüncenin asla mevcut olmadığını, bu "vatandaşların Türkiye'ye faydalı kişiler olduğunu belirtmiştir. Menderes, bu vatandaşların refah ve eşitlik içinde yaşadıklarını da sözlerine eklemiş ve üzeri kapalı da olsa Yunan Hükümeti'ni, eleştirmiştir. Türkiye'deki Rum kökenli vatandaşların kısırtılmaması, İstanbul Rumlarının ayrı bir vatandaş grubu gibi görülmesine neden olacak ve onlara karşı düşmanlık ortaya çıkarabilecek tahrik ve propagandalara kalkışılmaması gerekliliğini vurgulamıştır.⁴¹⁶

⁴¹⁵Demokrat İzmir Gazetesi, 10 Eylül 1955.

⁴¹⁶Aydın Tarihi, S.264, Ocak 1956

5.3.3. Kıbrıs Sorunu'nun Batı Trakya Türk Azınlığa Etkisi

1956 Şubat ayında TBMM'de yapılan görüşmelerde 6-7- Eylül olayları konusunun gündeme gelmesi ile birlikte azınlıkların durumu gündemde yine önemli bir yer işgal etmiştir. İstanbul'dan göç eden Rumlar ve Batı Trakya'dan göç eden Türklerle ilgili olarak Dışişleri Bakanı Fuad Köprülü, TBMM görüşmeleri esnasında bazı önemli açıklamalarda bulunmuştur. Köprülü, Rum vatandaşların göç etme nedenlerinin Türkiye'de gördükleri kötü muamele veya sıkıntılar nedeniyle değil, aksine elde ettikleri refah hayat standardıyla, yalnız Yunanistan'da değil, refah düzeyi yüksek başka ülkelerde de iş imkânları bulup yükselmek isteğinden kaynaklandığını iddia etmiştir. Ancak bu durumun Batı Trakya'daki ve Yunanistan'ın diğer bölgelerindeki Türklerin Türkiye'ye göçü için söylenemeyeceğini ifade eden Köprülü, bu göçün Türk azınlığın Yunanistan içinde yaşadığı zorluklardan kaynaklandığını ifade etmiştir. Köprülü ayrıca sadece Batı Trakya'daki Türklerin değil Yunan adalarında ikamet eden Türklerin de durumlarından endişe duyulduğunu belirtmiş ve Türk azınlığa yönelik yapılan kötü muamelelerle ilgili olarak uluslararası hukuk kuralları dâhilinde her şeyin Türk Hükümeti'nce takip edildiği ve üzerinde durulduğunu ifade etmiştir. Bununla birlikte TBMM görüşmelerinde bazı milletvekillerinden gelen yeni bir mübadele fikrinin söz konusu olmadığını sözlerine eklemiştir.⁴¹⁷ Görüşmelerin yapıldığı sırada söz alan milletvekili Sinan Tekelioğlu, Trakya'daki Türklerin içinde buldukları güç şartlara değinerek sözlerine başlamış ve şunları eklemiştir:

*"Yunanistan hükümeti, İstanbul hâdiseleri dolayısıyla teminat istemeğe kendisinde hak gördüğüne göre Türkiye'nin de Trakya'daki Türklerin durumu bakımından teminat istemesi yerinde olacaktır."*⁴¹⁸

1956 Temmuz ayına gelindiğinde Kıbrıs sorununun etkisi Batı Trakya Türkleri için sıkıntılı zamanları da beraberinde getirmiştir. 1956 yılı bazı fikirlere göre Batı Trakya azınlığı için "kara günlerin" başladığı tarih olmuştur.⁴¹⁹ Temmuz ayı itibarıyla Batı Trakya Türklerinin, yaşadıkları baskı ve sorunlar ile ilgili şikâyetleri giderek artmaya başlamıştır. Yunanistan Hükümeti, Batı Trakya'da oluşmaya başlayan sıkıntılı süreç karşısında bazı önlemler alma yoluna gitmiştir. Batı Trakya'dan Türk basınına gelen bazı haberlerde, Yunan Hükümeti'nin bölgede bir sorun olmadığı yönünde bir kamuoyu yaratmaya çalıştığı görülmektedir. Gelen bu haberlere göre Gümölcine ve İskeçe'deki Yunan yetkililere, Yunanistan Hükümeti tarafından bazı talimatlar gönderilmiştir. Gönderilen bu talimatlarda, bölge meclislerinin ilk toplantılarında Yunan yönetiminden oldukça memnun olunduğuna, Türklerin haklarına tamamen saygı gösterildiğine ve onlara iyi muamele edildiğine, can ve mallarının güven içinde olduğuna ve örf ve âdetlerine karışılmadığına dair kararlar alınması istenmiş ve bu kararların acil olarak yazılı bir şekilde Yunan yetkililere iletilmesi istenildiği iddia edilmiştir.⁴²⁰ Batı Trakya'dan gelen bu bilgi,

⁴¹⁷TBMM Zabıt Ceridesi, T: 13.11.1956, C: 10, O: 2, s. 174-175

⁴¹⁸TBMM Zabıt Ceridesi, T: 13.11.1956, C: 10, O: 2, s. 178.

⁴¹⁹Batı Trakya Azınlığı İnsan Hakları ve Belgeler, Batı Trakyalılar Derneği, Ankara, 1987. s.110.

⁴²⁰Aydın Tarihi, s.270, Temmuz 1956.

ortaya çıkmaya başlayan Kıbrıs sorunu yüzünden Batı Trakya Türklerinin durumları hakkında Türkiye basınında yer alan Batı Trakya Türk azınlığın içinde bulunduğu sorunlara yönelik şikâyetlere Yunanistan Hükümeti'nin bu yolla cevap vermek istediği ve bunu yaparak Yunan Hükümeti'nin uluslararası alanda kendi propagandalarını güçlendirmek için yapılan bir hareket olarak yorumlanmıştır.

Aynı ay içerisinde Batı Trakya'dan gelen haberler durumun Yunan Hükümeti'nin dünya kamuoyuna yansıttığı şekilde olmadığını göstermiştir. Batı Trakya'dan gelen habere göre, Gümülcine'nin Müsellim Köyü toprakları Türk azınlığın elinden alınmış ve topraksız Yunanlara dağıtılmıştır.⁴²¹ Yunanistan, yapmaya çalıştığı propagandada Batı Trakya Türklerinin durumlarının iyi olduğunu dünyaya göstermeye çalışmış ancak zorla alınan kararlar ve uygulama şekli propagandanın yanlış ve hatta iddia edilenlerin tam zıttı olan bir baskı şekline dönüştüğünü göstermiştir.

1956 Ağustos ayında Batı Trakya'dan gelmeye devam eden haberlerde de bu durumun bir sonucu olarak Türk basınında yankılanmaya devam etmiştir. Bölgeden gelen haberlere göre Köy Belediye Meclisleri'ne zorla aldırılan kararlara Türk azınlığın karşı koyduğu ve birkaç belediye haricinde çoğu bu kararların alınmasını reddettiği aktarılıyordu.⁴²² Bu durumların yanı sıra bölgede Batı Trakya Türklerince çıkarılan Milliyet ve Trakya gazeteleri de kararlar aleyhinde yazılar yazmışlar ve kararlara karşı halkın direnişe geçmesi gerektiği şeklinde propagandalar yapmışlardır.⁴²³ Yunan basını ise yerel gazetelerin yaptığı bu çağrı ve propagandaları ihanet ve düşman ajanlığı olarak nitelendirmiş ve Batı Trakya Türklerinin buldukları duruma karşı nankörce hareket ettiklerini öne sürmüştür.⁴²⁴ hem Batı Trakya Türklerinin çıkarttığı gazetelerdeki haberlere bakıldığında hem de Yunan basınına bakıldığında Batı Trakya Türkleri ve Yunan kamuoyu arasında şiddetli bir gerginliğin varlığı ortaya çıkmıştır ve durum, bundan sonraki süreçte Kıbrıs olaylarının da etkisi ile daha da kötüye gitmiştir.

Kötüye giden bu durum, Türk basınında da geniş yer almaya başlamıştır. Batı Trakya Türklerinin yaşadıkları sıkıntılar ve karşılaştıkları muamelelerle ilgili olarak Refik Erol, 3 Ağustos 1956 tarihli Son Posta'da kaleme aldığı yazısında Yunanistan Hükümeti'ne karşı ciddi suçlamalarda bulunmuştur. Refik Erol kaleme aldığı yazısında öncelikle, Batı Trakya Türklerinin bölgedeki nüfusu konusunda istatistikî bilgiler vermiş ve Batı Trakya'da Türk nüfusun giderek azaldığını ve bunun Türklerin yaşadığı ağır ekonomik ve toplumsal baskılar ile bölgede yaşamının dayanılmaz şartlarda sürdüğünün bir göstergesi olduğunu iddia etmiştir.⁴²⁵ Yazar, son zamanlarda Batı Trakya Türklerine karşı Yunan halkının ve hükümetinin yaptığı baskının daha da şiddetlendiği ve bunun Türklerin bölgeden göç ettirilme amacını gerçekleştirmek için yapılan bilinçli bir politik hamle olduğunu iddia etmiştir. Yazısının

⁴²¹ Batı Trakya Azınlığı İnsan Hakları ve Belgeler, s.110.

⁴²² *Aynı Tarihi*, sa.271, Ağustos 1956.

⁴²³ *Aynı Tarihi*, sa. 271. Ağustos 1956.

⁴²⁴ *Η Καθημερινή*, 18 Αύγουστος 1953 (*Kathimerini*, 18 Ağustos 1956.)

⁴²⁵ Kurtuluş, a.g.e, s. 122.

sonlarına doğru Erol, Yunan Hükümeti'ni Batı Trakya Türklerinin yaşama haklarının gaspı için belli bir amaç ve plan çerçevesinde sistemli bir çalışma içinde olmakla suçlamış ve bunun Lozan Antlaşmasına aykırı olduğunu vurgulamıştır.⁴²⁶

1956 yılı Eylül ayında Batı Trakya ile ilgili haberler Türk basınında yeniden yoğun bir şekilde yayınlanmaya başlamış ve Yunan Hükümeti'nin Batı Trakya Türk azınlığın haklarının çiğnendiğine dair eleştiriler yapılmaya devam edilmiştir. Örneğin; Batı Trakya Türklerinin yaşadıkları sıkıntılar ile ilgili Ömer Sami Coşar, 30 Eylül 1956 tarihinde Cumhuriyet Gazetesi'ndeki yazısında Trakya Türklerinin durumuyla ilgili Yunan Hükümeti'nin çalışmalarını ve politikalarını sert bir dille eleştirmiş ve hatta Yunanistan'ın amacının "Megali İdea"yı gerçekleştirmek olduğunu farkında olduğunu belirterek Yunan Hükümeti'nin bu amaçta yine başarısız olacağını ifade etmiş ve adeta meydan okumuştur. Coşar'ın ifadeleri şöyleydi:

*"İskeçe'den gelen haberler çok manidardır. Batı Trakya Türkleri ile Kıbrıs Türklerinin, bir Yunan-Arap komplosu karşısında bulduklarını gösteriyor. İstiklâl mücadelemiz sırasında Yunan'a, düşmana yardım etmiş ve 1923'ten sonra da kaçmış olan vatan hainleri arasında temaslar kuruluyormuş. Batı Trakya'da Türkiye aleyhinde kin ve gaz saçan bu vatan hainlerinden biri, Hafız Reşat, Suriye'ye gitmiş, teşkilâtı kurmak için görüşmeler yapmış, Mısır da bu işte rol oynuyormuş. Bu iğrenç entrikalardan korkacak, ürkecek değiliz. İstiklâl mücadelemiz sırasında ortaya çıkan dört beş vatan haini, Yunan ordusunun sefil bir halde denize dökülmesine mâni olamamıştı. Bugün de hafız Reşat ve benzeri kimselerin Yunan Megali İdea'sına yardımları olamayacak, Atina gene hayal kırıklığına uğrayacaktır. Bunu şimdiden bilmelidir."*⁴²⁷

Coşar'ın iddia ettiği, Batı Trakya bölgesinde Türklerin, Türkiye Cumhuriyeti inkılâplarından faydalanmasının önüne geçmek isteyen gerici bir hareketin lideri olan Hafız Reşat'tır.⁴²⁸ Yazar, Reşat'ın yaptığı bu entrikanın Türkiye Hükümeti'ni hem Kıbrıs Türkleri ve hem de Batı Trakya Türkleri ile çok daha yakından ilgilenmeye sevk etmesi gerektiğini belirtmiş, Kıbrıs'ta Dr. Fazıl Küçük⁴²⁹'ün, Batı Trakya'da Osman Nuri⁴³⁰'nin mücadele ettiği Türklerin menfaatlerini korumak için verdikleri mücadelede yalnız bırakılmamaları gerektiğine vurgu yapmıştır. Coşar yazısının sonunda, özellikle Batı Trakya Türklerine yönelik uygulanan Yunan politikaları ile

⁴²⁶Refik Erol, **Son Posta**, 3 Ağustos 1956.

⁴²⁷Ömer S. Coşar "*Türkiye Dışında Mücadele Eden Türkler*", **Cumhuriyet**, 30 Eylül 1956.

⁴²⁸**EK-8** Hafız Ali Reşad'ın Gümölcine'de yayınladığı "Peygamber Binası" isimli gazete.

⁴²⁹Dr. Fazıl Küçük, 14 Mart 1942 senesinde de Halkın Sesi gazetesini kurdu ve editörü oldu.

18 Nisan 1943 yılında da Kıbrıs Adası Türk Azınlığı Kurumu'nu kurdu. Daha sonra KATAK'tan ayrılarak 23 Nisan 1944 tarihinde Kıbrıs Milli Türk Halk Partisi'ne katıldı. 1 Nisan 1955 tarihinde EOKA'ya karşı Kıbrıs Türk Mukavemet Birliği isimli teşkilatını kuran Küçük, Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'nin dışişleri bakanları arasında yapılan konferansı izlemek için Londra'ya gitti. Ayrıca New York'da gerçekleştirilen Kıbrıs görüşmelerinde de yer aldı. 3 Aralık 1959'da Kıbrıs Cumhuriyeti'nin cumhurbaşkanı yardımcısı olarak göreve geldi. Fazıl Küçük 15 Ocak 1984'de İngiltere'nin Londra şehrinde 78 yaşında hayatını kaybetmiştir. Ayrıntılı bilgi için Bkz. Rukiye Maden, **Dr. Fazıl Küçük ve Kıbrıs**, Tarihçi Kitabevi, İstanbul, 2014.

⁴³⁰Osman Nuri Üstüner ile ilgili ayrıntılı bilgi için Bkz. K. Featherstone, D. Papadimitriou, A. Marmelis, G. Niarchos, **The Last Ottomans: The Muslim Minority of Greece (1940-1949) (New Perspectives on South-East Europe)**, Published by Palgrave Macmillan, UK, 2011.

ilgili olarak Yunanistan'ın azınlıklar hakkında hem Türkiye ile yaptığı hem de uluslararası hukukta olan tüm antlaşmaları çiğnediğini de belirtmiştir.⁴³¹

1956 yılı Ekiminde Batı Trakya'dan gelen endişe verici haberler devam etmiştir. Edirne'den geldiği öğrenilen bir habere göre Yunan idaresi, Batı Trakya'daki Türklerin cemaat işlerine birtakım yollarla müdahale etmeye başlamıştır. Gelen haberin devamına göre Batı Trakya'nın Dedeağaç ilinde Kasım ayında yapılacak cemaat seçimlerinde Yunan yetkililer cemaatin başına seçilmesi için, kendi çıkarlarına hizmet etmeleri için anlaştıkları Çingeneleri hazırlamaya başlamış ve halkın, belirlenen bu kişileri seçmelerine yönelik baskılar oluşturmaya başlamışlardır. Lozan Antlaşması'ndaki "azınlık" kavramının tüm Müslümanları kapsadığını ve Çingenelerin de Müslüman olmalarından dolayı seçilebileceklerini öne süren Yunan yetkililerin, Çingeneleri Türk azınlığı kapsamında değerlendirip bahsi geçen seçimlerde bu etnik gruptan çıkarlarına uygun olarak belirledikleri kişileri iş başına getirmeye çalıştıkları iddia edilmiştir.⁴³²Bu iddialar, 1949 yılında Türk azınlığa tanınmış olan Müslüman Cemaat seçimlerinde özerklik hakkının gasp edilmesi anlamına gelmiş ve halk, gasp edilen bu hakların korunması için yine Türk basınına şikâyetle bulunmuştur.

Eleştirilerin devamı, aynı yıl içerisinde Türk basını tarafından sürdürülmeye devam edilmiştir. Daha önceki eleştiriler çoğunlukla Yunan Hükümeti'ne yapılırken bu kez Türk basını, Yunan basınına eleştirmeye başlamış ve Yunan basınına Batı Trakya'da olup bitenlere karşı sessiz ve saklayıcı bir tutum sergilemesinin gazetecilik ilkelerine aykırı olduğu konusunda eleştirmeye başlamıştır. Aynı zamanda Yunan basınına Türk-Yunan ilişkileri aleyhinde haberler yaptıklarına dair yöneltilen eleştiriler de yapılmıştır. Bunun bir örneği olarak, Radyo Gazetesi, 4 Ekim 1956 tarihinde yayınladığı haberde Yunan basınına Türk-Yunan ilişkilerini baltalamak amacıyla birtakım haberler yaptığını ve bu amaçla da özellikle Gümülcine'de görev yapan Türk Başkonsolosu Ahmet Umar aleyhinde bir kampanya başlatmış olduklarını iddia etmiştir.⁴³³. Gazetenin haberine göre Yunan basını Ahmet Umar'ı Batı Trakya'da bir "casusluk teşkilatı" kurmakla ve bunu yönetmekle suçlamış, ayrıca Batı Trakya'daki Türk okullarına gönderilen öğretmenlerin de bu teşkilat kapsamında casuslukla görevlendirilmiş Türk subayları olduğu iddia etmiştir. Türk Hükümeti'nin bu teşkilatın çalışmalarını finanse etmek amacıyla Batı Trakya'ya yüklü miktarda para göndererek Batı Trakya Türklerini Yunan hükümeti aleyhinde bir isyan çıkartmaya sevk etmekle suçlamıştır. Aynı gazetenin haberine göre Drasis adlı bir Selanik gazetesinin, ortaya atılan bu iddiaları daha da ileri götürerek, Ahmet Umar'ın, Batı Trakya'da karışıklıklar çıkartmak için Türk Hükümeti'nden talimat aldığına dair belgeler ele geçirildiğini öne sürmüştür. Radyo gazetesi bu iddiaları şu şekilde yorumlamıştır:

"Bir çocuğun havsalasına dahi sığmayacak kadar gülünç ve anlaşılmaz olan bu tezvirat kampanyasında hiç şüphesiz bir maksat olsa gerektir. Bu maksadın en mantıklı izahını şöyle yapmak mümkündür: Batı Trakya'daki soydaşlarımıza, Başkonsolosluğumuz ve öğretmenlerimiz ile temas etmenin iyi gözle görülmeyeceğini anlatmak, yani onları tazyik altında bulundurmak, en meşru

⁴³¹Ömer S. Coşar "Türkiye Dışında Mücadele Eden Türkler", Cumhuriyet, 30 Eylül 1956.

⁴³²Aynı Tarihi, S.273, Ekim 1956.

⁴³³Aynı Tarihi, S.273, Ekim 1956.

yollarla sadece vazifelerini yapan Başkonsolos ve öğretmenlerimizin geri alınmalarını tahrike çalışmak ve nihayet Gümülcine'deki Celâl Bayar lisesini baltalamak."⁴³⁴

Yunan basınının iddiaları karşısında sessiz kalmayan Türk basını, Yunan basınının suçlamalarına tepki olarak birtakım yazılar kaleme almış ve iddiaların, Batı Trakya Türklerinin ellerinden alınan haklara bir kılıf hazırlamak amacıyla uydurulduğunu ve Yunan Hükümeti'nin azınlıkların haklarını gasp etmeye yönelik faaliyetlerinin aklanmaya çalışıldığını savunmuşlardır. Bu tepki yazılarına örnek olarak, Ahmet Emin Yalman'ın 5 Ekim 1956 tarihli Vatan gazetesindeki yazısında, Batı Trakya Türklerinin içinde buldukları sorunlar ve Yunan basınının bu sorunları görmezden geldiği ve çeşitli iftiralar atıldığına dair kaleme aldığı bir yazı yayınlanmıştır. Batı Trakya Türklerine yönelik uygulanan faaliyetlerin, burada azınlık statüsünde bulunan ve hakları uluslar arası antlaşmalarla belirlenmesine rağmen ülkeden kaçmaları için birtakım yollarla 'imha' edilmeye çalışıldığını öne sürmüştür. Bu imha politikaları arasında bölge Türklerini anavatandaki Türk İnkılaplarından uzak tutularak çağdaş dünyadan soyutlamaya çalışmak, ekonomik alanda bölge halkına baskılar uygulayarak geçinebilecekleri bir hayattan alıkoymaya çalışmak gibi faaliyetlerle gerçekleştirildiğini belirtirken, Ahmet Umar aleyhinde başlatılan kampanyaya da değinmiş ve ortaya atılan iddiaların ne kadar "suni ve haksız" bir durum olduğunu ifade etmiştir.⁴³⁵

Türk basını, gerek Yunan basınının Türk Hükümeti'ne yönelik suçlamalarının gerekse Batı Trakya'daki Türklere yapılan hak gasplarının nedeni olarak Kıbrıs sorunun ortaya çıkmasını görmüştür. Kıbrıs sorununun bu tarz iftira ve azınlıklara yönelik hukuk dışı uygulamalarına neden olmasının da Kıbrıs davasında Türkiye'nin gerek Birleşmiş Milletler ve gerekse NATO gibi uluslararası arenada Batı Trakya bölgesindeki azınlıkların sıkıntılarını yönelik iddialar ortaya koyarak bir avantaj elde etmesini önlemek olduğu düşünülmüştür. Türk basınına göre Türk Hükümeti Batı Trakya'da bulunan yoğun Türk nüfusu, Yunanistan'ın Kıbrıs'ta hak iddia etmesine bir karşılık olarak kullanılabilir ve Türkiye de bölge üzerinde hak iddia edebilirdi. Yunan Hükümeti, Türk Hükümeti'nin Batı Trakya'da hak sahibi olmak için böyle bir politika izlemesini engellemek amacı ile Batı Trakya'da Türk nüfusun sayısını azaltmaya ve Türkiye'nin bölgede bir hak talebinde bulunmasına engel olmaya çalışmıştır.⁴³⁶

Batı Trakya'daki Türklere yönelik gerçekleştirilen tasfiye çalışmalarının giderek arttığını iddia eden Ömer Sami Coşar, tasfiye faaliyetlerinin Türkiye-Yunanistan sınır bölgesine yakın olan bir bölgeden başlamış ve Batı Trakya'nın batısına doğru, Gümülcine'ye ve İskeçe'ye yöneldiğini ifade etmiştir.⁴³⁷ Coşar, belirttiği bölgelerdeki tasfiye çalışmalarını engellemek için Türk Hükümeti'nin de bazı çalışmalarda bulunduğunu ifade etmiştir. Türk Hükümeti'nin bu tasfiye hareketlerini engellemeye yönelik yaptığı bazı çalışmaların, Batı Trakya'daki Türklerin eğitim alanında engellenmesi amacıyla Yunan Hükümeti tarafından uygulanan ve bölge halkının

⁴³⁴ **Ayn Tarihi**, S.273, Ekim 1956.

⁴³⁵ Ahmet E. Yalman, "Yunanlıları Başiboş Bırakmayalım", **Vatan Gazetesi**, 5 Ekim 1956.

⁴³⁶ **Ayn Tarihi**, S.273, Ekim 1956.

⁴³⁷ Ömer S. Coşar, "Batı Trakya Türkleri Ezilirken", **Cumhuriyet Gazetesi**, 9 Ekim 1956.

kültürel gelişimine engel teşkil eden politikalarına bir dur demek amacı taşıdığını ifade etmiştir. Türkiye'nim, Batı Trakya Türk azınlığın eğitim faaliyetleri ile yakından ilgilenmeye başladığını ve Gümülcine Başkonsolosu Ahmet Umar'ın da bu konuda önemli katkılarda bulunduğunu belirtmiştir. Coşar'a göre Yunan basının 'casusluk' olarak bahsettiği faaliyetler de Umar'ın Türk azınlığın eğitimine yönelik yaptığı girişim ve faaliyetlerdir. Coşar bu konu hakkında Yunanistan'ın İstanbul'daki çalışmalarına değinmiş ve şunları aktarmıştır:

*“Batı Trakya Türkleri ile yakından meşgul olmamız, onların eğitimi işini ele almamız casusluk mu oluyor? Eğer böyle ise, İstanbul'daki Yunan Başkonsolosluğu da bir casus yuvasıdır. Bunlar, daimi surette bir taraftan Patrikhane ile ve diğer taraftan da buradaki Rumlarla, mektepleri ile hayır cemiyetleri ile temas halindedirler, bunlarla el ele çalışmaktadırlar. Bu vaziyette, Yunan basınının kıstası ile hareket edilirse, Yunanistan'ın İstanbul Başkonsolosluğu, Gümülcine'deki Türk Başkonsolosluğundan çok daha geniş çapta bir casusluk yuvasıdır.”*⁴³⁸

Tüm bunlara ek olarak Coşar, Batı Trakya Türkleri ile ilgilenmeye başlayan Türk Hükümeti'nin çalışmalarının Yunanistan tarafından kuşku ve tepkiyle karşılanmasının da, Yunanistan'ın baskı politikalarına devam etme amacı ve niyetinin bir göstergesi olduğunu iddia etmiştir.⁴³⁹

1956 yılı Kasım ayında Türk Hükümeti'nin Batı Trakya Türklerinin sorunları ile ilgilenmesinde geç kalındığına dair eleştiriler ortaya çıkmaya başlamıştır. Yapılan eleştirilerde, Batı Trakya Türklerinin Türk gazetelerine ulaşamadıkları ve Türk basınından haber alamadıkları, Yunanistan'a gönderilmeyen gazeteler nedeniyle bölge halkının anavatan ile ilgili gelişmeleri takip edemediklerine yönelik eleştiriler yapılmıştır. Konuyla ilgili olarak Ahmet Emin Yalman, 12 Kasım 1956 tarihinde Vatan Gazetesi'nde kaleme aldığı yazısında, bin bir türlü baskılar altında olan Batı Trakya Türklerinin Türk gazetelerine ulaşamadıklarını bunun sebebinin de Türk Hükümeti'nin uyguladığı yasaklar olduğunu söylemiştir. Yunan Hükümeti'nin gazetelerin Yunanistan'a alınmaması gibi bir uygulamada bulunmadığını belirten yazar, dövizle ilgili yürürlükte olan kısıtlamaların Türkiye'den yurtdışına gazete, dergi ve kitap gitmesinin önünde bir engel oluşturduğunu belirterek bu durumun âdeti bir 'ambargo' uygulaması şeklinde gerçekleştiğini belirtmiştir. Batı Trakya Türkleri için oldukça önemli olabilecek Türk basınına ulaşma şanslarının bu şekilde ellerinden alındığı ifade etmiştir.⁴⁴⁰

Nurettin Artam, 19 Kasım 1956 tarihinde Ulus'ta çıkan yazısında Batı Trakya'da yaşayan Türklerin içinde buldukları sıkıntıların gün geçtikçe arttığını belirten bir yazı kaleme almış ve yazısında, Batı Trakya gazetelerinden 'Halkın Sesi' gazetesinin “Yunanistan'daki Türklere yapılan zulümler günden güne artıyor.” başlığını kullanarak Yunan Hükümeti'nin Batı Trakya Türklerinin “milli duygularını darbelemek” amacıyla çeşitli faaliyetlerde bulunduğunu iddia etmiştir⁴⁴¹. Kasım ayında Türk basınında yer alan Batı Trakya Türklerinin sıkıntıları ile ilgili

⁴³⁸Ömer S. Coşar, “Batı Trakya Türkleri Ezilirken”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 9 Ekim 1956.

⁴³⁹Ömer S. Coşar, “Batı Trakya Türkleri Ezilirken”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 9 Ekim 1956.

⁴⁴⁰**Vatan Gazetesi**, 12 Kasım 1956.

⁴⁴¹Nurettin Artam, “Batı Trakya”, **Ulus Gazetesi**, 19 Kasım 1956.

haberler, bölgede yaşayan halkın ciddi sıkıntılar yaşadığını göstermiştir. Bu sıkıntılar, aynı yılın Kasım ayından sonraki süreçte daha da artmış ve Batı Trakya Türkleri için tehlikeli gelişmeler ortaya çıkmıştır.

Batı Trakya Türk azınlığa yönelik Yunan Hükümeti'nce uygulanan politikalar, 1956 yılı Kasım ayı sonrasında Yunan asıllı halk ile Türk azınlık arasında sosyal çatışmaların başladığı bir dönem olmuştur. Hükümetin uyguladığı tasfiye politikalarının etkisi ile Yunan asıllı vatandaşlar tarafından Türk azınlığa yönelik saldırılar ortaya çıkmaya başlamış ve bu saldırılar sonucunda hayatını kaybeden Türk azınlık mensupları olmuştur. Bu sosyal çatışmaların bir örneği, 28 Kasım 1956 tarihinde İskeçe'nin Misvaklı Köyü civarında gerçekleşmiştir. Üç Türk asıllı vatandaşın uğradığı silahlı saldırı ikisinin ölümü ve birinin yaralanması ile sonuçlanmıştır.⁴⁴²

Batı Trakya Türklerinin karşılaştığı sıkıntılar ve baskılara yönelik haberler, 1957 yılına gelindiğinde daha da artmış ve konuyla ilgili haber yapan gazetecilerin dikkatlerini çekmiştir. Daha önce Batı Trakya Türklerinin sorunları ile ilgili pek çok yazıyı kaleme alan Ömer Sami Coşar, 26 Ocak 1957'de Cumhuriyet'te yayımladığı yazısında, Yunan Hükümeti'ni Batı Trakya Türklerine karşı uyguladıkları politikalar nedeniyle oldukça ağır ifadelerle eleştirmiştir. Coşar yazısında, Batı Trakya Türkleri bölgenin artık yaşanılmaz bir hal aldığını ve tehlikenin daha da büyüdüğünü belirtmiş ve "*Yunanlıların Batı Trakya'daki Türk kitlesini ezmek için en barbar ve en fanatik çarelere başvurmaya başladığı ayan beyandır.*" ifadeleri ile durumun ne derece ciddi bir hal aldığını ortaya koymuştur. Coşar yazısının devamında ayrıca, Türk azınlık ilkokullarındaki çocukların Yunanlaştırılmaya ve Ortodoks dinine bağlanmaya çalışıldığı iddialarına yer vermiştir.⁴⁴³ Coşar iddialarını başka bir yönden devam ettirmiş ve şunları ifade etmiştir:

*"Atina Bulgaristan'la münasebetlerini normal götürmüştür. Fakat hâlâ Yunan-Bulgar hududunda bir "askeri bölge" mevcuttur. Buna sebep, Bulgaristan'ın teşkil ettiği tehlike midir? Hayır. Bu askeri bölgede yaşayan halk Türk'tür. Böyle bir durum yaratarak Yunanlı makamlar oraya kimseyi sokmamakta ve baskı politikasını, dünyanın gözünden uzak, "insani politika" kisvesi altında takip etmektedirler."*⁴⁴⁴

Coşar'a göre Yunanistan Batı Trakya Türklerine karşı planlı ve sistemli olumsuz muamele politikası izlemiş ve bunun üstünü örtmek amacıyla da birtakım dış politika konularını kullanmıştır. Coşar'a göre bu dış politika konusunun temeli Kıbrıs sorunudur ve Yunanistan'ın, Batı Trakya Türkleri üzerindeki baskıları bir şantaj olarak kullanarak, Kıbrıs Adası'nın tamamını ele geçirmeyi amaçladığını savunmuştur. Coşar iddialarında daha da ileri giderek Yunanistan'ın, Batı Trakya'daki Türkler hakkında ortaya atılan iddialara bir tepki olarak Türkiye'nin İstanbul'daki Rum azınlığa karşı olumsuz birtakım politikalar içine girmesini beklediğini, böylece Yunanistan'ın dünya kamuoyunda Türkiye'nin Rum azınlığa yönelik

⁴⁴²Kurtuluş, a.g.e, s. 52.

⁴⁴³Ömer Sami Coşar, "*Batı Trakya'da Tehlike*", Cumhuriyet Gazetesi, 26 Ocak 1957.

⁴⁴⁴Ömer Sami Coşar, "*Batı Trakya'da Tehlike*", Cumhuriyet Gazetesi, 26 Ocak 1957.

politikalarını kullanarak Kıbrıs konusunda kendisini haklı çıkarma fırsatı elde edeceğini iddia etmiştir.⁴⁴⁵

Aynı yılın Şubat ayında Türk basınında Batı Trakya Türklerinin durumları ile ilgili Yunan Hükümeti'ne yönelik eleştiriler yapılmaya devam edilmiştir. Yakup Kadri Karaosmanoğlu, 25 Şubat 1957 tarihli Ulus Gazetesi'nde yayımladığı yazısında Yunan Hükümeti'nin Batı Trakya'da, özellikle modernleşen Türkiye'nin yeni vizyonunda temel aldığı Atatürk ilke ve inkılablarının aksine Osmanlı'dan kalan eski Türk örf ve adetlerinin sürdürülmesini desteklediğini ve bunlara uyma konusunda Türk azınlığı teşvik ettiğini iddia etmiştir. Karaosmanoğlu yazısında, yakın zamanda Batı Trakya'dan Türkiye'ye gelen bir "*Avrupa Konseyi Azınlık Tetkik Heyeti*"nin Yunanistan'daki Türklerle ilgili durumu gözler önüne seren bir rapor olduğunu ve bu rapora göre Batı Trakya'da yaşayan Türklerin kötü durumda olduklarını belirtmiştir. Bu rapora göre, 1954 yılında yürürlüğe koyulan ve "Papagos Kanunu" olarak isimlendirilen kanunlar kapsamında Batı Trakya Türklerinin kendilerine ait azınlık okullarında "Türk" ismi kullanılması konusunda birtakım sıkıntılar yaşandığını iddia etmiştir.⁴⁴⁶

Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun iddialarının benzeri yönünde eleştiriler, 1957 yılı Nisan ayında Türk basınında yer almaya devam etmiştir. Batı Trakya'da yayınlanan Türk gazetelerinde bu konu hakkında birçok haber yayınlanmış ve Türk basını bu haberleri ilgi ile takip ederek Türk kamuoyuna sunmuşlardır. Batı Trakya'dan bu konu ile ilgili edinilen bilgilere göre azınlık okullarının mühürlerinde ve resmi evrak başlıklarında "Türk Okulu" ifadesi bulunmasına rağmen Yunan Hükümeti'nin bazı müfettişleri azınlık okulları ile ilgili oluşturdukları bazı resmi yazılarında yeniden "Müslüman Okulu" terimini kullanmaya başlamışlardır.⁴⁴⁷ Bu haberler Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun iddialarının gerçekliğini kanıtlar niteliktedir ve Yunanistan'ın "Papagos Kanunu" ile hak edindikleri, okullarında "Türk" adını kullanma haklarının ihlal edildiğine kanıt oluşturmuşlardır.

1957 yılı Nisan ayında bölgeden gelen başka bilgilere göre Yunanistan Batı Trakya Türklerinin buldukları topraklarda yeni bir tasfiye politikası izlemeye başladığını göstermiştir. Gelen haberlere göre Batı Trakya Türk azınlığın yaşadığı toprakların bazıları askeri üs haline getirilmeye başlanmış ve geçimini topraktan sağlayan hal, bu faaliyetler nedeniyle toprağını işleyemez hale gelmiştir. Bu haberlerin Türk basınına yansıtış şekillerine örnek olarak Havadis Gazetesi'nin 9 Nisan 1957 tarihli haberi oldukça dikkat çekicidir. Gazetenin aktardığı habere göre, Yunanistan'ın askeri üs haline getirdiği öne sürülen bölgelerde yaşayan Türklerin ekonomik faaliyetleri bilinçli olarak kısıtlanmaya çalışılmış ve halkın fakirleşmeleri nedeniyle ve Türkiye'ye göç etmeleri teşvik edilmeye çalışılmıştır. Bu durum karşısında ekonomik anlamda eli kolu bağlanmış bulunan Türk azınlık, göç etmekten başka bir çıkış yolu

⁴⁴⁵Ömer Sami Coşar, "*Batı Trakya'da Tehlike*", **Cumhuriyet Gazetesi**, 26 Ocak 1957.

⁴⁴⁶Yakup K. Karaosmanoğlu, "*Rodos Müftüsü*", **Ulus Gazetesi**, 25 Şubat 1957.

⁴⁴⁷Oran, **a.g.e.**, s. 74.

bulamayarak elindeki mal ve mülkleri oldukça düşük fiyatlarla satmış ve Türkiye'ye göç etmeye başlamışlardır.⁴⁴⁸

1957 yılı yazına gelindiğinde Türk basınından Batı Trakya Türklerinin sorunları hakkında yapılan haberlerin sayısı her geçen gün daha da artan bir şekilde yayınlanmaya devam etmiş, hem Türk Hükümeti'ne hem de Yunan Hükümeti'ne karşı yapılan eleştiriler gittikçe artmıştır. Haziran 1957'de Batı Trakya'da gerçekleştirilecek olan cemaat seçimlerine dikkat çeken haberlerde, Yunan Hükümeti'nin seçimleri manipüle etmeye çalıştığı iddia edilmiş ve yapılacak seçimlerin 1949 Kral İradesi esasları yerinde 1920'de kabul edilen ve geçerliliğini yitirmiş olan 2345 sayılı "Cemaat İdare Heyetleri Yasası"⁴⁴⁹ na göre planlandığı iddia edilmiştir.⁴⁵⁰ Bu durum Batı Trakya Türklerinin Cemaat seçimlerine Yunanistan tarafından doğrudan bir müdahale olarak görülmüş ve azınlık haklarının gasp edilmesi yönünde bir adım olarak yorumlanmıştır. Batı Trakya Türkleri tarafından hazırlanan cemaat lideri aday listesine karşı Yunan Hükümeti, kendi çıkarlarına uygun adaylardan oluşan bir liste ile kendi istedikleri kişilerin Cemaat yönetimlerinde söz sahibi olması için uğraştıkları iddia edilmiştir.⁴⁵¹

Seçimlerde yaşanan hukuk dışı uygulamaların benzerleri eğitim alanında da baş göstermeye başlamış ve Batı Trakya Türklerinin azınlık hakları kapsamında eğitim aldıkları okullarda, daha önceki dönemlerde kabul edilen anlaşma şartlarının aksine bir takım faaliyetler Yunan hükümeti tarafından uygulanmaya başlamıştır. Bölgeden aktarılan haberlere göre Yunan Hükümeti idaresi altında bulunan Türk ilkokullarında Yunan kökenli öğretmenler kendilerine göre bir eğitim programı düzenlemiş ve eğitimin yarısını Yunanca dersler kapsamında vermeye başlamışlardır. Bu okullardan mezun olan Türk çocuklarının Yunanca ağırlıklı müfredat sebebiyle Türk eğitim sistemi kapsamı dışında, Yunanistan ders müfredatı ile eğitim görmüş ve Yunancanın dışında kendi anadilleri olan Türkçeyi öğrenme imkânı ve zamanını bulamadıkları bildirilmiştir.⁴⁵² Batı Trakya'dan gelen bu haberler Türk basının da dikkatini çekmiş ve Yunan Hükümeti'nin bu uygulamasına yönelik eleştiriler kaleme alınmaya başlamıştır. Ömer Sami Coşar, 28 Haziran 1957 tarihli Cumhuriyet'teki yazısında, Yunanistan'ın bu uygulamaları gerçekleştirirken Türk Hükümeti'nin tıpkı İmroz ve Bozcaada'daki Rum okullarında olduğu gibi İstanbul'da bulunan Rum okullarında da eğitimi tamamıyla Rumların denetimine bırakmış olduğunu ifade etmiştir.⁴⁵³ Uluslararası azınlık haklarına göre uygulanması gereken eğitim alanındaki bu faaliyetlerin Yunanistan tarafından hiçe sayıldığı öne sürülmüş ve 1950'lerin ikinci yarısından itibaren bozulan iki ülke ilişkileri kapsamında azınlık haklarının Yunanistan tarafından çiğnendiği iddia edilmiştir.

⁴⁴⁸ "Batı Trakya Türklerinin Durumu", **Havadis Gazetesi**, 9 Nisan 1957.

⁴⁴⁹ Oran, **a.g.e.**, s. 97-98.

⁴⁵⁰ Ömer Sami Coşar, "Batı Trakya'da Seçim", **Cumhuriyet Gazetesi**, 22 Mayıs 1957.

⁴⁵¹ Ömer Sami Coşar, "Batı Trakya'da Seçim", **Cumhuriyet Gazetesi**, 22 Mayıs 1957.

⁴⁵² **Trakya Gazetesi**, 16 Haziran 1957.

⁴⁵³ Ömer Sami Coşar, "Daha Ne Kadar Zaman Böyle Devam Edecek", **Cumhuriyet Gazetesi**, 28 Haziran 1957.

Konu ile ilgili eleştiriler Türk basınında yer almaya devam ederken Batı Trakya'daki Türk varlığı hakkında önemli istatistikî bilgiler içeren bir yazı, 19 Ağustos 1957 tarihinde Hürriyet Gazetesi'nde Feridun Bellisar tarafından kaleme alınmış ve bölgedeki Türk nüfus oranı ile toprak mülkiyeti oranları hakkında bilgiler verilmiştir. Bellisar'ın "*Batı Trakya ve Yunanistan*" başlıklı yazısında Batı Trakya bölgesinin önemli dört merkezindeki Türk ve Yunan nüfus sayısı verilmiş, her iki grubun sahip olduğu taşınmazların sayısal verileri aktarılmıştır. Yazıya göre Gümülcine, Dedeoğlu, İskeçe ve Sofulu illerinde toplam 130 bin Türk nüfus bulunurken Yunan nüfusun bu bölgedeki sayısı 33 bin olarak verilmiştir. Aynı şekilde bölgedeki Türk nüfus oranının fazlalığı nedeniyle bölge topraklarının yüzde 84'ünün Türk nüfusa ve yüzde 5'inin Yunan nüfusa ait olduğu belirtilmiştir.⁴⁵⁴

Bu rakamlar, Türk basınında iddia edilen, Yunanistan'ın Batı Trakya Türklerinin Türkiye'ye göç etmesine yönelik uyguladığı politikaların ve onların boşalttıkları yerlere Yunan asıllı vatandaşlarını yerleştirmesi için çalışmalar yaptığına yönelik iddiaların bir kanıtı olması bakımından oldukça önemli olmuştur. Söz konusu olan iddiaların kaynağı olan bu rakamlar, Yunanistan'ın Kıbrıs'ta uyguladığı politikalara benzer bir şekilde ilerlemiştir. Yunanistan Kıbrıs'ta Rumların nüfusuna ve yerleştikleri alana yönelik birtakım hak iddia bulunmuş ve adanın yönetimi için Rum nüfus oranının fazla olduğu gerekçesi ile bir plebisite gidilmesini istemiştir.⁴⁵⁵ Bellisar'a göre Yunanistan tarafından Birleşmiş Milletler'e sunulan böyle bir teklifin kabul edilmesi durumunda Kıbrıs Yunanistan denetimine bırakılacaktır ve Yunanistan, elde ettiği bu kazanımı Batı Trakya'da da uygulamak için ilk olarak Türk azınlığın Türkiye'ye göç etmesi için baskıları arttıracak ve daha sonra azalan Türk nüfus nedeniyle bölgede bir plebisit gerçekleştirerek kalan az sayıda azınlığın haklarını tamamen ortadan kaldıracaktır.⁴⁵⁶

Yunanistan'ın Batı Trakya Türklerine yönelik baskıcı politikalarının ve tasfiye hareketlerinin Türk basınında yer almasına rağmen Yunanistan'ın, Türk iddialarını yalanlamak ve Batı Trakya Türklerinin durumlarının gayet iyi olduğu yönünde dünya kamuoyuna birtakım sahte haberler yapması da yine Türk basını tarafından eleştirilmiştir. Yunan basını ve devletin resmi radyosu olan Atina Radyosu'nda gerçekleştirilen yayınlarda, Gümülcine Türk Cemaati Başkanı'nın Kuzey Yunanistan valisine yaptığı ziyarette Yunan Hükümeti'ne ve Yunan idarecilere, Batı Trakya Türklerine yaptıkları yardımlarından dolayı teşekkür ettiği iddialarına yer verdikleri haberler Türk basınında yer almıştır. Ömer Sami Coşar'ın bu konuyu ele aldığı 28 Ağustos 1957 tarihli Tan Gazetesi'ndeki yazısında, bu iddianın sahte olmasına rağmen Yunan basın ve resmi radyosu tarafından sık sık ele alınarak bir propaganda aracı olarak kullanıldığını sert bir dille eleştirmiştir.⁴⁵⁷ Coşar'ın iddialarına göre Türk Cemaat İdaresi seçimlerinde Gümülcine'de kendi çıkarlarına hizmet için aday olarak belirledikleri kişiyi seçtiremeyen Yunan yetkililerin şimdi, seçilen kişileri Türkiye'ye olumsuz bir şekilde göstermeye çalıştıklarını ve aynı zamanda dünya kamuoyunu bu şekilde kendi lehlerine göre etkilemeyi amaçladıklarını iddia etmiştir. Coşar, Yunanistan Hükümeti'ni ve politikalarını eleştirirken Türk yetkilileri de eleştirmiş ve Türk

⁴⁵⁴Feridun Bellisar, "*Batı Trakya ve Yunanistan*", **Hürriyet Gazetesi**, 19 Ağustos 1957.

⁴⁵⁵Melih Esenbel, **Kıbrıs-1 Ayağa Kalkan Adam**, Bilgi Yayınevi, Ankara, Nisan 1993., s. 44-48.

⁴⁵⁶Feridun Bellisar, "*Batı Trakya ve Yunanistan*", **Hürriyet Gazetesi**, 19 Ağustos 1957.

⁴⁵⁷Ömer Sami Coşar, "*Atina'nın Yalanı*", **Tan Gazetesi**, 28 Ağustos 1957.

Hükümeti'nin Yunan politikaları karşısındaki sessiz duruşunun Yunan amaçlarını gerçekleştirmede katkısı olduğunu savunmuştur:

“Yunanistan, yalan haberlerle bizi parçalamak için teşkilâtlanmış. Fakat Türkiye, hakikatler kendi tarafında olmasına rağmen, bu yalan akışının zarar vermesine mâni olamıyor. Ne Batı Trakya Türkleri yanında ve ne de Kıbrıs Türkleri nezdinde günü gününe hakikatleri Türkiye'ye, dünyaya ulaştıracak bir haber merkezi var. Bu ihmalizdir ki, Batı Trakya Türklüğü ve Kıbrıs Türkleri ile alâkalı hâdiseleri dünyaya Yunan zaviyesinden tanıtıyor.”⁴⁵⁸

Coşar'ın Türk Hükümeti'ne yönelik bu eleştiriler oldukça önemlidir çünkü Yunanistan, hem Batı Trakya ile ilgili konuları hem de Kıbrıs sorununu kendi çıkarlarına uygun bir şekilde dünya kamuoyuna duyurabilirmiş ve bahsedilen bölgelerdeki Yunan amaçlarını gerçekleştirmek için uygun fırsatları elde etmeye başlamıştır. Türkiye ise her iki bölgedeki Türk nüfusun durumları hakkında sessizlik içinde kalarak Yunanistan'ın çıkarlarına dolaylı olarak hizmet etmiş ve Yunanistan ile mevcut olan sorunlarda kamuoyu desteğinin azalmasına sebep olmuştur.

Türk basınının Türk Hükümeti'nin Batı Trakya Türklerinin durumlarına yönelik sessiz kalışının eleştirilmesine rağmen Türk Hükümeti Batı Trakya'dan gelen haberlere çok tepkisiz kalmamış ve azınlığın Türkiye'ye yönelik göçleri ile ilgili birtakım girişimlerde bulunmuştur. Bunların en önemlilerinden biri, ağustos ayı içerisinde Batı Trakya'daki Türklerin Türkiye'ye daha kolay bir şekilde göç edebilmelerini sağlayan serbest göçmen vizesinin uygulanmaya başlaması olmuştur.⁴⁵⁹ Bu uygulamadaki temel amaç, Batı Trakya'dan Türkiye'ye yönelik yapılan göç hareketlerinin yoğunlaşması nedeniyle vize bekleme süresinin azaltılması ve göçmenlerin hızlı bir şekilde Türkiye sınırları içerisine girmelerini sağlamak olmuştur. Serbest vize uygulamasının yürürlüğe konması ile birlikte yaklaşık elli Türk köyünden 10 bine yakın Batı Trakyalı Türk Türkiye'ye göç etmiştir. Bu durum Batı Trakyalı Türklerin sorunlarını çözmek ve Yunanistan'ı rahatsız etmek yerine, Yunanistan'ın tasfiye faaliyetlerinde ne derece başarılı olduğunu göstermiştir. Bilindiği gibi Yunanistan, bölgedeki Türk nüfusun miktarını azaltarak hem azınlık sayısını düşürmek hem de topraksız Yunan asıllı vatandaşlara toprak vermek amacı ile birtakım faaliyetler içinde bulunmuştur. Batı Trakya'dan göç eden Türk nüfusun topraklarına, kendi istekleri ile göç ettikleri nedeniyle el konulmuş ve bu topraklar Yunan asıllı vatandaşlara dağıtılmıştır. Batı Trakyalı Türklerin boşalttığı köylere Yunan asıllı vatandaşlar yerleştirilmiş ve köylerin Türkçe olan isimleri de Yunanca isimlerle değiştirilmiştir.⁴⁶⁰

1957 yılının sonbaharında Batı Trakya'daki Türklerin yaşadıkları sorunlarla ilgili haberler gelmeye devam etmiştir. Gelen bilgilere göre Batı Trakya'daki bazı Türk köylerinde Yunan yetkililerin aslı olmayan bahaneler öne sürülerek Türklerin tarlalarına yönelik istimlâk etme girişimlerinde bulunulmuştur. Bu haberlerin bir örneği, Yassıköy, Yatanca, Karamusa, Balaban, Narlıca ve Ortacı köylerinin bulunduğu bölgede yer alan Kuruçay Nehri'nin taşmasının

⁴⁵⁸Ömer Sami Coşar, “Atina'nın Yalanı”, **Tan Gazetesi**, 28 Ağustos 1957.

⁴⁵⁹Kurtuluş, **a.g.e.**, s. 137.

⁴⁶⁰Kurtuluş, **a.g.e.**, s. 138.

engellemesi amacı ile buralara bentler yapılacağı bu nedenle burada tarlaları bulunan köylülerin arazilerine “zararları telafi edilmek üzere” el konulacağı yönünde gelen bir haber olmuştur.⁴⁶¹

Bu tarz istimlâk haberlerinin yanı sıra bölgede yaşayan Türklerin hayatlarını önemi derecede etkileyen şiddet haberleri de gelmeye devam etmiştir. Trakya Gazetesi'nin 8 Eylül 1957 tarihli haberine göre, 5 Eylül 1957 gecesinden itibaren Gümölcine'de bulunan Türk mahallerinde duvarlara ve evlerin kapılarına Türklere yönelik tehdit mesajları içeren birtakım yazılar asılmaya başlanmıştır⁴⁶². Buna benzer bir diğer şiddet haberi ise 12 Aralık 1957 tarihli Trakya Gazetesi'nden aktarılan bir habere göre Karaoğlan isimli bir Türk köyünde bulunan bir kahvehaneye gece saatlerinde Yunanlar tarafından bir baskın yapılmış ve bu baskın sonucunda birkaç Türk azınlık yaralanmıştır.⁴⁶³

1950'li yılların sonlarına gelindiğinde, Yunanistan'ın Batı Trakya Türklerinin göç ettirmek için uyguladığı baskı ve tasfiye politikalarının, bölgenin nüfus istatistiğine bakıldığında tam da istenilen şekilde sonuçlandığı görülmektedir. Sosyal, ekonomik ve siyasi baskılar sonucu Batı Trakya'dan Türkiye'ye göç oranı her geçen gün daha da artmış ve bölgede kalan Türk köylerinin ve nüfusun sayısı oldukça azalmıştır.⁴⁶⁴ Gerçekleştirilen bu göçler nedeniyle 1923 Lozan Antlaşması sonrası Batı Trakya'da Türklere ait 300 olan Türk köyü sayısı 1959 yılı sonlarına gelindiğinde 42'ye düşmüştür.⁴⁶⁵ Türkiye Cumhuriyeti'nin resmi istatistik verilerine göre, sekiz sene sonunda yani 1951-1959 yılları arasında Yunanistan'dan Türkiye'ye gelen göçmen ve mülteci sayısı 12.000 olarak tespit edilmiştir ve yapılan bu göçlerin devamında Batı Trakya bölgesindeki Türk nüfus tamamen ortadan kalkarak bölgenin Yunanistan'a bırakılması için uygun zemin hazırlanmış olacaktır.⁴⁶⁶ Türkiye'ye göç etmeyip Batı Trakya'da kalan Türklerin çoğu oldukça fakir bir hayat sürmeye devam etmişlerdir. Batı Trakya'da kalan bu Türklerin yaklaşık %95'lik bir kısmı⁴⁶⁷ tarım faaliyetleri ile hayatlarını idame ettirmeye çalışmışlardır. Ancak tarımla uğraşarak geçimini sağlayan bu Türkler için Yunanistan'ın yıllardır sürdürdüğü hukuk dışı uygulamalar ile tarım faaliyetlerini gerçekleştirmek Batı Trakya'da kalan Türkler için çok da kolay olmamıştır. Tarımla uğraşanların dışında kalan yaklaşık %5'lik kısım ise çoğunlukla küçük el sanatları ile ya da küçük çapta esnafılık yapan Türklerdir. Türk azınlık arasında halkın ihtiyaçlarına yönelik meslekler olan doktorluk, eczacılık, avukatlık ya da mühendislik gibi meslek gruplarından kişilerin bulunmayışı, buradaki Türk azınlığın bu tarz ihtiyaçlarını karşılamak için Yunan Hükümeti'ne mecbur kalmasına neden olmuş, Yunanistan ise bu tarz ihtiyaçlarda keyfi uygulamalar gerçekleştirerek Türk azınlığı kendilerine adeta muhtaç etmişlerdir.⁴⁶⁸

⁴⁶¹ Batı Trakya Azınlığı İnsan Hakları ve Belgeler, s. 110.

⁴⁶² Trakya Gazetesi, 8 Eylül 1957.

⁴⁶³ Trakya Gazetesi, 12 Aralık 1957.

⁴⁶⁴ “İki Yıllık Gecikme: 6-7 Eylül 1955”, *Toplumsal Tarih*, Eylül 2003.

⁴⁶⁵ Batı Trakya Azınlığı İnsan Hakları ve Belgeler, s. 110.

⁴⁶⁶ Batı Trakya Azınlığı İnsan Hakları ve Belgeler, s. 110.

⁴⁶⁷ Özgüç, a.g.e, s. 47.

⁴⁶⁸ “İki Yıllık Gecikme: 6-7 Eylül 1955”, *Toplumsal Tarih*, Eylül 2003s. 44.

6. BÖLÜM: 1945-1960 YILLARI ARASINDA BATI TRAKYA TÜRKLERİNİN KARŞILAŞTIĞI PROBLEMLER

6.1. EĞİTİM SORUNU

Batı Trakya Türk azınlığının eğitim sorunu, bölgede yaşayan Türklerin azınlık statüsü içinde yer aldığı dönemlerden beri pek çok kez farklı nedenlerle ortaya çıkmıştır. Kimi zaman dil meselesi kimi zaman kitap, okul öğretmen gibi meselelerle ortaya çıkan eğitim sorununa Yunan Hükümetleri kalıcı çözümler bulamamış, sorunlar üstün körü bir şekilde halledilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın kapsamındaki dönemde devam eden bir sorun teşkil ettiği için eğitim sorununun öncüllerine değinmek sorunun kapsamlı bir şekilde ele alınması açısından önemli olacaktır.

Türk azınlığın eğitim sorununun uluslararası çerçevede ortaya çıktığı ilk metin, 1913 tarihli Atina Antlaşması olarak karşımıza çıkmaktadır. Antlaşmanın 3. numaralı protokolünün 15. Maddesine göre Yunan Hükümeti Türk azınlığı Müslüman olarak değerlendirmekte ve Müslüman özel okullarını tanımaktadır. Ayrıca bu okullarda Türkçe eğitimin verilmesine izin karar bulunmaktadır⁴⁶⁹.

Madde 15: “Müslüman özel okulları ve bu arada, Selanik’teki Mithat Paşa sanat ve meslek okulu tanınacak ve bunların gereksinmelerini karşılamak için baştan beri ellerinde bulundukları gelir kaynaklarına saygı gösterilecektir. Mevcut bulunan veya üçüncü kişilerce veya Müslüman eşraf tarafından oluşturulacak yerel komisyonlar tarafından bundan sonra kurulacak olan Müslüman özel okulları da aynı biçimde mütalaa edilecektir. Baş Müftü, Müftüler ve Helen Devleti’nin Kamu eğitim Müfettişleri bu okulları teftiş edebileceklerdir. Eğitim, resmi programla uyumlu ve Yunan dili zorunlu olarak Türkçe yapılacaktır.”⁴⁷⁰

Ancak bu karar azınlıkları Türk kimliği ile ayrı bir statüde tutmamakta (bölgede bulunan Pomak unsurlar da bu kapsama dahil edilmiştir) eğitim sorununa teşkil eden kaynak ve öğretmen gibi sorunlar ucu açık bırakılmaktadır.

⁴⁶⁹Oran, a.g.e. s. 72.

⁴⁷⁰Oran, a.g.e., s 72.

1920 tarihine gelindiğinde, sorunlara çözümün bulunamadığı ortaya çıkmış ve Yunan Sevri⁴⁷¹'nin 8. ve 9. Maddelerinde bu soruna çözüm bulunması amacıyla ele alınmıştır.

8. Madde: “Soy, din ve dil azınlıklarına, harcamaları kendilerine ait olmak üzere, dinsel ve toplumsal kurumlar ve okullar kurma, işletme ve denetleme hakkı verilecek, burada kendi dillerini kullanma olanağı sağlanacaktır.”⁴⁷²

9. Madde: “Yalnızca 1 Ocak 1913'ten sonra Yunanistan'a katılan topraklarda geçerli olmak üzere, farklı dil konuşan yurttaşların önemli oranda buldukları bölgelerdeki resmi okullarda, o dilde eğitim yapılacaktır. Azınlıkların toplu buldukları yerlerde bu toplumlara devlet ve belediye gibi kamu bütçelerinden eğitsel, dinsel ve sosyal amaçlara adil bir miktar ayrılacaktır.”⁴⁷³

Müslümanlar kendi dillerini serbestçe kullanma olanağı bulabilecekleri okullar kurma, yönetme ve denetleme hakkına sahip olmuşlardır. 9. Maddeye göre ise Müslümanların çoğunlukta buldukları yerlerde kendi dillerinde eğitim görmeleri için devletten gerekli kolaylıklar sağlanacak ve kendilerine devlet bütçesinden belirli miktarda pay ayrılacaktır.⁴⁷⁴

1923 yılında imzalanan Lozan Antlaşması'nda ise Türk azınlığın eğitimi ile ilgili daha kapsamlı kararların alındığını görmekteyiz. Antlaşmanın 40. Ve 41. Maddelerinde Türk azınlığın Yunan vatandaşlar ile eşit haklardan faydalanacakları ve Yunan dili ile birlikte kendi anadillerinde eğitim alabilecekleri kararı alınmış, ayrıca devletin, bu okulları maddi olarak destekleyecekleri belirtilmiştir.

Madde 40: “ [Müslüman azınlığa mensup Yunan] uyrukları, hem hukuk bakımından hem de uygulamada, öteki [Yunan] uyrukları ile aynı işlemlerden ve aynı güvencelerden yararlanacaklardır. Özellikle, giderlerini kendileri ödemek üzere, her türlü hayır kurumlarıyla, dinsel ve sosyal kurumlar, her türlü okullar ve buna benzer öğretim ve eğitim kurumları kurmak, yönetmek ve denetlemek ve buralarda kendi dillerini serbestçe kullanmak ve dinsel ayinlerini serbestçe yapmak konularında eşit hakka sahip olacaklardır.”

⁴⁷¹10 Ağustos 1920'de İngiltere, Fransa, İtalya, Japonya (BMOD- Başlıca Müttefik ve Ortak Devletler) ve Yunanistan Krallığı arasında imzalanan, Yunanistan'daki azınlıkların korunması ile ilgili yasadır. Toprakları genişleyen ülkelere azınlıkları koruma konusunda adı geçen tarafların kabul ettiği antlaşmalardan biridir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Abdurrahim Dede, **Balkanlar'da Türk İstiklal Hareketleri**, Türk Dünyası Yayınları, İstanbul, 1978, s.50-51. Ve **Batı Trakya Azınlığı İnsan Hakları ve Belgeler**, s. 105-107.

⁴⁷²Oran, a.g.e., s. 44.

⁴⁷³Oran, a.g.e., s. 44.

⁴⁷⁴Oran, a.g.e., s. 72.

Madde 41: “Kamusal eğitim konusunda, [Yunan] Hükümeti, [Müslüman] uyrukların önemli bir oranda oturmakta oldukları il ve ilçelerde, bu [Yunan] uyrukların çocuklarına ilk okullarda ana dilleriyle öğretimde bulunulmasını sağlamak bakımından, uygun düşen kolaylıkları gösterecektir. Bu hüküm, [Yunan] Hükümeti’nin söz konusu okullarda [Yunan] dilinin öğretimini zorunlu kılmasına engel olmayacaktır. Müslüman azınlığa mensup Yunan uyruklarının önemli bir oranda buldukları il ve ilçelerde, söz konusu azınlıklar, devlet bütçesi, belediye bütçesi ya da öteki bütçelerce, eğitim, din ya da hayır işlerine genel gelirden sağlanabilecek paralardan yararlanmaya ve pay ayrılmasına hak gözetirliğe uygun ölçülerde katılacaklardır. Bu paralar, ilgili kurumların yetkili temsilcilerine teslim edilecektir.”⁴⁷⁵

Bu maddelere bakıldığında azınlığın eğitimi garanti altına alınmış görünmektedir. Fakat daha sonraki yıllarda aynı konuda Türk-Yunan devletleri arasında yeni antlaşma yapılmıştır. Bu antlaşma 20 Nisan 1951 tarihli Türk-Yunan Kültür antlaşmasıdır. Anlaşma, karşılıklı olarak iki ülkenin kültürel münasebete bulunmasını öngörmekte ve okul kitaplarındaki bilgilerin ilişkileri etkileyecek olumsuzluklar bulundurmaması için denetleme amacı taşımaktadır. Bu konuda her iki ülkenin kendine ait denetleme mekanizmasına sahip olması, ilişkilerin güven içerisinde devam etmesini sağlama amacı taşımaktadır:

“Türkiye ile Yunanistan’ın içtimai hayatını ve müesseselerini birbirine tanıttacak ve iki memleket arasındaki ilmi ve kültürel münasebetleri inkişaf ettirecek olan bu antlaşma, Avrupa Konseyi azası devletlerarasında takarrür eden umumi esaslardan müphem bulunmaktadır. Anlaşmaya nazaran her iki memleketin dahili mevzuatına riayet şartıyla, Akid Devletler ülkelerinde karşılıklı olarak kültür enstitüleri kurabileceklerdir. Anlaşmada burslar ve yaz kursları ihdası, ilmi ve mesleki elemanlar ve talebe tesisi, ilim cemiyetleri, gençlik ve spor teşekkülleri arasında sıkı işbirliği temini, seyahatler ve izcilik kampları tertibi, maarifle ilgili sergiler açılması, faydalı yeni ve eski eserler ve neşriyat mübadelesi, konferanslar, konserler, temsiller ve radyo yayınları tertibi gibi hususlar derpiş edilmektedir.

Akid hükümetler kendi ülkelerinde yayınlanan mektep kitaplarının, iki memlekette her biri hakkında yanlışlıklar ihtiva etmemesine itina eylemek suretiyle öğrencilerin bu sahada hakikate aykırı malumat edinmelerine mani olacaklardır.

Diğer taraftan Anlaşmada, her iki memlekette kanuni bir akademik paye ihrazı zımında yapılan imtihanların muadeletinin tanınmasıyla ilgili ahkâm mevcuttur.

Anlaşmanın tatbikatına mütedair hususların müzakere ve tesbitini teminen Türkiye ve Yunanistan murahhaslarından teşekkül ve senede en az bir defa, sıra ile Ankara ve Atina’da içtima edecek olan Muhtelif bir Daimi Komisyon kurulacaktır. Bu komisyon, biri Türk diğeri Yunan azadan müteşekkül ve merkezleri Ankara ve Atina’da bulunmak üzere iki kısmı ihtiva eyleyecek ve her kısmın iki azası olacaktır.”⁴⁷⁶

⁴⁷⁵Oran, a.g.e., s.73.

⁴⁷⁶TC Başbakanlık Muamelat Genel Tahkik Müdürlüğü, 25.06.1951, s. 71-2037, 6/3139.

6.2. EKONOMİ VE ARAZİ SORUNLARI

6.2.1. İstimlâk ve Kamulaştırma Sorunu

İstimlâk ve Kamulaştırma olayı Trakya gazetesinin 12 Ocak 1959 tarihli ve 751. Sayısında şöyle ele alınmıştır⁴⁷⁷:

"Batı Trakya bölgesi 1941 yılında Bulgarlar tarafından işgale uğrayınca, Batı Trakya Türkleri ellerinde bulunan bütün mal ve mülklerini bırakarak Türkiye 'ye göç etmişlerdir. O dönemde kendilerinden bir hükümet olmadığından Batı Trakya Türkleri mallarının vekâletini kimseye bırakamamışlardır. Geride kalan mülkleri yakın akrabaları tarafından korunmuştur. Fakat 1945 yılında Yunan hükümeti tekrar iş başına geçince vilayet malmüdürlüklerine 1945/2817 sayılı genelgeyle emir vererek bırakılmış olan Bulgar, Türk, Ermeni ve Yahudi mallarına el konulmasını emretmiştir. Daha sonra da 1946/13217 sayılı ikinci bir kanunla verilmiş olan bu emir tenkit edilmiştir. Bu yolla Batı Trakya Türklerinin ellerinde bulunan toprakların %50 si ellerinden alınmıştır. Kamulaştırmalar için kullanılan en önemli hukuki dayanakları ise 2185/1952 sayılı yasa olmuştur. Bu yasa topraksız çiftçi ve hayvan yetiştiricilerinin yerleştirilmesiyle ilgilidir. Bu yasanın çıkarılmasıyla Türk azınlığa ait olan geniş arazilerin kamulaştırılarak, küçültülmesi amaçlanmıştır. Bu yasaya göre sahibi tarafından işlenen arazinin 500 dönümünden fazlası ve sahibi tarafından işletilmeyen arazinin de 250 dönümünden fazlası kamulaştırılacaktır. İlk etapta bakıldığında arazisi olmayan Türk azınlığında faydalanabileceği bir yasa olarak gözükmektedir. Fakat Türk azınlık bu yasadan faydalanamamıştır."

Yunan Hükümeti, Batı Trakya'da sadece arazileri değil, mezarlıkları bile istimlâk etmiştir. Bu konuda da Lozan Antlaşmasınının 42. Maddesinin 3. faslını ihlal etmişlerdir. Bu maddeye göre şöyle denmiştir: *"Hükümetler, azınlıklara ait; mabet, mezarlık ve diğer dini kuruluşlara her türlü himayenin yapılacağını taahhüt eder."* Fakat Yunan Hükümeti bunun tam tersine himaye etmek yerine oraları istimlâk etmeyi tercih etmişti. İstimlâk edilen mezarlıkları şöyle sıralayabiliriz⁴⁷⁸:

Namazgâh Mezarlığı: Gümülcine şehrinin en büyük mezarlıklarından biri olan Namazgâh Mezarlığı, 1926 yılında azınlığın elinden zorla alınarak, üzerine kilise ve park yapılmıştır.

Postu Boş Mezarlığı: 50 dönümlük arazisi olan bu mezarlığın üzerine ise, belediye ahırları yapılmıştır.

⁴⁷⁷Trakya Gazetesi, 12.Ocak 1959., sayı: 751.

⁴⁷⁸<https://www.abttf.org/html/index.php?link=detay&id=465&arsiv=1> Erişim: 16.10.2017.

Orta Mezarlık: Gümülcine'nin en büyük mezarlıklarından biri olan bu mezarlığın üstüne de, 1952 yılında Celal Bayar lisesi yapılmıştır.

İşte bu yapılan istimlâk hareketlerine bakınca Yunanistan'ın himaye anlayışı üzerinde biraz düşünülmesi gerekmektedir. Kuru (Akarpon) Köyü Merası da istimlâk olaylarına bir örnek oluşturur. İstimlâk komisyonun 24 Haziran 1954 tarihli bir tebliği Kuru köyünde yaşayan azınlığı endişeye düşürmüştür. Bu tebliğde 19 Ekim 1940 tarihinde alındığı iddia edilen bir hükümet kararını tatbik etmek için, Lefkopetra Rum köyünde arazisi olmayan veya yeterince araziye sahip olmayanların komisyondan geçirileceği ve onlara Kuru Köyü arazisinin kesinlikle verileceği duyurulmaktadır. Bunun yapılmasındaki amaç Kuru Köyünün arazisini azaltıp Lefkopetra mahallesinde bulunan birkaç kişi ile 1940 yılında Rusya'dan muhacir olarak gelip yerleşmiş olan Rum ahaliyi tatmin etmektir.

Kuru (Akarpon) Köyü, Rumların o bölgeye geldiği 1923 yılından çok önce o bölgede var olan bir Türk köyüdür. Bu istimlâk edilmek istenen arazi Kuru Köyüne aittir ve geçmişten beride onların otlak yerleridir. Kuru (Akarpon) köyü 60 hanelik bir köydür. Bunlar 37 nüfuslu 10 hanenin birer dekar dahi arazileri yoktur. 18 nüfuslu 4 hanenin 3 dönüm arazisi vardır. 8 nüfuslu 4 hanenin 3 dekar arazisi vardır. 10 nüfuslu 2 hanenin 5 er dekar arazileri vardır. 19 nüfuslu 3 hanenin 6 şar dönüm, 10 nüfuslu 2 hanenin 7 şer dönüm, 11 nüfuslu iki hanenin 8 er dönüm, 16 nüfuslu 3 hanenin 10 ar dönüm, 7 nüfuslu bir hanenin 11 dönüm, 11 nüfuslu iki hanenin 12 şer dönüm, 9 nüfuslu iki hanenin 15 er dönüm, 10 nüfuslu iki hanenin 16 şar dönüm, diğerlerinin ise 25 ile 40 dönüm arazileri vardır. Burada bulunan insanların 25 er dönüm arazileri olması gerekirken görüldüğü gibi hane başına düşen arazi miktarları zaten azdır. Buna rağmen 1932'de 55 hanelik Lefkopetra köylülerine 25 dönüm arazi verilmiştir. Kuru köyünde bulunanların ise arazileri 25 er dönüm olması gerekirken zaten azdır. Gene de Rum köylüleri düşünülmektedir. Kuru köyünün elinde bulunan meraları da alınmak istenmektedir.

6.2.2. Arazi Birleştirmesi (Anadasmos) Kanunu

Batı Trakya Türklerinin arazi yitirmelerinin bir sebebi de zamanla bölünmüş olan Türk azınlığın arazilerinin birleştirilerek daha ekonomik olmasını sağlamak için 1948/821 sayılı (Anadasmos) arazi birleştirmesi kanunu çıkarılmıştır⁴⁷⁹. Çıkarılan bu yasayla Batı Trakya Türklerinin elinde bulunan arazilerini gasp etmek amacı güdülmüştür. Bu kanuna göre bölgede yaşayan mülk sahiplerine, elinden alınan toprağın eş değerinde yeni toprak verilmesi ön görülmüştür. Fakat Yunan Hükümeti bu yasayı bölgede bulunan Türklerin aleyhine kullanmıştır. Türklerin ellerinde bulunan topraklar genelde verimli topraklardır. Komisyon bu toprakları Anadasmos'a katmaya özen göstermiştir. Geri dağıtım sırasında da verimli arazileri elinden alınan Türklere verimsiz

⁴⁷⁹Süleyman Kocabaş, **Tarihte ve Günümüzde Türk-Yunan Mücadelesi**, Vatan Yay., İstanbul, 1988, s.240; Alexis Heraclides, **Yunanistan ve "Doğudan Gelen Tehlike" Türkiye Türk-Yunan İlişkilerinde Çıkmazlar ve Çözüm Yolları**, İletişim Yay., İstanbul, 2003, s.302, Oran, a.g.e., s. 123.

değeri az topraklar verilmiştir. Bu yolla kendi verimsiz toprakları ile Türklerin ellerinde bulunan verimli toprakları yer değiştirmiştir.

6.2.3. Türklere Gayri Menkul Alımının Yasaklanması

Bu sorunu değerlendirmeden önce, Lozan Antlaşmasının 39. Maddesini hatırlamakta fayda vardır. Antlaşmanın hükmüne göre Batı Trakya Türk Azınlığı'nın hakları gayet açık bir şekilde belirtilmiş olmasına rağmen uygulamada yaşanan sıkıntılar, yok saymalar ve ihlaller, azınlığın bu sorun ile ciddi sıkıntılar yaşamasına sebep olmuştur. Lozan Antlaşmasının 39. Maddesinin bu konudaki hükmü şu şekildedir:

*" Azınlıklar, devletin diğer vatandaşlarının yararlandıkları, siyasi ve medeni haklardan aynı şekilde yararlanacaklardır. Devletin bütün halkı, din farkı gözetilmeksizin, kanun karşısında eşit olacaktır. "*⁴⁸⁰

Ancak Yunan Hükümeti'nin bu maddenin uygulanışında yaptığı değişiklik ile Türkler toprak satabilmiş fakat alma hakları ortadan kaldırılmıştır. Bir Türk kendi çocuğuna bile taşınmaz mal bağışlayamamıştır. Türklerin bir Yunan'a gayrimenkul satması kolaylaştırılarak satış işlemleri hızlandırılmış ve gayrimenkul alacak olan Yunan'a da uzun vadeli kredi imkânları tanınmıştır. Fakat bir Türk, Yunan birisinden gayrimenkul alamamıştır. Bir Türk başka bir Türk'e bile gayrimenkul satamamaktadır. Bu tür satışlar yasaklanmıştır.⁴⁸¹ Bu uygulama, hem Lozan Antlaşması'nda azınlıklara yönelik gayrimenkul haklarının ihlal edildiğini hem de Yunan Hükümeti'nin Lozan Antlaşması'nın bağlayıcılığından uzaklaşarak antlaşma aleyhinde uygulamalar yaptığını göstermektedir.

6.2.4. Arazi Uygulaması İle İlgili Diğer Yasalar

Yunanistan'da arazi sorunuyla ilgili bazı genel yasalar bulunmaktadır. Bu yasalar, daha önce bahsi geçen yasalardan farklı bir işleyiş içerisinde bulunmaktadır. Doğrudan azınlık haklarını ile ilgili olmamakla birlikte Yunanistan sınırlarını terk eden kişilere yönelik olarak oluşturulmuştur. Ancak Yunanistan sınırlarını terk eden kişilerin çoğunluğunu, özellikle Lozan sonrası dönemde Batı Trakya Türk azınlığı oluşturduğundan, bu yasalar Türk azınlığı etkilemiştir. Bu yasalar şöyledir:⁴⁸²

"1539/1958 sayılı yasaya göre: Her ne sebeple olursa olsun ve her ne suretle olursa olsun, Yunanistan dışında bulunan bir şahsa ait mülkler, "eğer o şahsın kanunivekili yoksa" devlet tarafından idare edilir. Devlet o şahsın tabii vekilidir. Mülkler sahipsiz sayılır ve maliye vekâleti emrine geçer. Eğer Yunanistan dışında bulunan şahsın resmi vekâleti varsa tabii mülkleri o idare

⁴⁸⁰Bkz. **EK-5**, Lozan Antlaşması 39. Madde

⁴⁸¹Oran, **a.g.e.**, s. 135.

⁴⁸²<http://www.btdd.org.tr/sorunlarimiz/toprak-ve-tasinmazlar-sorunu.html> Erişim: 20.11.2017

eder ve hükümet karışamaz. Yalnız mülklerin hâsılatı sahibi adına devlet bankasına yatar. Bu şekilde yönetilen mülklerin sahipleri on yıl içinde ortaya çıkmazsa mülkler kesin olarak hazineye geçer.”

“2536/1953 sayılı yasaya göre: Yunanistan'ı pasaportsuz olarak terk etmiş olanların mülkleri doğrudan doğruya hükümetin eline geçer. Bu mülkler resmi vekil tarafından bile idare edilseler gene hükümete intikal eder.”

“3958/1959 sayılı yasaya göre: İskân Yasası'nın bazı maddelerinin değiştirilmesi ve tamamlanması için çıkartılan bu yasanın 13. maddesi sınır bölgelerindeki taşınmazlara el konulması ile ilgili olup, ilke olarak, yasanın çıkmasından 5 yıl önce izinsiz ve pasaportsuz yurt dışına çıkmış kişilerin arazilerinin hazineye geçebileceği hükmünü getirmektedir.”

Görüldüğü gibi, Yunanistan'dan göç etmiş bulunan kişilerin, belirli bir süre ülkeye giriş yapmadıkları tespit edildikten sonra sahip oldukları arazilere devlet tarafından el konulması ön görülmüştür. Buradaki amacın, ülkeyi terk etmiş olanların Yunanistan ile ilişkilerinin mümkün olduğunca kesilmesi ve toprak denetiminin büyük ölçüde devlet eline geçirilmesi amaçlanmıştır.

6.3. MÜFTÜLÜK VE CEMAAT SORUNU

6.3.1. Müftülük Sorunu

Batı Trakya'nın idaresinin Yunanistan'a devredilmesinin ardından Yunan Hükümeti, bölgedeki azınlıkları ve idareyi denetimleri altına almak için, azınlıklara yönelik daha önce imzalanan 1881 İstanbul Milletlerarası Sözleşmesi ve 1913 Atina Antlaşması gibi azınlıkların dini haklarını güvence altına alan antlaşmaların aksine politikalar izlemişler ve azınlık haklarını ihlal etmişlerdir. Azınlıkların temel kuruluşlarına ilk müdahale, İslam cemaatlerinin hukuki ve ekonomik durumlarını belirleyen ve 5 Temmuz 1920'de çıkarılan 2345 sayılı Müftülük ve Cemaat İdareleri Kanunu ile gerçekleştirilmiştir.

2345 Sayılı kanunun Müftülüklerle ilgili maddeleri şunlardır⁴⁸³:

" Madde: 1- Kuruluş ve Görevler:

Yunanistan 'da yaşayan Müslümanların din işleri; Atina 'da kurulacak bir Baş müftülükle, ona bağlı il ve ilçe müftülükleri tarafından yürütülür. Müftüler aşağıdaki görevlerle yükümlüdürler.

a) Müslümanların bilimum din işlerini tedvir etmek. İmam, hatip, vaiz, müezzin gibi din görevlilerini, tayin ve azletmek.

⁴⁸³Ömer Turan, "Balkan Türkleri'nin Dini Meseleleri", Yeni Türkiye, (Türk Dünyası Özel Sayısı), II, S:1, C:5, Ankara, 1997, s. 1755.

b) Bölgeleri dâhilindeki, Cemaat Yönetim Kurullarını denetlemek.

c) Bölgeleri dâhilindeki, eğitim, öğretim kuruluşlarını denetlemek.

d) Müslümanlar arasında cereyan eden nikâh, boşanma, nafaka, vasilik, miras, sağır, mümeyyiz gibi aile hukuku ile ilgili işlemleri, İslami esaslara göre çözümlmek.

Madde: 2- Tayin ve Görevden Uzaklaştırma:

Müftüler, bölgelerindeki valilerin kontrol ve denetimi altında, azınlık tarafından seçimle iş başına getirilir. Ülkede boşalan bir müftülük kadrosu için: gerekli şartlara haiz olan adaylar savcılıktan alacakları iyi hal kâğıdı ile birlikte, valiliğe başvururlar. Vali, aday dilekçelerine, görüşlerini de ekleyerek evrakları, Milli Eğitim ve Diyanet İşleri Bakanlığına gönderir. Diyanet İşleri Bakanı, Müftülüğe uygun görmediği kişilerin dilekçelerini iptal eder. Diğerlerini işleme konmak üzere, Baş müftüye havale eder. Baş müftü de adaylar hakkında gereken incelemeyi yaptıktan sonra, listeyi seçim için valiliğe gönderir. Müftü seçimi, bölgedeki seçmen niteliğine sahip Müslümanların gizli oyları ile yapılır. En yüksek oyu alan aday, il seçim kurulu aracılığı ile Diyanet İşleri Bakanlığına bildirilir. Diyanet İşleri Bakanının yazısı ve Kralın da tasdiki ile Müftü seçilmiş olur. Seçilen Müftü, göreve başlamadan önce; herhangi bir devlet memuru gibi, bağlı bulunduğu ilin valisi huzurunda yemin eder.

Baş Müftü Seçimi:

Görev yeri Atina'da bulunan Baş müftü, il ve ilçe Müftüleri arasından gizli oyla seçilir. Seçimden önce ülkedeki bütün Müftüler, Atina veya Selanik'te toplantıya çağrılır. Bu toplantıya; İçişleri veya Dış İşleri Bakanlığı daire müdürlerinden biride, Hükümet Komiseri sıfatıyla iştirak eder. Müftüler aralarından gizli oyla, üç Baş müftü adayını seçerler. Seçilen adaylar, komiser aracılığı ile Diyanet İşleri Bakanına bildirilir. Bakan, uygun gördüğü adayı, Baş müftü tayin edilmek üzere, Kral İradesine sunar. Kralın tasdiki ile seçimi kesinleşen Baş müftü Diyanet İşleri Bakanının huzurunda yemin ederek görevine başlar. *Madde:3- Cezai Hükümler:*

Baş müftü ve Müftüler, aşağıdaki hallerde Diyanet işleri Bakanının teklifi ve Kralın iradesiyle, görevlerinden uzaklaşabilirler.

a)Mevkileriyle bağdaşmayan hal ve faaliyetlere giriştikleri kesin delillerle ispatlananlar.

b) Görevlerini yapamayacak derecede hasta olanlar.

c) Yunan Ceza Kanununun 21, 22, 24, 456, 457, 461, 462, 482. Maddelerinde belirtilen suçlamalardan dolayı mahkûm olan veya medeni haklardan mahrum bırakılanlar.

Madde: 4- Müftülük Bütçesi:

Müftülüklerin giderleri, makam ve derecelerine göre, Yunan Devlet Bütçesince karşılanır. Ancak bu giderlere din adamları, mabet, diğer kutsal yerler ve yapıların ödenekleri dâhil değildir. "

Görüldüğü gibi çıkartılan bu kanuna göre; Baş müftü ve diğer müftülerin seçiminin, resmi makamların kontrolü altında yapılmasına karar verilmiştir. Ancak, resmi makamların seçime izin vermeme durumunda seçimlerin yapılamayacağına, ayrıca resmi makamların uygun görmediği kişilerin de müftü seçilemeyeceğine karar verilmiştir. Baş müftünün, Yunanistan

Diyanet İşleri Bakanlığınca seçileceği ve Müftülerin istenildiği zaman görevden alınabileceğine karar verilmiştir. Din adamlarının giderleri ve mabet giderlerinin ise Müslüman Cemaat tarafından ödeneceği kararlaştırılmıştır. Ancak Müftülerin Yunan Devlet bütçesinden maaş almalarına karar verilmiştir.

Bu yasa ile denetim altına alınmak isteyen Türk azınlığın müftülük hakları, Lozan Antlaşması ile Türk azınlığa bırakılmıştır. Lozan Antlaşmasıyla Türk azınlığa kendi din işlerini Yunan yönetiminden bağımsız olarak düzenleme ve yönetme hakkını açıkça tanımıştır⁴⁸⁴.

6.3.2. Türk Cemaat İdareleri Sorunu

Daha önce ele alındığı gibi, 1913 yılında imzalanan Atina Antlaşması'nın 11. Maddesine göre, Müslüman cemaatlerinin yönetimi konusunda önemli hükümler getirilmiş ve mevcut veya oluşacak olan cemaatlerin bağımsızlığına ve hiyerarşik yapısına dokunulmayacağı, sahip oldukları fonlara ve gayri menkullere üzerinde Yunan Hükümeti tarafından karışılmayacağı kabul edilmiştir.⁴⁸⁵

1913 Atina Antlaşması, 1920 tarihinde 2345 sayılı yasa ile iç mevzuat haline getirilmiştir.⁴⁸⁶ 1920/2345 sayılı yasanın 12. maddesinin birinci fıkrasına göre, Müslüman Cemaatlerinin oluşturulmasına ilişkin özel bir yasa çıkarılıncaya kadar, bu cemaatlerin emlakinin ve eğitim vakıf gelirlerinin Cemaat İdare Heyetleri tarafından yönetilmesi hükmü getirilmiştir. 4. fıkraya göre ise cemaatlere ait okulların, yani kentlerdeki ilkokulların yönetimi de aynı heyetlerce yürütülmesi kararlaştırılmıştır. Heyet yönetimlerinin ise müftüler tarafından denetlenmesi kabul edilmiştir.⁴⁸⁷

Lozan Antlaşması'nın 40. Maddesi gereğince Müslüman azınlığın, masrafları kendine ait olmak üzere, her türlü hayır kurumlarıyla dinsel ve sosyal kurumları, okulları kurma, yönetme ve denetleme yetkisi kabul edilmiş ve buralarda kendi dillerini kullanmaları ve dini törenlerini serbestçe yapmaları imkânı tanınmıştır.⁴⁸⁸

Lozan Antlaşması'nın azınlıklara yönelik bu haklarının Yunan Devleti'nce tanınmasının ardından Batı Trakya'da Türklerin yaşadıkları İskeçe, Gümölcine, Dedeğaç şehirlerinde birer

⁴⁸⁴<http://www.btdd.org.tr/sorunlarimiz/muftulukler-sorunu.html>(Erişim: 21.11.2017.)

⁴⁸⁵Oran, **a.g.e.**, s. 36-37.

⁴⁸⁶Oran, **a.g.e.**, s. 97-98.

⁴⁸⁷Oran, **a.g.e.**, s. 98.

⁴⁸⁸Meray, **a.g.e.**, s.

Türk Cemaati İdareleri oluşturulmuştur⁴⁸⁹. Oluşturulan bu Türk Cemaat İdareleri'nin, Türk vakıflarını idare etmek, eserlerin bakım ve tamirini yapmak, vakıflardan ve Türklerden gelir temin etmek, Türk okullarını idare etmek, öğretmen temin etmek ve bu öğretmenlerin maaşlarını ödemek gibi kurumsal görevlerinin yanında Türk aileleri arasında meydana gelen anlaşmazlıklarda hakemlik yapmak, Türk ortak mallarını korumak, sosyal meseleler ve miras hukukunda Türk toplumuna faydalı olmak gibi azınlık toplumsal hayatını kontrol etmek ve sorunları çözmek gibi görevleri de olmuştur. Ancak 1290 tarihli ve 2345 sayılı kanununun 12. Maddesi ile ilgili bir düzenleme yapılamamış ve uygulamaya girmemiştir.

Bahsi geçen 12. madde ancak yirmi beş yıl sonra, 16 Haziran ve 28 Eylül 1949 tarihlerinde çıkarılan iki Kral İradesi ile yürürlüğe girmiştir. 16 Haziran tarihli Kral İradesi'nin 7. maddesine göre, Müslüman Cemaat İdare Heyetleri şehirlerdeki okulların ve yönetim yetkisi verilmiş yetkilisi olmayan vakıfların yönetimiyle görevlendirilmiştir. Cemaat heyetlerine ilk müdahale 1946 yılında yapılmış ve Yunan hükümeti İskeçe Heyetini dağıtarak yerine bir " İdare Komisyonu " atamıştır. Bu durum 1950 yılında yapılmış olan seçimlere kadar sürmüştü ve 1951 yılında cemaat yönetimlerinin adı " İslam Cemaatlerine Ait Servetleri İdare Komisyonu" olarak değiştirilmiştir. Bu isim değişikliği cemaatlerin gücünü düşürmemiş ve de görevlerinde de herhangi bir değişiklik yapmamıştır.⁴⁹⁰

6.4. YASAK BÖLGE UYGULAMASI

Yunanistan'ın "Yasak Bölge" uygulaması⁴⁹¹ 1995 yılında kaldırılmış olmakla birlikte, hem azınlığın asimile edilme çabasını gösterme hem de Yunan politikalarının sınırlarını göstermesi bakımından önemli bir örnek oluşturmaktadır. Yasak Bölge, Batı Trakya'da güneyden kuzeye giderken Bulgaristan sınırına 8 kilometre kala başlar ve sınır boyunca Türkiye'ye doğru uzanır. Söz konusu bölge, 1953'te "Kuzeyden Komünist sızmasını önlemek" gerekçesiyle yasak bölge ilan edilmiştir. Buna karşın uygulamanın o dönemdeki asıl amacı, Balkan kolunda yaşayan Pomak Türklerini, Yaka ve Ova'da yaşayan Türk azınlıktan ayırarak Pomakları, Türklerden soyutlamak ve asimile etmektir. Müslüman azınlığın yaşadığı bölgenin paralelinde Hıristiyanların yaşadığı bölge ise aynı yasak kapsamında olmaması, bu yasağın gerçek sebebinin Türk Müslüman azınlığı yok etmek olduğu şüphesini uyandırmaktadır.

Yasak bölge uygulamasını olduğu dönemlerde bölgeye giriş ve çıkışlar özel izinlerle yapılmaktaydı. Bölge saat 24.00 ile 8.00 arası bölge tümüyle kapatılarak toplam 120 köyde yaşayan 40 bin Türk sistemli bir şekilde göçe zorlanmakta ve kendi ülkeleri içinde seyahat etmek hakkından yoksun bırakılmaktaydılar. Yakın köylerde yaşayan aileler bile birbirilerini ancak özel izin belgeleri ile görebilmekteydiler. Tam anlamıyla tecrit edilen bölge halkı en temel hak ve özgürlüklerinden olan eğitim hakkı, ticaret serbestisi, dolaşım hakkı, örgütlenme

⁴⁸⁹Oran, a.g.e., s. 98.

⁴⁹⁰Oran, a.g.e., s. 98-99.

⁴⁹¹<http://www.bttd.org.tr/sorunlarimiz/yasak-bolge-uygulamasi.html> Erişim: 23.11.2017.

hakkı, seçme ve seçilme hakkı, basın hürriyeti gibi haklarını ülke düzeyinde kullanamamaktaydı.

7. BÖLÜM: BATI TRAKYA TÜRKLERİNİN SİYASET VE BASIN FAALİYETLERİ

7.1. 1946-1960 YILLARI ARASINDA YUNAN PARLAMENTOSUNDA GÖREV YAPMIŞ BATI TRAKYA TÜRK AZINLIK MİLLETVEKİLLERİ⁴⁹²

7.1.1. Hamdi Hüseyin Fehmi (1897-1965)

İskeçe’de tütün tüccarı olan Katip Hüseyin Efendi’nin oğlu olarak 1897 yılında İskeçe’de dünyaya gelmiştir. İlköğrenimini İskeçe’de görmüş, lise eğitimini İstanbul’da tamamlamıştır. İstanbul’da öğrenci olduğu dönemlerde “Vakit Gazetesi”nde muhabirlik yapmıştır. Lise öğrenimini tamamladıktan sonra 1918’de İskeçe’ye dönmüştür. Burada babasının mesleği olan tütün tüccarlığına başlamıştır. 1928’de ilk kez siyasi yaşama atılan Hamdi Hüseyin Fehmi, aynı yol yapılan seçimleri kazanamamış ancak siyasi hayatına devam etmiştir.

Sağ görüşlü olan ve siyasi hayatına sağ partilerde devam eden Hamdi Bey, Halk Partisi’nin iktidarda olduğu 1933 yılında İskeçe Cemaat Başkanlığı görevine getirilmiş ve İkinci Dünya Savaşı sırasında Batı Trakya Bulgarlar tarafından işgal edilinceye kadar bu görevde kalmıştır. Bu süre boyunca yaptığı çalışmalarla halkın desteğini alan Hamdi Bey, adaylığını koyduğu 1935 yılı seçimlerini kazanmış ve Halk Partisi İskeçe Milletvekili olarak Yunan Parlamentosu’nda görev almıştır. Bundan sonraki süreçte 1935-1936 yıllarında iki dönem, 1951-1952 yıllarında da bir dönem olmak üzere toplam üç dönem milletvekilliği yapmıştır.

Siyasi hayatı boyunca yaptığı en önemli işlerden biri, 1948 yılında Birleşmiş Milletler ve Yunanistan ile Bulgaristan arasındaki sınır konusundaki görüşmelerde, bölgenin ileri gelenlerinden biri olarak, Yunan Hükümeti tarafından Amerika Birleşik Devletleri’ne gönderilen delegeler arasında yer almasıdır⁴⁹³.

⁴⁹²Bölümde bahsi geçen kişilerin kayıtları, özel bir arşivde bulunmakta olup bu arşive doğrudan ulaşmak mümkün olmamıştır. Bu nedenle bölümün aktarılmasında Ozer CHATIP (Özer Hatip)’in **Yunan Parlamentosu’nda Görev Yapmış Batı Trakya Türk Milletvekilleri ve Siyasi Faaliyetleri (Lozan’dan Günümüze)** isimli yayınlanmamış Yüksek Lisans tez çalışması kullanılmıştır. Ozer CHATIP (Özer Hatip), **Yunan Parlamentosu’nda Görev Yapmış Batı Trakya Türk Milletvekilleri ve Siyasi Faaliyetleri (Lozan’dan Günümüze)**, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Tarihi Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2014.

⁴⁹³Chatip, a.g.t., s. 74-75.

7.1.2. Osman Üstüner (1914-1978):

1914 yılında Gümülcine’de dünyaya gelmiştir. İlköğreniminin ardından ayakkabıcılık yapmaya başlamış ancak kendisini oldukça geliştirmiştir. 1932 yılında üye olduğu “Gümülcine Türklerinin Gençlik Teşkilatı”nda aktif rol oynamış, “Ümit” ve “Yıldız” olarak ikiye ayrılan teşkilatı bir araya getirerek 16 Nisan 1938’de “Gümülcine Türk Gençler Birliği”nin kurucu başkanı olmuştur.

Siyasi hayatına 1946 yılında başlayan Osman Bey, 1946-1950 yılları arasında bir dönem 1950-1951 yılları arasında bir dönem, 1951-1952 yıllarında da bir dönem olmak üzere toplam üç dönem Liberal Parti (KF)’de; 1956-1958 yıllarında bir dönem ve 1958-1961 yılları arasında da bir dönem, toplam iki dönem de Ulusal Radikal Birlik Partisi (ERE)’nde milletvekilliği yapmıştır.

Osman Bey’in siyasi hayatında yaptığı önemli faaliyetler arasında 1949 yılında, dönemin diğer Gümülcine Milletvekili Hafız Faik Engin ile birlikte Çaldaris Hükümeti nezdinde kabul ettirdikleri, Türk Cemaat Yöneticileri’nin Türkler tarafından seçimle göreve getirilmesine yönelik bir Kral İdaresi çıkartılması olmuştur. Diğer önemli bir faaliyeti ise, İskeçe Milletvekili Osman Nuri Bey ile birlikte 1952 yılında Türkiye’ye resmi ziyarette bulunan ilk azınlık milletvekilleri olmalarıdır. Bu ziyareti, dönemin Yunan Başbakan vekili ve Dışişleri Bakanı Sofoklis Venizelos ile birlikte gerçekleştiren Osman Üstüner ve Osman Nuri, bu ziyaret sayesinde dönemin Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Celal Bayar ile Batı Trakya Türklerinin durumu ile ilgili istişare yapma fırsatı bulmuş ve Batı Trakya Türkleri için önemli olan bazı adımlar, bu ziyaretten sonra atılmıştır.⁴⁹⁴

7.1.3. Hafız Faik Engin (1902-)

1902 yılında Gümülcine’de dünyaya gelmiştir. Rüştüye mezunudur. Osman Üstüner ile birlikte aynı dönem milletvekilliği yapmıştır. Üstüner’in kurduğu “Gümülcine Türk Gençler Birliği”nin kurucu üyeleri arasında yer almıştır. 31 Mart 1946 seçimlerinde Liberal Parti’den Rodop Milletvekili seçilerek siyasi hayata girmiştir. 1950 yılına kadar vekillik görevini sürdürmüştür.

⁴⁹⁴Chatip, a.g.t., s. 76-78.

Hafız Faik'in siyasi hayatı boyunca yaptığı en önemli faaliyetlerden biri, aynı dönem Gümülcine Milletvekilliği yapan Osman Üstüner ile birlikte, 1946 yılında Türk Cemaat seçimlerine dair çıkartılan Kral İdaresi'nde oynadığı rol olmuştur.⁴⁹⁵

7.1.4. Hüseyin Zeybek (1898-1969):

1898 yılında İskeçe'nin kuzey-doğusunda yer alan Şahin Köyü'nde dünyaya gelmiştir. Çiftçilik, inşaat ustalığı, marangozluk gibi pek çok alanla ilgilenmiştir. Sosyalist düşünce yapısına sahip olmuştur. Yaşadığı bölgenin konumu nedeniyle Balkan Savaşları, Birinci ve İkinci Dünya Savaşları gibi pek çok savaşın acı yüzüyle karşılaşmıştır. 1944 yılından itibaren Çiftçi ve İşçi Partisi içerisinde aktif siyasi hayata girmiştir.

31 Mart 1946 seçimlerinde Çiftçi ve İşçi Partisi Rodop Milletvekili olarak Parlamento'ya girmiştir. 8 Ocak 1950 yılına kadar vekillik görevini sürdürmüştür. Çiftçi Partiler Birliği adı ile Yunan Parlamentosu'nda bu partinin tek temsilcisi olarak görev yapmıştır.⁴⁹⁶

7.1.5. Fehim Otmanlı (1911-1999):

1911 yılında Gümülcine'de dünyaya gelmiştir. Teşkilatçılık, terzilik, belediye meclis üyeliği ve milletvekilliği yapmıştır. Adını, kurucusu olduğu "Ümit Türk Gençler Birliği" ile duyurmuştur. Gümülcine İdadisi'nden mezun olduktan sonra 1936'da Atina Fransız Terzi okulu'ndan mezun olmuş ve Batı Trakya Türklerinin ilk diplomalı terzisi olmuştur.

1950 yılında Halk Partisi'nden Rodop Milletvekili seçilerek Parlamento'ya girmiştir. 1951 yılına kadar bu görevi sürdürmüştür⁴⁹⁷.

7.1.6. Molla Yusuf (Hasanoğlu) (1915-1969):

1915 yılında Gümülcine'nin kuzey doğusunda bulunan Yeniköy (Skiada)'de dünyaya gelmiştir. Hatiplik, öğretmenlik, bakkallık, dernek yöneticiliği, gazete sahipliği ve milletvekilliği yapmıştır. Muhafazakâr bir düşünce yapısına sahiptir. Batı Trakya Türk kitesinin çoğunluğunu oluşturan köy ve köylüler için yaptıkları ile önemli bir yere sahip olmuştur.

⁴⁹⁵Chatip, a.g.t., s. 78-80.

⁴⁹⁶Chatip, a.g.t., s. 80-83.

⁴⁹⁷Chatip, a.g.t., s. 84-85.

İlköğrenimini doğduğu köyde tamamladıktan sonra Gümülcine'deki Kayalı Medresesi'nde eğitimine devam etmiştir. Medreseyi henüz bitirmeden, ihtiyaç doğrultusunda çağırıldığı Gümülcine'nin Uysallı (İsalon) köyüne gitmiş burada önce hatiplik daha sonra da öğretmenlik yapmıştır. Bölge halkı ile bu dönemde iyi ilişkiler kuran Molla Yusuf, İç Savaş sonrası Gümülcine'ye dönerek 1948 yılından itibaren siyasi faaliyetlerde bulunmaya başlamıştır. Aynı yıl kurulan "İntibah-ı İslam Cemiyeti"nin kurucuları arasında yer almış ve burada başkan yardımcısı olmuştur. Daha sonra "Hak-Yol" isimli bir gazete çıkartmış ve böylelikle azınlıklık sorunlarını daha yakından takip etmeye başlamıştır. 1952 yılına gelindiğinde ise aktif olarak siyasetin içinde yer almaya karar vermiş ve 16 Kasım 1952 seçimlerinde Yunan Dirilişi Partisi(Elladas Sinagermos)'nden aday olarak seçimleri kazanarak Rodop Milletvekili olarak Parlamento'ya girmiştir. Molla Yusuf'un Parlamento'ya girdiği parti, Mareşal Papagos'un partisidir ve Papagos, Türk-Yunan ilişkilerine oldukça önem verdiğiinden bu dönemde ilişkiler oldukça iyi bir seyirde devam etmiştir.

1952 yılından itibaren Yunan Parlamentosu'nda görev yapan Molla Yusuf, 1952-1956 yılları arasında bir dönem Yunan Dirilişi Partisi (ES)'nde, 1956-1967 yılları arasında ise beş dönem boyunca Ulusal Radikal Birlik Partisi (ERE)'nde milletvekilliği yapmıştır.

Siyasi hayatı boyunca azınlık sorunları ile oldukça yakından ilgilenen Molla Yusuf, Papagos döneminde Batı Trakya Türk azınlığın birtakım kazanımlar elde etmesini sağlayarak ve her zaman halkın yanında yer alarak Batı Trakya Türk azınlığı arasında efsane olarak anılmıştır.⁴⁹⁸

7.1.7. Osman Nuri Fettahoğlu (1902-1990):

1902 yılında, günümüzde Bulgaristan sınırları içinde yer alan Dutlu köyünde dünyaya gelmiştir. İlköğrenimini Gümülcine'de tamamladıktan sonra Edirne'de bulunan Darüleytam'da eğitimine devam etmiştir. 1919 yılında Edirne'nin işgal edilmesi nedeniyle İstanbul'a taşınması gündeme gelen okuldan ayrılıp yine Edirne'de bulunan Öğretmen Okulu'nda eğitimine devam etmiştir. Eğitimini tamamlayıp 1920 yılında mezun olduktan sonra Gümülcine'ye dönmüştür.

Öğretmenlik, gazetecilik, cemaat başkanlığı ve milletvekilliği yapmış olan Osman Nuri Bey, inkılapçı kişiliği ile tanınmış ve Batı Trakya Türklerinin siyasi hayatı içerisinde tam sekiz defa seçilerek en çok seçilen milletvekili olmuştur.

⁴⁹⁸Chatip, a.g.t., s. 85-89.

Öğretmen olarak mezun olduktan sonra eğitim hayatına devam eden Osman Nuri Bey, Selanik'te bulunan Fransız okuluna devam etmiş ve buradaki aydın kişilerle yakın ilişkiler kurmuştur. Kurduğu bu ilişkiler neticesinde gazetecilik hayatına atılan Osman Nuri Bey, 1924'te Fransız okulundan mezun olduktan sonra İskeçe'ye gitmiş ve arkadaşı Mehmet Hilmi ile "Yeni Ziya" adlı bir gazete yayınlamaya başlamıştır. Bir yıl süren yayın hayatı sona erip kapanan bu gazetenin ardından, 1925 yılından 1927 yılına kadar yayınlanan "Yeni Adım" ve 1930 ile 1931 yılları arasında yayınlanan "İnkılap" isimli gazeteleri çıkartmıştır.

1924 yılında başlayan gazetecilik hayatın Osman Nuri Bey'in Batı Trakya Türkleri arasında tanınıp ün kazanmasını sağlayan gazete ise, 1932 yılında İskeçe'de kurulan ve Batı Trakya Türk azınlık gazeteleri içinde en uzun ömürlülerinden biri olan "Trakya Gazetesi" olmuştur. 16 Temmuz 1932'de ilk basımı yapılan gazete, aralıklarla 1966 yılına kadar yayın hayatına devam etmiştir. 1936'da Metaksas'ın dikta rejimi sırasında bir bir kapanan azınlık gazeteleri arasında yayın hayatına devam ederek güçlenen gazete, özellikle Yunan İç Savaşı sırasında bölgede olup bitenleri gün gün aktararak bölge halkının sesi olmuştur.

1946 yılında yapılan seçimlere Venizlist Liberal Parti (KVF)'den adaylığını koyan Osman Nuri Bey, bu seçimleri Rodop Milletvekili seçilerek kazanmış ve böylece siyasi hayatına başlamıştır. 1964 yılına kadar kesintisiz bir şekilde siyasete devam eden Osman Nuri Bey, ilk seçildiği dönemde, ülkenin içinde bulunduğu İç Savaş nedeniyle Batı Trakya Türklerinin yaşadığı bölgelerdeki sıkıntıları gündeme getirmiş ve bu sorunların çözümü için çalışmalarında bulunmuştur.

Osman Nuri Bey, 5 Mart 1950 seçimlerinden 1951 yılına kadar iki dönem Liberal Parti (KF)'den İskeçe Milletvekili olmuş, bu dönem Türk-Yunan ilişkilerinin dostane bir şekilde seyretmesinden faydalanarak Batı Trakya Türk azınlığın eğitim sorunları ile ilgili bazı gelişmelerin yaşanmasında etkili olmuştur.

16 Kasım 1952'deki seçimlerde Mareşal Papagos'un Yunan Dirilişi Partisi (ES)'nden İskeçe Milletvekili seçilmiş ve 1956 yılına kadar bu partide vekillik görevini sürdürmüştür. Papagos'un vefat etmesi ve Karamanlis'in Ulusal Radikal Birlik Partisi (ERE)'ni kurması üzerine Osman Nuri Bey, siyasi hayatına bu partide devam etmeye karar vermiş ve 1963 yılına kadar toplam üç dönem bu partinin İskeçe Milletvekilliği görevinde bulunmuştur.

Son olarak 3 Kasım 1963 yılında yapılan seçimlerde Papandreu'nun Merkez Parti(EK)'sinden İskeçe/Rodop Milletvekili seçilerek Parlamento'ya giren Osman Nuri Bey, daha sonraki

seçimlerde başarılı olamamış ve 1967 yılındaki Albaylar Cuntası Rejimi'nden sonraki dönemde hem siyaseti hem de gazeteciliği bırakmıştır.⁴⁹⁹

7.1.8. Hasan Hatipoğlu (1928-2010):

Hasan Hatipoğlu, 1932-1933 ve 1935-1936 yılları arasında iki dönem Gümülcine Milletvekilliği ve 1934'te azınlık senatörlüğü yapmış Hatip Yusuf'un dört çocuğundan en büyüğü olarak 1923 yılında Gümülcine'de dünyaya gelmiştir. Babasının siyaset dünyasında yer almasından dolayı siyasetin içinde büyümüş, inkılapçı kişiliği ile tanınmıştır.

İlkokulu, babasının gayretleri ile kurulan ve ilk kez Latin Türk harfleri ile eğitim veren azınlık ilkokulunda tamamladıktan sonra Yunan Lisesi'nden mezun olmuştur. Askerliğini Yunan İç Savaşı'nın son yıllarında yedek subay olarak yapan Hatipoğlu, yedek subay olarak askerlik yapan ilk azınlık genci olmuştur. Hatipoğlu'na askerliği sırasında ordu tarafından verilen görevlerden biri, Türk köylerine giderek komünizm ve çeteciler aleyhine bölge halkına konuşmalar yapması olmuştur. Askerliğinin ardından Gümülcine'ye geri döndükten sonra 1951 yılında Gümülcine Türk Gençler Birliği'ne başkan olarak seçilmiş ve teşkilat içerisinde gerçekleştirdiği faaliyetler ile halk arasında daha çok tanınmaya ve desteklenmeye başlamıştır.

Halktan aldığı bu destek üzerine 9 Ekim 1951'deki seçimlerde adaylığını koymuş ancak başarılı olamamıştır. Daha sonrasında 16 Kasım 1952'de gerçekleşen seçimlerde başarılı olan Hatipoğlu, Yunan Dirilişi Partisi (ES)'den Rodop Milletvekili seçilerek Parlamento'ya girmiş ve aktif siyasi hayatına böylelikle başlamıştır. 1956 yılına kadar bu partide vekillik yapan Hatipoğlu, 1961-1963 yılları arasında Merkez Birliği Partisi (EK)'nde bir dönem, 1963-1964 yılları arasında İlerici Parti(KP)'de bir dönem, 1964-1967 yılları arasında Ulusal Radikal İlerici Parti (ER-KP)'de de bir dönem olmak üzere toplam dört dönem Yunan Parlamentosu'nda görev yapmıştır.⁵⁰⁰

7.2. BATI TRAKYA TÜRKLERİNİN BASIN FAALİYETLERİ

Batı Trakya Türkleri, uluslararası alanda azınlık statüsüne kavuştuktan sonra bölge kamuoyunun durumu ile ilgili gelişmeleri kaydetmek amacıyla birtakım basın faaliyetlerinde bulunmuşlardır. 1923 Lozan Antlaşması'nı müteakiben başlayan bu süreç içerisinde azınlığın sosyal, ekonomik, kültürel durumları ile ilgili gelişmeler bu yayınlar aracılığı ile aktarılmıştır. Ancak zaman içinde bu yayınların yayın ilkelerinde ayrışmalar yaşanmış ve temelde “Türkiye Taraftarı” (azınlığın

⁴⁹⁹Chatip, a.g.t., s. 89-95.

⁵⁰⁰Chatip, a.g.t., s. 95-100.

sorunları ile ilgili ve Türk inkılâplarını destekleyen yayımlar yapan) ve “Türkiye Aleyhtarı” (Yunanistan lehine ya da Türkiye aleyhine yayımlar yapan) olarak iki gruba ayrılmışlardır.⁵⁰¹

Çoğunluğunu gazetelerin oluşturduğu yayımlar genellikle haftalık ya da on beş günlük sürelerle yayınlanmışlardır. Genelde dört sayfadan oluşan ilkel bir basım tekniği ile yayınlanan yayımlar, İkinci Dünya Savaşı sonrasında gelişen teknoloji ile birlikte yayımlarını daha modern hale getirmişlerdir.

7.2.1 Türkiye Taraftarı Yayınlar:

Azınlıkların Yunanistan yönetimi içerisinde yaşadıkları sıkıntıları aktaran “Türkiye Taraftarı” yayımlar, özellikle İkinci Dünya Savaşı’ndan sonraki süreçte Batı Trakya Türklerinin sıkıntılarının Türk kamuoyuna iletilmesinde önemli işlevler görmüşlerdir. Çalışmanın birçok bölümünde yararlanılan kaynaklar bakımından oldukça önemli olan bu gazeteler gerçekçi tutumları ile bölge halkının adeta sesi olmuşlardır. Türkiye’deki inkılâp hareketlerini destekleyen tutumları ve inkılâpların Batı Trakya’da yayılması için çaba gösteren yayımlar, azınlık tarafından da büyük bir ilgi ile takip edilmişlerdir.

Batı Trakya Türk azınlığın basın hayatına dair ilk çıkan gazete, 1912 yılında Selanik’te çıkan “*Yeni Asır*” gazetesidir. Lozan Antlaşması’nın imzalanmasının ardından Selanik Türklerinin mübadeleye tabi oluşu nedeniyle yayın hayatına son vermiştir.

Mehmet Hilmi ve arkadaşları 1924 yılında bir araya gelerek Yeni Asır gazetesinin sahiplerinden matbaa makinelerini devralmışlar ve makineleri İskeçe’ye getirerek Mehmet Hilmi’nin başyazarlığını yaptığı “*Yeni Ziya*” isimi gazeteyi çıkartmışlardır. 1924 yılının Mart ayında ilk sayısı çıkan gazete, Batı Trakya Türklerinin ilk azınlık gazetesi sayılmaktadır.⁵⁰² “*Yeni Ziya*”, çıkarıldığı dönemde milliyetçi bir yayın ilkesine sahip olan ve azınlık gazeteleri içinde ilk kez azınlık sorunlarına yönelen gazete olmuştur. Gazetede yer alan bu milliyetçi tutum, bir süre sonra Yunan hükümetinin de dikkatini çekmiş ve gazete sahipleri, yayın politikalarının değiştirilmesi gerektiğine dair uyarılar almışlardır. Yayın ilkelerinde bir değişikliğe gitmeden milliyetçi söylemlerine yazınlarında yer vermeye devam eden Mehmet Hilmi 1925 yılında Limni Adası’na sürgüne gönderilmiştir.⁵⁰³ Mehmet Hilmi’nin sürgüne gönderilmesinin ardından kısa bir süre sonra gazetenin yayın hayatını sona ermiş ve mahkeme kararıyla 6 Ocak 1926’da gazete kapatılmıştır.⁵⁰⁴

⁵⁰¹Özgüç, a.g.e., s. 116-117.

⁵⁰²Selahattin Yıldız, “*Batı Trakya’da Türk Milliyetçiliği Işığını Yakan Mehmet Hilmi ve Batı Trakya’da Türk Basını*”, **Türk Kültürü**, Cilt: 14, .sayı: 159 (Batı Trakya Özel Sayısı), Ankara, Ocak 1976, s. 20.

⁵⁰³“*Mehmet Hilmi’nin Hayatı ve Mücadelesi*”, **Trakya’nın Sesi**, 25 Haziran 1982.

⁵⁰⁴Özgüç, a.g.e., s. 117-118.

Sürgünde geçen altı ayın sonunda yeniden İskeçe'ye dönen Mehmet Hilmi, 11 Şubat 1926 tarihinde Yeni Ziya ile aynı yayın ilkelerine sahip “*Yeni Yol*” isimli bir gazete daha çıkartmıştır.⁵⁰⁵ Ancak Batı Trakya'da basın faaliyetleri, Mehmet Hilmi'nin sürgün olduğu dönemde, Yunan yetkililerin yaptıkları kamuoyu çalışmaları ile Türkiye ve Türk Devrimleri aleyhtarını bir çizgiye evrilmiştir. Yazılarında yine milliyetçi bir çizgiyi takip eden gazete, “*Yunan Milli Bütünlüğüne*” ters düştüğü gerekçesiyle Yunan Yönetimi tarafından 6 Mart 1926'da, üçüncü sayısından sonra kapatılmıştır.⁵⁰⁶

İskeçe'de Hıfzı Abdurrahman, Osman Nuri Fettahoğlu, Sabri Ali, İbrahim Demir ve Mehmet Hilmi tarafından 30 Eylül 1926 tarihinde çıkartılan “*Yeni Adım*” gazetesi, Batı Trakya Türklerinin ilk ciddi gazetesi olarak kabul edilmiştir. Türkiye'de gerçekleştirilen inkılabları günlük olarak takip eden ve aktaran gazete, bu inkılabların Batı Trakya Türkleri arasında da tanınip yaygınlaştırılmasını amaçlamıştır. Harf inkılâbından sonra gazetenin başlık ve künye kısmı Latin Türk Alfabesi ile çıkartılmış, ilerleyen süreçlerde yeni harflerin yerleşmesini sağlamak amacıyla Arap harfleri ve yeni Türk harfleri bir arada kullanılmıştır. 1930 sonrasında ise gazete çoğunlukla Latin Türk alfabesi ile çıkartılmıştır.⁵⁰⁷ Batı Trakya Türklerinin anavatan Türkiye'den uzaklaşmaması adına büyük çaba gösteren Mehmet Hilmi bu açıdan Türk inkılâbının Batı Trakya Türkleri tarafından tanınmasında ve benimsenmesinde büyük rol oynamıştır.

Batı Trakya Türklerinin sözcüsü olma bilinciyle hareket eden Mehmet Hilmi, kaleme aldığı yazılarında halkın güncel sorunlarına da değinmiştir. Oldukça milliyetçi yazılar yayınlayan bu gazetenin faaliyetleri Yunan Hükümeti'ni rahatsız etmiş ve 1927 yılında gazeteyi çıkaran grup dağılmıştır. Mehmet Hilmi, yazdığı milliyetçi yazılarından dolayı Yunan Hükümeti tarafından bu kez Kitira Adası'na yeniden sürgüne gönderilmiştir. Sürgünden döndükten sonra “*Yeni Adım*” gazetesini 1931'e kadar yayınlamaya devam eden Mehmet Hilmi, 25 Haziran 1931 tarihinde vefat edince⁵⁰⁸ gazete ilk önce öğretmen Bahri Raşit tarafından yayınlanmaya devam edilmiştir. Bahri Raşit'in Türkiye'ye göçünün ardından 1932'de Ayyazzade Tahsin Ziya⁵⁰⁹ gazeteyi devralmıştır. Batı Trakya basın hayatında oldukça etkili olan gazete, 1936 Metaksas diktatörlüğünün etkilerinden nasibini almış ve bu tarihte kapatılmıştır.⁵¹⁰

Faik İsmail ve İsmail Sadık Şahap (Üstün) tarafından Gümölcine'de 24 Kasım 1933 tarihinde yayınlanmaya başlayan “*Ülki*” gazetesi, Batı Trakya'da Türk Gençliği ve Kemalizm akımının öncüsü olarak kabul edilmiştir.⁵¹¹ İlk dönemlerinde Arap harfleri ile daha sonra Arap ve Latin harfleri karışık bir şekilde yayın yapan gazete, Atatürkçü ve İnkılâpçı bir çizgide, azınlığın

⁵⁰⁵ Yıldız, “*Mehmet Hilmi ve ...*”, s. 5-6.

⁵⁰⁶ Özgüç, **a.g.e.**, s. 120.

⁵⁰⁷ “*Nasıl Doğdu?*”, **Yeni Adım**, 1 Şubat 1930.

⁵⁰⁸ “*Mehmet Hilmi'nin Hayatı ve Mücadelesi*”, **Trakya'nın Sesi**, 25 Haziran 1982.

⁵⁰⁹ Yıldız, “*Mehmet Hilmi ve...*”, s. 21-22.

⁵¹⁰ Özgüç, **a.g.e.**, s. 120.

⁵¹¹ Yıldız, “*Mehmet Hilmi ve...*”, s. 7.

menfaatlerini savunan bir yayın politikası izlemiş ve 88 sayı yayınlanmıştır. Yayın hayatına başladıktan üç yıl sonra, Batı Trakya Valiliği'ne getirilen Evangelos Kolancis'in etkisiyle Yunan Hükümeti tarafından kapatılmış ve gazetenin sahibi İsmail Sadık sürgüne gönderilmiştir. 1939'da Gümülcine'ye geri dönen İsmail Sadık, aynı yıl patlak veren Yunan-İtalyan savaşında Ostrava cephesinde savaşmış, Grebana'da Almanlara esir düşmüş ve bir süre Selanik'teki esir kampında kalmıştır. İsmail Sadık'ın sürgün edildiği sırada Ülkü gazetesi matbaası Almanlar tarafından tahrip edilmiş ve yeniden yayınlanması imkânsız hale gelmiştir.⁵¹² 1941'de serbest kalan İsmail Sadık, 14 Ağustos 1941'de Balıkesir'e göç etmiş ve 15 Kasım 1974'te burada vefat etmiştir.⁵¹³

21 Mart 1930 tarihinde İskeçe'de Osman Nuri Fettahoğlu ve Hıfzı Abdurrahman tarafından yayınlanmaya başlayan “*İnkılâp*” gazetesi, Türkiye ve Atatürk İnkılâpları yanlısı bir yayın politikasına sahiptir. Adından anlaşıldığı gibi Türk inkılâplarının Batı Trakya'da tanınması ve inkılâpların burada da yerleşmesinin sağlanması amacını taşımıştır. İlk sayısında “*Yeni harfleri öğrenmek asri Türk'ün ilk işidir.*” diyerek hem Arap hem de Latin Türk harfleri ile yayınlanmıştır.⁵¹⁴ İddialı bir çıkışla yayın hayatına başlayan İnkılâp Gazetesi, Gümülcine Konsolosluluğu'nun da dikkatini çekmiş ve gazetenin ilk sayısının bir nüshası Ankara'ya gönderilmiştir.⁵¹⁵ Ancak yayın hayatı oldukça kısa süren gazete gerek iç sorunlar gerekse toplum normlarına ilk etapta fazla sert gelen “reformcu” hamleleri nedeniyle rağbet görememesinden dolayı kapanmıştır. Toplam 45 sayı yayın yapan gazetenin son sayısı 7 Mayıs 1931 tarihinde yayınlanmıştır.⁵¹⁶

Batı Trakya Türk basınında, bu döneme kadar en uzun yayın hayatına sahip “*Trakya*” Gazetesi, Osman Nuri Fettahoğlu tarafından 16 Temmuz 1932 tarihinde İskeçe'de haftalık olarak yayınlanmaya başlamış ve 1941 yılına kadar aralıksız olarak yayın hayatını sürdürmüştür. Yayın hayatının ilk dönemlerinde Lozan sonrası süreçte Batı Trakya Türk azınlığın sorunlarına değinen⁵¹⁷ gazetenin 31 Mart 1941'de 289 uncu sayısı çıktıktan bir hafta sonra, Almanya Yunanistan'a savaş ilan etmiştir.⁵¹⁸ Böylece Yunanistan'da Alman işgali başlamış ve Trakya Gazetesi, işgaller ile ilgili ülke çapından gelen haberleri aktarmaya başlamıştır. 23 Nisan 1941 tarihinde Batı Trakya'da başlayan Bulgar işgalinin sürdüğü dönemde güçlükle yayınlarına devam etmeye çalışan gazete, 22 Haziran 1941'de İskeçe'nin Bulgarlar tarafından işgal edilmesi nedeniyle yayınına ara vermek zorunda kalmıştır.⁵¹⁹ İşgalden yaklaşık beş yıl sonra, 21 Ekim 1946'da tekrar yayın hayatına başlayan gazete bu tarihten itibaren İç Savaş yaşayan Yunanistan ile ilgili haberler yayınlamaya başlamıştır. Batı Trakya bölgesinin iç savaştan yoğun bir şekilde

⁵¹²Yıldız, “*Batı Trakya'da Türk Milliyetçiliği...*”, s. 23. Ve Kurtuluş, **a.g.e.**, s. 175.

⁵¹³Yıldız, “*Mehmet Hilmi'nin En Yakın Arkadaşı...*”, s.9. ve “*İsmail Sadık Üstün'ü Kaybettik*”, **Azınlık Postası**, 31 Aralık 1974.

⁵¹⁴“*İnkılâp Niçin Çıkıyor?*”, **İnkılâp**, 21 Mart 1930.

⁵¹⁵**BCA**, 30.10.83.548.24. (21.05.1930)

⁵¹⁶Hikmet Öksüz, “*Batı Trakya Türk Basınında Atatürkçü Bir Gazete: İnkılâp (1930-1931)*”, **Batı Trakya Türkleri**, Karam Yayınları, Çorum, 2006, s. 193. Ve Özgüç, **a.g.e.**, s.123-124.

⁵¹⁷Yıldız, “*Batı Trakya'da Türk Milliyetçiliği...*”, s.22.

⁵¹⁸Hatipoğlu, **a.g.e.**, s. 226.

⁵¹⁹Oran, “*Lozan'da Azınlıkların Korunması...*”, s. 295.

etkilenmesi nedeniyle bu dönemde hemen hemen günlük olarak çetecilerin faaliyetlerine değinen gazete 23 Aralık 1946 tarihinden itibaren bölgeden gelen haberleri duyuran bir yazı dizisi yayınlamaya başlamıştır.⁵²⁰

Çoğunlukla iki sayfa olarak çıkarılan gazetenin ilk sayfası genellikle Batı Trakya'da yaşanan önemli gelişmeleri aktarmak ve yorumlayarak, ayrıca iç ve dış olayları haberlerin verildiği sayfa olarak kullanılmıştır. Arka sayfasında ise çeşitli haberler, önemli duyurular yayınlanmıştır. Türk azınlık arasında lider olarak kabul edilen Osman Nuri Fettahoğlu, 1958 yılında Yunan Parlamentosu'nda milletvekili olarak görev yapmaya başlamıştır. Bu tarihten itibaren gazetenin yazı işleri müdürlüğünü Selahattin Galip üstlenerek Osman Nuri Fettahoğlu ile ortak çalışmaya başlamıştır. Latin harfleri ile yayın yapan Trakya Gazetesi 1965 yılında yayın hayatına son vererek kapanmıştır.⁵²¹

“*Akın*” Gazetesi Asım Haliloğlu ve Hasan Katipoğlu tarafından 1 Şubat 1957 tarihinde Gümülcine'de yayınlanmaya başlamıştır. Modern bir çizgide yayınlanan gazete, Batı Trakya Türklerinin sorunlarını dile getiren ve haklarını müdafaa eden tutumu ile Türk azınlığın en çok benimsediği gazetelerden olmuştur. 1 Şubat 1957 tarihinde yayınlanan ilk sayısında, gazetenin sahibi ve başyazarı olan Avukat Asım Haliloğlu'nun kaleme aldığı yazıda; “*Ülkümüz, Batı Trakya Müslüman Türklerini içtimai seviyeleri yüksek, hak ve vazifelerini bilir, müreffeh, mesut ve medeni cesaret sahibi Yunan vatandaşı olarak görmektir. Yirminci yüzyılda Yirminci yüzyılın medeni insanının azınlık halinde yaşayabileceğine inanıyoruz.*”⁵²² Şeklinde yayın politikasını ortaya koyduğu *Ülkü* gazetesi, 1966 yılına kadar dört binin üzerinde abone sayısına ulaşmış ve bu abone sayısı ile Batı Trakya basın tarihinde satış rekoru kırmıştır.⁵²³ 36 yıl boyunca yayınlanan gazetenin sahipliği, Asım Haliloğlu'nun 27 Ekim 1980 tarihindeki vefatı sonrası eşi tarafından üstlenilmiştir. 24 Temmuz 1993 tarihli 1196'ncı sayısının yayınlanmasının ardından gazetenin yayını sona ermiştir.⁵²⁴

Yayın politikasıyla Batı Trakya Türklerinin sesi olan *Akın* gazetesi, yayınladığı yazılarla hem Türkiye karşıtlarının hem de Yunan makamlarının hedefi haline gelmiştir. Aynı dönemde yayınlanan Milliyet gazetesi ile de birtakım tartışmalar yaşanmıştır. Milliyet gazetesinin sahibi Hamdi Hüseyin Fehmi'nin daha önceki İskeçe Türk Cemaat başkanlığı döneminde Türklük aleyhtarı faaliyetleri ve Batı Trakya Türklüğüne yönelik gerici fikirleri yüzünden *Akın* gazetesi tarafından eleştirilmiştir.⁵²⁵ Özellikle 1960'lı yıllarda Batı Trakya Türk Basınındaki en önemli konu, ilerici-gerici tartışmaları ve bunun Batı Trakya Türk azınlığına etkileri olmuştur.

⁵²⁰“*Beş Buçuk Yıl Sonra*”, **Trakya**, 21 Ekim 1946 ve Ali & Hüseyinoğlu, **a.g.e.**, s. 36.

⁵²¹Özgüç, **a.g.e.**, s.124.

⁵²²“*Ülkümüz*”, **Akın**, 1 Şubat 1957.

⁵²³Yılmaz Çetiner, “*Batı Trakya'da Türkler*”, **Cumhuriyet**, 13 Temmuz 1966.

⁵²⁴Özgüç, **a.g.e.**, s.127.

⁵²⁵“*Acz İçindeki Adama Tavsiye: Jurnallarını Kendin Neşret!*”, **Akın**, 26 Temmuz 1963.

7.2.2. Türkiye Aleyhtarı Yayınlar

Bu dönemde Türkiye ve Türk Devrimi aleyhtarı yapan ve Yunan hükümetinin desteğini alan yayınlar da çıkarılmıştır. Bunlardan en bilineni, Kurtuluş Savaşı yıllarında Yunan Ordusu ile birlikte Anadolu'dan firar eden Çerkezlerin sözcülüğünü yapan ve Balkancı Hasan tarafından çıkarılan “*Balkan*” gazetesidir. Haziran 1924 tarihinde Gümölcine'de yayınlanan bu gazetenin sahibi ve başyazarı Balkancı lakaplı Karafereli Hasan Mustafa isimli Yunan taraftarı bir kişidir ve Türkiye aleyhtarı bir yayın politikası izlemiştir. Gazete Batı Trakya'nın Bulgaristan tarafından işgal edildiği tarihi olan 1941 yılına dek aralıklarla ve düzensiz olarak 600 sayı civarında yayınlanmıştır. 1941 yılında gazete kapatıldığında Hasan Mustafa önce Almanya'ya kaçmış sonra Avusturya'ya geçmiştir.⁵²⁶

Yine aynı şekilde Türkiye ve Türk devrimleri karşıtı yayın yapan diğer gazeteler ise Şeyh Fuat tarafından çıkarılan “*Müdafaa-i İslam*”⁵²⁷, Mustafa Sabri tarafından çıkartılan “*Yarın*”⁵²⁸, Hasan Fehmi tarafından çıkarılan “*Peyam-ı İslam*”, Türkiye firarilerinden Binbaşı Çapur İsmail Hakkı tarafından çıkarılan “*İtila*”⁵²⁹ ve Yeşilzade Aziz Nuri tarafından çıkarılan “*Adalet*”⁵³⁰ isimli gazeteler, Yunan makamları tarafından desteklenmişlerdir.

Son Osmanlı Şeyhülislamlarından Mustafa Sabri'nin 22 Temmuz 1927'de İskeçe'de çıkarttığı “*Yarın*” gazetesi, azınlık hayatını derinden etkilemiş ve azınlıkların gruplaşmalarına neden olmuştur. Mustafa Sabri'nin Kurtuluş Savaşı sırasında İstanbul'dan kaçarak Batı Trakya'da yaşamaya başladığı bilinmektedir. Durum böyle olunca Mustafa Sabri'nin ilkelerinin padişah yanlısı olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu yönde yayınlar yapan gazetenin daha ilk sayısından itibaren Mustafa Kemal ve inkılâp hareketlerine yönelik yaptığı şiddetli eleştiriler, azınlıklar arasında fikir ayrılıklarının ortaya çıkmasına sebep olmuştur. 1930 yılına kadar yayınlarına devam eden gazete, İstanbul'da aynı isimle fakat “*inkılâpçı*” bir kimlikle çıkmaya başlayan yeni bir gazeteden dolayı isim değişikliğine gitmiş ve 70. Sayısından itibaren “*Peyam-ı İslam*” ismiyle yayın hayatına devam etmiştir.⁵³¹

22 Eylül 1930'da Yarın'ın devamı olarak yayınlanmaya başlayan “*Peyam-ı İslam*”⁵³² gazetesinin sahipleri olarak İaşeci Hasan Fehmi, mesul müdürü Saki Abdülkerim belirtilmesine rağmen, gazetenin esas sahibi yazıların büyük çoğunluğunu yazan kişi, Yarın Gazetesi'nin sahibi Mustafa Sabri Efendi'dir. Gazete toplam beş sayı çıkmıştır. Gazetenin yazılarında Türkiye'deki inkılâp hareketlerine karşı saldırılar yer almıştır. 1930 yılına gelindiğinde Türkiye ile Yunanistan arasında kurulan dostane ilişkiler nedeniyle Mustafa Sabri Efendi Batı Trakya dışına

⁵²⁶Feyyaz Sağlam, **Batı Trakya Türkleri Basın-Yayın Tarihi**, BEBTAB Yayınları, İzmir, 2002, s. 55.

⁵²⁷Yıldız, “*Mehmet Hilmi ve ...*”, s.8.

⁵²⁸“*Büyük Yarın*”, **Yarın**, 22 Temmuz 1927.

⁵²⁹Sağlam, **a.g.e.**, s. 56-57.

⁵³⁰Özgüç, **a.g.e.**, s.123.

⁵³¹Özgüç, **a.g.e.**, s.121-123.

⁵³²Sağlam, **a.g.e.**, s. 56.

çıkarılmış ve Patras'ta zorunlu yerleşime tabi tutulmuştur. Etkisiz kalan Mustafa Sabri Efendi daha sonra kendi isteği ile Yunanistan'dan ayrılmış ve Mısır'a yerleşmiştir.⁵³³

Kurtuluş Savaşı firarilerinden Binbaşı Çapur İsmail Hakkı'nın 1925 yılında İskeçe'de yayınlanmaya başladığı “*İtila*” gazetesinin en belirgin özelliği, Türkiye aleyhindeki yayın politikasıdır. Türkiye ile Yunanistan arasında 1930 yılında imzalanan "Ankara Antlaşması" sonrasında gazete kapatılmıştır.⁵³⁴

Eski Bursa Valisi Yeşilzade Aziz Nuri tarafından 1927'de Gümölcine'de çıkartılan “*Adalet*” gazetesi, “*Yarın*” gazetesi gibi inkılâplar aleyhtarı bir politika izlemiştir. Toplam altı sayı çıkan bu gazete azınlık toplumu arasında fazla rağbet görmediği için kısa sürede kapatılmıştır.⁵³⁵

Bu gazetelerin ortak noktası, yayınlandıkları dönemde Türkiye’de meydana gelen inkılâpları kötülemeleri ve bu inkılâpların Batı Trakya Türk Azınlığı arasında olumsuz tutumu oluşturmaya çabalamalarıdır. Türkiye’deki bu inkılâpların halk tabanına uymadığını, Batı Trakya Türklerinin bu inkılâpları benimsemelerinin onları İslam dininden uzaklaştıracağını savunmuşlardır. Özellikle laiklik ile ilgili gerçekleştirilen inkılâplar hedeflenerek Batı Trakya Türklerinin bu yenilikleri benimsemelerinin önüne geçebilmek amacıyla kara propaganda yapmışlardır.

“*Müdafa'a-i İslam*” gazetesi Yunanistan Müslümanları Cemiyeti yayın organı olarak 27 Mart 1935 tarihinde Gümölcine'de Arap harfleriyle yayınlanmaya başlamıştır. Gazetenin Yazı İşleri Müdürü Mustafa Hilmi'dir. Batı Trakya 1941 yılında Bulgarlar tarafından işgal edilince gazetenin yayını durdurulmuştur. Mustafa Sabri Efendi taraftarlarının bir araya geldiği gazete Atatürk karşıtı bir yayın politikası izlemiş ve Nisan 1935'te yayınları tehlikeli bulunduğu için Türkiye'ye girişi yasaklanmıştır.⁵³⁶ Dönemde gerçekleşen Türk-Yunan yakınlaşması nedeniyle Yunan makamlar tarafından ilişkilere zarar verdiği gerekçesiyle toplam 105 sayı yayımlandıktan sonra 1941 yılında kapatılmıştır.⁵³⁷

1931 tarihinde İskeçe'de yayınlanan “*Milliyet*” Gazetesi üç dönem şeklinde çıkmış ve el değiştirmiştir. 1. ve 2. dönemleri Hıfzı Abdurrahman tarafından çıkartılan gazetenin bu dönemlerinde Arap harfleriyle yayın yapılmıştır. Gazetenin 1951 yılında başlayan 3. dönemi ise Hamdi Hüseyin Fehmi Efendi tarafından Latin harfleri ile yayınlanmıştır. Özellikle aynı dönemde yayınlandığı Akın gazetesinin eleştirilerine sıkça maruz kalan gazete⁵³⁸, 1965'te

⁵³³Sağlam, **a.g.e.**, s. 57.

⁵³⁴Özgüç, **a.g.e.**, s. 119-120. **Ve** Sağlam, **a.g.e.**, s. 56-57.

⁵³⁵Özgüç, **a.g.e.**, s. 123.

⁵³⁶**BCA**, **30.18.1.2.54.31.3**, (25.4.1935)

⁵³⁷Özgüç, **a.g.e.**, s.125.

⁵³⁸“*Acz İçindeki Adama Tavsiye: Journallarını Kendin Neşret!*”, **Akın**, 26 Temmuz 1963.

Hamdi Hüseyin Fehmi'nin vefatından sonra oğulları Şevket ve Ekrem Hamdi tarafından 1968 yılına dek yayını sürdürmüştür. “Devlet güdümlü” olarak değerlendirilen ve Batı Trakya standartlarına göre oldukça uzun ömürlü olan bu gazete 1968'de kapanmıştır.⁵³⁹

1948 yılında Hüsnü Yusuf, Molla Yusuf ve Hafız Yaşar tarafından Gümölcine’de yayınlanmaya başlayan “*Hak Yol*” gazetesinin yayın politikası Atatürk inkılablarına karşı muhalefet ve İslam’ın gerçek anlamda uygulanması için Şeriat yönetimine geçmek şeklinde olmuştur.⁵⁴⁰ 1953’te Türkiye’ye sokulması yasaklanan⁵⁴¹ gazetenin yayınları azınlıklar arasındaki birtakım fikir ayrılıklarına neden olmuştur. Türkiye ile gelişen ilişkiler nedeniyle gazetede Türkiye aleyhtarı yayınlar Yunan hükümetinin de dikkatini çekmiş ve Yunanistan Başbakanı Papagos’un verdiği emirle gazetenin yayını yasaklanmış ve gazete kapatılmıştır. Aynı yıl tutuklanan Hüsnü Yusuf ise Kavala’ya sürgün edilmiştir.⁵⁴²

Hüsnü Yusuf, Kurtuluş Savaşı sırasında İzmir’den çekilen Yunan ordusu ile birlikte Yunanistan’a gelen bir savaş firarisidir. Sürgünden döndükten sonra 2 Nisan 1953’te Arap harfleri ile yayınladığı “*İnkılâp Soytarılığı*” isimli 11 sayfalık broşürle *Hak Yol*’daki düşüncelerini kamuoyuna yansıtmayı sürdürmüştür. Türk inkılablarını ve Türkiye’yi karalayan içeriği nedeniyle Batı Trakya’da tepki protestolarının yaşanmasına sebep olmuştur. Protestolar karşısında Yunan makamları devreye girerek Hüsnü Yusuf hakkında savcılık tarafından soruşturma başlatılmıştır. Savcılığın, bahsi geçen broşürde herhangi bir sakınca görmemesi kararının ardından Türklerin protestoları daha da şiddetlenmiştir. Yeniden devreye giren Yunan makamları Hüsnü Yusuf ile görüşerek elindeki tüm broşürleri imha etmişlerdir. Daha sonra Batı Trakya Genel Valiliği’ne çağırılan Hüsnü Yusuf’tan Yunanistan’ı terk etmesi istenmiştir.⁵⁴³ Bu broşürde de yine Türkiye inkılablarını ve Türk hükümetini eleştiren yazıları sebebiyle broşürün Türkiye’ye sokulması yasaklanmıştır.⁵⁴⁴

“*Sebat*” ise Hüsnü Yusuf ve Hafız Yaşar tarafından, *Hak Yol Gazetesi*’nin devamı olarak 31 Ocak 1957 tarihinde Gümölcine’de yayınlanan bir dergidir. İki sayfası Latin harfleri ile ve iki sayfası Arap harfleri ile yayınlanan dergide Türkiye’ye ve Türk inkılablarına karşı yazılar yayınlanmıştır. Bu açıdan şeriatçı ve muhafazakâr bir yayın ilkesiyle hareket etmiştir.⁵⁴⁵ Derginin 46 sayılı nüshası, Türkiye Cumhuriyeti ilkelerini ve devrimlerini karaladığı gerekçesi ile 1958 Türkiye’ye sokulması yasaklanmıştır.⁵⁴⁶

⁵³⁹Özgüç, **a.g.e.**, s. 124.

⁵⁴⁰Özgüç, **a.g.e.**, s. 126.

⁵⁴¹**BCA**, 30.18.1.2.131.6.15, (20.1.1953)

⁵⁴²“*Asıl Kundakçılar Kimlerdir?*”, **Akın**, 22 Ekim 1966.

⁵⁴³Şahap Balcıoğlu, “*Batı Trakya’da 10 Gün-Yunanlılar Batı Trakya’da İrticai Destekliyorlar*”, **Cumhuriyet**, 18 Ocak 1954.

⁵⁴⁴**BCA**, 30.18.1.2.132.45.3, (4.6.1953)

⁵⁴⁵Sağlam, **a.g.e.**, s. 67.

⁵⁴⁶**BCA**, 30.18.1.2.148.18.11., (4.4.1958)

“*Esas-Muhafazakâr*”; 1958-1966 yılları arasında Gümülcine'de İtibah-ı İslâm Cemiyeti'nin gazetesi olarak Çerkez Hafız Reşat Ali tarafından düzensiz bir şekilde yayınlanmıştır. Arap harfleriyle yayın yapan gazetenin Panislamist/muhafazakâr bir yayın politikası vardır. Azınlık arasında rağbet görmediği için 1966 yılında kapatılmıştır.⁵⁴⁷

“*Savaş*” 20 Aralık 1947 tarihinde Rodop bölgesinde Yunanistan Cumhuriyet Ordusu (ELAS)'nın yayın organı olarak yayınlanmıştır. Bölgede faaliyet gösteren ELAS militanlarının haftalık “zafer”lerini yayınlayan gazete ayrıca iç savaşta Batı Trakya Türk azınlığın ELAS'a destek vermesi için komünist propagandalar yapmıştır. Kemal Kaptan (Ekrem) ve Apostolos Grozos'un çıkardıkları bu Türkçe gazete Bulgaristan'ın Kırcaali ve Darıdere şehirlerinde basılmış ve Batı Trakya'da ücretsiz dağıtılmıştır. İç savaşın bitiminin ardından kapanmıştır.⁵⁴⁸

⁵⁴⁷Özgüç, **a.g.e.**, s. 127-128.

⁵⁴⁸Ali & Hüseyinoğlu, **a.g.e.**, s. 173.

SONUÇ

Osmanlı, Batı Trakya bölgesi, 1360'lı yıllarda Osmanlı Devleti idaresi altına girdikten sonra yüzyıllar içinde Türk vatani haline gelmiş ve bölgede Türk- İslam kültürü şekillenmiştir. 1453 İstanbul'un fethi sonrası bir dünya gücü haline gelen ve imparatorluk özelliği kazanan Osmanlı İmparatorluğu sınırları içerisinde Batı Trakya bölgesinin, merkez İstanbul'a olan yakın konumu ve Avrupa fetihlerinde merkez üs olarak kullanılmasıyla birlikte önemi artmıştır. Avrupa ile olan ticari ilişkilerde de önemli bir konumda bulunan Batı Trakya Osmanlı idaresi ile bayındır hale getirilmiştir. Bölgede Osmanlı hakimiyetinin etkisi yalnızca Müslüman kültürü yükseltmemiş ayrıca burada önceki dönemlerde yaşayan Gayrimüslim halk da aynı refah koşulları altında, kendi milli benlik ve dini inançlarını özgürce koruyabildikleri bir ortamda yaşamışlardır.

19. yüzyıla gelindiğinde, 1789 Fransız İhtilali sonrası tüm dünyayı etkisi altına alan "milliyetçilik" ve "Antikite'ye dönüş" kavramları Osmanlı'nın çok uluslu yapısını etkilemiş, imparatorluk topraklarından hızlı kopuşlar yaşanmıştır. Bu kopuşlardan en etkili olan 1821 Yunan İsyanı, Osmanlı İmparatorluğu için bir dönüm noktası olmuştur. "Milliyetçilik"e karşı 1815'te Viyana'da toplanan kongrede Avrupa devletleri tarafından Osmanlı "aynı dertten muzdarip", "korunması gereken imparatorluk" olarak değerlendirilirken, söz konusu Yunan bağımsızlığı olunca Osmanlı Devleti'ne sırt dönmüş, ülkedeki "milliyetçi" bağımsızlık isyanlarını destekleyerek Osmanlı'nın dağılması için büyük bir çaba harcamışlardır. Gittikçe artan toprak kayıplarıyla beraber Batı Trakya bölgesi de adeta bir sınır bölgesi haline gelmiştir.

Yüzyıllar boyunca barış ve güven içinde yaşamış Batı Trakya Türkleri, Yunanların 1830'daki bağımsızlıklarından sonra kendilerini gittikçe daralan bir kıskacın içinde bulmuştur. 1877-1878 93 Harbi'nde büyük yaralar alan Batı Trakya'dan Anadolu'ya yönelik ilk büyük göç dalgası bu tarihten itibaren başlamış, 1912-1913 Balkan Savaşları ile bölgedeki Türk/Müslüman nüfus gittikçe azalmıştır. Göçler sonrası Batı Trakya'da kalan sayılı azınlığın yaşadığı sıkıntılar ise her geçen gün daha da katlanarak büyümüştür. Hem yüzyıllardır kendilerine yurt bildikleri toprakları savunmak hem de anayurt saydıkları Anadolu'ya destek olmak için savaşan Batı Trakyalılar, her şeye rağmen milli benliklerinden vazgeçmemiş, tarihteki ilk Türk cumhuriyet devleti olan Batı Trakya Türk Cumhuriyeti Devleti'ni 1913 yılında kurmuşlardır. Kısa ömürlü olan bu cumhuriyet sonrası büyük bir işgale uğrayan bölge, özellikle Yunan ve Bulgar baskısı altında zor zamanlar geçirmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun Birinci Dünya Savaşı'ndaki mağlubiyetinin ardından Batı Trakya'nın akıbeti oldukça muğlak bir sürece girmiştir. Savaş sonrası imzalanan 1918 Mondros Mütarekesi sonrası bir oldu bitti ile Yunanistan topraklarına dahil edilen Batı Trakya, Mustafa Kemal liderliğinde başlayan Milli Mücadele'nin 1923'teki zaferi sonrası yapılan Lozan Görüşmeleri sırasında yeniden ele alınmıştır. Görüşmelerde Türk Heyeti'nin Batı Trakya'nın geleceğinin bir halk oylaması ile belirlenmesi talebi, Yunan, Bulgar ve İngiliz makamlarınca

reddedilmiş, sahte tarih belgeleriyle bölgenin Yunan ve Bulgar devletleri topraklarının parçası olduğu iddia edilmiştir. Sahte nüfus istatistikleri ile bölgede Yunan nüfusun fazla olduğunu öne süren Yunanistan Başbakanı Venizelos'un tezleri görüşmede etkili olmuş, Türk Heyeti'nin referandum isteği reddedilmiştir.

Görüşmelerin sonunda Türkiye ve Yunanistan arasında, birbirleri içinde yer alan Türk ve Rum nüfusların karşılıklı olarak mübadele edilmesi kararına varılmıştır. Anvak İstanbul'daki etkinliğini kaybetmek istemeyen Yunanistan, İstanbul Rumlarını bu mübadeleden muaf tutma arayışına girmiştir. Batı Trakya'daki Türk varlığını da karşılık olarak mevcut kılmak isteyen Türk Heyeti, Batı Trakya Türklerinin, İstanbul Rumları gibi mübadele dışı tutulmasını talep etmiştir. Nihayetinde mübadele dışı tutulan Batı Trakya Türkleri, göçten muaf olsalar da bu kez başka bir sorunla yüz yüze gelmişlerdir. Bu sorun, Anadolu'dan Yunanistan'a mübadele edilen Rumlar sorunudur.

Yunanistan, 1923-1930 yılları arasında Anadolu'dan gelen Rum nüfusu yerleştirme ve barındırmada büyük problemlerle karşılaşmıştır. Çözüm olarak bulunan formül ise Batı Trakya'daki Türklerin ev, arsa, tarla gibi mülklerine el koyarak bunların kamulaştırılmasının sağlanması ve Rum mübadillere verilmesi şeklinde olmuştur. İşte bu tarihten itibaren Batı Trakya Türkleri, zaten ikinci sınıf vatandaş olarak görüldükleri Yunanistan topraklarında şimdi de yersiz yurtsuz bırakılma politikaları ile karşı karşıya kalmışlardır. Bu durum iki ülke arasındaki diplomatik görüşmelerin artmasına ve sorunun çözümü için 1930'da bir Dostluk Antlaşması yapılmasına neden olmuştur.

1930 Ankara Antlaşması ile başlayan Yunanistan ile Türkiye arasındaki dostluk döneminde Batı Trakya Türkleri nispeten daha rahat bir dönem geçirmişler, milli benliklerini yaşatmak adına rahat hareket etmişlerdir. Bu dönemde Türkiye'de gerçekleşen inkılap hareketlerini de yakından takip eden Batı Trakya Türkleri, inkılapların benzerlerini kendi bölgelerinde de uygulamaya çalışmışlardır.

1936 yılında Metaxas'ın ülke yönetimine gelip diktatoryasını ilan edişine kadar geçen bu rahat dönem, 1930'lu yılların sonlarında yaklaşan İkinci Dünya Savaşı ile birlikte yerini baskıların arttığı, olağanüstü savaş koşullarının hakim olduğu bir sürece bırakmıştır. 1939'da İtalyanların Yunanistan'ı işgali ile birlikte kendilerini büyük bir savaşın içinde bulan Batı Trakya Türkleri, savaş sırasında yine ülkelerini savunmaktan kaçmamış, Yunan ordusu saflarında işgalci güçlere karşı savaşmışlardır.

İkinci Dünya Savaşı içinde bir yandan İtalyan, Alman ve Bulgar işgaline uğrayan Yunanistan diğer yandan da tarihinde gördüğü en büyük açlık sıkıntısı ile de savaşmıştır. Yine bu açlık döneminde kendi topraklarından kaçmayan Batı Trakya Türkleri, bağlı oldukları Yunanistan Devleti ile aynı sıkıntılara göğüs gererek mücadele etmişlerdir.

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından bu kez kendi iç hesaplaşmasına yönelen Yunanistan'da, kabaca sağ ve sol gruplar arasında iktidar mücadelesi olarak değerlendirilebileceğimiz bir iç savaş yaşanmış ve bu iç savaş, ülkenin geleceğine yön verecek derin izler bırakmıştır. Batı Trakya bölgesinin coğrafi yapısı nedeniyle iç savaşın önemli bir kısmının yaşandığı bölgedeki Türk azınlık da bu sağ ve sol grupların baskısı altında kalmıştır. Her iki grubun kendi yanına çekmeye çalıştığı Türk azınlık, iç savaş sırasında yine Yunanistan Devlet ordusuna bağlı kalmış ve vatandaşı olduğu devlete olan sadakatini göstermiştir.

İç savaş sonrası sakinleşme döneminde Batı Trakya Türkleri yine kendi kabuklarına çekilerek olağan hayatlarına geri dönmeye çalışmışlardır. Ancak 1953 yılından itibaren Yunanistan ile Türkiye arasında ilişkilerin kötüleşmeye başlaması ve özellikle Kıbrıs Sorunu'nun ortaya çıkması durumu farklı bir boyuta taşımıştır. İki ülke arasında kötüye giden bu ikili ilişkilerin birçok alana yansımaları olduğu gibi Batı Trakya Türklerine de yansımaları olmuştur. Bu yansımaların azınlığın milli kimliğine, dini inancına, eğitimine, ekonomisine ve siyasi temsiline yönelik çeşitli yasak ve sınırlamalar şeklinde gerçekleşmiştir.

Bu yansımaların biri, Batı Trakya Türk azınlığın "milli kimliği"ne yönelik gerçekleşmiştir. Batı Trakya Türklerinin "Türk" kelimesini kullanmaları engellenmiş, çeşitli yasaklar getirilmiştir. Batı Trakyalıların daha çok "Müslüman" kimliği üzerinde durulmuş ve azınlığın Türklük bilinci yok sayılmaya çalışılmıştır. Bu şekilde Türk inkılap hareketlerinden uzak tutulmaya çalışılan Batı Trakya Türk azınlığın gerici ve içine kapanık bir toplum halinde yaşaması planlanmıştır.

Batı Trakya Türklerinin karşılaştığı bir diğer sorun ise kendi müftülerini tayin edememe sorunu olmuştur. Azınlığın inancını özgürce yaşayabileceği ve ibadetlerini kendilerinin uygun gördükleri şekilde yapabilecekleri Lozan Antlaşması'nın 36-45. Maddeleri arasında açıkça belirtilmiş olmasına rağmen Yunanistan, bu maddelerin uygulanmasını engellemeye çalışmış ve azınlığın dini hayatına müdahaleler etmiştir.

Azınlığın karşılaştığı bir diğer sorun ise eğitim alanında yaşadıkları sorunlar olmuştur. Yunan Milli Eğitimi içerisinde Yunan vatandaşlarla aynı eğitimi alma hakkı bulunan Batı Trakya Türklerinin ayrıca azınlık olarak kendilerine verilen "milli dilleri Türkçe ile eğitim" hakları sistematik olarak ellerinden alınmaya çalışılmıştır.

1945-1960 yılları arasında Yunanistan'ın ekonomik anlamda da Batı Trakya Türklerinin haklarını gasp ettiği ve bu nedenle azınlığın ekonomik olarak büyük sorunlarla karşılaştığı görülmektedir. Yunan devleti, Batı Trakya Türklerinin tarım arazilerini istimlak ederek kamulaştırmaya çalışmış, mevcut mülkleri üzerinde hak iddia ederek mübadil Rumlara

taksimini yapmaya çalışmıştır. Zaten sınırlı sayıda tarım yapabilen azınlık, diğer pek çok alanda olduğu gibi ekonomik anlamda da büyük hak kayıpları ve zorluklar yaşamıştır.

Çalışmanın sonunda ortaya çıkan tabloda Batı Trakya Türklerinin yaşanan tüm gelişmelerden etkilendiği ve her zaman vatandaşı oldukları Yunanistan devletine sadık kaldıkları, bunun yanı sıra anavatan saydıkları Türk devletinin desteğine ihtiyaç duydukları ortaya çıkmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin güçlü bir şekilde varlığını sürdürmesi Batı Trakya Türklerinin en temel dayanağını oluşturmaktadır. Lozan Antlaşması'nda Batı Trakya Türklerine sağlanmış hakların yegane gözeticisi ve savunucusu Türkiye Cumhuriyeti'dir. Öyle ki Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş senedi olan Lozan Antlaşması'nda dahi Batı Trakya Türklerinin hakları gözetilmiş ve yalnız bırakılmamışlardır.

Sorunlar ve haksızlıklar yaşanmasına rağmen Batı Trakya Türkleri haklarını her zaman demokratik yollar ile aramışlardır. İki devletin birbirleri ile olan ilişkilerin etkilerini her zaman derinden hisseden Batı Trakya Türkleri, azınlık olarak yaşayan bir millet olmanın zorluklarını günümüzde dahi hissetmekte ve geçmişteki sıkıntılarının benzerlerini hala yaşamaktadır. Devletlerin kendi ülkelerindeki azınlık haklarına, uluslararası alanda imza ettikleri kurallar ve çerçeveler dahilinde uymaları, bu mevcut azınlıkların sorunlarını bir nebze olsun hafifletecek, ülkeler de birbirleri ile olan ilişkilerinde daha sağlıklı adımlar atacaktadırlar.

KAYNAKÇA

1. Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

- 30.10.83.548.24. (21.05.1930)
- 30.18.1.2.54.31.3, (25.4.1935)
- 030-0-001-65-403-14, 21 Kasım 1946.
- 030-0-001-101-627-1, 6 Mayıs 1948.
- 030-0-001-40-238-13, 11 Şubat 1953.
- 030-01-129-839-1
- 30.18.1.2.131.6.15, (20.1.1953)
- 30.18.1.2.132.45.3, (4.6.1953)
- 30.18.1.2.148.18.11., (4.4.1958)

KTMA, EOKA Bildirileri Dosyası, No.1318-1319

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi,

- T: 13.11.1956, C: 10, O: 2, s. 178.
- T: 13.11.1956, C: 10, O: 2, s. 174-175

TC Başbakanlık Muamelat Genel Tahkik Müdürlüğü, 25.06.1951, s. 71-2037, 6/3139.

2. Ansiklopediler

- **Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi**, 4. Cilt, 33. Fasikül, İletişim Yayınları,1988.

3. Kitaplar

- Agun, Hüseyin; **Demokrat Parti İktidarının Kıbrıs Politikası 1950-1960**, Demokratlar Kulübü Yayınları No:13, Ankara, 1997.
- Açar, Sergun; **Aşkın Samatyası Selanik'te Kaldı**, Can Yay., İstanbul, 2003.
- Akşin, Sina; **Kısa Türkiye Tarihi**, İşbankası Kültür Yayınları, İstanbul, Şubat 2010.
- Ali, Rahmi & Hüseyinoğlu, Tefik,,**(1946-1949) Yunan İç Savaşı'nda Batı Trakya Türk Azınlığı**, Batı Trakya Azınlığı Kültür ve Eğitim Şirketi (B.A.K.E.Ş.) Araştırma Dizisi, Gümölcine, 2009.
- Armaoğlu, Fahir; **19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1997.
- Armaoğlu, Fahir; **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995**, Alkım Yayınevi, İstanbul, 2009.
- **Âşıkpaşaoğlu Tarihi**, (Haz. Atsız), MEB Yayınları, İstanbul, 1992.

- **Atatürk'ün Milli Dış Politikası (Cumhuriyet Dönemine Ait 100 Belge) 1923-1938**, 2. cilt, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara. 1981.
- Aydın, Mahir; **Şarki Rumeli Vilayeti**, TTK Yayınları, Ankara, 1992.
- Aydın, Ahmet; **Batı Trakya Faciasının İç Yüzü**, Akın Yayınları, İstanbul, 1971.
- Aydoğan, Metin; **Mustafa Kemal ve Kurtuluş Savaşı (1919-1923)**, Umay Yayıncılık, 23. Baskı, Eskişehir, 1986.
- Bağcı, Hüseyin; **Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar**, ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayınları, Ankara, 2001.
- Baskın, Oran,; **Türk-Yunan İlişkilerinde Batı Trakya Sorunu**, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları 2, Ankara, 1986.
- **Batı Trakya Azınlığı İnsan Hakları ve Belgeler**, Batı Trakyalılar Derneği, Ankara, 1987.
- Batıbey, Kemal Şevket, **...Ve Bulgarlar Geldi**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1976.
- Belli, Mihri; **Gerilla Anıları (Yunan İç Savaşından)**, Belge Yayınları, İstanbul, Haziran 1998.
- Bıyıkoglu, Tevfik, **Trakya'da Milli Mücadele**, C.1, TTK Yayınları, Ankara, 1987.
- Bıyıkoglu, Tevfik; **Trakya'da Milli Mücadele**, Cilt:1, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1955.
- Bil, Hikmet; **Kıbrıs Olayı ve İçyüzü**, İstanbul, 1976.
- Bozkurt, Gülnihal; **Alman ve İngiliz Belgelerinin ve Siyasi Gelişmelerin Işığında Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumu (1839-1914)**, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 1996.
- Cebesoy, Ali Fuat; **Milli Mücadele Hatıraları**, Temel Yayınları, İstanbul, 2000.
- Clogg, Richard; **Modern Yunanistan Tarihi**, Dilek Şendil (çev.) İletişim Yay., İstanbul, 2007.
- Collins, V. H.(Ed.); **Lord Byron in His Letters, Selections From His Letters And Journals**, , Haskell House Publishers LTD., Newyork, 1973.
- Çukalas, Konstanti,; **Yunanistan Dosyası**, Şeyla (çev.) Ant Yay., İstanbul, Ağustos 1970.
- Dalby, Andrew; **Eleftherios Venizelos (1919-1923 Barış Görüşmeleri ve Sonrası)**, Akılçelen Kitaplar Yayınevi, Ankara, 2014.
- Dede, Abdurrahim; **Balkanlar'da Türk İstiklal Hareketleri**, Türk Dünyası Yayınları, İstanbul, 1978.
- Demirer, Mehmet Akif; **6 Eylül 1955 / Yassıada 6/7 Eylül Davası Dezinformatiya**, Bağlam Yay., İstanbul 1995.
- Demiröz, Damla; **İşgal, Direniş, İç Savaş- Yunan Edebiyatında II. Dünya Savaşı Yılları**, İstos Yayın, Mayıs 2015.
- Doç. Dr. Keser, Ulvi; **Yunanistan'ın Büyük Açlık Dönemi ve Türkiye-μεγάλος λιμός**, IQ Sanat ve Yayıncılık, İstanbul, 2008.

- Doç. Dr. Sakin, Serdar - Yrd. Doç. Dr. Dokuyan, Sabit; **Kıbrıs ve 6-7 Eylül Olayları (Menderes ve Zorlu'nun Tarihi Sınavı)**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, Kasım 2013.
- Dosdoğru, Hulusi; **6-7 Eylül Olayları**, Bağlam Yay., İstanbul, 1995,
- Dursun, A. Haluk; **Nilden Tuna'ya Osmanlı Yazıları**, Ötüken Yay., İstanbul, 2006.
- Esenbel, Melih; **Kıbrıs-1 Ayağa Kalkan Adam**, Bilgi Yayınevi, Ankara, Nisan 1993.
- Eudes, Dominique; **Kapetanios: Yunan İç Savaşı- 1943-1949**, Belge Yayınları, İstanbul, 1970.
- Foley, Charles; **Guerilla Warfare and EOKA Struggle; General Grivas**, Longman Publishing, London, 1964.
- Goloğlu, Mahmut; **Milli Mücadele Tarihi**, Başnur Yay., Ankara, 1970;.
- Government of Cyprus; **Review of Events In Cyprus 1955-1957**, Nicosia, 1958.
- Gökbilgin, M. Tayyib; **Milli Mücadele Başlarken**, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1965.
- Gönübol, Mehmet; **Olaylarla Türk Dış Politikası**, Ankara, 1977.
- Grivas, [Georgios]; **Hayatım**, (Ed. Charles Foley, Çev. Cumhur Atay), Kalkedon Yayınları, İstanbul, 2012.
- Gürel, Şükrü S.; **Tarihsel Boyut İçinde Türk Yunan İlişkileri (1821-1993)**, Ümit Yayıncılık, Ankara, 1993.
- Güven, Dilek; **Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları ve Stratejileri Bağlamında 6-7 Eylül Olayları**, (Çev. Bahar Şahin), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Ankara, Ağustos, 2005.
- Hasgüler, Mehmet, **Kıbrıs'ta Enosis ve Taksim Politikalarının Sonu**, Alfa Yayınları, Şubat 2007
- Hatipoğlu, Murat **Yunanistan'da Etnik Gruplar ve Azınlıklar**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1999.
- Hatipoğlu, Murat **Yunanistan'daki Gelişmelerin Işığında Türk-Yunan İlişkilerinin 101 Yılı (1821-1922)**, Türk Kültürünü Arş.Ens.Yay., Ankara 1988.
- Hatipoğlu, Murat; **Yakın Tarihte Türkiye ve Yunanistan, 1923-1954**, Siyasal Kitabevi, Ankara, Haziran 1997.
- Heraclides, Alexis; **Yunanistan ve "Doğudan Gelen Tehlike" Türkiye Türk-Yunan İlişkilerinde Çıkmazlar ve Çözüm Yolları**, İletişim Yay., İstanbul, 2003.
- Hobsbawm, Eric; **Kısa 20. Yüzyıl, 1914-1991 Aşırılıklar Çağı**, Everest Yayınları, İstanbul, Kasım 2014.
- Hoddinot, R.F.; **Οη Θξάθεξ**, (Μεηάθεξε: Διέλε Αζηεξίνπ), Δθεόζεηξ Οδπξξέαξ, Αξήλα, 2001. (Hoddinot, R.F.; **Traklar**, (Çev., Eleni Asteriu), Odiseas Yayınları, Atina, 2001.)

- Ioannides , Christos P., **In Turkey's Image-The Transformation of Occupied Cyprus into a Turkish Province**, New Rochelle Publications, London, 1991.
- İnalçık, Halil; **Edirne. Edirne'nin 600. Fethi Yıldönümü Armağan Kitabı**, Ankara 1993.
- İnönü, İsmet, **Hatıralar**, 2. Kitap, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1987.
- İsen, Mustafa ve İbrahimgil, Mehmet; **Balkanlar'da Osmanlı Mirası**, A Turizm Yayınları, İstanbul, 2005.
- İskeçeli, Tahsin; **Yunanistan Buhranı**, Kardeş Matbaası, Ankara, 1969.
- Jelavich, Barbara; **Balkan Tarihi 2- 20. Yüzyıl**, Küre Yayınları, İstanbul, Nisan 2013.
- Jelavich, Barbara; **History of the Balkans Vol. II- Twentieth Century**, Cambridge University Press, Published in the United States of America by Cambridge University Press, New York, 1983, Transferred to digital printing 2006.
- Jelavich, Barbara; **Balkan Tarihi-1 18. ve 19. Yüzyıllar**, Küre Yayınları, İstanbul, 2006.
- K. Featherstone, D. Papadimitriou, A. Marmelis, G. Niarchos; **The Last Ottomans: The Muslim Minority of Greece (1940-1949) (New Perspectives on South-East Europe)**, Published by Palgrave Macmillan, UK, 2011.
- Karacan, Ali Naci, **Lozan**, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1971.
- Karakoyunlu, Yılmaz; **Güz Sancısı**, Doğan Kitap, İstanbul, 2002.
- Karal, Enver Ziya; **Osmanlı Tarihi**, C.V, Ankara 1983
- Kitsikis, Dimitri; **Türk-Yunan İmparatorluğu**, İletişim Yay., İstanbul, 1996
- Kocabaş, Süleyman; **Mütareke Dönemi ve Milli Mücadele 1918-1923**, Tufan Yay., İstanbul, 2003.
- Kocabaş, Süleyman; **Tarihte ve Günümüzde Türk-Yunan Mücadelesi**, Vatan Yay., İstanbul, 1988.
- Koçak ,Cemil,; **Türkiye'de Milli Şef Dönemi (1938-1945) Dönemin İç ve Dış Politikası Üzerine Bir Araştırma**, Cilt. 2., İletişim Yayınları, İstanbul, 2007.
- Koçoğlu, Yahya; **Hatırlıyorum (Türkiye'de Gayrimüslim Hayatlar)**, Metis Yay., İstanbul, 2003.
- Kohn, Prof. Hans; (Çev. Dr. Agah Oktay Güner); **Panslavizm ve Rus Milliyetçiliği**, İlgü Kültür Sanat Yay., Ankara, Eylül 2007.
- Komisyon, **Türk Milli Bütünlüğü İçerisinde Doğu Anadolu**, Türk Kültürünü Araştırma Ens.Yay., Ankara 1986.
- Köse, Ertan; **Yunanistan ve Bitmeyen Kin**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2005.
- Kurtuluş, Ümit; **Batı Trakya'nın Dünü Bugünü**, Sincan Matbaası, Ankara, 1979.
- Kutay, Cemal; **1913'de Garbi Trakya'da İlk Türk Cumhuriyeti**, Tarih Yayınları, İstanbul, 1962.
- Langlois, G. (Ed.); **20. Yüzyıl Tarihi**, Nehir Yayınları, İstanbul, Mart 2003.

- Lowry, Heath W.; **Osmanlı Döneminde Balkanların Şekillenmesi 1350-1500**, (Çev. Ahmet Cemal), Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2008.
- Maden, Rukiye, **Dr. Fazıl Küçük ve Kıbrıs**, Tarihçi Kitabevi, İstanbul, 2014.
- McCarthy, Justin, **Osmanlı'ya Veda-İmparatorluk Çökerken Osmanlı Halkları**, Etkileşim Yay., İstanbul, 2006.
- Meray, Seha L.; **Lozan Barış Konferansı Tutanaklar Belgeler**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No: 300, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1970.
- Mütercimler, Erol – Öke, Mim Kemal; **Düşler ve Entrikalar Demokrat Parti Dönemi Türk Dış Politikası**, Alfa Yayınları, 2004.
- Necmettin, Hüseyin; **Batı Trakya Türkleri Dayanışma Derneğinden Tarihe Bir Not**, Emir Ofset, İstanbul, 2004.
- **Nutuk, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü yayınları, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1969, c. 3, s.1278.**
- **Oruç Beğ Tarihi**, (Haz. Atsız), Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul, 1972.
- Öksüz, Hikmet; **Yirminci Yüzyılda Batı Trakya Türkleri**, Serander Yayınları, Trabzon, Mart 2016.
- Özalp, Kazım,; **Milli Mücadele, 1919-1922**, TTK, Ankara, 1988.
- Özgüç, Adil; **Batı Trakya Türkleri**, Kutluğ Yayınları, İstanbul, 1974.
- Öztuna, Yılmaz; **Rumelini Kaybımız**, Ötüken Yayınevi, İstanbul, 1990.
- Uçarol, Rifat; **Siyasi Tarih (1789–1994)**, İstanbul, 1995.
- Roberts, J. M.; **Yirminci Yüzyıl Tarihi**, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, Haziran 2003.
- Roider, Karl; **Austrians Eastern Question 1700-1780**, New Jersey, 1982.
- Sağlam, Feyyaz; **Batı Trakya Türkleri Basın-Yayın Tarihi**, BEBTTAB Yayınları, İzmir, 2002.
- Salışik, Selahattin; **Tarih Boyunca Türk Yunan İlişkileri ve Etnik-i Eteryay**, İstanbul, 1968.
- Salışik, Selahattin; **Yunan İlişkileri ve Megalo İdea**, T.C. Genelkurmay Harp Tarihi Bşk. Resmi Yay., Ankara 1975.
- Sander, Oral; **Anka'nın Yükselişi ve Düşüşü- Osmanlı Diplomasi Tarihi Üzerine Bir Deneme**, İmge Kitabevi Yay., 6. Baskı, Ankara, Ekim 2010.
- Sander, Oral; **Balkan Gelişmeleri ve Türkiye (1945-1965)**, Yayınlanmış Doktora Tezi, Sevinç Matbaası, Ankara, 1969.
- Saray, Mehmet; **Türk-Rus Münasebetlerinin Bir Analizi**, MEB. Yay. İstanbul., 1998.
- Sarıahmetoğlu, Nesrin Kemaloğlu, -İlyas (Editör); **İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Dünyası**, Türk Dünyası Belediyeler Birliği (TDBB) Yayınları, İstanbul, 2016.
- Solak, Sebahattin; **Milli Mücadele: Ulusal Kurtuluş Savaşı**, Örgün Yay., İstanbul, 1982.
- Sonyel, Salahi Ramadan; **Türk-Yunan Anlaşmazlığı**, Kıbrıs Türk Kültür Derneği Yayınları, Ankara, 1985.

- Soysal, İsmail; **Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları**, 1. Cilt (1920-1945), TTK Yayınları, Ankara, 1983.
- Special Committee On Cyprus Affairs, **Cyprus; Past - Present- Future**, Ankara, 1964.
- Stavrianos, L. S.; **The Balkans Since 1453**, Rinehart , New York, 1958.
- Svoronos, Nikos; **Çağdaş Hellen Tarihine Bakış**, Belge Yayınları, İstanbul, Kasım 1988
- Svoronos, Nikos; **Yunanistan Nüfusu ve Yunanistan Nüfus Sayımları**, (Çev. M. Galip), Başvekalet İstatistik Müdürlüğü Yayınları, İstanbul, 1935.
- Şakir, Ziya; **Türkiye Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın Yunanistan Seyahat Hatıraları**, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul, 1953.
- Şimşir, Bilal; **Ege Sorunu, Belgeler C.I. (1912-1913)**, Ankara 1976.
- Şimşir, Bilâl N., **Lozan Telgrafları-I**, TTK Yayınları, Ankara, 1990.
- T. C. Dış İşleri Bakanlığı, **Türk Dış Politikasında 50 Yıl, Lozan (1922-1923)**, Ankara, 1973.
- Tekin, Oğuz; **Eski Yunan Tarihi**, İletişim Yay., İstanbul, 1995.
- Terlexis, Pantazis; **Greece's Policy and Attitude Towards the Problem of Cyprus**, New York: N.Y. University, 1968.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı; **Osmanlı Tarihi**, C.II, 4. Baskı, T.T.K. Ankara 1983.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı; **Osmanlı Tarihi**, Cilt: 1, 3. Baskı, TTK Yayınları, Ankara, 1972
- Βώρου, Φ.Κ.; **Ιστορια Παγκοσμια και (Ιδαιτερα) Ελληνικη Κατα τον 20ο Αιωνα- Σειρά άρθρων** (Sira Arthron To F. K. Voru, "İstoria Parkosmia Ke (İdaitera) Eliniki Kata Ton 20. Aiona"- Makaleler Serisi F. K. Voru, "20. Yüzyıl Küresel Tarihi ve (Özel) Yunan Tarihi").
- Κπξηαθίδνπ, Σηίπσλνο Π.; **Πεξί ηελ Ιζηηξίαλ ηεο Θξάθεο**, Ίδεξπκα Μειεηώλ Υεξζνλήζνπ ηνπ Αίθνο, Θεζζαινλίθε, 1960.(Kiriakidu, Stilponos P.; **Trakya'nın Tarihçesi**, Aimos Yarımadası Araştırmaları Vakfı, Selanik, 1960.)
- Κωζηήρ Α. Τζηνύμηρ, **Η μουζουλμανική μειονότητα τηρ Θράκηρ (1950-1960)**, Σταμούληρ Αντ., Θεζζαλονίκη, 2007. (Kostis A. Tsioumis, **Trakya'nın Müslüman Azınlığı (1950-1960)**, Stamoulis Ant., Selanik, 2007)
- Ν. Καλιντζογλου, Καραγαννακιδηρ ;“ **X. Στοιχεια Για Τη Δραση τον Αντιπαλων στη Διαρκεια του Εμφυλιου Πολεμου στο Νομο Σερρων Απο Αρχειακερ Πηγερ του "Εθνικου Στρατου"1946-1949**”, Α' Τομορ, Σερρερ 2013 (Stoiheia Gia Ti Drasi Ton Antipalonsti Diarkeia Toy Emfilio Polemoi Sto Nomo Serronapio Arxeiakes Phiges Ton "Etniko Strato" 1946-1949.- Ulusal Ordu Arşiv Taraması- İç Savaş Sırasında Serres'te Rakiplere Karşı Eylemler, 1946-1949).
- Παπαρηζηηδνύινπ, Πνιύδοζνο; **Αξρεινλ Θξάθεζ**, Δηαηξία Θξαθηθώλ Μειεηώλ, Αζήλαη, 1969.(Papahristodulu, Polidoros; **Kadim Trakya**, Trakya Araştırmaları Şirketi, Atina, 1969.)

- Σβορωνος, Νίκος; “**Επισκοπήση Της Νεοελληνικής Ιστορίας**”, (Svoronos, Nikos; Episkopisi Tis Neolinikis İstorias- Modern Yunan Tarihi) Θεμελιο Εκδότης, Αθήνα, 1976
- Ψυρούκης, Νίκος; **Ιστορία της Συγκρόνης Ελλάδας** , 1940-1967, επικαιροτητα, Αθήνα , 1976, Psirukis Nikos; İstoria Tis Singhronis Elladas 1940-1967 (Modern Yunanistan Tarihi 1940-1967), Epikerotita, Atina, 1976.

4. Dergi Ve Gazeteler

- **Ayn Tarihi**
- **Batı Trakya**
- **Cumhuriyet Gazetesi**
- **Dünya Gazetesi**
- **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**
- **Havadis Gazetesi**
- **Hürriyet Gazetesi**
- **Kudret Gazetesi**
- **Son Posta**
- **Tan Gazetesi**
- **Trakya Gazetesi.**
- **Türk Yurdu**
- **Ulus Gazetesi**
- **Vakit Gazetesi**
- **Vatan Gazetesi**
- **Η Καθημερινή(Kathimerini)**
- **To Βήμα(To Vima)**

5. Makaleler

- “*Acz İçindeki Adama Tavsiye: Journallarını Kendin Neşret!*”, **Akın**, 26 Temmuz 1963.
- “*Asıl Kundakçılar Kimlerdir?*” **Akın**, 22 Ekim 1966
- “*Batı Trakya Türklerinin Durumu*”, **Havadis Gazetesi**, 9 Nisan 1957.
- “*Batı Trakya Türklerinin Perişanlığı*”, **Batı Trakya**, S: 61, 15 Mayıs 1972
- “*Batı Trakya’da Türkler*”,
- “*Beş Buçuk Yıl Sonra*”, **Trakya**, 21 Ekim 1946
- “*Büyük Yarın*”
- “*Garbi Trakya Türklüğü*”, **Dünya Gazetesi**, 26 Temmuz 1952.

- “İki Yıllık Gecikme: 6-7 Eylül 1955”, **Toplumsal Tarih**, Eylül 2003.
- “İnkılâp Niçin Çıkıyor?”, **İnkılâp**, 21 Mart 1930.
- “İsmail Sadık Üstün’ü Kaybettik”, **Azınlık Postası**, 31 Aralık 1974.
- “Kral ve Kraliçe İstanbul’da”, **Dünya Gazetesi**, 13 Haziran 1952
- “Mehmet Hilmi’nin Hayatı ve Mücadelesi”, **Trakya’nın Sesi**, 25 Haziran 1982
- “Nasıl Doğdu?”, **Yeni Adım**, 1 Şubat 1930
- “Türkiye Cumhuriyeti ile Yunanistan Cumhuriyeti Arasında Akd Olunan İtilafname ile Müzeyyematının Tasdiki Hakkında Kanun”, **TCRG**, Sayı: 576, 15.03.1927.
- “Ülkümüz”,
- “Yunanistan’a Gidecek Türk Öğretmenler”, **Dünya Gazetesi**, 28 Ağustos 1953.
- “Yunanistan’dan İltica Edenler Yerleştirildi”, **Dünya Gazetesi**, 7 Şubat 1953.
- Afyoncu, Erhan; “Osmanlı İdaresinde Yunanistan”, **Balkanlar El Kitabı Cilt: 1 Tarih**, (Ed. Prof. Dr. A. Gökdağ, Bilgehan; -Doç Dr. Karatay; Osman;), Akçağ Yayınları, Ankara, 2013
- Akar, Rıdvan; “İki Yıllık Gecikme: 6-7 Eylül 1955”, **Toplumsal Tarih**, Eylül 2003.
- Akdeniz, Melih; “İkinci Dünya Savaşı’nda Batı Trakya Türkleri”, **Türk Yurdu**, No. 290, Ekim 2011.
- Artam, Nurettin; “Batı Trakya”, **Ulus Gazetesi**, 19 Kasım 1956.
- Balcıoğlu, Şahap; “Batı Trakya’da 10 Gün-Yunanlılar Batı Trakya’da İrticai Destekliyorlar”, **Cumhuriyet**, 18 Ocak 1954.
- Balcıoğlu, Şahap; “Batı Trakya’da 10 Gün”, **Cumhuriyet**, 14 Ocak 1954.
- Balkaç, Zerrin “Batı Trakya Türkleri”, **Türkler**, Cilt: 20, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002.
- Bellisar, Feridun; “Batı Trakya ve Yunanistan”, **Hürriyet Gazetesi**, 19 Ağustos 1957
- Benlisoy, Foti ;“6-7 Eylül Öncesinde Basında Rumlar”, **Toplumsal Tarih**, Eylül 2000
- Bozkurt, Gülnihal; “Türk Hukuk Tarihinde Azınlıklar” , **AÜ Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: 43, Sayı: 1, Ankara, 1993.
- BYGM, “Kıbrıs Meselesi”, **Olayların Takvimi**, Ankara, Ağustos 1954, No.249
- Coşar, Ömer Sami, “Atina’nın Yalanı”, **Tan Gazetesi**, 28 Ağustos 1957.
- Coşar, Ömer Sami, “Batı Trakya Türkleri Ezilirken”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 9 Ekim 1956.
- Coşar, Ömer Sami, “Batı Trakya’da Seçim”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 22 Mayıs 1957
- Coşar, Ömer Sami, “Batı Trakya’da Tehlike”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 26 Ocak 1957
- Coşar, Ömer Sami, “Daha Ne Kadar Zaman Böyle Devam Edecek”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 28 Haziran 1957.

- Coşar, Ömer Sami; “*Türkiye Dışında Mücadele Eden Türkler*”, **Cumhuriyet**, 30 Eylül 1956
- Çetiner, Yılmaz; “*Batı Trakya’da Türkler*”, **Cumhuriyet**, 14 Temmuz 1966
- Decei, Aurel; “*Fenerliler*”, İA, C.4, MEB Eskişehir, 1997
- Demiroğlu, Hasan; “*XVII. Ve XVIII. Asırlarda Çarlık Rusyası’nın Balkan Siyaseti*”, Balkanlar ve Rusya, **Yeni Türkiye Rumeli-Balkanlar Özel Sayısı-III**, Mart-Haziran 2015, Yıl 21, Sayı:68, Yeni Türkiye Stratejik Araştırma Merkezi, Ankara, 2015, S. 2778-2779.
- Dimitrios, Zachos; “*Citizenship, Ethnicity and Education in Modern Greece*”, **Journal of Modern Greek Studies**, Volume: 27, Number: 1, May 2009.
- Emin, Hülya; “*Batı Trakya’da Türk Varlığı*”, **Balkanlarda Türk Kültürü’nün Dünü-Bugünü-Yarını Uluslararası Sempozyumu (26-28 Ekim 2001) Bildiri Kitabı**, (Haz. Hasan Basri Öcalan) , Uludağ Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları, Bursa, 2002
- Güveloğlu, Gülşah Kurt; “*Yunan İç Savaşı’nın Türk Basınındaki Yansımaları*”, “**Türk-Yunan İlişkileri Üzerine Makaleler- Dağlar Dağlar Viran Dağlar**”, (Ed.) Yeliz Okay, Doğu Kitabevi, İstanbul, Kasım 2014
- Halaçoğlu, Yusuf ve Eren, Halit; “*Batı Trakya*”, **TDVİA**, Cilt: 5, İstanbul, 1992.
- Hatipoğlu, Murat; “*1918-1922 Yılları Arasında Yunanistan’daki Değişmeler*”, **Türk Kültürü**, Cilt: 21, Sayı:247, Ankara, Kasım 1983.
- Hüseyin Mümtaz, “*Yüzyıllık Efsane Batı Trakya (1878-1979)*”, **Türk Kültürü**, Cilt: 17, Sayı: 196, Şubat 1979.
- İnalçık, Halil; “*Türkler ve Balkanlar*”, **Balkanlar**, İstanbul Ortadoğu ve Balkanlar İncelemeleri Vakfı (OBİV) Yayınları, Eren Yayıncılık, İstanbul, 1993
- Karaosmanoğlu, Yakup K.; “*Rodos Müftüsü*”, **Ulus Gazetesi**, 25 Şubat 1957
- Karyos, Andreas; “*EOKA and Enosis in 1955-59: Motive and Aspiration Reconsidered*”, **Panels for the 4th Biennial Hellenic Observatory PhD Symposium on Contemporary Greece Hellenic Observatory**, European Institute, LSE June 25-26, 2009.
- Kayapınar, Dr. Levent; “*Yunanistan’da Osmanlı Hâkimiyetinin Kurulması (1364-1461)*”, **Yeni Türkiye Rumeli-Balkanlar Özel Sayısı- I**, Mart-Haziran 2015, Sayı:66, Yeni Türkiye Stratejik Araştırma Merkezi, Ankara,
- Keser,” Ulvi; *Kıbrıs Sorunu Bağlamında Türkiye’de 6-7 Eylül Olaylarına Kesitsel Bir Bakış*”, **Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi**, XII/25 (2012-Güz), ss. 181-226.
- Keskin, Funda; “*Azınlıklar konusu*”, **Yaşayan Lozan**, (Ed. Çağrı Erhan), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2003.
- Kiel, Machiel; “*Gümülçine*”, **TDVİA**, Cilt: 14, İstanbul, 1996.
- Mavroyiannis, Andreas; “*Kıbrıs Sorunu’nun Türk-Yunan İlişkilerine Etkisi*”, **Türk-Yunan Uyuşmazlığı**, Der. Semih Vaner, İstanbul: Metis Yayınları, 1989

- Moğol, Hasan; “*Osmanlı Devleti’nde Balkanlarda İskan Siyaseti*”, **Yeni Türkiye Rumeli-Balkanlar Özel Sayısı- I**, Mart-Haziran 2015, Sayı:66, Yeni Türkiye Stratejik Araştırma Merkezi, Ankara.
- Ortaylı, İlber; “*XVIII. Yüzyıl Türk-Rus İlişkileri*”, **Türk Rus İlişkilerinde 500 Yıl 1491- 1992**, Ankara, 1999, s.127
- Öksüz, Hikmet; “*Batı Trakya Türk Basınında Atatürkçü Bir Gazete: İnkılâp (1930-1931)*”, **Batı Trakya Türkleri**, Karam Yayınları, Çorum, 2006.
- Özey, Ramazan; “*Türk Yurdu Balkanların Coğrafyası*”, **Yeni Türkiye**, Cilt: 8, Sayı: 43 (Türkoloji ve Türk Tarihi Araştırmaları Özel Sayısı I), Ocak-Şubat 2002.
- Öztürk, İbrahim Mert; “*Soğuk Savaş Döneminde Batı Trakya Türk Azınlığı (1945-1960)*”,**Tarih Okulu Dergisi (TOD)** , Yıl 7, Sayı XIX, Eylül 2014, ss. 467-50.
- Prof. Dr. Beksaç, Engin; “*Balkanlarda Tarih Övesi ve Erken Uygarlıklar*”, **Balkanlar El Kitabı**, Cilt:1 Tarih (Ed. Prof. Dr. Bilgehan A. Gökdağ-Doç. Dr. Osman Karatay), Akçağ Yayınları, Ankara, 2013.
- Sönmezoğlu, Faruk; “*Kıbrıs Sorunu’nda Tarafların Tutum ve Tezleri*,” **Türk Dış Politikasında Sorunlar**, Der. Esat Çam, İstanbul Der Yay. 1989
- Turan, Ömer; “*Balkan Türkleri’nin Dini Meseleleri*”, **Yeni Türkiye, (Türk Dünyası Özel Sayısı)**, II, S:1, C:5, Ankara, 1997
- Üçok, Coşkun; “*Osmanlı İmparatorluğu ve Rum-Ortodoks Kilisesi*” **Tarih Boyunca Türk-Yunan İlişkileri**, Üçüncü Askeri Tarih Semineri, Ankara 1986
- Üstün, İsmail Sadık; “*Varlık Vergisi*”, **Batı Trakya**, S: 32, 15 Aralık 1969
- Yalman, Ahmet E.; “*Yunanlıları Başiboş Bırakmayalım*”, **Vatan Gazetesi**, 5 Ekim 1956
- Yıldız, Selahattin; “*Batı Trakya’da Türk Milliyetçiliği Işığını Yakan Mehmet Hilmi ve Batı Trakya’da Türk Basını*”, **Türk Kültürü**, Cilt: 14, .sayı: 159 (Batı Trakya Özel Sayısı), Ankara, Ocak 1976.
- Yıldız, Selahattin; “*Mehmet Hilmi ve Batı Trakya’da Türk Basını*”,**Batı Trakya**, S: 107, 15 Mart 1976,
- Yıldız, Selahattin; “*Mehmet Hilmi’nin en Yakın Arkadaşı (Ülkü’cü) İsmail Sadık Üstün’ü Kaybettik*”, **Batı Trakya**, S: 91, 1974
- Yusuf Halaçoğlu ve Halit Eren, “*Batı Trakya*”, **TDVGA**, Cilt: 5, İstanbul, 1992, s. 144.
- Yüksel, Sinan; “*1781 Rus-Avusturya İttifakı Ve Grek Projesi*”, **Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi**, Yıl: 2013- 1 Sayı: 23

6. Elektronik Kaynaklar

- <https://library.parliament.gr/> Ψηφιακή-Βιβλιοθήκη/Συντάγματα-και-Κανονισμοί/συνταγματικά-κειμένα- "Ηγεμονικόν Σύνταγμα" (1832) (Dijital Kütüphane / Anayasa ve Yönetmelikler / Anayasal Metinler - "İktidar Anayasası" (1832))
- <https://www.phorum.gr/viewtopic.php?f=51&t=216403> . Η Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης 1881. (1881 Konstantinopolis Sözleşmesi) (Erişim: 18.02.2016.)
- <http://www.mfa.gr/> Σημαντικές Διεθνείς Συνθήκες που αφορούν την Ελλάδα. (Yunanistan ile ilgili önemli uluslararası antlaşmalar) (Erişim: 19.02.2016.)
- <http://treaties.fco.gov.uk> Treaty Of Peace Between The Allied And Associated Powers and Bulgaria,(Müttefik ve İlişkili Devletler ve Bulgaristan Arasında Barış Antlaşması) PDF. Erişim: 11.11. 2016.
- <https://acikerisim.tbmm.gov.tr> , “Türkiye ve Düvel-i İtilafiye arasında Lozan Sulh Muahedenamesi ve Mukavelat ve Senedat” (Lozan Antlaşması), (Erişim: 20.04.2015)
- <https://www.abttf.org/html/index.php?link=detay&id=465&arsiv=1> Erişim: 16.10.2017

7. Tezler

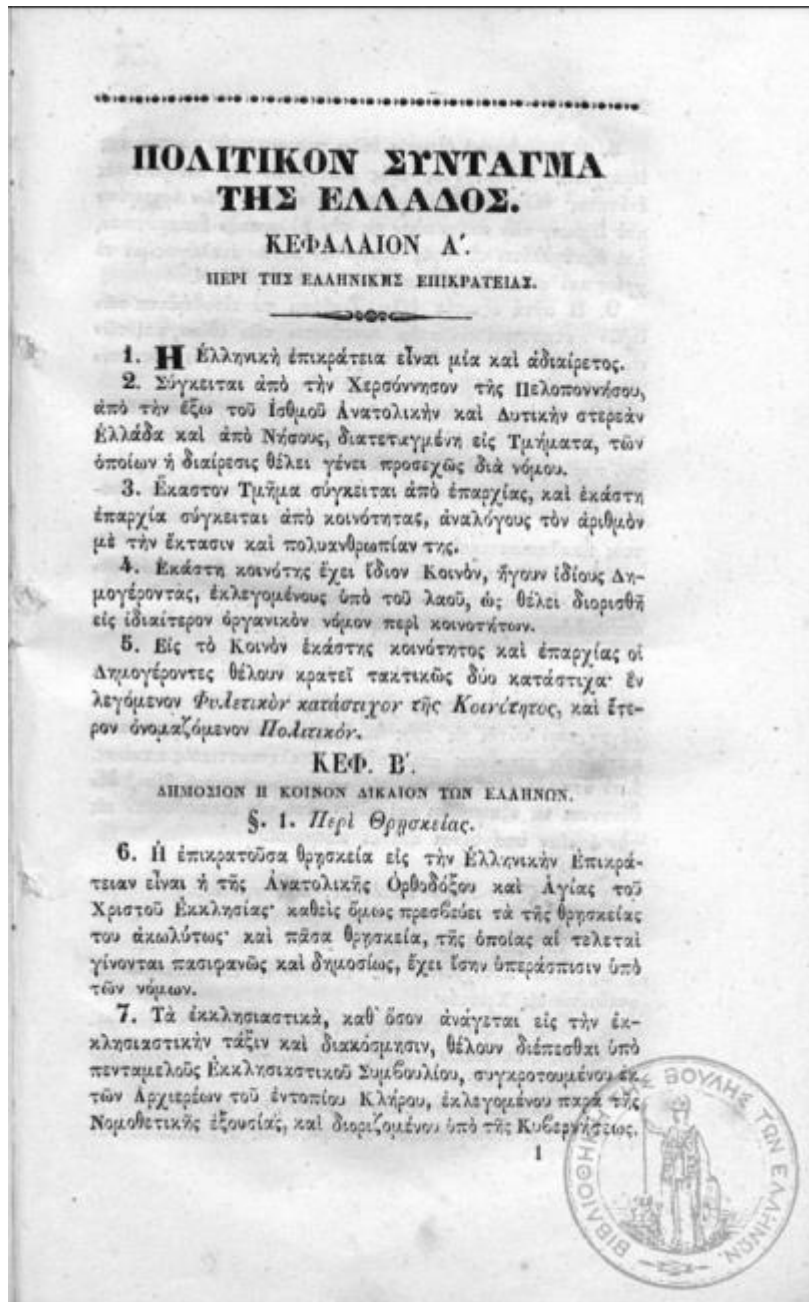
- Ozer CHATIP (Özer Hatip), **Yunan Parlamentosu'nda Görev Yapmış Batı Trakya Türk Milletvekilleri ve Siyasi Faaliyetleri (Lozan'dan Günümüze)**, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Tarihi Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 2014.

EKLER

EK 1: Batı Trakya Türk Azınlığının Yaşadığı Coğrafyayı Gösteren Harita

EK 2: 1832 Bağımsız Yunanistan Anayasası

EK 3: 1881 İstanbul Antlaşması (Constantinopolé Convention) (Fransızca Metin)**CONVENTION OF CONSTANTINOPE**

(2 July 1881)

**Convention avec la Grèce relative à la rectification
des frontières Turco-Grecques.***Du 2 Juillet 1881 .*

En exécution de l'Article XVIII de la Convention conclue le 24 Mai 1881 entre la Sublime Porte et les Représentants des Puissances co-signataires du Traité de Berlin, Leurs Majestés le Roi des Hellènes et l'Empereur des Ottomans étant convenus de conclure un acte reproduisant textuellement la dite Convention, ont désigné à cet effet:

Sa Majesté le Roi des Hellènes: le Sieur A.G. Coundourioti, Son Envoyé Extraordinaire et Ministre Plénipotentiaire près Sa Majesté l'Empereur des Ottomans,

Et Sa Majesté l'Empereur des Ottomans: Mahmoud Server Pacha, Président de Son Conseil d'Etat,

Lesquels, munis des pouvoirs nécessaires, ont arrêté ce qui suit:

ARTICLE I.

Les nouvelles frontières de la Turquie et de la Grèce sont fixées ainsi qu'il suit:

La nouvelle ligne frontière commençant près du défilé de Karanlik Dervend entre l'embouchure du Salamvrias et Platamona, à quatre kilomètres environ au Sud de ce dernier point, se dirige vers l'Ouest en suivant la crête des montagnes, passe d'abord entre Krania et Avarnitza, puis entre Nézéros et Analypsis, arrive au sommet du Mont Godaman, descend ensuite vers le Sud en suivant la crête de l'Olympe, gagne le sommet de Kokkinopetra et, prenant la direction de l'Ouest à partir de ce point sans quitter la même crête, passe entre Ligara et Derveni Melona et arrive au sommet du Mont Kritiri. Se dirigeant de là vers le Sud, la ligne atteint la rive droite de Xeraghis et, suivant la ligne de partage des eaux vers le Sud-Ouest, gagne le sommet des hauteurs situées au Nord du village de Zarko, tourne ensuite vers le Nord-Ouest dans la direction de Diminitza et se maintient toujours sur la ligne de partage des eaux en laissant à la Turquie le village d'Elevtherochorion. Avant d'arriver à Diminitza, à une distance d'environ 18 kilomètres de cette localité, la ligne frontière tourne vers l'Ouest toujours sur la ligne de partage des eaux et passe par

les villages de Hamouristi, Gavranou et Georgitza pour gagner le sommet du Mont Kratchovo. Se dirigeant ensuite vers le Sud par la crête, elle passe par les sommets des Monts Zygos, Dokimi et Péristeri, et atteint la rivière d'Arta, en suivant le ruisseau qui conduit par la plus courte distance les eaux pluviales du sommet du Péristeri à ce cours d'eau et en passant près des villages de Kalarrhytes et de Michalitz. Au delà de ces derniers points elle suit le thalweg de la rivière d'Arta jusqu'à son embouchure.

Cette délimitation sera fixée sur les lieux par une Commission composée des Délégués des six Puissances et des deux parties intéressées.

La Commission de délimitation prendra ses résolutions à la majorité des voix, chaque Puissance n'ayant qu'une voix.

Elle devra se réunir dans un délai de huit jours à partir de la ratification de la Convention du 24 mai dernier, ou plus tôt, si faire se peut, afin de commencer ses travaux.

ARTICLE II.

Punta et son territoire, tel qu'il a été déterminé par l' Art.I de l'acte signé à Constantinople le 21 juillet 1832, seront cédés à la Grèce.

Toutes les fortifications qui commandent l'entrée du Golfe d'Arta, tant du côté de Prévésa que de celui de Punta, seront désarmées dans un délai de trois mois à partir de la signature de la Convention du 24 Mai dernier, et demeureront désarmées en temps de paix entre les deux Etats.

La navigation du Golfe d'Arta sera libre.

ARTICLE III.

La vie, les biens, l'honneur, la religion et les coutumes de ceux des habitants des localités cédées à la Grèce qui resteront sous l'administration hellénique seront scrupuleusement respectés. Ils jouiront entièrement des mêmes droits civils et politiques que les sujets hellènes d'origine.

ARTICLE IV.

Le droit de propriété sur les fermes ainsi que sur les pâturages, prairies, pacages (Kichlak), forêts et toute espèce de terrains ou autres immeubles possédés par des particuliers et des communes en vertu de firmans, hodjets, tapous et autres titres, ou bien de par la Loi Ottomane, dans les localités cédées à la Grèce, sera reconnu par le Gouvernement Hellénique. Les titres de

propriété des biens dits vacoufs qui servent à l'entretien des mosquées, Collèges, Ecoles et autres établissements de piété ou de bienfaisance seront également reconnus.

ARTICLE V.

Sa Majesté le Sultan pourra disposer comme par le passé des propriétés Impériales, dont les revenus sont perçus pour le compte de Sa Majesté ou de la famille Impériale.

En cas de contestation sur la nature et la destination de ces biens, la question sera soumise à l'examen de la Commission, dont l'institution est prévue par l'Art.IX de la présente Convention, et éventuellement, aux termes du même Article, à la décision des Puissances Médiatrices.

ARTICLE VI.

Nul ne peut être privé de sa propriété que pour cause d'utilité publique dûment constatée dans les cas et de la manière établis par la Loi, moyennant une juste et préalable indemnité.

Aucun propriétaire ne pourra être forcé à vendre ses biens aux cultivateurs ou à des tiers, ni à leur en céder une partie, de même qu'aucune modification ne sera introduite dans les rapports des propriétaires et des cultivateurs, si ce n'est par une loi générale applicable à tout le Royaume.

Les propriétaires établis hors du Royaume et qui posséderaient des immeubles dans les territoires cédés, pourront affermer leurs immeubles ou les faire administrer par des tiers.

ARTICLE VII.

Les habitants des provinces voisines des territoires cédés à la Grèce qui ont depuis longtemps la coutume d'envoyer leurs troupeaux dans les prairies et pâturages ainsi que dans les fermes situées sur ces territoires, continueront à jouir de ces avantages comme par le passé.

ARTICLE VIII.

La liberté ainsi que la pratique extérieure du culte sont assurées aux Musulmans dans les territoires cédés à la Grèce. Aucune atteinte ne sera portée à l'autonomie et à l'organisation hiérarchique des communautés musulmanes existantes ou qui pourraient se former, ni à l'administration des fonds et des immeubles qui leur appartiennent.

Aucune entrave ne pourra être apportée aux rapports de ces communautés avec leurs Chefs spirituels en matière de religion.

Les Tribunaux du Chéri locaux continueront à exercer leur juridiction en matière purement religieuse.

ARTICLE IX.

Une Commission Turco-hellénique sera chargée de régler, dans le courant de deux années, toutes les affaires concernant les propriétés de l'Etat ainsi que les questions relatives aux intérêts des particuliers, qui pourraient s'y trouver engagés. Cette Commission aura à statuer sur l'indemnité que la Grèce devra payer à la Turquie pour les biens fonds qui seraient reconnus appartenir *bona fide* à l'Etat Ottoman et lui donner un revenu annuel.

Les questions sur lesquelles une entente n'aura pas pu intervenir, seront soumises à la décision des Puissances Médiatrices.

ARTICLE X.

La Grèce devra supporter une part de la dette publique Ottomane proportionnelle aux revenus des territoires cédés. Cette part sera déterminée ultérieurement entre la Sublime Porte et les Représentants des Puissances Médiatrices à Constantinople.

ARTICLE XI.

Aucune mesure exclusive et exceptionnelle de désarmement ne pourra être prise à l'égard des Musulmans.

ARTICLE XII.

Le Gouvernement hellénique présentera à la Chambre une Loi pour le renouvellement de la Convention de 1856 (1272) relative à la poursuite du brigandage.

ARTICLE XIII.

Les individus originaires des territoires cédés à la Grèce ou actuellement domiciliés dans ces provinces, qui entendent conserver la nationalité Ottomane, jouiront pendant l'espace de trois ans, à partir de l'échange des ratifications et moyennant une déclaration préalable faite à l'autorité compétente, de la faculté de transporter leur domicile dans l'Empire Ottoman et de s'y fixer, auquel cas la qualité de sujet Ottoman leur sera conservée.

Ceux qui émigreront dans le délai précité de trois ans continueront à jouir du bénéfice stipulé dans le troisième paragraphe de l'Art.VI de la présente Convention en faveur des propriétaires établis hors du Royaume.

Pendant le même espace de trois ans les Musulmans ne seront pas tenus au service militaire.

ARTICLE XIV.

La Commission créée en vertu de l'Article IX de la présente Convention est chargée de régler, dans le plus bref délai possible, les questions relatives aux impôts arriérés dans les territoires cédés qui seraient dûs au Gouvernement Ottoman, ainsi que celles qui pourraient surgir de la perception des impôts pendant l'année courante.

ARTICLE XV.

Les détails de l'évacuation ainsi que de la remise des territoires cédés sont réglés par un acte séparé, lequel est et demeure annexé à la présente Convention, et aura même force et valeur que s'il en faisait partie.

Les troupes Impériales Ottomanes seront tenues d'évacuer les territoires cédés dans les délais fixés par cet acte.

Le Gouvernement Impérial Ottoman s'efforcera toutefois de les abréger autant que possible.

ARTICLE XVI.

Il est entendu que les Puissances Médiatrices se réservent la faculté de déléguer des Commissaires techniques pour surveiller les opérations relatives à la cession des territoires.

ARTICLE XVII.

Une amnistie pleine et entière sera accordée par la Turquie et la Grèce à tous les individus qui auraient été impliqués ou compromis dans les événements politiques antérieurs à la présente Convention et relatifs à la question qu' elle résout.

ARTICLE XVIII.

La présente Convention sera ratifiée et les ratifications en seront échangées à Constantinople dans l'espace de trois semaines ou plus tôt si faire se peut.

En foi de quoi, les Plénipotentiaires respectifs l'ont signée et y ont apposé le sceau de leurs armes.

Fait à Constantinople, le deuxième jour du mois de Juillet (n.s.) de l'an mil huit cent quatre-vingt-un.

(L.S.) A.G. COUNDOURIOTI.

(L.S.) SERVER.

A N N E X E .**ARTICLE I.**

Les territoires qui seront cédés à la Grèce sont divisés en six sections conformément aux indications marquées dans la Carte cî-annexée.

ARTICLE II.

L'évacuation d'une de ces sections aura lieu dans le terme de trois semaines à partir de la date fixée pour l'échange des Ratifications de la Convention, signée le 23 Mai dernier.

Quatre autres sections seront complètement évacuées dans l'espace de trois mois à partir de la même date.

La sixième section, qui comprend Volo et constitue le seul débouché par lequel le Gouvernement Ottoman puisse enlever son matériel, sera évacuée dans les deux mois suivants, c'est-à-dire, dans le délai total de cinq mois à partir de la date fixée pour l'échange des Ratifications de la même Convention.

Il est entendu que ces différents délais seront abrégés, si faire se peut.

Les Autorités Ottomanes dresseront l'inventaire de la partie du matériel qui ne pourrait être enlevée pendant le dit terme de cinq mois.

ARTICLE III.

Les Puissances Médiatrices nommeront des Délégués militaires qui constitueront une Commission appelée à servir d'intermédiaire pour l'évacuation par les Autorités Ottomanes, et la prise de possession par les Autorités Helléniques des territoires cédés.

Cette Commission exercera une surveillance générale sur l'évacuation ainsi que sur l'occupation des territoires cédés. Elle interviendra afin d'établir un accord entre les Commandants des deux parties, soit en ce qui concerne les mouvements militaires de part et d'autre, soit pour fixer la distance qui devra constamment séparer les troupes de deux Puissances, ainsi que le temps qui devra s'écouler entre l'évacuation et la prise de possession des différents points à céder.

ARTICLE IV.

Les Autorités Ottomanes et Grecques auront à donner aide et protection à cette Commission dans l'accomplissement de sa mission.

ARTICLE V.

Le présent acte fait partie intégrante de la Convention signée en ce jour à Constantinople et aura même force et valeur.

En foi de quoi, les Plénipotentiaires respectifs l'ont signé et y ont opposé le cachet de leurs armes.

Fait à Constantinople, le deuxième jour du mois de Juillet (n.s.) de l'an mil huit cent quatre-vingt-un.

(L.S.) A.G. COUNDOURIOTI.

(L.S.) SERVER.

EK 4: 1913 Atina Antlaşması Metni (15 ve 16. Maddeler)**PEACE CONVENTION OF ATHENS**

(14 November 1913)

Convention de Paix d' Athènes**P R E A M B U L E**

Sa Majesté le Roi des Hellènes et Sa Majesté l'Empereur des Ottomans, animés d'un égal désir de consolider les liens de paix et d'amitié heureusement rétablis entre Eux et de faciliter la reprise des relations normales entre les deux pays, ont résolu de conclure une Convention à cet effet, et ont nommé pour leurs Plénipotentiaires, savoir:

Sa Majesté le Roi des Hellènes Son Excellence Monsieur D. Pamas, Ministre des Affaires Etrangères, et Sa Majesté l'Empereur des Ottomans Son Excellence Ghalib Kémaly Bey, Plénipotentiaire Ottoman,

Lesquels, après s'être communiqué leurs pleins pouvoirs trouvés en bonne et due forme, sont convenus de ce qui suit:

[...]

A R T I C L E 1 5 .

Les deux Hautes Parties contractantes s'engagent à maintenir, en ce qui les concerne, les dispositions du Traité de Londres du 30 mai 1913, y compris les stipulations de l'article 5 du dit Traité.

A R T I C L E 1 6 .

Le présent Traité entrera en vigueur immédiatement après sa signature.

Les ratifications en seront échangées dans la quinzaine à dater de ce jour.

En foi de quoi les Plénipotentiaires respectifs l'ont signé et ont apposé leurs cachets.

Fait en double exemplaire à Athènes 1/14 Novembre 1913.

(L.S.) D. PANAS (L.S.) GHALIB KEMAL.

EK 5: Yunanistan Tarafından İmzalanan Lozan Antlaşması'nın 37- 45. Maddeleri⁵⁴⁹

ΤΜΗΜΑ Ε. ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΜΕΙΟΝΟΤΗΤΩΝ

(BÖLÜM E. AZINLIKLARIN KORUNMASI)

Άρθρον 37.

Η Ελλάδα αναλαμβάνει την υποχρέωσιν όπως αι εν τοις άρθροις 38 – 44 περιεχόμενα διατάξεις αναγνωρισθώσιν ως θεμελιώδεις νόμοι, όπως ουδείς νόμος ή κανονισμός ή επίσημος τις πράξις διατελώσιν εν αντιφάσει ή εν αντιθέσει προς τας διατάξεις ταύτας και όπως ουδείς νόμος ή κανονισμός ή επίσημος τις πράξις κατισχύωσιν αυτών.

(**Madde 37** — Yunanistan, 38.den 44.e dek Maddelerde belirtilen hükümlerin temel yasalar olarak tanınmasını ve hiç bir yasa, hiç bir yönetmelik ve hiç bir resmi işlemin bu hükümlerle çelişkili ya da onlara aykırı olmamasını ve biç bir yasanın, hiç bir yönetmeliğin ve hiçbir resmi işlemin söz konusu hükümlere üstün sayılmamasını yükümlenir.)

Άρθρον 38.

Η Ελληνική Κυβέρνησις αναλαμβάνει την υποχρέωσιν να παρέχη εις πάντας τους κατοίκους της Ελλάδας πλήρη και απόλυτον προστασίαν της ζωής και της ελευθερίας αυτών, αδιακρίτως γεννήσεως, εθνικότητος, γλώσσης, φυλής ή θρησκείας.

Πάντες οι κάτοικοι της Ελλάδας δικαιούνται να πρεσβεύωσιν ελευθέρως, δημοσία τε και κατ' ιδίαν, πάσαν πίστιν, θρησκείαν ή δοξασίαν ων η άσκησις δεν ήθελεν είναι ασυμβίβαστος προς την δημόσιαν τάξιν και τα χρηστά ήθη.

Αι μη μουσουλμανικάί μειονότητες θα απολαύωσιν πλήρως της ελευθερίας κυκλοφορίας και μεταναστεύσεως, υπό την επιφύλαξιν των εφαρμοζομένων, εφ' όλου ή μέρους του εδάφους, εις άπαντας τους τούρκους υπηκόους μέτρων άτινα, ήθελον τυχόν ληφθή υπό της Ελληνική Κυβερνήσεως χάριν της εθνικής αμύνης και της τηρήσεως της δημοσίας τάξεως.

(Yunanistan Hükümeti, doğum, milliyet, dil, soy, ya da din ayırt etmeksizin, Yunan halkının tümünün yaşam ve özgürlüklerimi, en geniş biçimde, korumayı yükümlenir. :

⁵⁴⁹ <https://imbrosunion.com> Η Συνθήκη της Λωζάνης (το πλήρες κείμενο) (Lozan Anlaşması tam metin) (Erişim: 19.12.2017).

Yunanistan'ın tüm halkı, kamu düzeni ve genel ahlak ile bağdaşmazlık göstermeyen her din, mezhep ya da inanın gerek genel, gerçekçi ve özel biçimde özgürce kullanılması hakkında sahip olacaktır. Müslüman olan azınlıklar, Yunan Hükümeti'nce ulusal savunma ya ila kamu düzeninin, korunması için ülkenin her yerinde ya da bir bölümünde alınan ve tüm Yunan yurttaşlarına uygulanan önlemler saklı kalmak koşulu ile, dolaşım ve göç özgürlüğünden bütünü ile yararlanacaklardır.)

Άρθρον 39.

Οι ανήκοντες εις μη μουσουλμανικάς μειονότητας υπήκοοι τούρκοι θα απολαύωσι των αυτών αστικών και πολιτικών δικαιωμάτων ων και οι μουσουλμάνοι.

Πάντες οι κάτοικοι της Ελλάδας, άνευ διακρίσεως θρησκευματος, θα ώσιν ίσοι απέναντι του νόμου.

Η διαφορά θρησκείας, δοξασίας ή πίστεως δεν οφείλει να αποτελέση κώλυμα δι* ουδένα Ελλάδα υπήκοον ως προς την απόλαυσιν των αστικών και πολιτικών δικαιωμάτων και ιδία την παραδοχήν εις τας δημοσίας θέσεις, αξιώματα και τιμάς ή την εξάσκησιν των διαφόρων επαγγελμάτων και βιομηχανιών.

Ουδείς περιορισμός θέλει επιβληθή κατά της ελευθέρας χρήσεως παρά παντός Ελληνική υπηκόου οιασδήποτε γλώσσης, είτε εν ταις ιδιωτικαίς ή εμπορικαίς σχέσεσιν, είτε ως προς την θρησκείαν τον τύπον και πάσης φύσεως δημοσιεύματα, είτε εν ταις δημοσίαις συναθροίσεσιν.

Παρά την ύπαρξιν της επισήμου γλώσσης, θα παρέχωνται αι προσήκουσαι ευκολίαι εις τους Ελληνική υπηκόους, τους λαλούντες γλώσσαν άλλην ή την τουρκικήν, δια την προφορικήν χρήσιν της γλώσσης, αυτών ενώπιων των δικαστηρίων.

Madde 39 — Müslüman olan azınlıklara mensup Yunan yurttaşları Hıristiyanlarla özdeş medeni ve siyasal haklardan yararlanacaklardır.

Yunanistan'ın tüm halkı, din ayırt edilmeksizin, yasa önünde eşit olacaktır.

Din, inanç ya da mezhep farkı hiçbir Yunan Yurttaşının medeni ve siyasal haklardan yararlanmasına ve özellikle genel hizmetlere kabulüne, memurluğa ve yukarı derecelere ulaşmasına, ya da çeşitli meslekleri ve sanatları yapmasına bir engel sayılmayacaktır.

Herhangi bir Yunan yurttaşının gerek özel ya da ticaret ilişkilerinde, gerek din, basın ya da her türlü yayın konusunda ve gerek toplantılarda herhangi bir dili serbestçe kullanmasına karşı hiçbir sınır konulmayacaktır.

Resmi dilin varlığı kuşkusuz olmakla birlikte, Yunancadan başka dil ile konuşan Yunan yurttaşlarına yargıçlar önünde kendi dillerini sözlü olarak kullanabilmeleri için gerekli kolaylıklar gösterilecektir.)

Άρθρον 40.

Οι Ελλάδας υπήκοοι, οι ανήκοντες εις μη μουσουλμανικάς μειονότητας, θα απολαύωσι “νομικώς” και πραγματικώς της αυτής προστασίας και των αυτών εγγυήσεων των απολαύουσι και οι λοιποί τούρκοι υπήκοοι, θα έχωσιν ιδίως ίσον δικαίωμα να συνιστώσι, διευθύνωσι και εποπτεύωσιν, ιδίαις δαπάναις, παντός είδους, φιλανθρωπικά, θρησκευτικά ή κοινωφελή ιδρύματα, σχολεία και λοιπά εκπαιδευτήρια μετά του δικαίωματος να ποιώνται ελευθέρως εν αυτοίς χρήσιν της γλώσσης των και να τελώσιν ελευθέρως τα της θρησκείας των.

(**Madde 40** — Müslüman olan azınlıklara ilintili olan Yunan yurttaşları hukuk bakımından ve fiilen öteki Yunan yurttaşlarına uygulanan işlemlerin ve sağlanan güvencelerin tıpkısından yararlanacaklar ve özellikle, harcamaları kendilerince yapılmak üzere, her türlü yardım, dinsel ya da sosyal kurumları, her türlü okul ve benzeri öğretim ve eğitim kurumları kurma, yönetme ve denetleme ve buralarda kendi dillerini özgürce kullanma ve dinsel ayinlerini serbestçe yapma bakımından eşit bir hakka sahip bulunacaklardır.)

Άρθρον 41.

Εν ταις πόλεσι και περιφερείαις, ένθα διαμένει σημαντική αναλογία υπηκόων, μη μουσουλμάνων η Ελλάδας Κυβέρνησις θα παρέχη ως προς την δημοσίαν εκπαίδευσιν, τας προσήκουσας ευκολίας προς εξασφάλισιν της εν τοις δημοτικοίς σχολείοις παροχής εν τη ίδια αυτών γλώσση, της διδασκαλίας εις τα τέκνα των εν λόγω τούρκων υπηκόων. Η διάταξις αύτη δεν κωλύει την Ελληνική Κυβέρνησιν να καταστήση υποχρεωτικήν την διδασκαλίαν της τουρκικής γλώσσης εν τοις ειρημένοις σχολείοις.

Εν ταις πόλεσι και περιφερείαις, ένθα υπάρχει σημαντική αναλογία τούρκων υπηκόων ανηκόντων εις μη μουσουλμανικάς μειονότητας, θέλει εξασφαλισθή εις τας μειονότητας ταύτας δικαία συμμετοχή εις την διάθεσιν των χρηματικών ποσών, άτινα τυχόν θα εχορηγούντο εκ του δημοσίου χρήματος υπό του

προϋπολογισμού του Κράτους ή των δημοτικών και λοιπών προϋπολογισμών επί εκπαιδευτικού θρησκευτικού ή φιλανθρωπικού σκοπώ.

Τα ποσά ταύτα θα καταβάλλονται εις τους αρμοδίους αντιπροσώπους των ενδιαφερομένων καθιδρυμάτων και οργανισμών.

(Madde 41 — Genel öğretim konusunda Yunan Hükümeti, Müslüman olan yurttaşların önemli bir oranda yerleşmiş oldukları kentler ve kasabalarda, bu Yunan yurttaşlarının çocuklarının ilkokullarda kendi dilleriyle öğretim görmelerini sağlamak üzere, gerekli kolaylığı gösterecektir.

Bu hüküm Yunan Hükümetinin söz konusu okullarda Yunan dilinin öğretilmesini zorunlu kılmasına engel olmayacaktır.)

Müslüman olan azınlıklara ilintili Yunan yurttaşlarının önemli oranda buldukları kentlerde ya da kasabalarda, bu azınlıklar Devlet bütçesi Belediye ya da benzeri bütçelerde eğitim, din, ya da yardım amacıyla genel gelirlere verilecek paralardan yararlanma ve ödenek ayrılması konusunda hakça bir pay alacaklardır. Söz konusu paralar ilgili kurumların, yetkili temsilcilerine ödenecektir.)

Άρθρον 42.

Η Ελληνική Κυβέρνησις δέχεται να λάβη απέναντι των μη μουσουλμανικών μειονοτήτων, όσον αφορά την οικογενειακήν ή προσωπικήν αυτών κατάστασιν, πάντα τα κατάλληλα μέτρα, όπως τα ζητήματα ταύτα κανονίζονται συμφώνως προς τα έθιμα των μειονοτήτων τούτων.

Τα μέτρα ταύτα θέλουσιν επεξεργασθή ειδικαί επίτροποι, αποτελούμενοι εξ ίσου αριθμού αντιπροσώπων της Ελληνική Κυβερνήσεως και μιας εκάστης των ενδιαφερομένων μειονοτήτων. Εν περιπτώσει διαφωνίας, η Ελληνική Κυβέρνησις και το Συμβούλιον της Κοινωνίας των Εθνών θέλουσι διορίσει, από κοινού, επιδιαιτητήν εκλεγόμενον μεταξύ των ευρωπαϊών νομομαθών.

Η Ελληνική Κυβέρνησις υποχρεούται να παρέχη πάσαν προστασίαν εις τας εκκλησίας, συναγωγάς, νεκροταφεία και λοιπά θρησκευτικά καθιδρύματα των ειρημένων μειονοτήτων. Εις τα ευαγή καθιδρύματα ως και τα θρησκευτικά και φιλανθρωπικά καταστήματα των αυτών μειονοτήτων, των ήδη ευρισκομένων εν Ελλάδας, θα παρέχεται πάσα ευκολία και άδεια, η δε Ελληνική Κυβέρνησις, τόπος λατρείας

ουδεμίαν θέλει αρνηθή εκ των αναγκαίων ευκολιών, αίτινες έχουσιν εξασφαλισθή εις τα λοιπά ιδιωτικά καθιδρύματα ομοίας φύσεως.

(Madde 42 — Yunan Hükümeti Müslüman olan azınlıkların aile ya da kişi statüleri konusunda, bu sorunların sözü geçen azınlıkların törelerine göre çözümlenmesine uygun her türlü hükümleri koymayı kabul eder

İşbu hükümler Yunan Hükümeti ile ilgili azınlıklardan her birinin eşit sayıda temsilcilerinden oluşan özel Komisyonlarda düzenlenecektir. Anlaşmazlık olursa, Yunanistan Hükümeti ile Milletler Cemiyeti Meclisi, birlikte, Avrupalı hukukçular arasından bir üst hakem atayacaktır.

Yunan Hükümeti söz konusu azınlıkların ibadet yerleri ve öteki dinsel kurumlarına her türlü koruyuculuğu göstermeyi yükümlenir. Bu azınlıkların bugün Yunanistan'da bulunan Vakıflarına ve dinsel ve yardım kurumlarına her türlü kolaylığı gösterecek ve izinleri verecek ve yeni dinsel ve yardım kurumları kurulması için, benzeri öteki özel kurumlara sağlanmış olan gerekli kolaylıklardan hiçbirini esirgemeyecektir.)

Άρθρον 43.

Οι εις τας μη μουσουλμανικάς μειονότητας ανήκοντες τούρκοι υπήκοοι δεν θα ώσιν υποχρεωμένοι να εκτελώσι πράξεις αποτελούσας παράβασιν της πίστεως ή των θρησκευτικών των εθίμων, ούτε θα περιπίπτωσιν εις ανικανότητα τίνα αρνούμενοι να παραστήσιν ενώπιον των δικαστηρίων ή να εκτελέσωσι νόμιμόν τίνα πράξιν κατά την ημέραν της εβδομαδιαίας των αναπαύσεως.

Ουχ ήττον, η διάταξις αυτή δεν απαλάσσει τους τούρκους τούτους υπηκόους των υποχρεώσεων, αίτινες επιβάλλονται εις πάντας τους λοιπούς τούρκους υπηκόους προς τήρησιν της δημοσίας τάξεως.

(Madde 43 — Müslüman olan azınlıklara mensup Yunan yurttaşları, inançlarına aykırı ya da dinsel ayinlerini bozucu herhangi bir işlem yapmaya zorlanamayacakları gibi, hafta tatilleri gününde Mahkemelerde hazır bulunmaktan ya da herhangi bir yasal işlemin yapılmasından kaçınmaları nedeniyle, onların hiç bir hakkı ortadan kalkmayacaktır. Bununla birlikte, bu hüküm söz konusu Yunan yurttaşlarının, kamu düzeninin korunması bakımından, öteki tüm Yunan yurttaşlarının bağlı olduğu yükümlerden bağışık kılmayacaktır.)

Άρθρον 44.

Η Ελλάδα παραδέχεται όπως αι διατάξεις των προηγουμένων άρθρων του παρόντος Τμήματος, εφ' όσον αφορώσιν εις τους μη μουσουλμάνους

υπηκόους της Ελλάδα, αποτελέσωσιν υποχρεώσεις διεθνούς συμφέροντος και τεθώσιν υπό την εγγύησιν της Κοινωνίας των Εθνών. Αι διατάξεις αύται δεν δύνανται να τροποποιηθώσιν άνευ της συγκαταθέσεως της πλειοψηφίας του Συμβουλίου της Κοινωνίας των Εθνών.

Η Βρεττανική Αυτοκρατορία, η Γαλλία, η Ιταλία και η Ιαπωνία υποχρεούνται δια της παρούσης Συνθήκης να μη αρνηθώσι την συγκατάθεσιν αυτών εις πάσαν τροποποίησιν των ειρημένων άρθρων, ην ήθελε κατά τους νομίμους τύπους αποφασίσει η πλειοψηφία του Συμβουλίου της Κοινωνίας των Εθνών.

Η Ελλάδα δέχεται όπως παν Μέλος του Συμβουλίου της Κοινωνίας των Εθνών έχη το δικαίωμα να επισύρη την προσοχήν του Συμβουλίου επί πάσης παραβάσεως ή κινδύνου παραβάσεως οιασδήποτε των υποχρεώσεων τούτων και όπως το Συμβούλιον δύναται να ενεργή καθ' οιονδήποτε τρόπον και παρέχη οιασδήποτε οδηγίας κρινόμενος καταλλήλους και αποτελεσματικός εν τη περιστάσει.

Η Ελλάδα δέχεται προς τούτοις όπως, εν περιπτώσει διχογνωμίας επί νομικών ή πραγματικών ζητημάτων αφορώντων τα άρθρα ταύτα, μεταξύ της Ελληνική Κυβερνήσεως και μιας οιασδήποτε των λοιπών υπογραφασών την παρούσαν Συνθήκην Δυνάμεων ή πάσης άλλης Δυνάμεως Μέλους του Συμβουλίου της Κοινωνίας των Εθνών, η τοιαύτη διχογνωμία θεωρηθή ως διεθνούς χαρακτήρας διαφορά κατά το γράμμα του άρθρου 14 του Συμφώνου της Κοινωνίας των Εθνών.

Η Ελληνική Κυβέρνησις δέχεται όπως πάσα τοιούτου είδους διαφορά, επί τη αιτήσει του ετέρου των Μερών, παραπέμπηται εις το Διαρκές Δικαστήριον Διεθνούς Δικαιοσύνης.

Η απόφασις του Διαρκούς Δικαστηρίου θα η ανέκκλητος, θα έχη δε την ισχύν και το κύρος αποφάσεως εκδοθείσης δυνάμει του άρθρου 13 του Συμφώνου.

(**Madde 44** — Yunanistan, işbu kesimin yukarıdaki Maddelerinin, Yunanistan'ın Müslüman olan azınlıklarına ilişkin bulunduğu ölçüde, uluslararası toplumu ilgilendirici nitelikte yükümler getirdiğini ve onların Milletler Cemiyetinin güvencesi altına konulmasını kabul eder. İşbu hükümler Milletler Cemiyeti Meclisinde çoğunlukta ahsan, bir karar olmaksızın değiştirilemeyecektir. Britanya İmparatorluğu, Fransa, İtalya ve Japonya Milletler Cemiyeti Meclisinde işbu maddeler konusunda, yöntemine uygun biçimde, çoğunlukla kabul edilecek olan her hangi bir değişikliği reddetmemeyi bu Antlaşma ile yükümlenirler.

Yunanistan, Milletler Cemiyeti Meclisi üyelerinden her birinin bu yükümlülüklerden her hangi birine aykırılık olması ya da olma tehlikesi üzerine, buna Meclisin dikkatini çekmeğe yetkili olacağını ve Meclisin, duruma göre, uygun ve etkin sayılacak bir davranışta bulunabileceğini ve yönerge verebileceğini kabul eder.

Bundan başka, Yunanistan, işbu Maddelere ilişkin hukuksal ya da edimsel sorunlarda, Yunanistan Hükümeti ile bağıtılı öteki devletlerden her hangi biri ya da Milletler Cemiyeti Meclisi üyelerinden her hangi bir devlet arasında görüş ayrılığı ortaya çıkınca bu anlaşmazlığın, Milletler Cemiyeti Antlaşmasının 14. Maddesi uyarınca, uluslararası nitelikte bir anlaşmazlık gibi sayılmasını kabul eder.

Yunanistan Hükümeti bu türden olan her hangi bir anlaşmazlığın, öteki Taraf istemde bulunursa, uluslararası Daimi Adalet Divanına götürülmesini kabul eder. Daimi Divan kararı istinaf edilemeyip Milletler Cemiyeti Antlaşmasının 13. Maddesi uyarınca verilmiş bir kararın güç ve hükmünün tıpkısına sahip olacaktır.)

Άρθρον 45.

Τα αναγνωρισθέντα δια των διατάξεων του παρόντος Τμήματος δικαιώματα εις τας εν Ελλάδα μη μουσουλμανικάς μειονότητας, αναγνωρίζονται επίσης υπό της Τουρκία εις τας εν τω εδάφει αυτής ευρισκομένας μουσουλμανικάς μειονότητας.

(**Madde 45** — İşbu Kesim hükümleri ile Yunanistan'ın Müslüman azınlıkları için tanınan haklar, Türkiye tarafından da, kendi topraklarında bulunan Hıristiyan azınlığa tanınmıştır.)

ΕΚ 6: Αρματομένη Θράκη (Armatomeni Thraki) Trakya Zirhi Gazetesi

ΟΛΟΙ ΣΤ' ΑΡΜΑΤΑ - ΟΛΑ ΓΙΑ ΤΗ ΝΙΚΗ

ΑΡΜΑΤΩΜΕΝΗ ΘΡΑΚΗ

ΟΡΓΑΝΟ ΕΞΥΜΠΡΕΤΗΣΗΣ ΤΩΝ ΛΑΤΙΚΩΝ ΣΥΜΦΕΡΟΝΤΩΝ

26 του Ιουλίου 1944 Χρόνος: Α'

Αριθ. Φύλλου 1

ΧΤΥΠΑΤΕ! ΧΤΥΠΑΤΕ!

Η Αρματομένη κληρονομία κρατεί των διαπραξιών του εχθρού θέλων χειροπέδες και προδοτών... Η Αρματομένη κληρονομία κρατεί των διαπραξιών του εχθρού θέλων χειροπέδες και προδοτών...

Κάντε άδεια τα όπλα τα όπλα της Προεδρίας του Γερμανικού Γενικού Στόλου... Κάντε άδεια τα όπλα τα όπλα της Προεδρίας του Γερμανικού Γενικού Στόλου...

Αλλάξτε με τη φλόγα της μάχης της προέλας του πολέμου της αλληλεγγύης... Αλλάξτε με τη φλόγα της μάχης της προέλας του πολέμου της αλληλεγγύης...

Οι κτηνώδεις άσφαιρήτοις του Γερμανικού Στρατού... Οι κτηνώδεις άσφαιρήτοις του Γερμανικού Στρατού...

Η ΜΑΧΗ ΤΟΥ ΖΙΝΤΑΝ-ΤΕΠΕ

Το στρατό της 300ης Π. Λατ. Δι. Στρατ. οι στρατοί... Το στρατό της 300ης Π. Λατ. Δι. Στρατ. οι στρατοί...

Αποκαταστάσε Παύσης Δι. Αρματομένης... Αποκαταστάσε Παύσης Δι. Αρματομένης...

Πρωτόκολλο Λόγους 4 Δεκέμβριος 1943... Πρωτόκολλο Λόγους 4 Δεκέμβριος 1943...

ΜΑΧΗΤΕΣ ΚΙ' ΑΙΣΙΟΔΟΤΟΙ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΘΡΑΚΗΣ

Σ' όμοια γενιά... Η δύναμη φέρει με άποδο... Σ' όμοια γενιά... Η δύναμη φέρει με άποδο...

Π ο ρ ο θ ο η η ε ε... Π ο ρ ο θ ο η η ε ε...

ΑΠΟΔΕΙΞΕΙΣ ΤΟΥ ΜΟΝΑΡΧΟΦΑΣΙΣΜΟΥ Σ' ΟΛΗ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Το κράτος... 3.000.000... Το κράτος... 3.000.000...

ΑΠΟΔΕΙΞΕΙΣ ΤΟΥ Μ. ΖΑΧΑΡΙΑΔΗ

Το κράτος... 3.000.000... Το κράτος... 3.000.000...

EK 7: Savaş Gazetesi

4-20/16/12

SAVAŞ

<p>YUNANISTAN CUMHURİYET ORDUSU Dogu Makedonya ve Trakya Komutanlığının Türk Dilinde Organıdır</p>	<p>25 Kasım 1944</p> <p>Serbest Yunanistan Değarında Bir Yer</p> <p>Yıl 1 Sayı 1 Fiyatı 500 Dramlı</p>
--	--

Batı Trakya Türkleri Halkiki bir halk gazetesine kavuştu

İlk defa olarak Batı Trakya Türk azınlığı halkını temsil etme görevini gayri bir gayesi bulunmayan bir halk gazetesine kavuştu.

SAVAŞ size yardımında dünyada olup bitenleri olduğu gibi bildirecek, sizi ilgilendiren her meseleye sahiplerinde yer verecektir.

SAVAŞ Türk azınlığın bağışını olan karaları taşıyacak Türk abalini bile veya

riize açıktır. Her vatandaş köyünde bölgesinde önemli saydığı her meseleyi, iyi olsun kötü olsun bize kısaca yazın. Biz seve seve basacağız.

Biz öyle istiyoruz ki her Batı Trakyalı Türk kendisini SA-VAŞ'ın sahibi, yurucusu sayсын ve ona göre hareket etsin.

Batı Trakya'da başka bir Türkçe gazete de çıkıyor. Hakkında basılan Trakya gazetesi, Amerikan, İngiliz ve yerli faşist

Andarlar Gülmüçmeye Girdi

12 Kasım'da Cumhuriyet Ordusu birlikleri düşman müdahalelerini yaparak Gülmüçine şehrine girdiler. Şehir içinde karalı faşistleri darmaduman eden andarlar 2 asker dolu kamyon, 2 tank, 1 zırhlı otomobil, hava ve uçurdular. Aynı gece başka cumhuriyetçi birlikler Şapçı, İrcan, Hisar, Sirheli, knalı kebir, İrcan, polat, Susur ve Yarı köylerindeki düşman kuvvetlerine hücum ettiler. Düşmanın zayiatı pek büyüktür. Yatırı

EK 8: Hafız Ali Reşad'ın Gümülcine'de Yayınladığı "Peygamber Binası" isimli Gazete

